Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Dan Hemming

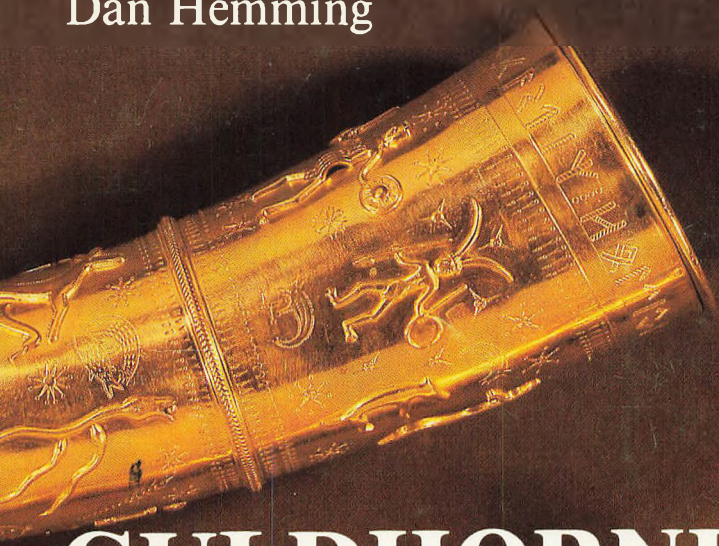

GULDHORNENES TALE

Danmarks riges ældste historie fra jætten Find til Svend Estridsen

GULDHORNENES TALE

DAN HEMMING

GULDHORNENES TALE

Danmarks riges ældste historie fra jætten Find til Svend Estridsen.

KØBENHAVN
DANSK HISTORISK HÅNDBOGSFORLAG
1979

ISBN 87 85207 38 1 ib.
ISBN 87 85207 40 3 hft.

© Copyright 1979
Forfatteren og Dansk Historisk Håndbogsforlag.
Enhver form for fotokopiering eller anden mangfoldiggørelse af denne bog, helt eller delvis, i et eller flere eksemplarer, til pædagogisk, merkantilt eller andet formål, forbydes. Bogen kan citeres i h.t. presselovens bestemmelser herom.

Udgivet af:
Dansk Historisk Håndbogsforlag ApS
Klintevej 25. DK-2800 Lyngby
Tlf. 02-88 85 00

Repro og tryk: Tordenskjold, forlagstrykkeri ApS.

Om historieskrivning

Danmarks historie har været skrevet flere gange, og den, som vil skrive den paa ny, maa være forberedt paa kritik, enten fordi han har skrevet det samme som forgængerne, eller ogsaa fordi han har skrevet noget andet, det vil sige, ligegyldig hvad han skriver, vil han blive kritiseret.

Med en Danmarkshistories originalitet er det iøvrigt sin egen sag. Erik Arup vilde skabe et helt igennem selvstændigt værk, vilde selv gennemgaa og vurdere alle kilder uafhængigt af andres forarbejde. Men medens sligt maaske kan gøres, hvor det gælder en enkelt person eller et kortere tidsafsnit inden for et lands historie, saa er materialet for to tusind aars Danmarks historie overvældende. Det lykkedes da heller ikke Arup at gøre sit arbejde færdigt. Men hertil kommer, at vilje til originalitet ikke gør det, hvis man, som Arup egentlig er uoriginal. Gennem hans værk gaar to tendenser, radikal uvilje mod krig og personlig lyst til at indtage særstandpunkter. Da det efter Arups død overvejedes at udgive tredie bind af hans Danmarkshistorie, udtalte Knud Fabricius: »Hvad skal det gøre godt for? Vi ved jo, hvad der vil komme til at staa: at Corfitz Ulfeld var en uforlignelig helt.« Saa udkom bindet, og det viste sig at være rigtigt, hvad Fabricius havde spaaet. En selvstændighed af denne art har intet med sand originalitet at gøre.

Af Arups fejl har jeg draget den lære, at den, der vil skrive en Danmarkshistorie foruden kilderne, maa og bør benytte andres arbejde, naturligvis ikke saadan, at han skriver af; deres værk skal bearbejdes af ham; de bringer stenene til det hus, han vil bygge. Paa den anden side skal han ikke være bange for at fremsætte egne synspunkter, hvor det falder for. Værket skal være nyt fra først til sidst, hvad angaar fremstillingens anlæg og form; hvad indholdet angaar skal det snart være nyt, snart ikke.

Man har i vor tid betonet historieskrivningens videnskabelige karakter, og rigtigt er det jo, at en historiker skal være retfærdig. Men exakt videnskab kan der aldrig blive tale om. Ti matematikere regner den samme opgave og faar det samme resultat. Ti historikere behandler den samme begivenhed ud fra det samme kildemateriale og faar noget vidt forskelligt ud af det, hvilket ikke udelukker, at hver af dem har løst den stillede opgave til fuldkommenhed. A har anlagt et økonomisk synspunkt, B har

fremstillet begivenhederne i streng tidsfølge, C har lagt hovedvægten paa de indre sammenhænge, D har anlagt et aandshistorisk synspunkt, og saa videre.

Hertil kommer, at selv om historikeren er fast besluttet paa at være videnskabeligt objektiv, saa kan han ikke løfte sig selv op ved haarene, sine egne fordomme tager han med ind i sit arbejde. En religiøs, en patriotisk, en socialistisk forsker vil ikke finde det samme i det samme materiale. Naturligvis er det historikerens ret og pligt at fremhæve det, han anser for det væsentlige; men netop derved kan han komme til at præge fremstillingen med sine private fordomme. Naar radikaleren P. Munch skildrer det gamle Ægypten, finder han frem til et aktstykke, der viser uvilje mod militærvæsen. Naar socialdemokraten Hartvig Frisch skriver om det samme land, fremhæver han et dokument, der handler om en strejke. Hvad kan nu være mere »videnskabeligt« end at optrykke haandgribelige kildesteder, som jo lader fortiden selv tale til læseren? Alligevel er det lykkedes de to forfattere ved deres vælgende og sorterende myndighed at stille det frem, som bedst gav udtryk for deres partimeninger, og det er ikke videnskabeligt. I saadanne tilfælde er der kun et hanefjed mellem historieskrivning og politisk propaganda. Sligt bør naturligvis undgaas. Men kan det undgaas?

Hellere maa læser og historiker se i øjnene, at rent objektiv historieskrivning er et ideal, som ikke kan naas, — og antagelig heller ikke bør naas. Fuldkommen objektivitet vil jo kræve, at alt skal med; men historieskrivning skal ikke være register; hertil kommer, at ubetinget objektivitet ofte forudsætter mangel paa etisk holdning hos historikeren. Et standpunkt, et udgangspunkt skal han have, ellers flyder alt ud; en maler maa betragte sit landskab ud fra et bestemt sted, vil han betragte det allevegne fra, kommer der intet ud af det.

Vi kommer her til det, som man bør lægge sig paa sinde i vore dage, da alt og alle søger at hævde sig ved en henvisning til VIDENSKABEN: af alle videnskaber er historieskrivningen den, der har mindst med videnskab at gøre. Lad os da forsøge en anden vurdering: Historieskrivning er KUNST. Dette var den klassiske oldtids indstilling.

Thukydid lader Perikles holde en tale, som denne aldrig har holdt, og hvis han har holdt en tale paa det angivne tidspunkt, saa har det ikke været den, Thukydid har lagt ham i munden. Dette er, set med vor tids videnskabelige briller, ganske utilladeligt. Idag søger historikerne, med

Ranke som forbillede, at udfinde, »wie es eigentlich gewesen«. Alligevel er det et spørgsmaal, om ikke Thukydid kommer sandheden nærmest. Oldtidens historiker, der anlagde et kunstnerisk synspunkt, var maler, nutidens er fotograf. Men en dygtig maler kan altid give mere end en dygtig fotograf. Malerens portræt viser ikke personen i et bestemt øjeblik, men fremstiller for synet saa at sige personerne platoniske idé, personen i det hele taget; og er maleren stor som en Rembrandt, saa maler han sjælen med. Fotografen derimod portrætterer et bundt rynker og folder, der tilsammen udgør modellens billede i et bestemt sekund; det er nøjagtigt, men fladt, uden dybde, uden aand. Den tale, Thukydid lod Perikles holde, er en malers værk, den giver os indblik i Perikles' resultater, hans tidsalder, og vi lærer gennem den Perikles at kende, saaledes som Thukydid, den kyndige mand, har opfattet ham. Noget saadant er umuligt for en historiker, der har givet sig den Ranke-Niebuhrske metode i vold paa godt og ondt. Har vi vundet eller tabt? Vistnok tabt.

Lad os prøve at skifte sol og vind lige. Historieskrivningen kan i dag ikke helt og holdent være kunst. Kunst er f.eks. den historiske roman, men historikeren skal ikke være romanforfatter. Det første og vigtigste krav maa være sandhedskravet, kravet om objektivitet. For saa vidt er historien altsaa videnskab. Men dette er ikke nok; historien har med levende stof at gøre. At finde historiens love (hvis saadanne findes), er ikke det samme som at finde fysikkens. Saa lidt som digtningen og malerkunsten taaler historien skematisering; rubrikker og faste former er ikke for den. Historien er beretningen om liv, og liv, det er netop kunstens egentlige stof. Kort sammenfattet: Historiens opgave er saavel af videnskabelig som kunstnerisk art. Den ene maa ikke tilsidesættes for den anden.

Saa lidt som Arup, P. Munch eller Hartvig Frisch kan jeg springe ud af mig selv; derfor har læseren krav paa at vide, hvad han kan vente af mig.

Jeg tilhører intet politisk parti, ingen religiøs sekt, og jeg søger saa vidt muligt at holde mig fri af de fordomme, som min tidsalder og i snævrere forstand mine landsmænd udmærker sig ved. Men det udelukker ikke, at jeg har et standpunkt, et udgangspunkt, og det er her: Jeg er dansk, og som jeg mener, at det for den enkelte gælder at hævde sig, hvor han staar, saaledes, mener jeg, det gælder for nationerne, herunder min egen. Der findes blandt danskere i dag en indstilling, der hoverer, hvergang Danmark har afstaaet et stykke af sig selv, være sig i henseende til omraade eller aandeligt. Den er ikke min. Given-op, tvesind, vægelsind, svaghed er

for mig alvorlige karakterbrist. Grundlaget for al min tænkning er, at mennesket skal være sig selv paa et højt plan, og det skal ogsaa nationen.

Det kunde ikke falde mig ind at nægte værdien af at lære. Tværtimod, lære skal man hele livet, men ikke saadan, at man derved sætter sin personlighed overstyr. Lære skal enhver som den skabende kunstner gør det: for bedre at kunne udtrykke sig selv. Ganske det samme gælder en nation. Dette har Danmark ikke altid forstaaet.

Det er i vore dage noget af et dogme, at historie blot er økonomi; jeg anser denne lære for grundfalsk, bestemt som den er af vor tids politiske konjunkturer. Naturligvis vil jeg aldrig nægte, at økonomi spiller en stor rolle, guldtørst har vundet Amerika for den hvide mand og drevet vore forfædre ud paa vikingetog. Men ikke alene. Eventyrlyst, lyst til at bruge kræfterne har været med; i reformationen spillede ogsaa rovbegær en rolle, men hvem tør nægte, at det egentlige udgangspunkt var religion? For ikke at tale om korstogene; man kan sige, hvad man vil, men det var ikke af økonomiske grunde, ridderne befriede den hellige grav. Da nu Danmarks økonomiske historie har været drøftet tilstrækkeligt i de sidste generationer, vil jeg ikke gøre meget ud af sagen, men samle mig om aandslivets betydning. Det er dette værks grundbetragtning, at *aandslivet bærer og ligger bag begivenhedernes historie.* Vikingetogene skal ses i lyset af asalæren og dens fremhæven af det fortjenstfulde i døden paa slagmarken. Krigene 1848-50 og 1864 skal ses i lyset af Ingemanns romaner.

For den, der kan godtage disse synspunkter, er dette værk skrevet.

Riget

Det danske rige omfatter omraadet fra Ejderen til Danholmen, fra Sild til Brøms. En statslig enhed har dette omraade ikke udgjort før Danernes indvandring, men der kan næppe være tvivl om, at det i aartusinder forud har udgjort en folkelig enhed paa samme maade som Norge og Grækenland har været det, længe før de opstod som stater. Det kan ikke undre: for en geografisk betragtning er omraadet en enhed. For en nutidslæser vil dette maaske være paafaldende, idet han har vænnet sig til at betragte de øjeblikkelige grænser som de naturlige; men saadan forholder det sig ikke i virkeligheden. Et blik paa kortet vil vise, at Jyllands naturlige grænse er Ejderen, der er ingen anden; Øresund, derimod, er ikke nogen

naturligere grænse end f.eks. Storebælt vilde have været det, hvad da i sin tid ogsaa Skaanes erobrer havde tænkt at gøre det til. Sagen er den, at Riget fra urold har været holdt sammen af vandene, medens ødemarker adskilte. Derfor blev grænsen til Gøtlandene Smaaland, og en betragtning af Øresundstrafikken af i dag vil vise, at den ikke har forskudt sig.

Danmarks vaaben har tre løver, en for hvert af de tre lovomraader, Skaane, Sjælland og Jylland. Der er ni hjerter, tre til hver løve, det er underomraaderne. Skaane med Halland og Blegind, Sjælland med Lolland og Falster, Jylland med Sønderjylland og Fyn. Hvert af de tre hovedomraader har fra Arilds tid haft deres folkelige hovedstad, tingbyerne Lund, Ringsted og Viborg. Viborg var det hellige bjerg, som laa paa grænsen mellem tre stammers omraade, det naturlige samlingssted for store offerfester; endnu ligger kirken paa den gamle offerplads, og fængslet lige ved siden af, dvs. paa det sted, hvor de fanger, der skulde ofres, blev forvaret.

Lund betyder offerlunden; om den skal vi snart høre mere.

Mest talende er navnet Ringsted. Ring er et navneskjul for solen, endnu ser vi paa broncealdersten og helleristninger det gamle tegn for solen, et hjul eller en ring. Det var denne guddom, sjællænderne mødtes for at ofre til i deres hellige by i midten af deres land, og det har de gjort i aartusinder.

Et endnu ældre navn for solen er Sams, en urguddom, et urnavn, der rækker tilbage til den allerførste befolkning. Det klinger igen i det tyske navn for lørdag, samstag, det franske samedi, i stammenavne som Samer, Semitter, Samojeder; Babyloniernes solgud hed Shamash, ogsaa jødernes Samson synes oprindelig at have været en solgud (kraften i hans haar, dvs. straalerne). Vi forstaar herefter bedre den trolddom, vore fædre knyttede til øen Samsø, Sams Ø, som den endnu hedder i Hervørs saga. Der kan næppe være tvivl om, at denne ø, der ligger som et midtpunkt i det danske omraade, fra urold har været en helligø. Da Sams gik i glemme under sit gamle navn, overgik øen til den senere gudelæres øverste gud, Odin; endnu vidner Onsbjerg derom. I den ældre Edda hedder det, at Odin galdrer paa Samsø, og Hervørs saga er fuld af magiske forestillinger, knyttede til øen. Sagaen, som vi senere skal høre brudstykker af, viser os, hvorledes vore forfædre saa paa øen, den var farlig, hellig, besat med guddomskraft. Samsø var som bestemt til at spille en rolle, som den laa der midt i et stort omraade, hvis befolkning var af samme rod. Saaledes blev hos Jonerne Delos, øen i midten, en helligø, hvor

stammefrænder fra alle verdenshjørner mødtes for at ofre. Saaledes laa Helgoland, hvis navn netop maa oversættes ved »den hellige ø« mellem frisernes lande, og her laa deres store tempel for Balders søn, Forsete, hvor alt straalede af sølv. Sikkert har Samsø allerede i stenalderen været et kongerige for sig, øen har passende størrelse til at danne et eget samfund i tider forud for større rigers opstaaen. Saaledes dannede ogsaa i oldtiden øer som Rhodos, Lesbos eller Ithaka egne kongeriger. I det hele taget lader den statslige organisation af det forhistoriske Danmark sig bedst forstaa ved en jævnførelse med oldtidens Hellas: Et vidtstrakt omraade, der knyttedes sammen ikke saa meget ved land- som ved søforbindelser. Sproget var overalt det samme, om end sikkert med dialektforskelle. Ogsaa hvad angaar religion, sæder og skikke har der været fællesskab. Men en stat har omraadet ikke udgjort, hver ø af nogenlunde passende størrelse har været et eget rige, og de skaanske og jydske lande har været delt mellem stammer og fyrster. Der har ofte, ja vel i reglen været ufred mellem rigerne, smaa konger eller stammer har fortrængt store og omvendt.

I folkevandringstiden — med danernes ankomst — opstod Danmark som stat. Ødemarkerne i Syd og Øst udgjorde grænsen: men først hen mod den nordiske oldtids slutning fastlaas disse grænser ved traktat. Den første er fra 811, og det hedder herom i de samtidige franske aarbøger, hvis paalidelighed ikke kan drages i tvivl: Condicta inter imperatorem et Hemingum, Danorum regem, pax propter hiemis asperitatem, quae inter partes viam claudebant, in armis tantum seruatur, donec redeunte ueris temperie et apertis uiis, quae inmanitate frigoris clausae fuerunt, congredientibus ex utraque parte utriusque gentis Francorum scilicet et Danorum XII prioribus super fluuium Egidoram in loco qui vocatur . . ., datis uicissim secundum ritum ac morem suum sacramentis pax confirmatur. Primores autem de parte Francorum hii fuere: Walach comes filius Bernhardi, Burchardus comes, Unrocus comes, Uodo comes, Meginhardus comes, Bernhardus comes, Egbertus comes, Theotheri comes, Abo comes, Osdag comes, Wigman comes; de parte uero Danorum inprimis fratres Hemmingi, Hauuin et Angantheo, deinde ceteri honorabiles inter suos viri Osfrid, cognomento Turdi, et Warstein et Gluomi et Urm et alius Osfrid Heiligen et Osfrid de Sconaowe et Hebbi et Acuuin.

Her fastslaas altsaa Ejderen som grænse mellem Danmark og Kejserens lande. At riget paa dette tidspunkt foruden Jylland (og øerne) maa have

omfattet Skaane fremgaar deraf, at den danske konge lader sig repræsentere af en Osfrid fra Skaane!

Den anden officielle grænsedragning finder sted i slutningen af det tiende aarhundrede. Optegnelsen herom er sen, den er indført i vestgøternes lovbog, men alt viser, at oplysningen maa være ægte. Det hele formelle apparat med vidner fra begge sider er det samme som ved grænsedragningen i 811. Stedet lyder saadan:

Emunder slemæ var conongær i Vpsalum ok Sven tjuguskiæg i Danmark. Ther sattu riftir mællir Sverikis ok Danmark. Tha næmdus af Sweriki Cakaldi af Tindæ landi, Grimaldi af Østragøtlandi, Botn af Fjæthrundæ landi, Gasi af Væstmannæ landi, Nænnir af Smalandum, Thorsten af Væstrægiøtlandi, Tolle af Iutlandi, Toti ok Toki af Iutlandi, Gymkil af Sialandi, Dan af Skani, Grimitun af Hallandi. Ther tolf sættu sæx stenæ mællir rikiænnæ. Fyrsti sten a Suntrv asi, annær i Danæbæc, thrithi i Kinnæ sten, fiarthi Uracsnæsi, femti Hvitæ sten, sætti Brimsæ sten mellir Blecong oc Møre. Danæ holmbær ær skiptær i thre løte. A en lot Vpsala conongær, annæn a Dana conongær, thrithi lot a Noregs conongær.

Fra Gøteelvens munding til Brøms er altsaa Halland, Skaane og Blegind danske fra vor histories begyndelse. Hermed er rigets grænser slaaet fast, og hermed er ogsaa dette værks grænser slaaet fast. Det er dette rige, hvis historie skal skrives. Sønderjylland efter 1864, Sydslesvig efter 1920, Halland efter 1645, Skaane og Blegind efter 1658, det hører altsammen med og »de skal ikke blive glemt«.

Urtid

Jordens akse staar ikke saa fast, som man almindeligvis tror; naar den flytter sig flytter Nordpolen sig, og dermed isen. Det kilometertykke islag, der i dag dækker Grønland, har engang dækket Norden. Vi taler om istiden; i virkeligheden var der flere istider, mindst fire, med varmere perioder indimellem, mellemistiderne. I den sidste mellemistid maa der have været mennesker i vort land. I et kiselgurleje ved Hollerup er der fundet marvspaltede knogler af et daadyr; her maa mennesker have holdt maaltid; efter fundets forhold anslaar man, at dette har fundet sted for ca. 50.000 aar siden.

Et vidnesbyrd om, at her maa have boet mennesker i den sidste istid har vi i jættestuen. Dens tid er ganske vist stenalderen, yngre stenalder endda; men det er værd at mærke sig, at den med sine to lave indgange er bygget aldeles som det primitive eskimohus fra Thule, som kan ses paa Nationalmuseet. Dette er arktisk bebyggelse. Vi ved, at mennesker verden over har søgt at give de døde en bolig, der mindede om deres egen her i livet; men gravskikke er konservative; de levende kan skifte til ny og bedre hustyper, de døde beholder den, der eengang er slaaet fast som den rette for dem. Saa er da jættestuen et vidnesbyrd om, at stenalderfolket bevarede en tradition fra istidens folk, et vidnesbyrd om, at der maa have været mennesker her i istiden.

Isen viger, smelter for ikke mere at komme igen. Landet ligger nu hen som tundra, som det nordligste Skandinavien og Rusland i dag. Spor af mennesker fra den første efteristid er endnu ikke fundet herhjemme, men de har sikkert været her, og en dag vil sagtens fund lære os dem nærmere at kende. Ihvertfald har man fundet spor af sommerlejre fra folk, der har levet for 15-20.000 aar siden ikke langt syd for Ejderen: i Stellmoor, Meiendorf og Ahrensburg. Der er fundet primitive stenredskaber; det vigtigste jagtdyr, eller maaske husdyr, er renen, hvis horn benyttedes til redskaber. Et rensdyrhoved paa en pæl tyder paa religion eller magi. Man har i Gottorp Museum søgt at rekonstruere en lejr fra den tid, den ligner til forveksling en lappelejr fra vore dage. Lad nu være, at museets ledelse har ladet sig inspirere mere af lappelejren end af det lidt, man kan faa ud af fundene: det er dog meget sandsynligt, at der er forbindelse. Her skal voves den paastand, at Danmarks første befolkning virkelig har været lapper. Lad os begrunde den.

I Lund domkirkes krypt ser man indmejslet i den ene pilles granit trolden Find, der søger at vælte søjlen; paa den anden pille ser man troldkællingen og deres barn. Hun har lagt et baand omkring søjlen og søger hermed at rive den omkuld. Figurerne er saa gamle som kirken, ja ældre, saasom krypten er blevet til først. Hvad betyder de?

Allerede i 1590'erne beretter et habsburgsk sendebud Erich Lassota, at man mener billederne forestiller trolde, som har sat sig mod kirkebyggeriet, og derpaa ved Guds indgriben er blevet gjort til sten. Mere udførligt finder vi sagnet hos Jens Lauritzøn i hans Encomion regni Daniæ, trykt 1654:

Kirken, siger han, er funderet paa nogle stenpillere, udi blandt hvilke pillere paa den ene er at se staa udhugget en trold, som omfavner samme piller til den ende at vilde den nedbryde og bemelte kirke kuldkaste. Paa den anden pillere ser man at staa udhuggen fornevnte trolds kvinde med sine børn udi armene. Aarsagen hvorfor at denne trold saaledes pilleren omfavner og kirken vilde kuldkaste siges at være denne: Nemlig at der bemelte kirke stod udi bygning, da gik S. Laurentius ved sig at overveje og betragte, ved hvad middel kirken kunde blive ganske fuldferdiget, og eftersom der fattedes meget paa hendes bygning, hvor til ingen forraad var, der nu S. Lauritz saa gik udi sine besværlige og omhyggelige tanker, siges en trold at være kommen til ham og erbødet sig at ville denne kirke med hast fuldfærdige, med saadan condition og vilkaar at S. Lauritz forskaffe og give ham sol og maane, og dersom S. Lauritz end ikke det kunde efterkomme, da skulde og vilde trolden stikke S. Lauritzes øjne ud, det og S. Lauritz samtygte og bevilget. Men se, hvad skedte der! Trolden forsømmede sig ikke, men snarlig kirken opbygte, og der Laurentius det saa, blev han saare bedrøvet, thi ham stod trende onde vilkaar fore . . . Udi saadan stor og meget høj bekymring gik S. Lauritz uden for Lund og spadserede og af saadan spadsering og vankelmodige tanker blev han træt og mødig, og saa omsider nedlagde sig ved en høj at hvile. Og imidlertid han saa ligger at hvile, da hørte han troldens troldunger og børn at skrige og græde, hvorudover moderen som var inde talede til det ene barn med saadanne ord sigendes: Ti stille, sønnen min. I stæd kommer Find, faderen din, og skal give dig sol og maane at lege med eller begge S. Lauritzes øjne. Der denne bedrøvede S. Laurits hørte denne samtale mellem troldinden og hendes børn og udi sønderlighed hørte det ord som var Find, troldens navn, da blev han meget glad, og straks begav sig ind i Lund med glæde og stor frimodighed. Og som S. Lauritz sig nu en dag til kirken forføjet, dens fuldkomne bygning, som nu tilstundet, at ville se, da indstilte trolden sig for S. Lauritz og kræver af ham sin løn og betalning for sit arbejd, hvortil S. Lauritz ham skulde have svaret og sagt saaledes: Find, ingen løn giver jeg dig, føre end kirken er færdig, tro du mig. Der trolden hørte dette ord Find, at S. Lauritz saa vidste at nævne hans navn, da blev han derudover saa vred og grum, at han den ene piller med begge sine arme omfavnet og udi saa maade vilde den ganske bygning kuldkaste, hvilket S. Lauritz ham formente af en magt, som han havde af den som var

mægtigere og stærkere end trolden, hvorefter at trolden med sin troldinde og børn blev paa pilleren staaendes, som endnu er til syne. Heraf maa en hver tro saa meget han selv vil.

Sagnet lever stadig i bedste velgaaende. I begyndelsen af det nittende aarhundrede gengav digteren Poul Martin Møller det i et digt, saaledes som det paa hans tid fortaltes.

St. Laurentius.

Bonden beder med liden ro,
naar regnen slaar paa hans hue;
naar taaen er kold og ryggen vaad
kun lidet hans tanker due.

Det var St. Laurentius,
han agter en kirke at bygge;
thi ganger han ud paa den brede vei
med tiggerposen paa rygge.

Ganger han ud paa den brede vei
alt med sin fattigmandspose;
hans øine de vare som alterlys,
hans kind den var som en rose.

Det var den hellige herrens mand,
han sankede guldet røde.
Hans sko var reven, hans fod var hoven,
det gjorde ham megen møde.

Han samlede møgle guld og sølv
alt paa de riges trapper;
men aldrig han eier en kjortel ny,
han gaaer i de gamle kapper.

Han drikker stedse det klare vand
og aldrig vinen rød;
thi bedsken eddike Christus drak
i sin uskyldige død.

Og aldrig han tager ved anden mad
end stodderbrød det sorte;
hunden river hans bare skind
alt for de rige mænds porte.

Men da han langer til Lundeby,
hans tiggerpose var fuld;
og aldrig et lem han røre kunde,
saa mødig han falder omkuld.

Han tinger kunstige mestere,
de skulde den kirke reise;
muren skulde være rød og tyk,
med taarne skulde den kneise.

Ørnen flyver i vildene luft,
han kan sine vinger strække.
Det mente han St. Laurentius
de taarne skulde ham række.

Den muldvarp kravler i dyben muld,
hvor snuden den kan bunde;
der vilde han St. Laurentius
den steen skulde kirken grunde.

De mestere mure den lange dag
alt udi den bare skjorte!
Men hver den steen, de mure ved dag,
den var om natten borte.

Om morgenen laa baade kalk og steen
vidt om paa den grønne hede;
sligt gjordes af alle de trolde smaa
og alle de kjæmper lede.

Laurentius vaager ved midienat,
hans tanker løbe saa vide;
det var da den sorte trold,
han stander ved munkens side.

»Hør du mig, St. Laurentius,
den kirke jeg bygger paa slette,
vil du mig goden murerløn
med haand og mund forjætte.

Og du skal give mig sol og maane
dertil dine øine baade,
eller du skal sige mig, hvo jeg er,
mit navn det være din gaade.«

Det var St. Laurentius,
han nikker med hovedet brat;
det var da den sorte trold,
han bygger en kirke ved nat.

For St. Laurentii venstre øie
tilmed for hviden maane
han bygger et langt og prægtigt taarn,
det synes i hele Skaane.

For St. Laurentii høire syn
og for den røde sol
han bygger et andet kjæmpetaarn,
det synes ved nørrepol.

Laurentius den morgenstund
staaer glad for gyldne alter;
der drikker han af den hellige kalk
og synger en deilig psalter.

Men dengang solen han gik ned,
og mørket det drev paa,
da monne den herre saa sørgendes
paa marken ene gaae.

»Hvor skulle jeg hitte det troldenavn,
naar jeg det aldrig vidste?
Jeg visselig maa mine øine to
inat til trolden miste.

O skade for mit gamle syn,
som ei jeg kan bevare!
men allermeest for sol og maane,
de skinne begge saa klare.«

Den herre lagde sig ned og bad
alt paa den grønne høi,
da hørte han i høien brat
en puslen og en støi.

Det var det arrige troldebarn,
saa saare hans øine runde,
og moderen ganger op og ned
og tysser ham, som hun kunde.

»Slaa dig tiltaals, min rare glut!
Du lade graaden fare.
Nu kommer *Find* med sol og maane,
med christmands øine klare.«

Og det var St. Laurentius,
han bliver saa glad tilmode.
Frelst var sol og frelst var maane,
og dertil hans øine gode.

Thi da den lede troldemand
ad hjemmet monne lakke,
han siger: »Du være velkommen, *Find*!
alt i din egen bakke.«

Og det var da den lede trold,
han skreg i høien inde,
og skrige gjorde det lidet barn
tilmed den lede quinde.

Trolden havde saa dybt under muld
de krogede løngange,
der tager han til med barn og viv
saa skyndeligt at gange.

Og da de under kirken kom,
da dukker han op sin pande.
Da monne han med barn og viv
paa kirkegulvet stande.

Da griber han om den støtte stærk,
og det med megen harme,
at knuse den kirke, det var hans agt,
med sine helvedes arme.

Da kunde han aldrig røre et lem,
og aldrig benet flytte;
han staaer, en kamp, i denne stund
ved Lundekirkens støtte.

Løser hans quinde sit lange haar,
hendes lokker i gulvet rinde.
Og om en søjle, tyk og stærk,
det baand hun monne vinde.

Da blev hun steen i samme stund,
og steen blev hendes unge;
der staar hun med sit hovedbaand
naar folk i kirken sjunge.

De to gengivelser af legenden ligger mærkværdig nær hinanden, skønt der er to hundrede aar imellem. Poul Møllers gengivelse er ganske vist yngst, men der er intet i vejen for, at det, der er særligt for den, er ældgammelt. Det er først og fremmest det, at troldene om natten brød ned, hvad murerne havde bygget op om dagen.

Hvad betyder sagnet? Den virkelige St. Laurentius levede, 800 aar før Lund Domkirke blev til, saa det er ihvertfald uhistorisk, at han skal have haft noget med dens opførelse at gøre. Men den var viet til ham og bærer hans navn. Den St. Laurentius, som optræder i sagnet, er da i virkeligheden blot at opfatte som den personificerede Lund Domkirke; den skal altsaa bygges, men troldene sætter sig imod det. Hvem er nu troldene? Det er de gamle guder. Da kristendommen blev indført i Norden, uddøde hverken Aser, Vaner eller deres forgængere med eet; stadig levede de i folketroen. Men det lykkedes præsterne efterhaanden at overbevise folk om, at de var onde magter; de gamle guder blev *trolde*. Men endnu talte de gamle helligsteder et sprog, det var den nye læres forkyndere meget om at gøre at faa til at forstumme. De gjorde da det meget viselige, som missionærer overalt i verden har gjort, de beslaglagde helligstederne til eget brug. Hvor før hedenske gudehov eller offerpladser havde været, rejste sig snart kristne kirker. I Roskilde finder man under domkirkens højalter den helligkilde, som Kong Roar viede sin by til, i Jelling ligger kirken lige midt i Gorm den Gamles vi.

Men folketroen var ikke saadan at faa bugt med; den overlod hvide krist stedet om dagen, men om natten spøgte de gamle guder igen, nu som trolde, djævle og andet pak. Endnu lever der jo forestillinger om djævlemesse ved midnatstid; i mørke er kirken endnu et uhyggeligt sted.

At troldene ikke vil tillade St. Laurentius at bygge Lund Domkirke, betyder ganske enkelt de gamle guders protest mod den nye guds beslaglæggelse af deres bolig.

Historikerne strides om Lunds alder. Nogle vil vide, at byen er grundlagt af Knud den Store og opkaldt efter hans London, andre, at den er urgammel. De første har for sig, at udgravninger ikke har vist bebyggelse ældre end vikingetiden. De andre nævner det mindst 500 aar gamle vers:

> Den tid, da Christus lod sig føde,
> stod Lund og Skanør i fejrest grøde.

Men deres vigtigste argument er dog, at selv om man ikke andetsteds i byen har fundet ældre bebyggelse, saa har man det netop under Domkirken, og det er det, der tæller. Lunds tradition som tingby er paa samme maade paa eengang gammel og ung. I den historiske tids begyndelse var tingstedet Arendal, nogle kilometer udenfor Lund, men heller ikke Viborg ting blev holdt i Viborg, saalidt som Ringsted ting i Ringsted, der var simpelthen ikke plads til de mange mennesker i selve byen; tinget blev holdt noget udenfor. Iøvrigt rykkede, senest i Valdemarstiden, Lunde ting saa nær mod byen som til Sletten omkring St. Lybers Høj, den gamle broncealderhøj lige uden for byen. Aabenbart er sandheden, at Lund som helligdom er ældgammel, men det er nok muligt, at der først for alvor er kommet bebyggelse uden om den paa Knud den Stores tid.

Hvor gammel er helligdommen? Lad os rette spørgsmaalet til sagnet. Det er paafaldende, at en katolsk helgen, endda ikke af de allerstørste, skal have magt til at give trolden baade sol og maane; dette er hverken katolsk eller kristeligt; men om de germanske folk siger Cæsar, at de kun dyrkede saadanne guddomme, som man kan se, saasom sol og maane. Hermed er vi rykket 2000 aar tilbage i tiden, men vi kan komme længere. Opnævneren for alle de trolde, der ejer helligstedet, hedder Find. Hermed er i virkeligheden sagt dette: Blotstedet har fra første færd tilhørt *Finnerne*, og ved finner forstod vore fædre det samme som endnu nordmændene: Lapper.

Resultat: Helligstedet, som Lund Domkirke er bygget over, har i meget gammel tid tilhørt lapperne.

Mindelser om finlappernes færden i Danmark er ikke svære at faa øje paa, naar vi først er blevet opmærksomme paa, at de maa have været her.

At der i den svenske almue kan findes lappisk-mongolske træk kan ikke undre; et typisk eksempel er tegneren Carl Larsson fra Dalarne; men den opmærksomme iagttager vil ogsaa finde dem herhjemme. I sin »Introduktion til vor Tidsalder« har Johannes V. Jensen gengivet en række kinesiske anebilleder, der genkalder os danske almueansigter. Endnu finder vi i Danmark navne som Findinge, Finshøj, Findal og hele 8 landsbyer bærer navnet Finderup.

Ogsaa personnavnet Find eller Fin kendes her i Danmark; Fin hed den frisiske høvding, som dræbte nogle af de første daner, som satte foden paa dansk grund, Ø-Find hed den mand, som dræbte Knud den Hellige.

En smule eftertanke vil vise os, at den vej, trolden Find fra Lund har vist os til urfolket, er den rigtige. Finlapperne har ingen historie, for de har ingen skrevet; men de har altid levet. Allerede Tacitus, der skriver omkring aar 98 e.Kr., beretter om deres liv i det høje nord. Men der kan de ikke have levet altid. Hvor var de i istiden? Der, hvor rensdyret var, lige syd for fastlandsisen, paa tundraen. Men der kom en tid, da isen veg fra Danmark, da drog tundraen gennem landet, og med den rensdyret, hvad vi kunde have tænkt os til ogsaa uden fundenes bevis. Men med rensdyret fulgte rensdyrjægeren, som vi ved, men hvem skulde det være, om ikke finlappen?

Efterhaanden som tundraen veg nordpaa og rensdyret med den, fulgte lapperne efter lige til Skandinaviens kalot, hvor de strejfer om den dag idag. Men næppe alle. I Finveden ved Halland blev en del boende; men det har ikke været det eneste sted.

Hvorlænge det varede, inden de bosiddende lapper gik op i den senere indvandrede befolkning, eller rettere de senere indvandrede befolkninger, er ikke godt at sige. Man er i vore dage kommet ind paa den tanke, at elverfolket, som middelalderen digtede om, var et virkeligt folk, fattigt udskud, der levede i koter (elverhøj), forvist til sumpe og udmarker, urindvaanere med egne skikke, eget sprog og — trolddom. Men netop finnerne har op til vor tid været berygtede og frygtede for deres troldkunster. Er det mon ikke dem? De nordlige finner holdt fast ved deres gamle guder til op mod vor tid; vi tør roligt gaa ud fra, at deres hernede boende stammefrænder, saalænge de bevarede deres særpræg, ofrede til deres egne guder paa deres egne gamle helligsteder, saasom offerlunden i Lund og i Viborg, hvor en udflytterby Finderup endnu bærer deres navn.

Stenalderen

Arkæologer har delt den forhistoriske tid i sten-, bronce- og jernalder, efter det stof som fortrinsvis præger fundene fra de forskellige tidsaldre. Det er naturligvis en ganske udvendig inddeling, værdig en tid, der sætter materien i højsædet og mennesket i skammekrogen. Men vi har den ikke bedre. Ingen sange er os overleverede fra stenalderen, ingen musik, ingen historisk efterretning, helte og skurke er døde og vil ikke fortælle os, hvad de indeholdt; vi har nogle faa af deres redskaber, vi har nu og da dele af et skelet, krukker, potteskaar m.m., det er alt; med broncealderen stiller det sig noget bedre; men det skal indrømmes vor tids videnskab, at dens inddeling i betragtning af vore ringe muligheder for at komme i forbindelse med de fjerne tider, er den bedst mulige.

Hvor vigtig stenen var for vore første fædre, fortæller endnu sproget. HAMMER er betegnelse for et redskab og en klippeknude, saaledes Hammeren paa Bornholm og Lillehammer i Norge. En kniv SKÆRER, men SKÆR er en klippe i vandet. Vi ved alle, hvad en SAKS er, men paa latin er SAXUM en klippe, i oldtiden var SAKS ogsaa betegnelsen for et kortsværd. Ordet KLIPPE har vidt forskellige betydninger som navneord og som udsagnsord, men for en stenaldermand har de to betydninger været nært beslægtede.

To endnu levende erindringer fra stenalderen finder vi i jødernes tradition. Deres omskærelse skal ske med en stenkniv; der er da ikke tvivl om, at skikken gaar tilbage til stenalderen. Et udsagn om stenalderens dysser, finder vi i 1. Mosebog, 31. kap. V. 43 ff. Da sagde Laban til Jakob: »Døtrene er mine døtre, sønnerne er mine sønner, hjordene er mine hjorde, og alt hvad du ser, er mit — man hvad skulde jeg i dag kunde gøre imod mine døtre eller de sønner, de har født? Lad os to slutte et forlig, og det skal tjene til vidne mellem os.« Saa tog Jakob en sten og rejste den som en støtte; og Jakob sagde til sine frænder: »Sank sten sammen!« Og de tog sten og byggede en dysse og holdt maaltid derpaa. (Dyssen faar navnet: Vidne-dysse.) Laban siger: »Hvis du handler ilde med mine døtre eller tager andre hustruer ved siden af dem, da vid, at selv om intet menneske er til stede, er dog gud vidne mellem dig og mig!« Og Laban sagde til Jakob: »Se denne stendysse og se denne stenstøtte, som jeg har rejst mellem mig og dig. Vidne er denne dysse og vidne er denne støtte paa, at jeg ikke i fjendtlig hensigt vil gaa forbi denne dysse indtil dig, og at du

heller ikke vil gaa forbi den ind til mig. Abrahams Gud og Nakors Gud, deres Faders gud, være dommer mellem os!« Saa svor Jakob ved sin Fader Isaks rædsel, og derpaa holdt Jakob offerslagtning paa bjerget og indbød sine frænder til maaltid og blev paa bjerget natten over.

Dette er stenalderen selv, der taler; over hele Europa og Forasien har den stræbt at faa landskabet til at tale; endnu ser vi dens spor, men hvor sjældent, at vi som her, kan aflæse hvad det var, den vilde sige.

Tilbage til Danmark. Et par aartusinder gaar. Rensdyret er forsvundet, og et flertal af lapperne med det. Klimaet er fugtigt og en del mildere, jorden er dækket af birke- og fyrreskove; Østersøen er en indsø, hvis eneste udløb er en rende midt i det nuværende Storebælt. Det meste af Kattegat er opfyldt af land, og Bornholm er landfast med Skaane. Plante- og dyreliv har været, som det er i dag i den del af Rusland og Sibirien, der ligger paa højde med St. Petersborg. I skovene har der levet vildsvin, elsdyr, kronhjort, ulv og bjørn. Der har levet mennesker, men næppe mange; et flertal af deres bopladser vil aldrig blive fundet, fordi de nu ligger under havet, men her og der finder vi under et dække af tørv bopladser, som har ligget ved søer og vandløb. Huse maa der have været, men alt, hvad der er fundet er et barktæppe, der synes at have tjent som gulv.

De vigtigste fundsteder er Mullerup paa Sjælland og Gudenaadalen. Fundene viser os en primitiv jæger- og fiskerkultur, som har varet et par aartusinder eller tre. Redskaberne er hjortetak, hjorteknogler, knogler af urokse, samt sten. Teknikken er ret uudviklet. Stenene er groft tilhugne, og knoglerne ikke særlig grundigt bearbejdede, en undtagelse er harpunerne, som er af ben og har mange modhager.

I et noget yngre fund — fra Brabrand — finder man bevarede trægenstande, deriblandt bumeranger. Det er værd at mærke sig, for det er begyndelsen til myten om Thors hammer, Mjølner, der vendte tilbage, naar han havde kastet den mod jætterne. Bumerangen selv gik ud af brug, da bedre redskaber overflødiggjorde den, men mindet om den levede i beretningen om tordengudens vaaben.

Selv om alt for en moderne betragter kun synes som tilløb til en menneskeværdig tilværelse, er det dog værd at mærke sig, at disse vore ældste forfædre her i landet dog havde behov for kunst. Paa en dyreknogle er afbildet et menneske i en mærkelig forvreden stilling, der leder tanken hen paa negerkunst i vore dage; paa en anden knogle ses nogle ejendommelige

mennesker, der ligner blade. Fra Mulleruptiden har vi ogsaa de ældste primitive skulpturer, store ravklumper, der har faaet skikkelse som dyr. Mønstre paa benredskaber forekommer regelmæssigt. Af fundene lærer vi, at agerbrug og kvægavl ikke har været kendt, det eneste husdyr har været hunden, et glubsk og farligt rovdyr at dømme efter tænderne. Derimod taler redskaberne om jagt og fiskeri; at folket, vel især kvinder og børn, har samlet nødder, bær og vild frugt, kan vi slutte os til. Man har fundet et elsdyr og en urokse, der er blevet saaret af Mullerupfolkets pile.

Nogle aartusinder gaar, Mullerupfolket er ikke mere, men gudenaabebyggelserne har stadig deres gamle præg. Vi befinder os i den periode, der betegnes med navnene Boreal og atlantisk tid, ca. 6000 til 3000 f.Kr. Klimaet er i hele tidsrummet ret varmt, i den første tid er det tørt, siden bliver det fugtigere. Fyrren, birken og hasselen, som hidtil har præget landskabet, viger langsomt for egen. Landet har sænket sig, og menneskenes bygder skal nu søges ved vor nutidige kyst, hvor man har ernæret sig af skaldyr, østers og muslinger. Iøvrigt drives der stadig fiskeri og jagt. Ved bopladserne er der fundet hele banker af affald, de saakaldte køkkenmøddinger, af hvis indhold vi kan danne os et billede af livet.

Poul Martin Møller, maaske den mest udpræget danske af vore digtere, har ogsaa her fundet tilbage til denne fjerne fortid og givet et uovertruffet billede af livet paa bopladsen.

Mellem ellestub og torn,
der hvor hjorten skrider,
strøjfed al vor slægt tilforn
i de gamle tider;
Kvinden med sit lange haar
staar og plukker blommer.
Manden med sin bue gaar,
priser evig sommer.

Udi skoven groer en lind,
linden bær en rede;
reden er af katteskind,
fint og blødt at brede.
Har den ravnens æg i gem?
Sover der en killing?
Op af reden stikker frem
benet af en tvilling.

Dette digt blev et af udgangspunkterne for Johannes V. Jensens skildring af stenalderfolket i »Norne Gæst«, til hvilken bog den læser, der vil vide mere om stenalderen, end de fattige fund giver, henvises.

Men lad os her holde os til det haandgribelige. De vigtigste materialer har været sten, ben, træ og skind. Den foretrukne stenart var flinten, der oprindelig blev tilhugget med en slagsten, men som nu i køkkenmøddingtiden bearbejdedes med en trykstok af hjortetak; af flintkernen kunde der blive f.eks. et øksehoved, af flækkerne pilespidser, bor, skrabere. Ogsaa grønsten benyttedes; den havde i modsætning til flinten den fordel, at man kunde bore i den. Derfor har grønstensøksehoveder et hul, medens de af flint har maattet bindes til skaftet.

Det er svært at danne sig noget indtryk af religionen gennem fundene; nogen særlig omhu har man ikke vist de døde, ligene er blevet begravet i affaldsbunken. Lejlighedsvis er menneskeæderi forekommet, hvad vi kan slutte af marvspaltede menneskeknogler, som vi finder i køkkenmøddingerne.

Der har været haandværkere, svarende til vor tids smede, i stenalderen. Vi har fundet store lagre af stenredskaber, der maa hidrøre fra et værksted; der har ogsaa fundet handel sted. Ved Møen er der fundet et »lager« af ensartede brødstore stykker flint, aabenbart beregnet til forhandling; saa fjernt som i Finland har man fundet flintredskaber, der kun kan stamme fra Danmark.

Efterhaanden forbedres teknikken. Hjortetakker og dyreknogler er blevet flækket med flint og senere paa forskellig maade tilglattet og pudset.

Endnu en haandværker skal nævnes, lægen. Medens et flertal af beskæftigelser i vor tids dansk har fremmede betegnelser, er ordet LÆGE kommet til os af urold. Det gaar igen i engelsk leech, hvor det foruden læge ogsaa betyder igle, hvoraf vi kan kende en af lægens vigtigste kure i længst forsvunden tid. Men han har haft andre. Vi har i udgravninger fra den yngre stenalder fundet menneskeknogler, der har været brækkede og er helede paa en saadan maade, at det forudsætter bandage. Mere imponerende er det, at hjerneoperationer har fundet sted. Trepanation har været kendt, og skønt denne operation er udført med stenredskaber, er den i flere tilfælde lykkedes, og patienten har levet længe efter indgrebet. Her skal iøvrigt udtales den formodning, at der har været tale om en religiøs handling. Ihvertfald er det paafaldende, at saa mange af de kranier, der er blevet bevaret, har været udsat for trepanation, hvoraf enten maa sluttes at en langt større del af folket dengang led af hjernesvulster o.l. end nu, eller ogsaa at andre grunde end sygdom har faaet dem til at underka-

ste sig operationen; bopladens læge har sikkert ogsaa været troldmand, præst, medicinmand, og det er ikke utænkeligt, at han ved direkte indgreb i menneskers hjerne har villet fremkalde hysteriske tilstande, der har været betragtet med ærefrygt og rædsel af folket.

Vi regner, at den yngre stenalder begynder med den saakaldte dyssetid, o.2500 f.Kr. Flinten bliver nu ikke blot raat tilhugget som før, den efterslibes i vaadt grus i en skaalformet sten for derefter at poleres. Man har i vore dage med økser fra den yngre stenalder kunnet bygge et sommerhus; med redskaber fra den ældre stenalder vilde det næppe kunne gøres, ihvertfald ikke hurtigt.

Ogsaa pottemagerkunsten forbedres. Karrene faar nu glatte, velbrændte vægge, ofte med ornamenter.

Det er nu ikke længere jægere og fiskere, der præger billedet, men de fastboende. Ordet BONDE betyder netop BOENDE. Af aftryk i lerkar ved vi, at man ihvertfald har dyrket hvede og byg. Af husdyr holdes, foruden hunden, hornkvæg, faar og svin. Der er nu landsbyer med lerklinede huse, en saadan er udgravet ved Troldebjerg paa Langeland.

Vi kan danne os et vist indtryk af slægtens religion i den yngre stenalder, ja vi kan genkende to guder og en vætte: Thor, Freja og Nissen.

Henlagt i mark og mose finder vi økser ofret til guderne, mange af rav, men flest er de mægtige, blankslebne stenøkser, som aldrig kan have tjent noget praktisk formaal, saaledes det længste hidtil fundne øksehoved, der er 43 cm. langt. Ved Troldebjerg — bemærk navnet — har man fundet en offerplads for en øksegud; vi kender ham andetsteds fra. Henved 1000 aar senere finder vi ham hos hetitterne i Forasien, hvor han afbildes med økse og tordenkile. At der er forbindelse mellem stenøksen og tordenen, beviser almuetro herhjemme indtil vore tider, stenøkser, der fandtes i jorden kaldtes tordensten; de hævdedes at beskytte mod lynnedslag; der var ogsaa dem, der sagde, at skafthullet skyldtes lynet; der var trolddomskraft i dem. Allerede dette giver et fingerpeg i retning af, at stenalderens øksegud er den samme som senere tiders Thor.* Men Thor havde jo en

*Det ældste billede af Thor vi har, er den trehovedede gud paa det mindre guldhorn. Det redskab han har i haanden synes snarere at være en økse end en hammer.

hammer, ikke en økse. Forskellen er dog ikke saa stor. De kristne missionærer i det 11. aarhundrede, der søgte efter en afløser for den altfor afholdte Thor, fandt ham i Sankt Olaf, men ham afbildede de med en økse. Bemærkes skal ogsaa, at den yngre stenalders økser er formet saaledes, at nakken kan bruges som hammer. For en primitiv tankegang er det nærliggende at sammenligne øksehugget med lynet, begge fælder de træet. Er i virkeligheden ikke lynet et øksehug af en overmægtig guddom? Torden hedder paa latin tonitrus, paa urnordisk var Thors navn Thornaraz, det samme fænomen, det samme navn. Sikkert har allerede i den yngre stenalder tordenguden baaret det navn, der senere blev til Thor. Men hvordan det har lydt, ved vi ikke.

En meget stor gruppe af de nedlagte ofre er ravsmykker; der er fundet i tusindvis af ravklumper, der trukket paa en snor har udgjort arm- og halsringe. Mens økserne maa have været mænds ofre til en mandlig guddom, har sikkert smykkerne været kvindernes ofre til en kvindelig. Med vort kendskab til kvinderne i al almindelighed tør vi slutte: til kærlighedsgudinden. Det kunde være interessant at vide, hvad hun hed. Maaske kan vi finde ud af det. I historisk tid hed kærlighedsgudinden FREJA med tilnavnet VANAdis, idet hun jo tilhørte den gamle gudeslægt VANERNE. Hun er den samme som romernes VENus. Der er da i og for sig intet i vejen for, at hun kan have baaret et VAN-navn. Men mere sandsynligt er det dog, at hun har baaret et andet, det navn, der i nyere sprog er blevet til ASTRID eller ESTRID. Grundene til denne antagelse er disse: Kærlighed hedder paa oldnordisk AST, (jfr. Knud DaneAST). Frejas saavel som Venus' stjerne er Morgenstjernen, det vil sige, at hendes verdenshjørne er ØST, oldnordisk: AUSTR. Et minde herom har vi i dette, at alteret i vore kirker skal vende mod øst. Den gængse begrundelse er, at det skal vende mod det hellige land, Jerusalem; men det er jo ikke rigtigt, Jerusalem ligger syd-sydøst for Danmark. I virkeligheden stammer traditionen, som vi ved fra udgravninger, fra de gamle gudehov, paa hvis tomt — og tradition — de senere kirker blev bygget: Frejas alter skulde vende mod øst, mod hendes stjerne. Fredag var hos romerne Venus' dag, og hos Semiterne Astartes dag. ASTARTE er da identisk med de to andre. Hun er ogsaa identisk med babyloniernes ISHTAR og kanaanæernes ASHTORETH, jødernes ESTHER og antagelig ogsaa ægypternes HATHOR, en urgudinde. Endnu skal nævnes det latinske ord for stjerne, ASTRUM, englændernes STAR, og endelig, at kærlighedsgudinden hos friserne hed

OSTARA; det er dette navn, der gaar igen i det tyske ord for paaske, OSTERN, engalsk, EASTER.

Yderligere kan nævnes to pigenavne, det nordiske ASTRID, det lettiske AUSTRA.

Vi finder alle disse navne og ord, der lader sig sætte i forbindelse med kærlighedsgudinden eller hendes stjernes navn, den samme fordeling af medlydene (den haarde kerne i al sprogudvikling): ST.R(T), den sidste lyd staar ikke helt fast, men kan erstattes af de beslægtede TH og D. Det af de nævnte ord, der bedst egner sig til at være fællesnævner for de andre, er den kanaanæiske form. Vi kommer herefter til, at den kærlighedsgudinde, som vore forfædre i den yngre stenalder ofrede til, bar et navn, der omtrent maa have lydt ASTARETH.

Den tredie, der har været henlagt ofre til, er nissen, men om det navn, han i stenalderen gik under, kan vi kun med sikkerhed sige, at det ikke har været Nis. Dette er nemlig en tillempning af navnet paa en helgen, Nikolaos, St. Nikolaj. Englænderne har af ham gjort deres julemand, Santa Claus; han stammede fra Frygien, hvor den røde tophue hørte hjemme, og denne har han taget med sig paa sin vandring verden over. Men vor hjemlige nisse har haft andre navne før. Endnu hedder han i Norge og Sverrig TOMTEN eller TOMTEGUBBEN, og dette navn forklarer, hvem han egentlig er, han er husgrundens, tomtens vætte, som man skal holde sig gode venner med; han kan være til megen gavn; men sørger man ikke for at give ham en skaal grød, dvs. ofre til ham, bliver han ond. I Mesopotamien har man samtidig med vor yngre stenalder ofret mennesker til husene, de er blevet begravne i fundamentet. Muligvis har noget tilsvarende været skik her. Ihvertfald hviler dyrkelsen af »Tomten« paa forestillinger, som er beslægtede med dem, der fik fortidens kaldæere til at begrave ofrede mennesker i husgrunden. NISSEN bliver da dens aand, som man har begravet under gulvet, i TOMTEN. Vi har i et fund fra den yngre stenalder fundet en stor lergryde med en mægtig grødske af træ. Den er givetvis sat hen som et offer, og sikkert har der været grød i gryden. Men saaledes har almuen indtil vore tider ofret til nissen.

HVEM var nu stenalderens mennesker i Danmark, hvilken slægt, race tilhørte de, hvilket sprog talte de? De var naturligvis af samme slægt som vi, eller rettere vi, der stammer ned fra dem, er af deres slægt, men der er kommet andet og mere til, store indvandringer har fundet sted, og sporene af en af dem, maaske den vigtigste, finder vi i yngre stenalder. Fund vi-

ser os, at udviklingen har forløbet jævnt gennem hele den ældre og det meste af den yngre stenalder. Men i slutningen af perioden dukker et nyt folk op, med nye skikke og nye vaaben. Nu kan jo nye skikke og vaabentyper meget vel opstaa i et gammelt folk, men her er tale om saa afgørende og — saavidt vi kan skønne — pludselige ændringer, at ingen anden forklaring er mulig, end at de maa være indført af et nyt folk. De døde begraves nu i »skrædderstilling«, vaabnene, især øksehovederne, viser, at det nye folk maa have set broncesmedede ting, for ganske vist anvendes endnu sten som materiale, men det er nu »paa moden« i stenen at efterligne støberande. Vi formoder, at hermed har et indoeuropæisk talende folk holdt sit indtog i Danmark; herom skal senere mere anføres. Det, der her skal overvejes, er det oprindelige folks sprog og afstamning.

Finlapperne var for størstedelens vedkommende fortrukket, om end rester holdt sig i mose og krat som elverfolk. Men de, der prægede landet? Her skal fremføres den formodning, at de var IBERER. I den biskayiske bugts inderste vig bor endnu et folk, baskerne, der taler et sprog, som ikke er i familie med Europas andre sprog. Det er et urfolk, rester af IBERERNE, som i oldtiden beherskede den halvø, der endnu er opkaldt efter dem. Endnu minder stednavne som EBRO og IBIZA om deres udbredelse. Men deres omraade har været endnu større. I Gallien boede en stamme EBURonerne, der maa have været af deres slægt, byen York i England hed EBURacum. Endelig kaldes jo Irland den dag i dag HIBERnia. I Kaukasuslandet laa i oldtiden et land, som blev undertvunget af Pompejus, det hed IBERIA, dets indbyggere var soldyrkere. Endelig hed jo Jødernes forfædre HEBRÆER, og i Abrahams Palæstina laa byen HEBRON. Kort sagt, stammenavnet Eber eller Heber har sat sig spor over et omraade saa stort som det senere romerrige. Eller maaske var det større. Jøderne nævner som en af Adams første efterkommere EBER.

Som sagt, Baskernes sprog er ikke i familie med de øvrige europæiske, men med de amerikanske ursprog viser det slægtskab, hvad sprogforskere forlængst har bemærket. Ja, saa nært er slægtskabet, at Mexikos erobrer, Cortez, vilde hævde, at baskerne i hans hær talte det samme sprog som en mexikansk stamme, Otomierne. Her svimler det for tanken, og en del af de konsekvenser, der kan drages, skal ikke drages paa dette sted. Men gaar vi ud fra, at indoeuropæerne først viser sig i Danmark med enkeltgravsfolket, ligger det nær, i betragtning af iberernes verdensudbredelse at slutte, at Danmarks anden befolkning, altsaa den, der fulgte efter

finlapperne, har været iberer og har talt et iberisk sprog. Hvorledes saa disse iberer ud? Velsagtens som baskerne i vore dage; men man kan ikke være sikker. Der findes her i Norden en mørk type, som er ældgammel, Egil Skallagrimsen har tilhørt den, Halfdan Svarte ligesaa. Der findes paa Irland, Hibernia, en mennesketype, der ser udpræget »spansk« ud. Man tør gaa ud fra, at det er iberisk urpræg, den repræsenterer. Saadan-maaske saadan-har de mennesker, der levede her i den ældre stenalder og det meste af den yngre, set ud. De uddøde ikke, fordi enkeltgravsfolket kom til; efterhaanden smeltede de to folk sammen; men det er nok sandsynligt, at ligesom vort sprog stammer ned fra indvandrerne, saaledes er det dem, som sammen med senere tiders indvandrere, ligeledes af indoeuropæisk rod, der er det største indslag i nutidens danske folk.

Broncealder

I slutningen af vor stenalder lærte man i syd- og mellemeuropa at benytte jordens metaller, guld, sølv og kobber, de to første fortrinsvis til smykker, kobberet især til redskaber. Endnu i Iliaden og Odysseen, der foregaar omkring 1200 er vaabnene ifølge digteren af kobber; dog var paa dette tidspunkt en vigtig opfindelse gjort: Kobberet kan hærdes med tin; af den legering, der herved fremkommer, broncen, kan fremstilles bedre og skarpere redskaber. I Danmark regner vi den saakaldte broncealder fra 1500 til 400 f.Kr. Dette er naturligvis kun en skematisk inddeling, foretaget af en sen tids arkæologer; i virkeligheden hører brugen af stenredskaber ikke op med kendskabet til metallet, ligesom brugen af bronce ikke hører op efter 400. Det er værd at mærke sig, at vi i broncealderens affaldsdynger finder mange stenredskaber, men ingen af bronce, metallet var for kostbart at slænge bort, det kunde i givet fald omstøbes.

Den danske broncealderkultur er rig, ja, der kan tales om en formelig blomstring herhjemme; endda fandtes hverken kobber eller tin i landet, alt maatte indføres. Betaling har sikkert for en stor del været rav. Fund viser, at der maa have været en livlig handel med udlandet, sikkert for en stor del ad søvejen, de mange øer og vige indbød dertil, og broncealderens billeder, som vi finder dem paa klippeflader og sten, helleristningerne, vrimler da ogsaa med skibe.

Klimaet har været tørt og varmt. Egen præger landskabet; overalt ses nu menneskenes spor, landet er ved at blive opdyrket; om magt og rigdom vidner tusinder af gravhøje.

Det samme gør de mange guldfund. De ældste guldsager fra broncealderen har halvmaaneform, en type, der stammer fra Irland og derfra har bredt sig til hele Vesteuropa. Ogsaa med Mellemeuropa har der været handelsforbindelse, hvad vi slutter af de mange ringe af guldtraad, betalingsmidlet.

Men menneskene lod sig ikke nøje med indførte varer eller efterligninger, de kunde selv; vi finder armringe af hjemlig forarbejdning, de er gjort af en vreden guldstang, hvis ender spaltes og oprulles i spiraler; senere faar de glatte ender.

De fleste guldfund er ringe af dobbelt guldtraad; de forekommer i faste størrelser, aabenbart fordi de har været anvendt som betalingsmiddel. For mindre værdier klippede man stykker af spiralen eller delte en dobbelttraad i to. Ringene har ogsaa kunnet anvendes som smykker, om arm, hals, fingre, i ørerne.

Senere, i den saakaldte yngre broncealder (800-400 f.Kr.) kommer en ny form for armring til, en massiv, svær ring med skaal- eller knopformede ender; ogsaa ringe af bronceblik, belagt med en tyk guldplade, forekommer. En mængde spiralringe, altsaa penge, er fundet ved den vestlige Limfjord, hvor aabenbart ravhandelen har haft et knudepunkt. Af guldfund er der en imponerende række:

7 Guldskaale fra Midtskov, Fyn, vistnok mellemeuropæisk arbejde, forbedret og omdannet herhjemme.
100 Smaa guldbaade, nedlagte i et lerkar. Nors Sogn, Thy.
6 Guldkar, Borgbjerg ved Skelskør.
2 Vaseformede guldkar i en stenomsat lerkrukke, Viemose Overdrev.
3 Guldskaale, Ejby Lunde, Fyn.
6 Øsekar af guld, Avernakø.
3 Guldskaale, Gjerndrup, Jylland.
11 Øsekar af guld i en spand af tyndt bronceblik, Lavindegaard, Fyn.

Endda er i denne liste ikke medregnet, hvad svenskerne med erobrings ret har ført fra østdansk omraade til Stokholm. Alle disse guldsager stam-

mer fra tiden omkring 800, de har sikkert været bestemt til helligt brug og er til sidst blevet henlagt som offer til guderne.

Broncen brugtes fortrinsvis til nyttegenstande: Sværd, dolke, knive, rageknive, bøjler, naale. Hertil kommer lurerne. De er alle fundet i moser og altid et eller flere symmetriske par, sikkert er de som guldkarrene henlagte som offer. Der er her i Restdanmark fundet 35, nogle faa i Norge og Nordtyskland, og en del i noget, som vort Nationalmuseum forsigtigt kalder »Sydsverige«, hvorved menes de gamle danske landsdele, hvis oldsager som saa meget andet krigsbytte er endt i Stokholm; herfra undtages en enkelt brøstfældig lur, som har faaet lov til at blive i Lund. I virkeligheden er altsaa lurerne et særlig dansk fænomen. Fra broncealderens tegnekunst, helleristninger, ved vi, at lurerne blev baaret parvis, hvad vi vel kunde tænke os til efter fundene. Flere af dem kan endnu blæses, tonen er fyldig og stærk, man ved ikke rigtig, om det er en trompet eller en basun, man har hørt. Mundstykket er som paa moderne horn og er støbt fast med den mindste rørbue, der ligger vandret, naar der spilles. Øverst er der en »Lydplade«, der i virkeligheden kun er til pynt, dog finder man undertiden smaa hamre paa dens bagside; de giver tonen en klingrende lyd under bevægelse; det samme er sikkert meningen med det rasleblik, der findes ved mundstykket.

Lurernes form leder tanken hen paa uroksens horn, som de sikkert ogsaa stammer ned fra. Allerede dobbelttydigheden i vort ord HORN viser forbindelse. Engang, sikkert allerede i tidlig stenalder, har en opdaget, at han paa et oksehorn kunde frembringe toner. Senere, da broncen blev kendt, har man eftergjort og forbedret instrumentet i det nye metal. To broncehjelme er fundet; de har horn med samme sving som lurerne; sikkert har de været baaret af lurblæsere, atter et tegn paa oprindelsen. Lurerne spænder kun over naturtonerækken, hvis laveste toner danner grundintervallerne. Dette i forbindelse med, at de blæstes parvis, lader formode, at flerstemmigheden og harmonien, der er europæisk musiks indsats, den som har gjort, at vor verdensdels musik rager saa højt op over al anden musik som hellensk billedkunst over negerskulptur, er blevet til i Danmark. Naar to lurer spiller sammen, vil der let, dersom den ene ikke følger med den anden, fremkomme harmonier, og saadan vil flerstemmigheden saa at sige have opfundet sig selv.

Den ældre broncealders gravform er en fortsættelse af stenalderens en-

keltgrave under høj, dog er højen nu højere og mere hvælvet; liget har været nedlagt i en kiste af sten eller i et flækket og udhulet stykke af en egestamme. Visse jydske fund er særdeles godt bevarede, idet allagets beskyttelse mod fugt i forbindelse med egens garvesyre har gjort, at ikke alene dragt og brugsgenstande har holdt sig, men ogsaa hudlag, negle eller skelettet af den begravne. I slutningen af ældre broncealder gaar man over til ligbrænding. Ben og aske samles i en urne, der kan være smykket med en antydning af et ansigt. Disse urner hensattes gerne i siden af ældre gravhøje; i slutningen af yngre broncealder anbragtes de i smaa flade høje.

Vi kender fra gravfundene broncealderens klædedragt; den har næppe været ens gennem hele perioden, ogsaa dengang har mode gjort sig gældende, men saa righoldigt er vort materiale ikke, at vi kan følge den. Hvad fundene siger er: Mandens klædedragt bestod af en rund hue, overtrukket med et lag flos af fin uld, eller dannet af en puld med tilsyet sidestykke og uden flos. Hertil kom en kappe, der kunde være lang og usymmetrisk eller kortere og regelmæssigt oval med et floslag, der maaske skal opfattes som en efterligning af skind. Herunder en kofte, der om livet blev holdt sammen af et bælte af læder eller tøj, hvori sværdet hang. I stedet for kofte kunde anvendes et lændeklæde, der holdtes sammen med en snor om livet. Buksedragten er endnu ikke opfundet. Fodtøjet bestod af tøjstrimler til at vikle om benet; under foden en sandal med snørebaand. Kvindens fodtøj var som mandens. Iøvrigt bestod hendes dragt af enten et fodlangt skørt eller et kort skørt af snore viklet to gange om livet. Hertil kom en kort trøje. Om midjen havde hun et bælte med en smykkeplade. Hat eller hue er ikke fundet, men haarnet. Fra overgangen mellem bronce- og jernalder kendes et langt vævet kvindeskørt med terner.

Ved vi noget om broncealderens religion?

1952 fandtes paa det kongelige bibliotek to breve, hvoraf det fremgik, at der i slutningen af det 18. aarhundrede var gjort et mærkeligt fund i Grevens Vænge i Sydsjælland. Det bestod af 7 smaa broncefigurer: tre kvinder med snoreskørt, to mænd med hjelme og økser, den ene med øksen i højre den anden med den i venstre haand; to staaende kvinder med langt skørt; den ene har en ubestemmelig genstand i haanden; de fleste af figurerne er gaaet tabt, resten befinder sig paa Nationalmuseet. Hvad betyder den hele gruppe? Sikkert gengiver den en religiøs handling, en offerceremoni. Saa meget er sikkert, at det er økseguden »Thor«, det

gælder. Vi genfinder ham paa en helleristning fra Simmerslund i Skaane: en mand der holder en kæmpemæssig økse 1½ gange saa høj som han selv.

Ogsaa brønde har været dyrket, saaledes finder vi en brønd i Budsene paa Møn, fyldt med offergaver. I Lund Domkirkes krypt er der en brønd, det vilde være umagen værd at undersøge den nøjere, utvivlsomt er den en gammel helligbrønd.

Guder afbildes ikke gerne direkte, men betegnes f.eks. ved en fodsaal i en sten, saa maa man selv tænke sig guden ovenover, eller ved en meget stiliseret haand; dog kan denne haand ogsaa være udtryk for en eller anden form for primitiv matematik, da der oftest i forbindelse med den ses en del streger eller prikker, hvilket vel skal betyde tal.

Hovedguddommen, herom kan ingen tvivl være, har været solen. Overalt, paa helleristninger saavel som rageknive, finder vi sole, hjultegn (hjulkors eller fleregede hjul), ringe, skaaltegn. Rester af soldyrkelsen holder sig endnu i Danmark. Pinsedag skal folk tidligt op for at se »solen danse«. I København foregaar det paa Valby Bakke, det gamle Solbjerg. Bemærk i den forbindelse ordet VALby. Valplads er de dødes plads, Valmue blomsten, der raader for den dødlignende søvn, Valhal, Valkyrie, Valravn. Valby er da aabenbart ligenes by: her ofredes krigsfanger til Solen. Broncealderens folk havde den forestilling, at solen trækkes over himlen af en hest. Ved Trundholm i Nordvestsjælland har vi fundet en lille vogn med et solbillede paa, trukken af en broncehest. Solpladen var paa den ene side belagt med guld. Det hele var slaaet i stykker allerede ved henlæggelsen, hvilket aabenbart har hørt med til offerhandlingen, men man har med absolut sikkerhed kunnet sætte delene sammen. Vi tør formode, at det er billedet af en større helligvogn, som har kørt »solen« ud til markerne for at frugtbargøre dem.

Et af vore gamle sysselting er Isted, hvor der er en kilde, som snart kaldes Kongskilde, snart Ringskilde. Om den fortæller sagnet: For mange hundrede aar siden ved vintertid, da der overalt laa høj sne, var en dansk konge og hans følge undervejs. Da de naaede i nærheden af Isted, var det allerede mørk nat, og kusken tabte sporet. Jo længere de kørte, jo dybere blev sneen, og med et sank baade hest og vogn i og forsvandt i dybet. Alle, Kongen og de af hans følge, der sad paa vognen, kusk og heste forsvandt i dybet. De var kørt ud i en bundløs kilde, der var dækket med dyb sne. Siden den dag er det, at kilden kaldes »Kongskjeld«.

Der er imidlertid et andet sagn om den samme kilde: Det er mange aar siden, da en dansk konge, Magnus den Gode, vandede sin hest ved en kilde, nær Isted. Kongen var saa uheldig at tabe sin guldnøgle, som han bar i en snor om halsen. Guldnøglen faldt i kilden og gik til bunds der. Der blev ledt efter den siden, men ingen har haft den lykke at finde den. Kilden er siden blevet kaldt »Ringskjeld«. Den guldnøgle tabte kongen, da han stred med sine mænd paa Lyrskov Hede; den findes en gang; men det sker ikke, før der er en konge i Danmark, der er eet med sit folk, og folket eet med sin konge.

Begge sagnene er meddelt 1942 af Andreas Lorentzen efter to gamle istedboer. Lad os betragte dem nøjere. Kilden hedder altsaa Ringskilde, og kongen, der ikke kan være Magnus, for det er tydeligt, at sagnet er meget ældre, taber en »guldnøgle« i den. Naar ifølge istedboeren denne nøgle giver kilden navn af Ringskilde, er det tydeligt, at der oprindelig har været tale om en ring. Det er udlagt: en konge ofrer her en guldring. Solen var en ring og hed RING, til den ofrede man dens eget billede i form af en gedigen guldring. Men kilden hedder jo ogsaa Kongskilde. Tacitus fortæller, at man paa hans tid (o. 98 e.Kr.) dyrkede (i Sønderjylland?) en gudinde, Nerthus, hvis vogn blev tvættet i en helligsø, hvorefter de tjenstgørende trælle blev druknede. Vi ved ogsaa, at vore fædre ved uaar, naar alle andre ofringer havde slaaet fejl, kunde ofre deres egen konge, saadan som det skete med den svenske konge Domalde.

Nu skulde vi være i stand til at finde indholdet af de to sagn tilsammen. Kilden er en urgammel helligkilde, saa hellig, at den har gjort Isted til midtpunkt i et syssel og dettes tingsted. Her ofredes til solen en guldring, her druknedes trælle, som vaskede gudebilledets vogn, og endelig kunde det hænde, at en sysselkonge ofredes for bedre aaring.

Grænsen mellem tro og overtro var dengang som nu svær at drage. Foruden guderne har der været troldpak af mange slags. Et offerfund i Huldremosen lader os formode, at huldren, som nordmændene endnu omtaler, har været kendt og frygtet, allerede i broncealderen; gaardboen, nissen har vi alt hørt om, og det ligger nær at tænke sig, at andre af folketroens utysker har været kendt, havmanden, mosekonen, helhesten og hvad de nu hedder.

Tacitus beretter, at nordboernes stamfader hed »Mannus«, men ogsaa inderne kender ham, hos dem hedder han Mano og har, lige som jødernes Noah og grækernes Deukalion overlevet en stor oversvømmelse, hvor re-

sten af menneskeheden druknede. Som guddom er han glemt her i norden, men vi finder ham i MAND og MAANE, MANDAG, SøderMANland, AangerMANland, IngerMANland. Det bemærkes, at maanen er en mandlig guddom og gift med solen, endnu vidner tysk med sit *der Mond* og *die Sonne.*

Baldermyten, som vi kender fra senere tid, synes ogsaa at gaa tilbage til soldyrkelsen. Balder er sommeren, Hød vinteren, der dræber sommeren. Myten svarer til grækernes og forasiaternes beretning om Adonis, der fejredes med mysterier. Vi mærker os, at MISTelten og MYSTerium har samme rod.

Hvilket sprog har vore forfædre i broncealderen talt? Det er som sagt sandsynligt, at indoeuropæiske stammer allerede er trængt ind i slutningen af stenalderen, men det udelukker ikke, at der er kommet flere i løbet af broncealderen; hvis vor antagelse er rigtig betyder det, at der har været talt dansk — hvorved altsaa maa forstaas urdansk. Men kan det sansynliggøres? Ja. Vi har i vort sprog ord, vi kan føre tilbage til broncealderen. Det første, der skal nævnes er IR (kobberrust), der genfindes paa alle indoeuropæiske sprog, saaledes latin aes, der netop betyder bronce, oldindisk ayas, der betyder metal, Engelsk ore malm. Vi slutter heraf, at de forskellige indoeuropæiske stammer allerede før spredningen har kendt broncen. Men hermed er intet endegyldigt bevis ført, vi ønsker ord, der er knyttet til danske stednavne, der maa gaa tilbage til broncealderen. Men saadanne har vi. Lad os begynde med navnene paa vore tre ældste helligbyer Viborg, Ringsted, Lund.

VI betyder helligdom; ordet staar i forbindelse med VE, smerte, det er ofrenes ve, der er tale om. Nu er et af de store offerfund fra broncealderen fremdraget i VIEMOSE. Mosen har altsaa været hellig, da genstandene (to vaseformede guldkar) er blevet nedlagte. Men dette er netop, hvad navnet siger den dag i dag, hvoraf vi slutter, at VI og MOSE har været brugt allerede i broncealderen. Men nu optræder det første af de to ord i VIBORG; heraf slutter vi videre, at dette stednavns andet led ogsaa har været kendt i broncealderen. Nu er BORG og BJERG sproglig set det samme ord, den ældste form, hvori byens navn er os overleveret er VIBJERG, det hellige bjerg.

RINGSTED er solens, Rings Stad. Vi har allerede været inde paa navnets betydning i forbindelse med RINGskilde. Ring er altsaa ikke alene det, vi nu forstaar ved ordet, men et navneskjul for solen. Vi finder hellig-

navnet i mindst 30 danske stednavne, og i formen RIND i 7 tilfælde. Gudinden RIND vil vi senere støde paa, hun er endnu ikke ukendt i vikingetiden. Navnets andet led — sted, gaar aabenbart ogsaa tilbage til broncealderen, i formen STAD.

At solen ogsaa har baaret sit egentlige navn SOL, ser vi af SOLBJERG, Valby Bakke, hvor solen endnu dyrkes af tidlige pinsegæster i smaa beværtninger.

Endnu et navn har den haft HJUL; det staar jo ligefrem at aflæse paa helleristningerne, hvor den afbildes som et hjul, og sandt at sige gaar den jo ogsaa rundt som hjulet. Endnu ved den ældre Edda at fortælle, at hos alferne kaldes solen det fagre hjul. Dette navn, ofte med bortfaldet H findes i henved en snes danske stednavne, og, ikke at forglemme, vor solhvervsfest: Jul.

Om LUND har der allerede været talt.

Vi har nu en række helligord, som endnu findes i vort sprog, og som maa have været kendt i broncealderen: VI, RING, SOL, HJUL, LUND, MOSE. Herfra kan vi slutte os til en del andre ord, som maa have været brugt. Dog maa vi se os for. Af RINGkøbing lader sig ikke slutte, at det sidste ord stammer fra broncealderen, da vi ved, at det kommer af KØBE, som er et laaneord fra latin. Men i nærheden af denne by og sammenvokset dermed ligger RINDUM, det er Rinds hjem. RINGkøbing er altsaa den del af det gamle Rindum, som i nyere tid er blevet købstad.

Af andet sammensætningsled i stednavne med RING og RIND slutter vi, at broncealderen har kendt følgende ord, som endnu benyttes: HJEM, HOLM, BJERG, BOEL (RINGSEBØLLE), GAARD, SØ, Ø, NÆS (RINKENÆS), TVED (vaskested, jfr. TVÆTTE).

Tilsvarende fra sammensætninger med VI: BORG, BJERG, BÆK, MOSE, BY, BØG, NÆS, HJEM (VIUM).

SOL har kunnet danne stednavne til enhver tidsalder, og gør det den dag idag. Noget tilsvarende gælder LUND.

De ord, der her er nævnt, har paa ingen maade karakter af at være laane- eller fremmedord, de er elementære, af den slags, som hører til det enkleste ordforraad. Vi slutter heraf, at senest fra broncealderen, muligt allerede før, har der i dette land været talt et sprog, som vort nuværende dansk stammer ned fra i lige linie.

Resultat: senest i broncealderen er indoeuropæerne kommet til Danmark. Men hvem var indoeuropæerne? Vi slutter ud fra deres udbredelses

retning til de forskellige lande: Indien, Persien, Balkan, Italien, senere Spanien, Gallien, de britiske Øer, Norden, at de maa have boet i egnene nord for Sortehavet, Det kaspiske Hav og — maaske omkring Aralsøen. Vi ved, at de bragte til de besatte lande et nyt racepræg, hesten og metallet, store nyvindinger. Desuden et sprog, der snart spaltedes op i sproggrupper, der atter var spaltet op i sprog og dialekter. Maaske bragte de ogsaa filosofi. Ihvertfald ser vi, at næppe er de indoeuropæiske folk ankommet til Indien, før de nedfælder en filosofi, hvis indsigt og dybde har faaet filosoffer til de seneste tider til at studse. Men om den er kommet til før eller efter udvandringen er ikke godt at sige, og den har ikke afsat sig spor, som vi kan aflæse i de andre indoeuropæiske folks overlevering.

Hvad vi ved om de politiske forhold i Danmark i broncealderen, er smaat. Vi ved, at der engang i Skaane har regeret en konge ved navn Arild. Endnu bærer hans gravhøj navnet Kong Arilds Høj. Vi kender ogsaa den gamle talemaade: fra ARILDs tid, og endnu er jo personnavnet Arild eller Arent ikke gaaet af brug.

Endvidere slutter vi, at der i broncealderen har været et mægtigt skaansk kongerige omkring Kivig. Fundets historie er ikke uden interesse:

I sommeren 1748 hentede to husmænd sten i et stort stenrøse i Brederør ved Kivig; det var ikke noget nyt, den umaadeligt store stenhøj havde i mands minde tjent som stenleverandør for hele egnen; men de to mænd opdagede ved denne lejlighed nordens berømteste broncealdergrav. Den svenske regerings interesse for Skaanes forhistorie var kun rent økonomisk; den paastod, at de to husmænd havde fundet og stukket til side store skatte; som tak for fundet blev de derfor fængslede og ilde medhandlede; men trods alle plager, man udsatte dem for, havde de intet at røbe. Men takket være den ved rettergangen førte protokol har vi endnu kendskab til, hvad graven indeholdt. Der fandtes nogle broncegenstande, som nu er forsvundne, idet de betragtedes som værdiløse; der er ogsaa fundet ben i graven, hvoraf man slutter, at den stammer fra den ældre broncealder. Gravstedet var omgivet af en kiste, bestaaende af flade sten, der var smykkede med mærkelige figurer. Men baade kisten og stenrøset i det hele taget har været udsat for en grov medfart. Røset blev efterhaanden »brugt op«; dog blev det i 1930'erne genopbygget, delvis med andre sten og delvis efter fri fantasi; dets nuværende højde og omkreds giver ingen forestilling om, hvor stor gravsætningen oprindeligt var. I det 18.aar-

hundrede forsvandt en del af kistens sten. I begyndelsen af det 19.aarhundrede fandtes to af dem indmurede i en mølle i Esperød. Da møllen 1915 blev revet ned, samlede man omkring 40 af skærverne sammen og fik ud af dem en trediedel af den oprindelige plade; resten mangler stadig. En anden af stenene, der ogsaa mangler, synes ført til den samme mølle, men her taber sporet sig. Men det, som er bevaret, er interessant nok. Tilmed findes der af den delvis bevarede sten og af den forsvundne flere ældre afbildninger. Der har ialt været 7 sten fulde af helligtegn: hjul med eger, økser, skibe med menneskeskikkelser, heste, for saa vidt det samme, som vi kender fra helleristninger andetsteds. Men stilen er anderledes. Der fremstilles aabenbart en hellig procession, hvor mennesker i fugleham optræder; der er offerceremonier, hestekamp, vogne med heste og kusk, lurblæsere, cymbelslagere osv. »Fuglemennesket« genkender vi fra et andet fund: et fuglemenneskehoved fra Glasbakke ved Lyngby i Halland.

Hvad meningen med billederne er, kan vi kun gisne om, antagelig er det selve begravelsesceremonien, der fremstilles, maaske ogsaa den dødes modtagelse hos guderne. Anlægget er saa imponerende som gravene i Jelling, og det er vanskeligt at tænke sig, at den stormand, der er blevet begravet her, har været noget mindre end konge, endda over et stort rige.

Jernalder

Forlængst var man begyndt at bruge jernet i Sydøsteuropa; en dag kom ogsaa kendskabet til og brugen af det vigtige metal til Norden; men kun langsomt trængte jernet broncen og stenen tilbage; meget tyder paa, at broncen endnu aarhundreder efter, at den havde opgivet herredømmet i Jylland, bevarede det over øerne og Skaane. Med disse forbehold regner vi — for dog at nævne et aarstal — at jernalderen begynder 400 f.Kr. Sluttet er den ikke endnu. Den første del af perioden kaldes keltisk jernalder (400 f.Kr. til Kristi fødsel), den anden romersk jernalder (til o.400 e.Kr.), den tredie som nogle kalder germansk jernalder, falder nogenlunde sammen med folkevandringstiden.

Keltisk jernalder kaldes saaledes, fordi en stærk indflydelse fra de keltiske lande gjorde sig gældende. Omkring midten af det første aarhundrede før Kr. bliver fastlandskelterne undertvunget af romerne, som i slutnin-

gen af det første aarhundrede efter Kr. ogsaa underlægger sig Britannien. Fra denne tid og indtil Romerrigets sammenbrud o.400 e.Kr. er den romerske indflydelse kendelig, ikke statsligt, men kulturelt. Med folkevandringen og de germanske stammers fremtrængen paa keltisk og romersk omraade, udarbejder germanerne deres egen stil.

I løbet af jernalderen, jernaldrene, kommer stedse flere kilder til kundskab om vort land: Danmark inddrages i de sydlige landes synskreds.

Paa Alexander den Stores tid levede i den græske koloni Massilia, nu Marseille, geografen Pytheas, der foretog en studierejse til Norden. Hvad han siden fortalte sydboerne herom, var for fantastisk, til at de vilde tro ham, og hans værk er da ogsaa gaaet til grunde; men af de forfattere, der har omtalt det, kan vi se, at han aldeles ikke for med løs tale, og at han maa være naaet saa langt mod nord som til Norge. Ogsaa i Danmark maa han have været, et eller andet sted paa den jydske vestkyst; men vi ved ikke rigtigt, hvad vi skal stille op med de stednavne, han bringer, urgamle danske former i græsk sprogdragt, som de er. Man har gættet, at et sted, han omtaler som ABALOS skal være AULUM, og at et saakaldt æstuarium »MENTONOMON« genspejler det danske ord MINDE, hvad enten der nu er tale om udløbet af Ringkøbing Fjord eller af Nissum Bredning. Han har iagttaget, at indbyggerne paa Jyllands vestkyst bruger strandtørv.

Nogle aarhundreder gaar. Romerriget skyder støt sine grænser mod nord, da en dag det rygtes, at Norden selv er paa vej til syden. I Himmerland havde det længe været uaar med oversvømmelser og misvækst, og det blev da besluttet, at en del af folket, efter lodtrækning, skulde udvandre. Mange andre steder havde det ogsaa været uaar, og et folk fra Sønderjyllands vestkyst, Ambronerne — deres navn lever endnu i AMRUM — sluttede sig til dem. Det gjorde ogsaa et andet folk ved navn Teutonerne, men om dermed skal forstaas tyskere eller thyboer, kan vi ikke afgøre. Paa vejen gennem Tyskland sluttede titusinder sig til dem; som en stormflod væltede de nordiske folk mod Gallerne, som de slog, og senere kom turen til Romerriget.

Plutarch, vor bedste kilde, fortæller, at de tre folk raadede over 300.000 vaabenføre mænd, det vil sige, at de med kvinder, børn og andre ukampdygtige maa have udgjort et par millioner. Det turde vel være en overdrivelse, idet de to romerske hære, der, da faren var mest overhængende, blev sendt imod dem, tilsammen var på 52.000 mand; men store

har ihvertfald deres styrker været. Aar 114 stod Kimbrernes hær ved Alperne. 113 blev en romersk hær under Papirius Carbo slaaet. Nu slog de sig ned nord for Alperne og forbandt sig med Tigurinerne, en keltisk stamme. 107 sendte da romerne to hære mod dem, de led begge nederlag. Snart efter brød de op og drog mod Gallien, hvor de 105 ødelagde en ny romersk hær. Nu var man for alvor blevet bange i Rom, og 104 valgtes hærføreren Marius for anden gang til konsul. Til alt held for romerne opgav deres fjender deres forsæt at drage til Italien; deres vandring har noget mærkelig planløst over sig, sikkert fordi deres afgørelser beroede paa spaapræsters ofringer. I stedet drog de mod Spanien. Dette gav Marius tid til at opøve sin hær og bibringe den den strengeste mandstugt. Imidlertid gik konsulaaret til ende, men igen valgtes Marius til konsul og til medkonsul fik han L. Catulus, der ogsaa ansaas for en god hærfører. Imidlertid havde fjenderne endelig besluttet sig til det store angreb paa Italien. De delte sig i to hære. Teutonerne og Ambronerne skulde drage mod syd langs kysten, Kimbrerne gennem det nuværende Østrig. Med 32.000 mand drog Marius mod de første, mens Catulus skulde søge at holde Kimbrerne stangen. Ved Rhône anlagde Marius en befæstet lejr og førte rigeligt forraad til den, for at han ikke skulde blive tvunget af mangel paa levnedsmidler til at levere slag, før hans soldater havde vænnet sig til fjenden. Da forskansningsarbejderne, herunder en kanal, som skulde bringe tilførsler til hæren, var færdige, kom Teutonerne og Ambronerne og »viste sig for romerne i en uhyre mængde, frygtelige at se til, med et skrig og en larm, som man aldrig havde set magen til før. De bedækkede en stor del af sletten, slog lejr og udfordrede Marius til kamp.« Men han modtog ikke udfordringen, tværtimod forbød han sine soldater at forlade lejren. Han lod dem afdelingsvis træde op paa volden og bød dem se sig om og saaledes vænne sig til synet af fjenderne. Ved det daglige syn formindskede han soldaternes frygt og styrkede tillige deres kampiver, saa at de til sidst brød ud i heftige bebrejdelser mod ham, fordi han ikke førte dem mod fjenderne.

Da nu disse saa, at de ikke kunde tvinge romerne til slag, besluttede de at lade haant om dem, brød op og drog videre, idet de tilbød romerne at tage en hilsen med til deres hustruer. Men Marius fulgte dem i hælene, saaledes at han altid slog lejr ikke langt fra deres. Romernes kampmod og -evne var nu paa sit højeste, og ved Aquæ Sextiæ besluttede Marius at lade det komme an paa en prøve. Som sædvanligt indrettede han en befæ-

stet lejr, men paa et saadant sted, at der manglede vand, som trosknægtene derfor maatte hente ved floden, hvor en stor del af Ambronerne opholdt sig; det kom herved til skærmydsler, som snart udviklede sig til et slag, og da de ambroner, der stod paa den anden side af floden, ikke kunde komme deres landsmænd til hjælp, lykkedes det romerne ikke alene at besejre de første, men de gik over floden og tilføjede resten et nederlag. Hermed var imidlertid slaget langt fra afgjort. Ambronerne udgjorde kun 30.000 mand af den hele hær, og mange af dem var endnu i live. Den nat ventede romerne angreb paa deres lejr, men det kom ikke. I stedet hørte de hele natten klageskrig, »der ikke lignede menneskers jamren, men var en med trusler og klager blandet hylen og brølen som af vilde dyr, og som fordi det kom fra saa mange mennesker, genlød i de omkringliggende bjerge og i strandbreddens hulninger.« De følgende dage anvendte fjenderne paa forberedelser til slag, men heller ikke Marius laa paa den lade side. Oven over Teutonernes omraade var der høje bjerge; herhen sendte han 3000 mand som et baghold. Om morgenen fandt Teutonerne resten af den romerske hær i slagorden foran lejren. Her var endelig den udfordring, de havde ventet paa, i stormløb stødte de frem, men da slaget var i fuld gang, brød bagholdet frem; det afgjorde slaget, der kom forvirring i slagrækken, og den opløstes. Plutarch vil vide, at den hær, der faldt eller toges til fange, var paa 100.000 mand. Det fortaltes, at indbyggerne paa egnen siden indhegnede deres vingaarde med dødningeben, og at jorden af de faldnes legemer blev saa vel gødet, at vinhøsten her i menneskealdre blev særlig fin.

Imidlertid var Kimbrerne draget gennem Noricums Alper; nøgne drog de — mere af overmod end af nødvendighed — gennem snefog og over is; de satte sig paa deres skjolde og kurede langs bratte fjeldvægge ned i gabende kløfter. Catulus havde slaaet lejr ved Adige; men Kimbrerne brød hele høje op, bar store træer med deres rødder, klippestykker og jordklumper ned i floden og hemmede saaledes dens løb. Samtidig lod de svære genstande drive ned mod bropillerne, saa broen truede med at bryde sammen; herover blev de romerske soldater saa bange, at de dels flygtede, dels tvang deres hærfører til tilbagetog. Ogsaa romernes lejr paa den anden side af floden angreb de, men mødte her saa haardnakket modstand, at skønt de indtog den, indrømmede de romerne i beundring over deres adfærd fri afmarch, idet de i den anledning svor ved en kobbertyr.

Denne hellige tyr har vi et billede af andetsteds, og lad os benytte lejlig-

heden til at fremstille livet i Kimbrernes lejr paa en anden kilde end romernes, for det kan vi. I Gundestrup i Himmerland er der fundet en kæmpestor sølvskaal, den kan meget vel stamme fra tiden omkring Kimbrernes udvandring. I dens bund ser vi en liggende tyr, den hellige tyr selv. Man har villet vide, at kedlen er keltisk arbejde, idet et af dens billeder forestiller en gud med hjortehorn, og ham kender vi fra keltiske fremstillinger som guden Cernunnos. Dette er imidlertid en forhastet dom; det kunde jo være, at ogsaa himmerlændingerne har haft en saadan guddom. Dette er nu meget sandsynligt. Endnu i eddaen fortælles det, at guden Frejs vaaben var et hjortegevir, og vi ved, at mennesker, der ofredes til ham, blev dræbt med hjortetakker. Det tyder paa, at han i ældre tid har været en kronhjort eller idet mindste har haft dens gevir paa hovedet. Det er sandt, at der paa Gundestrupkedelen ses dyr, som ikke kendes her i Norden, men det udelukker jo ikke, at de kan være afbildet efter omtale og sagn, som løverne i det danske vaaben. Endelig er dyrene heller ikke »keltiske«, men østeuropæiske, asiatiske; snarere kunde man tænke sig, at offerskaalen er blevet til hos de udvandrede Kimbrer og af dem sendt som gave til stammefrænderne i det gamle hjem.

Ihverttilfælde finder vi et billede, der peger mod krigslejren. Det forestiller en menneskeofring, man ser en uddragende hær med lurblæsere og en kæmpemæssig offerpræst, maaske guden selv, der holder en kriger, i samme rustning som de andre og med hovedet ned, over et kar, for at blodet skal rende af ham, eller maaske for at putte ham i det. Nedenunder springer en hund, der aabenbart venter sig en del ben.

Fra anden side ved vi, at menneskeofringer fandt sted: Præstinder i hvide dragter og med sværd i hænderne modtog fangerne og slagtede dem for at spaa i indvoldene.

Det er dette, sangen »Bro bro brille«, der er mindst 2000 aar gammel, fortæller om. Sanglegen leges saadan den dag idag: to børn tager hinanden i hænderne og aftaler, hvem af dem, der skal være »solen« og hvem »maanen«. De andre børn løber i række under deres løftede arme, mens der synges:

... fare, fare, krigsmand, døden skal du lide,
den, der kommer allersidst, skal i den sorte gryde.

Naar det sidste ord er sunget, snapper sol og maane en af rækken.

Der er her tydeligt tale om et gammelt offerritual, som børnene har overtaget. Vi ved, at Gallerne havde den skik, at den, som kom sidst ved krigsopbud, blev dræbt. Det er aabenbart det, sangen og legen handler om; der staar jo ligefrem, at krigsmanden, der er kommet sidst, skal puttes i den sorte gryde, og hvorledes det gaar til, ser vi paa Gundestrupkedlen. Aabenbart har vore fædre, og de uddragende, haft den samme skik som Gallerne: at ofre den sidste kriger til guderne, ifølge sangen sol og maane.

Tilbage til begivenhederne. Teutonerne var blevet slaaet aar 102, for det følgende aar, 101, blev Marius valgt til konsul for femte gang, medens Catulus som prokonsul beholdt kommandoen over den hær, som stod overfor Kimbrerne. Marius tilførte ham nu sin hær, men Kimbrerne vilde ikke tage kampen op, de ventede paa Teutonerne, sagde de; i virkeligheden havde de faaet bud om nederlaget, men de vilde ikke tro paa det og mishandlede frygteligt budbringerne.

De sendte nu bud til Marius og forlangte, at han skulde give dem og deres brødre Teutonerne jord. Han svarede: »Teutonerne har faaet al den jord, de behøver, og den skal de beholde i evig tid.« Kimbrerne forstod spotten og truede med mange skældsord med, at han skulde blive straffet af dem straks og af Teutonerne, naar de kom. »O, de er her allerede,« svarede Marius og lod Teutonernes førere bringe frem i lænker.

Snart efter kom kimbrerkongen Bojerik ridende til Marius' lejr og opfordrede ham til at bestemme tid og sted for kampen; det var vel en usædvanlig fremgangsmaade for romerne, men de imødekom Kimbrernes ønske og aftalte, at de trediedagen derefter skulde mødes paa sletten ved Vercellæ, der var bekvem for romernes rytteri, samtidig med, at den gav Kimbrerne lejlighed til at udfolde deres store mængde. De to romerske hære talte tilsammen 50.300 mand, Kimbrernes fodfolk rykkede frem i en ligesidet firkant paa fem en halv kilometer hver side. Deres rytteri paa 15.000 mand drog frem med megen glans. De bar hjælme, der lignede frygtelige rovdyrs gab og havde allehaande underlige skikkelser; ovenpaa dem var der fæstet hjelmbuske i form af vinger, der gjorde mændene højere end de var. De bar jernbrynjer og havde hvide skjolde, der blændede i solen. Deres vaaben var tohagede spyd og tunge sværd.

Rytteriet angreb imidlertid ikke romerne i fronten, men vendte sig mod højre for at faa dem mellem sig og deres eget fodfolk. Alt kom dog anderledes end planlagt, romerne stormede frem trods deres befalingsmænds ordre, og samtidig satte Kimbrernes fodfolk sig i bevægelse »som en

umaadelig havbølge, der kommer væltende«.

Der rejste sig en uhyre støvsky, der indhyllede begge hærene saadan, at Marius drev forbi fjenden og længe flakkede med sin hær om paa sletten. I stedet stødte Kimbrerne paa Catulus' hær. Det var midt om sommeren og en frygtelig hede, og mens nordboerne taalte kulde meget godt, saa var heden, som ikke væsentligt generede romerne, dem uudholdelig. Tilmed havde de solen lige i ansigtet. De kom i heftig sved og maatte holde skjoldet for ansigtet. Dertil havde Kimbrerne i de forreste rækker, for at forhindre nogen i at flygte, bundet sig til hinanden med lange kæder, som var fæstede ved bæltet. Men da de begyndte at falde, blev disse kæder skæbnesvangre for de overlevendes bevægelser. De blev alle hugget ned, og romerne drev resten, der flygtede, tilbage til deres lejr. Vi lader Plutarch selv fortælle:

Her mødte dem et sørgeligt syn. Kvinderne stod nemlig i sorte klæder paa vognene og dræbte de flygtende, uden hensyn til, om det var deres mænd, deres brødre eller fædre; med egne hænder kvalte de deres smaabørn, kastede dem under hjulene og lastdyrenes fødder og gennemborede derpaa sig selv. En af dem havde, efter hvad der fortælles, hængt sig paa en vognstang, og i hendes hæle hang paa begge sider hendes børn, bundne med strikker. Mændene bandt sig i mangel af træer med halsen til oksernes horn eller ben, drev dem saa frem med pigkæppe og blev paa denne maade slæbt afsted og søndertraadte af de rasende dyr. Uagtet mange omkom paa disse maader, blev dog mere end 60.000 mand taget til fange; de dødes antal skal imidlertid have været dobbelt saa stort.

Nævnes skal her igen Johannes V. Jensen. Han var ikke alene en stor digter, men havde som Poul Martin Møller sine rødder dybt i fortiden. I sin »Cimbrernes Tog« gav han en skildring af udvandringen, ikke set med den lærdes, men med digterens blik, som havde han været øjenvidne. 1937 afsløredes i Aalborg et monument for udvandringen, en broncetyr, paa hvis sokkel et digt af ham indhuggedes. Jeg bringer her af dette de første 5 og det sidste vers, der ogsaa for os kan staa som en efterskrift til denne udfærd og dens grumme slutning.

Himmerlands tyr,
trivselstegnet,
med den som vartegn
vandrede vaadestedte
jydske oldbønder
ud fra deres odel.
Roms ulvinde
udrev tyrens indvolde.

Oversvømmelser,
indbrud af havet,
haarde hungeraar
i Himmerland
satte bønderne
ind paa at søge syden.
Kendt blev karlene
som de vilde Kimbrer.

Overbefolkning,
uaar og armod,
dertil en skæbne
skubbede bag skaren.
Til toget troppede sig
sultende Thyboer.
Undervejs optoges
husvilde Amrumfolk.

Udvandringen øgedes.
Agende i husvogne
søgte de sønderpaa
mod solens lande,
kvinder og børn,
ko og kalv,
raske ridende mænd
om dem i rundkreds.

Græsgange gjaldt det.
Groft tog de selv,
paa vejen mod syden,
med sværdet som segl,
hvad de manglede,
paa anden mands mark.
Ingen god omtale
avles af selvtægt.

Ak overflod!
Endnu erindres den:
Jyllands sønner,
som sank sønderpaa,
kampglade Kimbrer.
Navnet kalder,
svulmer sjælen
som svunden ungdom.

Endnu engang skulde romerne møde Kimbrerne, endda i disses eget land. Det var i Augustus' tid. Romerne havde da underlagt sig Gallien og havde i det germanske omraade skudt deres grænser frem til Elben; da sejlede en romersk flaade nord om Grenen og naaede ned i Kattegat; vi ved det fra en mindetavle, Augustus selv lod forfatte herom. Det hedder her, at Kimbrerne, hvorved altsaa skal forstaas indbyggerne i Jylland, ved udsendinge bad om romerfoldets venskab og sendte kejseren som gave en stor offerskaal, den har sagtens været i stil med den, vi kender fra Gundestrupfundet.

Men dette var ogsaa højdepunktet for romernes magtudfoldelse. Aar 9 e.Kr. blev den romerske hær i Germanien under Varus ødelagt af germanske stammer i Teutoburger-Wald. Det var et afgørende nederlag. Augustus selv, siges det, løb hovedet mod en dør, da han fik budskabet, og raabte: »Varus, Varus, giv mig mine legioner igen.« Grænsen blev herefter trukket tilbage til Rhinen, som for de næste 3-400 aar blev den flod, der skilte — og forbandt — germanerne med det romerske rige.

Kort efter aar 98 e.Kr. skrev den romerske senator Tacitus en bog: »De Germania« om de store og for romerne altid farlige folk i nord. Ved Germanien forstaar han hele omraadet fra Rhinknæet til Nordkap; han kender og omtaler lapperne og »det frosne hav«. Hvor langt Germaniens omraade strækker sig mod øst, er mindre klart; omtrent ved Weichselen taber hans blik sig. Hans »Germania« omfatter altsaa ogsaa Danmark, og nogle af de folkestammer, han nævner, genkender vi da ogsaa: Angler, Jyder, Kimbrer. Om daner hører vi ikke, af den gode grund, at de endnu ikke fandtes i landet.

Germanerne, siger Tacitus, er en ejendommelig ren folkestamme, der ikke har lighed med andre; derfor har, trods deres store tal, alle samme ydre, barske, blaa øjne, rødligt haar og en stor krop, der vel er dygtig til stormløb, men ikke til slid og anstrengende arbejde. Sult og kulde taaler de, men ikke hede og tørst.

Landet er fuldt af skove og sumpe; der kan gro korn, og der er meget kvæg, og heri bestaar al deres rigdom. (Vi kan her mærke os, at vore fædres ord for penge var FE:kvæg). Guld og sølv findes ikke i jorden og kun lidt jern. Dog, hvem kan vide det, tilføjer Tacitus, thi hvem har søgt derefter? Iøvrigt gør Germanerne kun lidt væsen af ædle metaller. Man kan hos dem se sølvkar, som deres sendemænd eller høvdinge har faaet som gave; men den værdi, de tillægger dem, er ingen anden end den, de kar

har for dem, som dannes af ler. Dog tager de gerne mod romerske mønter.

Deres familieliv er forbilledligt. Kvinden staar højt i agt, ja, germanerne finder at der er noget helligt ved hende, hvorfor de i farlige situationer gerne tager kvinder med paa raad. »Vi har i Vespasians tid set, at Veleda i lang tid hos flere stammer indtog en stilling som et guddommeligt væsen. Men de har ogsaa i fordums tid bøjet knæ for Albruna, uden at de dog derved har villet vise krybende smiger eller gøre gudinder af dem.« Engifte overholder de strengt. De gaver, en mand tager mod sin brud med, er et spand okser, en optømmet hest, et skjold, et spyd og et sværd; hun paa sin side skal ogsaa medbringe vaaben. Ved ægteskabets indgaaelse advares hun om, at hun skal dele lidelser med manden i krig som i fred og gøre ham følgeskab paa vovelig færd. En kvinde, der har begaaet ægteskabsbrud, straffes strengt; ægtemanden skærer haaret af hende, støder hende ud af huset og driver hende med svøbeslag gennem landsbyen.

Kvindernes gerning ligger i hjemmet, hvor mændene gør saa lidt som muligt. Jo mere tapre og krigslystne mændene er, jo mindre egentligt arbejde udfører de; de overlader til kvinderne, de gamle mænd og de svageste af husstanden at passe huset, hjemmet og markerne.

Børnene vokser op under de enklest mulige forhold; af klæder har de ingen eller faa og grove. Ethvert barn finder næring ved sin moders bryst, og ingen bliver overladt til en amme eller barnepige. Herren og trællen faar samme opfostring, leger paa det samme lergulv.

Først sent indfinder elskovsdriften sig, og det gælder saavel drenge som piger.

Germaneren er familiemenneske. Selv i krigen er familien med. Der ligger da ogssa en fortrinlig spore til tapperhed deri, at det ikke er en tilfældig sammenslutning, der danner rytteriet eller kilefylkingen, men slægtskab og frændskab. Tilmed har de i deres nærhed deres dyrebare, saa at de kan høre deres kvinder hyle og deres smaabørn skrige. I dem har hver mand sine mest uhildede vidner, hvis ros er hans højeste ønske. Til deres moder og hustru kommer de med deres saar, og disse kvinder tæller da saarene og prøver dem; maden er ikke det eneste, de bringer mændene under kampen; de kommer ogsaa med opmuntringer og formaninger. Der har været tilfælde, hvor hære, som allerede var ved at vige, er gaaet frem igen, fordi deres kvinder har sat mod i dem og har foreholdt dem det

truende fangenskab, for i deres frygt for dette tænker mændene med meget større bekymring paa deres kvinder end paa sig selv.

Beklædningen er nødtørftig. Mænd og kvinder bærer bukser; iøvrigt har de et slag, som de hæfter foran med en naal. De bærer ogsaa dyreskind. Kvindernes dragt er som mændenes, bortset fra, at de oftere hyller sig i linned, pyntet med rød besætning. De anvender ikke ærmer. Mændene sover længe om morgenen, bader sig hyppigt, og gerne i varmt vand. Der drikkes tæt, ikke vin, men øl; beruselse er ingen skam. Ved vigtige forhandlinger drikkes der særlig meget, idet de mener, at rusen gør al forstillelse umulig. Dagen efter gennemgaas saa aftalerne i ædru tilstand.

Om germanernes spillelidenskab hedder det: »Terningspil driver de, saa man maa undres derover, i ædru tilstand som en alvorssag, med en saa letsindig ligegyldighed for vinding eller tab, at naar alt er gaaet med, saa sætter de ved det yderste og sidste kast deres egen person paa spil. Den, der bliver overvundet, giver sig frivilligt under trællekaar; selv om han er yngre og stærkere af kræfter, finder han sig i at blive lænkebundet og stillet til salg.« Vinderen, der selv føler sig lidt ilde til mode ved sagen, skynder sig, at faa ham solgt.

Gæstfriheden er stor. At vise et mennesker bort fra sin dør agtes for en forsyndelse, lige meget hvem gæsten er. Hos enhver bliver han beværtet med vel tilberedte spiser. Slipper forraadet op, giver værten anvisning paa en anden vært og følger selv med til denne.

I et samfund som germanernes giver man sig ikke af med pengeforretninger, endsige med laan og aager. Al økonomi grunder sig paa landbruget, som forøvrigt ikke skøttes med synderlig energi.

Kongen vælges efter byrd, men hærføreren efter tapperhed, siger Tacitus kortfattet. Ud fra vort øvrige kendskab til germanerne paa hans tid, maa dette forstaas saaledes: Hos nogle stammer er der et halvvejs arveligt kongedømme; kongerne vælges ud af en anset slægt, men de vælgende — folket eller stormændene — forbeholder sig ret til at vælge den af den afdøde konges slægtninge, som de anser for bedst egnet. (Saaledes som det jo virkelig gik til i Danmark langt op i den historiske tid). Andre stammer har ingen konger, men anerkender i krigstilfælde en folkevalgt hærfører.

I begge tilfælde er lederens beføjelser indskrænkede, først og fremmest af præsteskabet, der forbeholder sig al straffende myndighed. Om mindre vigtige spørgsmaal raadslaar stormændene; men de vigtigste spørgsmaal afgøres af hele folket paa tinge. Forkastelse af et forslag sker

ved forsamlingens knurren, vedtagelse ved vaabengny.

Arvelig adel findes; fremragende adelsbyrd eller forfædrenes storværk hjælper ynglinge endog i en temmelig ung alder til anerkendelse hos en høvding.

Det er en hæder for krigeren, at tjene en stor høvding, og for høvdingen, at han har en stor hird. »Kommer det til vaabenkamp, er det en skam for høvdingen at staa tilbage i manddomsdaad og for hirden ikke at staa ved siden af høvdingen i tapperhed. Men for hele livet er det en vanære og skændsel at være sluppet levende fra et slag efter høvdingens fald. At dække ham og værne ham, at lade egen heltedaad tjene til forherligelse af hans hæder er den fornemste pligt. Høvdingen kæmper for sejren, hirden for høvdingen.«

(Vi genkender her vor egen overlevering om Rolf Krake og hans kæmper).

»Dersom den stamme, de ved fødslen tilhører, skulde sløves af langvarig fred og uvirksomhed, søger højbaarne ynglinge i større tal paa egen haand til folk, der for tiden har krig at føre; thi ro hader dette folkefærd; gennem fare vinder de ære og ry, og en stor hird er det umuligt at holde samlet uden ved vaabenfærd og krig. De gør nemlig krav paa gavmildhed fra deres høvdings side, den ene attraar en krigsvant hest, den anden en blodmærket, sejrkronet framea (et spyd). Maaltider og om ikke overdaadige, saa dog rigelige anretninger træder i stedet for løn.«

Et borgerskab findes ikke; der er ikke byer i romersk forstand, hvor husene er sammenbyggede; enhver lader en tom plads ligge om sit straatækte og lerklinede hus.

Ogsaa jordhuler findes.

Jordfund bekræfter, hvad Tacitus her fortæller. Det kan paa dette sted være rimeligt at omtale det danske hus, langhuset, som vi endnu kender det. Det er om noget hus i overensstemmelse med sit lands natur, skabt som det er af blæsten, idet den korte side oprindeligt har ligget mod nordvest; saadan maatte det jo være i en tid, da husene var lerklinede. Udgravningerne i Troldebjerg paa Langeland viser, at langhuset allerede var kendt i stenalderen. I Ginnerup i Thy og paa Skørbæk Hede har man i vore dage afdækket en række hustomter fra jernalderen, tiden omkring Kristi fødsel. I Skørbæk er der tale om en ikke helt lille landsby, husene er alle langhuse og vender gavlen mod vest; men da det kun er tomter, der er udgravet, har Nationalmuseet rekonstrueret taget efter fri fantasi, utvivl-

somt forkert. I den model af et jernalderhus, man kan se paa Nationalmuseet, er der svagt skraanende tag. Det er ganske vist en mulighed, vi har kendt et saadant tag herhjemme, især i Østdanmark, den skaanskhallandske Rygaasstue, det blegindske hus med svalegang; men det har næppe været den almindelige type. Ved Buck ved Berlin har man fundet et oldgermansk hus, som maa være adskilligt ældre end Skørbæk- og Ginneruphuset, og det har højt tag. Denne hustype har altsaa været kendt i Nordeuropa i jernalderen; og de huse, vi har tilbage fra middelalderen her i Danmark, har alle sadeltag. Et hus, bygget af Grev Jacob af Halland omkring 1280, kan endnu ses paa Varbjerg Fæstning, dets tag er nærmest knejsende. I det kulturhistoriske museum i Lund findes en reliefplan over Lund, som byen har set ud i den tidlige middelalder; alle husene er danske langhuse og alle har de sadeltag med en vinkel under mønningen paa 90°. Dette er det rigtige.

Tilbage til Tacitus. Der er trælle; men de behandles ikke saa umenneskeligt som i romerriget. Hver træl har egen bolig og husstand. Sjældent sker det, at en træl piskes eller lægges i lænker. Derimod kan det hænde, at en bliver dræbt, dog ikke som følge af streng hustugt, men i hidsighed, ganske som en anden mand. Herfor betales ikke bøder.

Tinget idømmer straffe. Landsforrædere hænges i træer, de, der unddrager sig krigsopbud, og de, der er hengivne til unaturlige laster, druknes under en risfletning i moser.

En bekræftelse heraf ser vi i de mange lig, der i vore dage er fremdraget i vore moser, velbevarede af garvesyren. Nogle har været hængt, andre har faaet struben skaaret over. Udelukkes kan det ikke, at der ogsaa her kan være tale om ofre til guderne.

Iøvrigt, hedder det hos Tacitus, kan der idømmes bøder, som udredes i kvæg eller heste; en del tilfalder kongen eller folkesamfundet, resten faar den forurettede eller hans slægt.

I krig er germanernes fornemste vaaben frameaen, et let haandterligt spyd med en kort, smal jernod; det bruges baade paa nært hold og paa længere afstand. Rytterne nøjes med skjold og framea, fodfolkene, hvoraf kun faa har sværd, har slynger; de er for det meste uden bedækning, kun i en kort kappe; ganske faa har brynje, og hjelm (af metal eller læder) er en stor sjældenhed. Hestene er ikke synderligt gode, og de anvendes væsentligst til blot at bringe krigerne til valpladsen.

Den kileformede slagorden, svinefylkingen, som vi kender fra nordiske

kilder, omtales allerede af Tacitus. »At vige fra sin plads, naar man blot trænger frem igen, anses som tegn paa klogskab, ikke fejghed. At være løbet bort fra sit skjold er den største vanære; den, der gør det, faar en skamplet paa sig, som berøver ham retten til at overvære ofringer og ting. Derfor har mange, som var sluppet levende fra en krig, gjort ende paa deres æreløse liv ved en strikke.«

Germanerne fortæller om deres ophav, at den jordfødte gud (Ymer?) fik en søn, Mannus. Efter hans tre sønner er de tre store germanske stammegrupper opkaldt: Ingvæonerne, der bor ved havet, Ermioner og Istævæonerne.

Vi genkender de to af navnene. YNGVE var et af frugtbarhedsgudens FREJs navne. Efter ham kaldtes den svenske kongeslægt YNGlingerne. Navnet findes den dag idag i en lang række nordiske personnavne: YNGVE, INGVar, IVer, INGE, INGER, INGEborg osv. Det fremgaar af Tacitus, at INGVæonerne, »Ings Venner«, fortrinsvis har boet i det nuværende Sønderjylland og Holsten.

Det andet navn er IRMEN, et af Odins navne, hvorunder han dyrkedes i Tyskland. IRMENsul hed hans hellige træ hos sakserne. En stamme, HERMUNdurerne (Thüringerne) var opkaldt efter ham. Tacitus gengiver hans navn ved Mercur, der jo atter er identisk med grækernes HERMes, vi mærker ligheden mellem navnene. Endnu lever IRMEN i personnavne som IRMelin, IRMgard; Lækatten, hvis skind bruges til kongekaaber er hans dyr: HERMelin.

Af andre guder nævner Tacitus Hercules, den stærke mand, aabenbart Thor, og Mars, krigsguden; Tyr blev hans navn i Norden, Ziu i Tyskland. Han er forøvrigt en indoeuropæisk urgud, navnet klinger igen i latin DEUS, DIVUS, græsk Zeus, indisk DEVA, oldirsk DIA. Det indoeuropæiske ord maa have været noget i retning af DEI, det straalende, lyse.

Germanerne har ikke templer, fortæller Tacitus, men dyrker guderne i hellige lunde. Her findes ogsaa hvide heste, der paa højtidsdage spændes for en hellig vogn, som ledsages af en høvding eller præst, der tager varsler af deres vrinsken.

Der gives ogsaa andre former for varseltydning. Vil man vide gudernes bestemmelse om en krig, gaar en af stammens krigere i holmgang med en fange fra det folk, som man vil bekrige; kampens udfald betragtes som en dom.

Ogsaa om jætter har Tacitus hørt; han kalder dem ETIONES og mener, de er folk med vilde dyrs krop og lemmer, men tør ikke sige, om de eksisterer i virkelighedens eller fablernes verden.

En stor guddom er NERTHus. Dette navn er sproglig set det samme, som vi kender fra Eddaen som NJORD, der som vindens og søfartens gud boede paa NOAtun, det er skibslandet: han er identisk med urmylologiens NOAH, den store skipper og agerdyrker. NERTHus er imidlertid ifølge Tacitus en kvindelig guddom; hun er jorden som moder, altsaa en frugtbarhedsgudinde. Forbindelsen er dog ikke vanskelig at faa øje paa. Eddaen vil vide, at Njord har avlet Frej og Freja med sin søster, altsaa aabenbart denne NERTHus. Hermed stemmer ogsaa den senere mytologis beretning om krigen mellem de to gudeslægter, Aser og Vaner, der endte med det forlig, at tre Vaner blev optagne blandt Aserne: Njord, Frej og Freja, frugtbarhedsguder ihvertfald de to sidste. Det ligger nær at tænke sig, at hele vanernes slægt har været frugtbarhedsguder, og saa er ringen sluttet.

Om dyrkelsen af Nerthus fortæller Tacitus: »Paa en ø i oceanet findes en hellig lund, og i denne en indviet vogn, der er tildækket med et klæde, og som kun præsten maa berøre. Han mærker, naar gudinden er til stede i det lønlige gemme, og naar hun da kører af sted paa sin vogn, der trækkes af køer, ledsager han hende i dyb ærefrygt. Da er der glade dage, og der er fest paa de steder, hun værdiges at komme til og besøge. Krig begyndes ikke, der gribes ikke til vaaben, alt jern er gemt hen. Man bryder sig kun om fred og ro, og det varer ved saa længe, indtil præsten bringer gudinden tilbage til det hellige sted, fordi hun har faaet nok af at færdes mellem menneskene. Der vaskes vognen og tæpperne, og hvis man tør tro det, guddommen selv i en skjult liggende sø. Afvaskningen besørges af trælle, som søen straks efter opsluger (dvs. de druknes). Derfor vækker den en hemmelighedsfuld rædsel og en hellig uvidenhed om, hvad det er, som kun de, der skal dø, faar at se.«

Vi staar her foran et MYSTERIUM beslægtet med forasiens og sydboernes. Hvad der skete ved disse mysterier ved vi jo kun lidt om, da det var hemmeligt; men saa meget har vi dog forstaaet, at her blev livet paa en eller anden maade bekræftet ved døden, det være sig ved virkelige menneskeofre eller gennem den indviedes kunstigt fremkaldte skindød. Jesu død paa korset og hans opstandelse tre dage efter er saa at sige mysteriernes ritual fremstillet i fuld offentlighed.

Et sprogligt minde om, hvad der skete ved Nerthus-mysteriet har vi i vort ord RÆDSEL. Det genfindes paa tysk som RÄTSEL, men her betyder det gaade. Vi slutter heraf, at ordet for 2000 aar siden, da noget nær det samme sprog taltes overalt i det germanske omraade, har haft to betydninger; gru og gaade; den ene betydning er forblevet i vore lande, den anden syd for Ejderen.

Man har gættet, at den ø, der er tale om, er Sjælland, der er muligt; det kunde nok saa sandsynligt være helligøen Samsø. Men en lignende dyrkelse har aabenbart fundet sted andetsteds. I Dejgbjergmose (Dødbjergmose?) ved Ringkøbing har man fundet to vogne fra romersk jernalder; de synes at have tjent ved en saadan dyrkelse. Den ene findes udstillet i Nationalmuseet, sammenstillet af de fundne enkeltdele. Den er firhjulet, helt af asketræ, med smukke broncebeslag, hvori mønstre og mandshoveder.

Saa vidt Tacitus. Overalt, hvor hans oplysninger har kunnet kontrolleres af udgravninger, har de vist sig at være paalidelige, saa vi tør slutte, at de i det hele taget er til at stole paa.

Folkevandringstiden

Folkevandringetiden er en mørk tid; de romerske kilder svigter, og af samtidige hjemlige kilder er der egentlig kun een, der for alvor siger os noget, og dens tale er svær at tyde: Guldhornene. Lad os betragte denne hovedkilde nærmere.

Paa Møgeltønders gamle henrettelsesplads, Gallehus, det er Galgehus, skete det en sommerdag 1639, at kniplepigen Kirsten Svendsdatter snublede over noget, hun troede var en trærod. En ugestid efter snublede hun paa det samme sted; hun blev ærgerlig og vilde fjerne genstanden, men opdagede da, at den var noget i retning af et hyrdehorn; nogle ringe var gaaet løs, men syv var fast indstukne i hinanden, de mindre i de større. Pigerne, hun fulgtes med, opfordrede hende til at smide skramlet væk, men hun lod dem gaa og vaskede det i en bæk og saa nu, at tingen var af metal, sandsynligvis messing. Hjemme lagde hun stykkerne under sengen, hvor de blev fundet af husets børn og spredt i stuen.

Nogle dage efter gik hun til raadmandskonen Marine Thomsen i Tønder og tilbød hende metallet til at gøre et par lysestager af, saaledes at

hun, Kirsten, fik den ene. Men her blev det opdaget, at tingen var af purt guld. Johan Thomsen, Marines mand vred ringene fra hinanden og fortalte kvinderne, at hornet, som det viste sig at være, som danefæ skulde afleveres til kongen. Kirsten rejste da ogsaa til Christian den fjerde med hornet; han overlod det til sin søn, »den udvalgte prins«, og Kirsten fik efter lange ansøgninger et skørt i findeløn. Det maa haabes, at hun har faaet mere, men det meldes der intet om.

Da Hornet var uden bundprop lod prinsen en saadan forfærdige i form af en kugle med hans navnetræk: C 5. Det skal være blevet benyttet som drikkehorn, og, at slutte af prinsens udseende og tidlige død, flittigt benyttet.

Siden kom hornet paa den kongelige samling af mærkelige genstande, »Kunstkammeret«, begyndelsen til vort Nationalmuseum.

Men der var mere paa findestedet. En morgen i 1734 gravede husmanden Erik Jerk Lassen fra Gallehus ler ikke langt fra det sted, hvor det første guldhorn blev fundet; da fandt han ganske tæt under overfladen et guldhorn, der ville have været noget større end det første, hvis ikke de nederste ringe havde været brækket af. Dette maa antagelig være sket allerede i oldtiden; for da man mistænkte finderen for at have tilegnet sig resten, kunde han vise, at der sad jord i brudfladen.

Efter loven, som den var paa det tidspunkt, tilhørte fundet stedets herremand, Grev O. D. Schack; han var imidlertid betænkelig ved at tilegne sig et saadant klenodie, hvorfor han personligt overrakte det til Christian den Sjette.

Findestedet for de to guldhorn blev gennemgravet 1639 og 1734, men dengang blev intet fundet, end ikke den manglende del af det korte guldhorn. Men det hævdes, at i 1795 eller 96 skal en vis Chr. Stind under pløjning have fundet et stykke rent guld, massivt, let krummet, uden ornamenter; han skal have solgt det for 80 Rdl. Det har maaske været bundstykket til det lange horn.

Det hævdes paa Gallehus-egnen, at der omkring 1830 er blevet fundet et tredie guldhorn, men at det af den samvittighedsløse finder blev solgt i Hamborg, hvor det indsmeltedes.

Fra 1734 befandt nu begge guldhornene sig i Kunstkammeret til offentlig beskuelse, en farlig fristelse i en tid, hvor sikkerhedsforanstaltningerne ikke var og kunde være saa grundige som nu. En nat i 1802 lykkedes det en tidligere straffet tyv, guldsmeden Niels Heidenreich ved hjælp af fal-

ske nøgler at skaffe sig adgang til og bemægtige sig de to guldhorn — foruden nogle guldsmykker. I de følgende maaneder smeltede han nu guldhornene om stykke for stykke i sit køkken, Larsbjørnstræde 18. Nogle faa huse fra ham boede dengang den unge digter Adam Øhlenschlæger, der under indtrykket af tyveriet, en formiddag ud paa forsommeren 1802 skrev sit digt »Guldhornene«, der blev optakten til romantikken herhjemme og hele det følgende aarhundredes litterære blomstring. Det er overordentlig sandsynligt, at Heidenreich i de samme timer, mens Øhlenschlæger, hans nabo, skrev digtet, har haft guldhornsguld i smeltedigelen. Der har saa at sige været guldhorn i luften omkring ejendommen Larsbjørnstræde 18, og den unge digter har været modtagelig.

Skal vi endelig tale om »mystik« i forbindelse med guldhornenes tilblivelse og forsvinden, saa lad det da være nævnt, at Hervørs Saga lader os forstaa, at den første danske konge paa dansk grund, sønderjydsk grund var Heidrek. Men er det ikke det samme navn som Heidenreich? Guldhornenes tid sættes til o.450, men omkring denne tid maa ogsaa Heidrek have levet.

Af det omsmeltede guld fremstillede Heidenreich smykker, skospænder og efterligninger af indiske mønter, og hans kaar forbedredes — naturligvis. Men kun et aar fik han lov til at nyde sin nye velstand. En køber fik mistanke og anmeldte ham; han blev idømt livsvarigt fængsel; i virkeligheden kom han dog ud fire aar før sin død.

Hvor stor var ulykken? Der var i sin tid blevet taget afstøbninger, men de var forsvundne og er aldrig siden kommet frem, end ikke formene findes. Heldigvis fandtes der dog nogle tegninger. Det lange guldhorn er afbildet 1641 af Ole Worm, det korte af J. R. Paulli, samt Georg Kryssing.

Paa dette grundlag samt kustodens erindring lod Frederik den 7. i 1859-61 udføre »kopier« af de to guldhorn i forgyldt sølv.

Hvad har guldhornene været brugt til, og hvad betyder de mærkelige billeder og tegn? Lad os begynde med det der i vore dage kan læses: Runeindskriften paa det korte guldhorn. Her staar med det gamle runealfabets tegn: Ek HlewagastiR HoltingaR horna tawiðo. Teksten, der forlængst er tydet (af Wimmer og Bugge), oversættes: Jeg Lægæst fra Holtet (eller Holts søn) gjorde horn.

Men hvem er denne Lægæst? Vi finder ham i det tyske heltedigt, Nibelungenlied, der er nedskrevet omkring 1200, men hvis indhold gaar tilbage til folkevandringstiden. De sagn, det indeholder, er ældgamle og naaede

saa tidligt her op til Norden, at de indgaar i den ældre Edda. Her i Nibelungenlied forekommer en biperson ved navn Kong LIUTGAST fra DANMARK. Han er rig paa guld, fortælles der. Tiden passer, idet Nibelungensagnene handler om Burgunderrigets fald omkring midten af det femte aarhundrede. Men kan formen LIUTGAST svare til HLEWAGASTIR? H'et kan vi se bort fra, det falder bort baade paa nord- og sydgermansk. LEOpold er det samme som LIUTpold. Der er altsaa tale om det samme navn; den tyske form hjælper os endda til at forstaa betydningen af Lægæsts navn: Folkegæst. At Nibelungenkvadets oplysning om hans guldrigdom er rigtig, dokumenterer guldhornene ved deres blotte eksistens. Vi mærker os endvidere, at han kaldes konge af DANMARK. Hidtil har man regnet, at første gang dette navn nævnes er o.900, da det forekommer i Alfred den Stores udgave af Orosius i formen DENEMEARC. Nibelungenlied vil altsaa føre navnet tilbage til o.450; dog, det kan være en tilbageslutning; da kvadet blev nedskrevet, var Danmark jo forlængst et gammelt rige. Men saa meget tør vel staa fast, at Lægæst var konge, at Lægæst var dansk, at hans folk var danerne, thi danerne som folkestamme er ældre end navnet Danmark, derom skal ikke tvivles; sandsynligheden taler ogsaa for, at Lægæst har haft sit kongesæde i den landsdel, hvor guldhornet blev fundet, altsaa Sønderjylland.

Nærmere kan vi næppe komme sagen i øjeblikket. Men nu billederne, ogsaa de er en slags skrift, men kan vi aflæse dem? Mange forsøg har været gjort derpaa, de fleste er blot vilde gisninger; dog er der et, vi maa dvæle ved. Vor store oldforsker, Worsaae hævdede, at billederne fortalte om Balder. Hvad der især slog ham var skytten, der i det korte guldhorns anden ring skyder en hjort. Skytten maa være Høder og hjorten Balder. Hertil svarede Axel Olrik, at vore fædre ikke havde kunnet bekvemme sig til at fremstille en mandlig guddom som en hind. Her standsede drøftelsen, guldhornenes billedskrift syntes stadig utydet. Vi vil imidlertid her prøve paa at tyde den. Men hertil kræves forkundskaber. Det er dem, vi vil skaffe os i det følgende, og der er det gode herved, at disse forkundskaber foruden at hjælpe os til tydning af guldhornenes billeder har meget andet at fortælle os om historie, sæder, skikke og tro i folkevandringstiden, det skal vi alligevel høre, naar vi vil lære noget om denne tid. Vi vil da med guldhornene som førere tage en rejse gennem de mørke aarhundreder, indtil vi af dem har lært saa meget, at vi dermed kan lære noget om vore rejseførere selv.

Vi vil begynde med gudesagnene, saaledes som de er os overleverede i ældre og yngre Edda og Snorres Heimskringla. Det er sene kilder, endda fra kristelig tid, og vi maa regne med, at de kun med meget stor tilnærmelse giver udtryk for, hvad man troede i Danmark i folkevandringstiden; men tilbageslutning er mulig, saa her saa der. Siden vil vi genfortælle heltesagn, de er ligeledes nedskrevet i sen tid, men ogsaa fra dem lader der sig slutte tilbage.

Endelig maa vi have en oversigt over forholdene i udlandet i folkevandringstiden, og saa, haaber jeg, er vi modne til endelig at løse guldhornenes gaade — eller, lad os være beskedne og sige — en væsentlig del af guldhornenes gaade.

Myter

Det første, vi ved, er, at der var to verdener, kuldens hjem, Niflhejm, og varmens hjem. Imellem dem laa et stort svælg, Ginnungagab. Men rimen og hedens aander mødtes, og deraf opstod Ymer, den uhyre jætte. Rimen blev ved at dryppe, og da opstod koen Audhumbla; den slikkede rim af stenene, og fra dens yver randt fire mælkestrømme, som Ymer levede af. Men Burs sønner, Odin, Vile og Ve dræbte Ymer og dannede verden af hans legeme. Af hans blod kom havet, af knoglerne bjergene, af hans hovedskal himlen.

En dag, da Burs sønner gik ved havet, fandt de to træer, de tog dem op og skabte af dem de første mennesker Ask og Elm, og de overlod dem Midgaard, det er jorden, til bolig. Selv forbeholdt de sig Asgaard.

Da oprandt guldalderen. Aserne mødtes paa Idesletten, hvor de tømrede sig en helligdom; de lo og spillede guldtavl. Men da udbrød der krig med Vanernes æt. Den blev haard og langvarig; men den endtes med forlig. Tre af Vanerne kom som gidsler til Aserne og blev optaget i deres kreds: Njord, Frej og Freja. Til gengæld fik Vanerne Høner og Mimer.

Ypperst blandt Aserne er Odin. Hans trone hedder Hlidskjalf, og naar han sidder paa den, kan han se ud over hele verden; for hans fødder ligger de to ulve, Gere og Freke; og hans to ravne, Hugin og Munin bringer ham bud om, hvad der sker i Midgaard. Hans ring hedder Drøpner, og hver nat drypper den 8 andre guldringe af samme vægt som den selv. Gungner

hedder hans spyd, og naar han kaster det ud over verden, og det gør han gerne, da bliver der krig.

Han har kun eet øje, og dermed hænger det saadan sammen, Mimer vogtede en hellig kilde, som han drak af hver dag for at blive viis; ogsaa Odin vilde drikke af dens vand, men det tilstod Mimer ham kun mod, at han til gengæld gav sit ene øje.

Efter at Høner og Mimer var kommet til Vanerne, gjorde de Høner til konge, men de mærkede, at han kun var klog, naar han havde talt med Mimer; de følte sig derfor bedragne, hvorfor de dræbte Mimer og sendte hans hoved tilbage til Aserne. Men dette hoved kan stadig tale, og med det raadfører Odin sig ofte.

Odin er skjaldenes herre, siden han engang ved list tilegnede sig skjaldemjøden fra jætten Suttung.

Vi ved ogsaa, at han engang har været ofret, hængt i et vindrusket træ, hvor han maatte hænge i ni dage som et offer til sig selv. Men vi ved ikke nærmere, hvem der havde hængt ham og hvorfor. Til minde herom kaldes han hængegud og mennesker ofres til ham ved hængning.

Slejpner hedder hans hest; den har otte ben; naar den er træt af at løbe paa de fire, løber den paa de fire andre.

Hans hellige træ er asken Ygdrasil, det største og fornemste af alle træer. Dets grene breder sig ud over hele verden. Det har tre rødder, den ene er hos Aserne, den anden hos Rimturserne, der hvor fordum Ginnungagab var, den tredie staar over Niflhejm. Ormen Nidhug gnaver roden fra neden. Ved Ygdrasil er der en meget hellig kilde, og her findes en sal, hvorfra tre møer kommer, de hedder norner og raader for menneskenes skæbne. Her har ogsaa Aserne deres tingsted. Hver dag rider de derop over broen Bifrost, den, som menneskene kalder regnbuen. I askens top sidder der en ørn, og den ved besked med mange ting. Men egernet Ratatosk løber op og ned ad stammen og bærer avindsord mellem ørnen og Nidhug. Fire hjorte gaar under asken og bider af dens knopper; man maa undre sig, om det hellige træ kan staa til Ragnarok, saadan som det angribes.

Valhal hedder Odins borg. Den har 540 døre, og hver af dem er saa bred, at 800 mand kan gaa ud gennem den samtidig, hvoraf man kan forstaa, at disse kæmper, Einherjerne, der bor i Valhal, maa være mange. Hvem er de? Alle de døde, som er faldet for vaaben. Hver morgen drager de ud til slag, men ved nadvertid vender de tilbage til Valhal, drabsmand

og dræbt sammen. Her drikker de mjød og nyder flæsket af Særimner, svinet, hvis flæsk man kan blive ved at skære af, uden at det bliver mindre derved. Odin alene nyder ikke maden, den giver han sine ulve; al hans næring er vin.

I længst forsvunden tid sluttede Odin fostbroderskab med Loke, der egentlig var en jætte; klog og underfundig, som han er, har han ofte givet aserne gode raad, men i hjertet er han dem fjendsk. Mange ulykker er han da ogsaa skyld i, og flere vil komme. Med en gyge i jættehjem avlede Loke tre børn, Midgaardsormen, Fenrisulven og datteren Hel. Men da Aserne saa, at disse børn vilde blive til ulykke, kastede Odin Midgaardormen i havet; der voksede og voksede den, indtil den naaede rundt om jordens kreds, saa den kunne bide sig selv i halen. Hel kastede han ned i underverdenen, hvor hun blev dronning over dem, der døde af sygdom. Hun er halvt blaasort og halvt af menneskefarve, hendes bord hedder Hunger, hendes kniv Sult, hendes tærskel Fald og hendes seng Sygdom.

Aserne opfødte ulven i Asgaard, og Tyr, krigsguden, var den eneste, der turde gaa hen til den og fodre den. Men da Aserne saa, hvor meget den voksede, gjorde de en meget stærk lænke, som de kaldte Læding; den bar de hen til ulven og bad den prøve sine kræfter derpaa; men første gang ulven spændte til, brast lænken. Saa gjorde Aserne en kæde, der var dobbelt saa stærk som den første, den kaldte de Dromi. Ogsaa den bad de ulven prøve og sagde, den vilde blive meget berømt for sin styrke, hvis saadan et mesterstykke ikke kunde holde den. Ulven saa nok, at den kæde var meget stærk, men mente samtidig, at dens kræfter var tiltaget meget, siden den brød Læding, og lod dem saa lægge lænken paa sig. Men da Aserne var færdige, rystede ulven sig, huggede lænken mod jorden, rendte haardt til, spændte musklerne og rykkede lænken over, saa stumperne fløj langt bort.

Efter dette frygtede Aserne for, at det ikke skulde lykkes dem at faa ulven bundet. Odin sendte da bud ned til Svartalfernes hjem til nogle dværge og lod dem gøre en lænke, den, som hedder Glejpner. Den var gjort af kattefjeds lyd, af kvindens skæg, af bjergets rødder, bjørnens sener, fiskens aande og fuglenes spyt; det er derfor, at vi ikke hører lyd af kattens fjed, derfor at kvinder ikke bærer skæg, at bjerget ingen rødder har, bjørnen ingen sener, fisken ingen aande og fuglen intet spyt.

Lænken blev da glat og blød som et silkebaand og stærk som ingen anden i verden. Saa overtalte Aserne ulven til at komme ud med dem paa en

holm midt i en sø; der viste de den baandet og spurgte den, om den turde lade sig binde af det. Men netop fordi det saa saa skrøbeligt ud, fattede ulven mistanke til, at der skulde stikke noget under, hvorfor den undslog sig. Men Aserne forsikrede, at det jo maatte være den en smal sag at rykke det baand over efter de andre, og dertil forsikrede de, at dersom den ikke kunde rykke det over, vilde de jo løse den. Ulven indvilgede da, men den krævede som pant paa Asernes ord, at en af dem vilde lægge haanden i dens gab. Da saa Aserne paa hinanden og fandt, at vanskeligheden var blevet fordoblet; ingen vilde holde sin haand frem. Endelig besluttede Tyr sig og lagde sin højre haand i ulvens gab. Nu bandt Aserne den, men da den rendte til, hærdedes baandet, og jo haardere den sprang frem, des stærkere blev det. Da lo alle Aserne undtagen Tyr, for han mistede sin højre haand. Forfærdeligt gabte ulven, men guderne skød et sværd ind i dens mund, saa hjaltet stod i underkæben og odden i ganen; saaledes har den staaet siden; den brøler ildevarslende, og fraaden løber som en flod fra dens mund. Først til Ragnarok vil den komme løs, men da bliver det sidste værre end det første.

*

Thor er den stærke As. Det er ham, der raader for lyn og torden; hans hustru er Sif med guldhaaret, og de bor i Thrudvang. Han har et styrkebælte; naar han spænder det, kan ingen i verden og allermindst hans dødsfjender, jætterne maale sig med ham. Han har ogsaa en hammer, Mjølner, som har den egenskab, at den ikke alene rammer og dræber alt, hvad han kaster den mod, men den vender derefter tilbage i hans haand. Dertil har han en vogn, der er forspændt to gedebukke; naar den ruller over himlen, ruller tordenen, Thors døn, og da kryber jætterne angst i skjul, for da ved de, at han er ude for at jage dem. Han kan om aftenen dræbe sine bukke og æde deres kød, man naar han om morgenen vier deres skind og knokler med Mjølner, lever de atter op, rede til at føre ham ud paa nye togter. Han følges af en dreng, der hedder Tjalfe; hvorledes han fik ham skal her fortælles.

Et sted nær verdenshavet, langt borte fra Asgaard bor den største og stærkeste blandt jætterne, Udgaardsloke. Ham vilde Thor aflægge et besøg, og derfor begav han sig en dag sammen med Loke af sted i sin vogn med bukkene forspændte. Om aftenen fik de husly hos en bonde; Thor

slagtede efter sædvane sine bukke og lod bonden, hans kone, sønnen Tjalfe og datteren Roskva spise med sig. Efter maaltidet lagde Thor bukkeskindene udenfor ildstedet og bød bonden og hans husfolk at kaste benene derpaa. Det gjorde de, men om natten, da Thor sov, stod Tjalfe op og flækkede et bukkelaarben for at faa marven. Om morgenen, da Thor svang sin hammer og viede bukkehuderne, blev bukkene vel levende igen, men den ene haltede paa bagbenet. Thor forstod straks, hvad der var sket, og truede med at dræbe bonden og hans husstand; men de tryglede alle saa inderligt om naade og tilbød alt, hvad de ejede som bod, at Thor lod sig formilde. Han krævede da sønnen Tjalfe og datteren Roskva som tjenestefolk; dem fik han, og de har fulgt ham siden.

Saa fortsatte han da rejsen til fods sammen med dem og Loke; de kom helt til havet; der lod de sig sætte over det dybe vand. De naaede atter land og her fortsatte de rejsen, til de kom til en stor skov; endnu en dag gik de i skoven; da var det blevet mørkt; de søgte nattely og fandt et meget stort hus, hvis indgang, der var i gavlen, var lige saa bred som huset. Der slog de sig ned for natten. Men ved midnat skete der et stort jordskælv, jorden gik i bølger under dem, og huset rystede. Thor stod op og kaldte paa sine fæller, de famlede sig frem og fandt da en sidebygning til højre i huset; der gik de tre ind; de var meget bange; men Thor satte sig i døren, mens han knugede hammerskaftet, rede til hug. Stadig hørtes drønen og larm. Da det lysnede, gik Thor ud og fik øje paa en overmaade stor mand, der laa i skoven ikke langt borte; han snorkede forfærdeligt, og Thor forstod, at det var den lyd, de havde taget for jordskælv. Han spændte da sit styrkebælte, og hans asestyrke steg; men i samme øjeblik som Thor vilde have kastet sin hammer mod kæmpen, vaagnede han; det blev da ikke til noget med kastet, og Thor spurgte ham, hvad han hed. »Jeg hedder Skrymer,« svarede manden, »og at du er Ase-Thor, behøver du ikke fortælle mig. Men du skulde vel aldrig have set min handske?« Da gik det op for Thor, at handsken var det, de havde troet var et hus, og som de havde boet i om natten. Sidehuset, som de tre var flygtet ind i, var tommelfingeren. Skrymer rakte da haanden ned og tog handsken op og spurgte, om de ikke skulde slaa følgeskab, saa kunde de lægge deres mad i samme pose. Det var der ikke noget i vejen for; maden kom i samme pose, og Skrymer tog den paa ryggen. Han gik foran hele dagen med lange skridt; men ved aftenstid søgte han ly ved en stor eg. Selv vilde han sove, sagde han, men han gav de andre madposen. Snart sov han og snor-

kede højt. Thor tog madposen og vilde løse den, men opdagede nu, at Skrymer havde bundet den med saa haard en knude, at den ikke kunde løses, hvor meget han end stræbte. Da blev Thor vred, greb Mjølner med begge hænder, traadte hen til det sted, hvor Skrymer laa, og huggede den i hovedet paa ham. Skrymer vaagnede og spurgte, om der var faldet et blad ned paa ham fra træet. Thor blev beskæmmet og sagde, at nu vilde han gaa hen at sove. Det forsøgte han da ogsaa, men det blev ikke til nogen rolig søvn, for Skrymer snorkede, saa det rungede i skoven. Da gik Thor hen til ham, svingede hammeren vældigt og huggede ham midt i panden, saa han mærkede næbbet synke dybt ind i hovedet. Men Skrymer vaagnede usaaret. »Hvad er det?« spurgte han, »faldt der et agern ned i hovedet paa mig? Hvad tager du dig for, Thor?« Atter maatte Thor trække sig beskæmmet tilbage; men nu satte han sig til at vente paa, at Skrymer var faldet i søvn. Kort før daggry mærkede han paa Skrymers snorken, at han sov saa dybt, at det maatte kunne lykkes at gøre det af med ham. Han løb da hen til ham, hævede hammeren og huggede til af alle kræfter, saa Mjølner gik i til skaftet. Men Skrymer rejste sig blot op, strøg sig over kinden og udbrød: »Mon der skulde sidde fugle i træet her? Jeg syntes, da jeg vaagnede, at en pind faldt ned i hovedet paa mig. Er du vaagen, Thor? Ja, nu maa det vel være paa tide at komme i tøjet; nu har I ikke langt til Udgaard. De mænd, som bor der, er meget større end jeg; tag derfor mod et godt raad: Vær ikke for store paa det. Udgaardslokes mænd finder sig næppe i, at saadanne pattebørn praler. Det klogeste, I kan gøre, er at vende om. Men jeg maa videre.« Og borte var han.

Ved middagstid saa Thor og hans rejsefæller en borg paa en slette; den var saa stor, at de maatte lægge nakken tilbage for at se taget. De gik hen til laagen, men kunde ikke aabne den, hvorfor de i stedet maatte klemme sig ind gennem tremmerne. Foran dem var der en stor hal, døren stod aaben, og de gik ind og saa her mange kæmper siddende paa to bænke. Saa traadte de frem for Udgaardsloke, der hilste dem ret haanligt: »Vil saadant et drengebarn som du paastaa at være Ase-Thor, saa maa du sikkert sidde inde med mere, end du ser ud til. Hvilke idrætter er I smaafyre i stand til at udføre? Thi her mellem os faar ingen lov til at blive, hvis ikke han udmærker sig fremfor andre i en eller anden kunst.« Loke sagde da: »Jeg har det for mig, at jeg kan æde hurtigere end nogen anden.« »Lad det komme an paa en prøve,« sagde Udgaardsloke. Han kaldte da paa en, som hed Loge; et trug blev baaret frem, fyldt med kød. Loke satte sig ved

den ene ende og Loge ved den anden. Saa begyndte de at æde, og det kan nok være, det gik hurtigt; de mødtes samtidigt i midten, men da havde Loge foruden kødet ædt benene og truget. Alle maatte indrømme, at det var ham, der havde vundet. Men nu stod Tjalfe frem og erklærede, at han kunde løbe om kap med hvemsomhelst. Der blev da valgt en god bane udenfor, og Udgaardsloke kaldte paa en, der hed Huge, at han skulde løbe om kap med Tjalfe. De tager det første løb, og Huge er kun saa meget foran, at han kan vende sig mod Tjalfe ved banens ende. De tager et nyt løb, men da Huge er naaet til maalet, er Tjalfe et pileskud bagefter. Endnu et tredie løb forsøges, men da Huge er naaet maalet og vender om, er Tjalfe ikke ved banens midte endnu. Alle erklærede, at Tjalfe havde tabt. Da siger Thor, at han vil drikke om kap med en af mændene. Udgaardsloke gaar da ind i hallen og lader hente et drikkehorn. »Hvis dette horn tømmes i eet drag,« siger han, »kaldes det vel drukket; nogle maa nøjes med at tømme det i to drag; men ingen er her saa ussel, at han ikke tømmer det i tre.« Thor kigger i hornet, han synes ikke, det er særlig stort, men vel noget langagtigt. Han begynder at drikke, svælger voldsomt og mener, at han ikke bør lude over hornet mere end een gang. Men da han er ved at miste vejret, maa han slippe det, og han ser da, at drikken kun staar ganske lidt lavere i hornet end før. Udgaardsloke siger: »Vel drukket, men dog til maade. Jeg vilde ikke have troet det, om nogen havde sagt, at Ase-Thor ikke kunde drikke større slurk.« Thor tier og sætter hornet for munden igen og mener, at han dennegang skal tage et endnu større drag. Han drikker af alle kræfter, til han taber vejret, men ser, at spidsen af hornet alligevel ikke gaar saa højt op, som han havde haabet; og da han tager hornet fra munden, ser han, at drikken er svundet mindre end første gang. Han kan lige bære hornet, uden at det skvulper over. Saa siger Udgaardsloke: »Hvad er nu det, Thor? Du levner for meget. Skal du nu tømme hornet i det tredie drag, saa vil det blive det største. Hvis du ikke udmærker dig mere i andre lege, end det tegner til her, kan vi ikke regne dig for saa stor en mand, som vi hører, Aserne gør.« Da blev Thor vred, satte hornet for munden og drak saa haardnakket, som han orkede, og holdt ud saa længe, som det var ham muligt. Da han saa ned i hornet, var det svundet noget mere deri end før; men nu vilde han ikke drikke mere. »Det staar os da klart,« sagde Udgaardsloke, »at du er svagere, end vi troede. Vil du prøve flere lege?« Det var Thor villig til, og Udgaardsloke sagde da: »Smaadrenge her løfter min kat op

fra jorden, men det kan du vel ikke gøre dem efter?« Da løb en temmelig stor graa kat hen over gulvet; Thor greb den under bugen og løftede den op, saa katten krummede sig sammen, efter som haanden hævede sig. Thor rakte sig da saa højt til vejrs, at katten maatte lette paa den ene pote, men saa kunde han ikke række sig højere. Da sagde Udgaardsloke: »Det gik, som jeg ventede, katten er stor, og Thor er lille.« Det maatte nu Thor taale; men han sagde: »Lad en komme og prøve kræfter med mig, for nu er jeg vred.« Udgaardsloke kastede et blik paa bænkene og sagde: »Jeg ser ikke nogen mand herinde, som ikke vil ringeagte en brydekamp med dig; men kald paa Elle, min fostermoder, og lad Thor brydes med hende.« En gammel kælling traadte ind i hallen, og Udgaardsloke opfordrede hende til at brydes med Thor. Men jo haardere Thor spændte, jo fastere stod hun; ja, det kom saa vidt, at Thor mistede fodfæstet, og det ene ben sank i knæ. Men Udgaardsloke traadte nu imellem og skilte dem ad, idet han tilføjede, at Thor efter dette næppe vilde føle trang til at udfordre hans kæmper.

Thor og hans følge opholdt sig hos Udgaardsloke om natten og blev gæstfrit beværtede. Men om morgenen stod de op for at drage videre. Udgaardsloke fulgte dem uden for borgen. Ved afskeden spurgte han Thor, hvorledes han syntes, besøget var faldet ud, og om han nogen sinde havde set større kæmper end her? Thor kunde ikke nægte, at kaplegene var faldet ud til hans vanære; men Udgaardsloke sagde da: »Nu da du er ude af borgen, kan jeg røbe dig sandheden, og saa sandt jeg lever, skal du aldrig faa lejlighed til at komme her mere. Jeg kan forsikre dig, at havde jeg vidst, hvor stærk du er, var du aldrig kommet ind. Det var paa nippet til, at du bragte os i stor knibe; men jeg forblændede dit syn. Skrymer, som du traf ude i skoven, det var i virkeligheden mig. Madposen, som du skulde løse, havde jeg bundet med jernsnor, saa du ikke kunde finde, hvor den skulde lukkes op. Senere huggede du mig tre gange med hammeren. Det første slag var det svageste, men dog haardt nok til, at det havde slaaet mig ihjel, hvis det havde ramt mig. Foroven i det fjeld, du saa i nærheden af min borg, saa du tre dale, den ene dybere end den anden. Dem har du slaaet med din hammer; jeg skød nemlig klippen imellem, naar du huggede, men usynlig for dig. Paa samme maade havde jeg dig til bedste under kaplegene. Loke aad godt, maa jeg sige, men Loge, det var ilden, og hvem æder hurtigere end den? Og Huge, som Tjalfe løb om kap med, var min egen tanke; den kunde Tjalfe ikke vente at

overvinde i løb. Du syntes, drikken svandt langsomt, da du drak af hornet. Men det, der skete, var sandelig et under, som jeg ikke vilde have troet muligt. Hornets anden ende laa nemlig i havet. Naar du kommer til havet, vil du se, hvor meget du har drukket; deraf kommer det, vi kaldet strand. Heller ikke katten var, hvad du troede, det var Midgaardsormen, og sandt at sige blegnede vi alle, da vi saa, at det lykkedes dig at lette dens ene pote fra jorden. Ikke mindre storværk var det, at du stod dig mod Elle, som du gjorde det, for hun er alderdommen selv og mægtig at bringe alle andre til fald.« Da Thor havde hørt denne forklaring, greb han hammeren og svang den i luften, men inden han havde kastet den, var Udgaardsloke forsvundet, og hvad mere er, ogsaa borgen var borte, kun en stor slette saa han for sig.

*

En dag drog Thor ud i en ung mands skikkelse og kom om aftenen til en jætte ved navn Hymer, hvor han overnattede; men om morgenen stod Hymer op for at ro ud paa fiskefangst; Thor sprang straks op og bad om at komme med, men jætten mente, at han var for ung til at være til nogen nytte. Vilde han endelig med, maatte han selv skaffe sig agn. Nu havde Hymer en meget stor tyr, der hed Himmelbryder; Thor gik hen og vred hovedet af den og kom med det til stranden. Da havde jætten allerede stødt fra land; men Thor naaede da at komme med, han tog et par aarer og roede til Hymers fulde tilfredshed. Endelig naaede de ud til nogle banker, hvor Hymer plejede at fiske, og nu vilde han ikke længere. Men det vilde Thor, og de roede da et godt stykke udefter, saa langt, at Hymer sagde, at man her ikke kunde vide sig sikker for Midgaardsormen. Men Thor vilde endnu længere ud, han roede kraftigt til, og jætten maatte følge med; men han var meget ilde tilpas. Endelig lagde Thor aarerne, satte tyrehovedet paa en mægtig krog og krogen paa et kraftigt reb, og saa kastede han maddingen overbord. Som det var at vente, kastede den intetanende Midgaardsorm sig over oksehovedet og fik krogen i kæben. Men da den mærkede det, sprællede den saa voldsomt, at Thors næve slog haardt mod baadens ræling. Da blev han vred, samlede hele sin asestyrke og rykkede saa haardt til, at han drev begge benene gennem baaden og stemmede dem mod havbunden, mens han trak ormen op til baadens kant. Aldrig har man set noget saa rædselsfuldt, som da ormen fuld af

had stirrede paa Thor og spyede edder imod ham. Hymer blegnede af skræk, da han saa ormen, og søen skvulpede ind over rælingen. Men Thor greb hammeren for at gøre det af med utysket; da, i det samme øjeblik tog Hymer agnkniven og skar snøren over, saa ormen sank i søen. Thor kylede sin hammer efter den, men det var for sent. I stedet gav da Thor Hymer en ørefigen, saa han styrtede i havet. Endnu kan man i stille vejr se hans fodsaaler paa bunden. Derefter vadede Thor i land.

*

Heimdal hedder en as; han staar vagt ved broen Bifrost, Regnbuen, at ikke asernes fjender skal komme over den. Hans syn er skarpt, og han kan høre græsset gro. Hans horn hedder Gjallerhornet, det støder han i, naar der er fare.

Engang begav han sig paa vandring; han kaldte sig Rig og kom til en hytte. Derinde fandt han Ae og Edda, der gav ham groft brød med klumper af avner. Om natten fik han leje mellem ægtefællerne. Ni maaneder efter fik Edda sønnen Træl; han havde brunsort hud, tykke fingre, ludende ryg, et tvært ansigt; men han trivedes godt og havde gode kræfter. Han bandt bast og stablede brænde til huset. En dag kom kvinden Tir til hytten med saar under foden, solbrændt og braknæset. Med hende avlede Træl sønnerne Klods, Skrighals, Drog, Driver, Drønnert, Muger, Tyksak, Tølper, Tamp, Svin, Skrut og Lavben; de gjorde gærder, vogtede svin, passede geder og gravede tørv. Døtrene var Drunte, Klunte, Flæskeskank, Skrabnæse, Bralre, Mær, Tiggertøs, Pjalte og Traneben. Fra disse børn nedstammer trællene.

Paa sin vandring kom Rig siden til en hal, døren stod paa klem og han gik indenfor; ægteparret sad ved arbejdet; manden havde hugget træ til en væv, hans skæg var plejet, og haaret kæmmet. Hustruen havde rokken i gang; hun havde baand om haaret, klæde om hals og knap paa skulder. Det var Afe og Amma. De bød Rig paa kalvesteg; om natten sov han mellem ægtefællerne; men ni maaneder efter fik Amma en søn, Karl, rødmosset og med vaagne øjne. Som han voksede til, blev han stærk; han lærte at drive oksespandet, at gøre en plov, tømre huse og vogne. En dag kørte en nøglesmykket kvinde til hans hjem; Snør hed hun og blev gift med Karl. Sammen byggede de en gaard; deres sønner blev: Ejer, Først, Fri, Frels, Smed, Bred, Bonde, Bringeskæg, Bofast, Bosat, Bold og

Stovt. Døtrene var: Viv, Brud, Væn, Vakker, Hustru, Stolt, Mø, Strunk, Stille, Driftig. Fra disse børn nedstammer bønderne.

Men Rig skulde videre, og han kom da til en sal med sydvendt dør. Indenfor fandt han ægteparret Fader og Moder. Husbonden snoede en streng, buede skafter og skæftede pile. Hustruen sad og saa paa sin arm, strøg over linet, strammede ærmet og satte hovedtøj paa. Ogsaa her blev han budt til gæst. Moder tog en mønstret dug af det hvideste lin og dækkede bordet med brød af hvidt hvedemel. Saa satte hun de fulde fade frem med skinker og velstegt fjerkræ. Der var vin i gylden kande. Om natten laa han mellem ægtefællerne; men ni maaneder efter fik Moder en søn, Jarl hed han og blev silkesvøbt. Hans haar var gult, huden lys, hans øjne hvasse. Som han voksede til, lærte han at svinge skjold, flette strenge, tumle en hest, hidse en hund, svinge et sværd og svømme. En dag kom Rig tilbage og lærte ham runer og bød ham vinde sig land. Da red ynglingen modig gennem mørke skove til striden; han dræbte kæmper og vandt sig land, atten gaarde ialt; skattene delte han ud, han bortødslede guld. Da sendte han bud til Herse, som havde datteren Erna, smalfingret, kløgtig, lys og fager. Hun blev gift med Jarl, og de levede begge glade og i gode kaar. Deres børn var: Yngling, Ætling, Arving, Dreng, Afstammer, Efterkommer, Søn og Ungersvend, og alle blev de vel oplærte i svømning og tavl. Men mest lovende var den yngste, Kon hed han. Som sine brødre red han gangere til, glattede pile, rundede skjolde, rystede spyd. Men han lærte ogsaa alle slags runer: til liv, mod alder, til frelse, til at døve sværd og dæmpe bølger. Han forstod fuglenes tale, kunde stille luer, mindske vrede og dæmpe sorg. Otte kæmpers styrke havde han. Med sin fader Jarl Rig holdt han runekamp og overvandt ham; saadan vandt ogsaa han ret til navnet Rig.

*

Om Odins søn, Balder, er der kun godt at sige; alle priser ham, hans ansigt er fagert, og det ligesom lyser; man kalder det hvideste af alle græsser »Baldersbraa«, fordi det lyser ligesom hans øjenvipper. Han er den viseste af Aserne, den mildeste og den der taler skønnest. Bredeblik hedder hans borg, der kan intet urent være. Hans hustru Nanna er fager som han, og han elsker hende højt. Forsete hedder deres søn.

Nu hændte det, at Balder drømte, at hans liv var i fare. Da han fortalte

Aserne om sine drømme, blev de meget bedrøvede, for Balder er det bedste, de har. De fandt da det raad at bede alt og alle om sikkerhed for Balders liv, og Frigg, Odins hustru tog Ild og Vand, Jern, Malm, Sten, Sygdomme, Dyrene, alt i ed paa, at de ikke vilde skade Balder.

Deraf kom den leg, at Balder skulde staa frem paa tinge, mens nogle skulde skyde paa ham, andre hugge til ham og atter andre kaste sten paa ham. Det gjorde ham altsammen ingenting. Men Loke ærgrede sig over dette. Han skabte sig om til en gammel kone og gik til Frigg og spurgte, hvad det egentlig var, Aserne havde for med Balder, og det forklarede hun da. Saa spurgte han: »Er det virkelig sandt, at du har taget alt i ed.« »Nej,« svarede hun, »vest for Valhal gror misteltenen, den syntes mig for ubetydelig til at tage i ed.« Men Loke for da i sin gamle skikkelse igen og rykkede misteltenen op og gjorde af den en pil. Saa gik han atter til kredsen, hvor Aserne stod og huggede og skød til Balder. Men uden for kredsen stod Balders blinde broder Hød. »Hvorfor, er du ikke med i legen?« spurgte Loke. »Fordi jeg er blind og ikke kan se, hvor Balder staar,« svarede Hød. Da sagde Loke: »Gør du som de andre og vis Balder den samme ære, som de viser ham. Jeg skal nok vise dig, hvordan du skal skyde.« Loke gav ham da misteltenen, og Hød skød paa Balder efter Lokes anvisning. Skuddet fløj igennem ham, og han faldt død til jorden. Det er den største ulykke, der er sket. Da Balder var falden, blev alle guderne maalløse, og ingen hænder kunde røre sig for at løfte ham op. Hævne sig kunde de heller ikke, for de stod paa et meget fredlyst sted. Endelig prøvede Aserne paa at tale, men da brast graaden frem, saa at ingen kunde finde ord for sin sorg. Mest nedslaaet var Odin, for han kunde bedst bedømme, hvilket tab, der her var sket for Aserne. Men da guderne genvandt deres fatning, spurgte Frigg, hvem der vilde vinde hendes kærlighed og gunst ved at ride til Hel og byde hende en løsesum for at faa Balder tilbage. Odins søn, Hermod erklærede sig da villig til rejsen; han laante Slejpner af Odin og red saa af sted.

Men Aserne førte Balders lig til havet. Hans skib, Ringhorne, det største af alle skibe, vilde Aserne benytte til hans baalfærd; men det var ikke til at rokke af stedet. Da sendte de bud til Jættehjem efter gygen Hyrokkin, og hun kom ridende paa en ulv med en hugorm til tømme. Da hun steg af sin ulv, lod Odin kalde fire besærker, som skulde vogte den, men de kunde kun holde den ved at vælte den omkuld. Saa gik Hyrokkin frem til skibet og drev det ud i første ryk, saa ilden sprudede fra rullestokkene,

og alle lande skælvede. Da blev Thor saa vred, at han vilde have knust hendes hoved med hammeren, hvis ikke de andre aser var gaaet i forbøn for hende. Nu blev Balders lig baaret om bord, og da Nanna, hans hustru saa det, sank hun om af sorg og døde, hvorefter ogsaa hun blev baaret om bord, og ilden blev tændt. Thor traadte frem og viede baalet med Mjølner; i det samme rendte en dværg, Lit, hen foran hans fødder, Thor sparkede til ham, saa han fløj ind i ilden og brændte. Mange slags folk var til stede ved denne baalfærd. Der var Odin, fulgt af Frigg, foruden hans Valkyrier og de to ravne. Frej kørte i sin vogn, der var forspændt hans galt, Gyldenbørste, hans søster, Freja, kom kørende med sine to katte, og Hjemdal red sin hest, Guldtop. Der kom ogsaa rimturser og bjergriser. Odin lagde ringen Drøpner paa baalet. Om bord paa det brændende skib kom ogsaa Balders opsadlede hest.

Imens fortsatte Hermod sin rejse, indtil han naaede den bro, der fører til Hels borg. Modgud, Møen, der vogter den, fortalte ham, at der dagen før var redet fem fylker døde mænd over broen. »Men,« sagde hun, »broen runger ikke mindre under dig alene, og du har ingen ligfarve. Hvorfor rider du her?« Han sagde hende sit ærinde og spurgte, om hun havde set Balder. Det havde hun, og hun tilføjede: »Helvejen gaar nedad og nordpaa.« Da red Hermod, indtil han kom til Hels laage; han sporede Slejpner voldsomt, og med et spring satte den over laagen. Saa red han til hallen og steg af hesten. Herinde gensaa han sin broder Balder, som sad i højsædet. Han bad Hel om, at Balder maatte ride med ham hjem; det vilde hun ogsaa tillade, men kun paa den betingelse, at alt og alle vilde begræde ham. Var der blot en eneste, der ikke vilde græde, skulde Balder blive, hvor han var. Hermod stod nu op, og Balder førte ham ud af hallen, tog ringen Drøpner og sendte den til Odin som minde. Nanna sendte Frigg en særk og en fingerring til Fulla.

Da Hermod var kommet tilbage med den besked, sendte Aserne bud ud til alverden for at bede om, at Balder maatte blive grædt ud af Hel. Da græd alle, menneskene, dyrene, jorden, stenene, malmene, træerne, og det er derfor, at disse ting græder, naar de kommer fra kulden ind i varmen. Men da de udsendte mænd rejste hjem efter vel udført gerning, traf de i en hule en gyge, som sagde, hun hed Tøk; ogsaa hende bad de være med til at græde Balder ud af Hel; men da kvad hun:

Tøk vil græde
tørre taarer
over Balders baalfærd.
Aldrig ynded jeg
Odins søn.
Lad Hel beholde, hvad hun har.

Men man mener, at gygen i virkeligheden var Loke, ophavsmanden til al asernes fortræd.

*

Aserne var, som man maatte vente, blevet meget forbitrede paa Loke. Endda havde han den dristighed at indfinde sig ubuden ved et gilde, som havoldingen Ægir og hans hustru, Ran holdt for guderne. Her gav han sin ondskab frit løb og udslyngede de groveste krænkelser mod hver enkelt af Aserne. De prøvede at bide det i sig, de var jo gæster, og ogsaa Loke var beskyttet af gæsteretten; men da Thor, som i begyndelsen ikke havde været med, kom til stede med sin hammer, fandt Loke det raadeligst at fortrække. Han løb da bort og skjulte sig paa et fjeld, hvor han byggede sig et hus med fire døre, saa han havde udsigt til alle sider. Om dagen paatog han sig ofte skikkelse som en laks og holdt sig skjult i den nærliggende fos. Men naar han sad i huset, arbejdede han paa noget, som ingen havde kendt før: et fiskenet. Odin havde imidlertid fra Hlidskjalf set, hvor han opholdt sig, og guderne drog derhen for at fange ham. Næppe havde han set dem, før han kastede sit net paa ilden og sprang i vandet i skikkelse af en laks. Da aserne kom til huset, saa de sporene af det brændte net i asken og regnede ud, hvad det havde været bestemt til. De knyttede da et net paa samme maade som det, de saa i asken, og gik ned til elven og kastede det ud. Thor holdt i den ene ende, de øvrige aser i den anden, og saaledes trak de vaad efter Loke. Men han svømmede foran og lagde sig mellem to sten, saadan at de drog nettet hen over ham; men de mærkede dog, at det havde rørt ved noget levende. Saa gik de anden gang til fossen og kastede nettet ud, og nu havde de bundet en vægt ved, for at intet skulde smutte under det. Loke gled da foran nettet, men da han saa, at han var nær ved havet, som han ikke vovede sig ud i, sprang han over garnet og rendte op i fossen. Endnu engang gik aserne til fossen, delte sig i to hold, eet paa hver

bred, men Thor gik midt i strømmen. Saaledes drog de vaaddet mod havet. Atter engang sprang Loke, men dennegang greb Thor ham og fik haanden om ham; dog var Loke saa glat, at han først fik hold omkring halen. Dette er grunden til, at laksen er tynd bagtil. Nu var Loke fanget; aserne førte ham til en hule. Der tog de tre sten og borede hul i hver. Saa greb de Lokes to sønner; den ene gjorde de til ulv; han sønderrev sin broder, og med dennes tarme bandt aserne Loke til de tre sten; da blev baandene til jern. Skade, Njords hustru, tog en edderorm og hængte den op over ham, saa dens edder kunde dryppe ham i ansigtet. Men Sigyn, Lokes hustru, sidder hos ham og holder en skaal under slangen. Men hvergang skaalen er fuld, gaar hun hen for at slaa edderen ud. Da vrider han sig i vaande, saa hele jorden ryster. Det er det, vi kalder jordskælv. Saadan skal han ligge bundet til Ragnerok.

*

Engang vil den verden, vi kender, forgaa; dette er Ragnarok. Først kommer Fimbulvinteren med overmaade megen sne og frost og bidende vinde. Solen kan ikke faa magt, og der kommer tre saadanne vintre uden sommer imellem. Men forud gaar tre andre vintre, hvor der staar store kampe over hele verden; da skal slægtskabsbaand brydes, broder dræber broder, fader søn og søn fader. Den ulv, der altid har forfulgt solen, sluger den nu, og den ulv, der har forfulgt maanen, sluger den; stjernerne slukkes, jorden og alle bjergene skælver, saa at træerne slides løs af mulden. Da slipper Fenrisulven løs, og havet vælter ind over landjorden, fordi Midgaardsormen forlader det og gaar paa land. Et skib hedder Naglfar; det er bygget af døde mænds negle; enhver, der dør med uskaarne negle, har været med til at bygge det skib. Nu sejler det ud, styret af jætten Hrym. Fenrisulven er kommet løs, og nu nærmer den sig med aabent gab, underkæben rører jorden, overkæben himlen, og flammer staar ud af dens øjne og næse. Midgaardsormen blæser edder ud over landene, forfærdelig er den at se, mens den skrider frem ved siden af ulven. Himlen revner, og frem rider Muspelsønnerne med den forfærdelige jætte Surt med flammesværdet i spidsen. Da de rider over Bifrost, brister den. Men de naar dog frem til Vigridsletten, hvor de slutter sig til Midgaardsormen og Fenrisulven. Der kommer ogsaa Loke, der er sluppet fri, alle Helfolk, og Hrym med Rimturserne.

Men nu tuder Hejmdal i Gjallerhornet; han vækker alle aserne, og de holder raad. Odin rider til Mimers brønd og søger raad hos Mimers hoved. Da skælver asken Ygdrasil, angst har grebet guder som mennesker. Aserne og alle ejnherjerne drager frem paa sletten i fuld rustning. Forrest rider Odin med guldhjelm og herlig brynje, med spydet Gungner i haand. Han gaar mod Fenrisulven, men den sluger ham, og det bliver hans bane. Men Odin har en søn, den tavse as, Vidar. Han har paa sin fod den sko, der er gjort af alle de læderlapper, menneskene skærer fra deres sko for taaen eller hælen; derfor skal enhver, som ønsker at gavne aserne, bortkaste disse lapper. Thi nu i farens stund sætter han foden med skoen i ulvens underkæbe, samtidig tager han med den ene haand fat i dens overkæbe og sønderriver gabet.

Loke kæmper med Hejmdal, og de to fælder hinanden. Frej strides med Surt, men da han i sin tid har givet sit sværd bort, hvorfor han maa kæmpe med hjortetakker, falder han. Hunden Garm, som har staaet bunden foran Gnipehulen, er ogsaa kommet løs; den gaar mod Tyr, og de kæmper, til begge falder. Det lykkes ganske vist Thor at give Midgaardsormen banesaar, men da han er gaaet ni skridt fra den, falder han død om, dræbt af dens edderaande.

Da slynger Surt ild ud over jorden, og hele verden brænder.

*

Og dog er dette ikke undergangen. En ny jord skyder op af havet, grøn og fager. Odins sønner Vidar og Vale lever, og de bygger paa Idesletten, hvor fordum Asgaard stod. Da kommer ogsaa Thors sønner, Mode og Magne, og de har Mjølner med sig. Fra Hel kommer da Balder og Hød. Alle sætter sig og samtaler og mindes fordums begivenheder. Da finder de i græsset de guldtavl, aserne havde ejet.

I en skov langt borte har to mennesker, Liv og Livtrase, skjult sig; der har de levet af morgenduggen; nu kommer de frem. Fra dem skal en ny menneskeslægt stamme ned, saa verden atter kan blive beboet.

Og se, solen har født en datter, ikke mindre skøn end hun selv; og hun vil følge sin moders bane.

Hvad der ligger ud over dette, ved ingen.

*

De her genfortalte myter er hentede fra ældre og yngre Edda og danner, som man vil se, en ret sammenhængende gudelære, næsten et system. Men der findes en anden, ogsaa islandsk overlevering, der ikke lader sig indpasse deri, men som vi maa mærke os, da den indeholder stof, vi senere vil faa brug for. Det er her taget fra fortalen til yngre Edda og de første afsnit af Snorres Heimskringla.

*

Odin havde store landejendomme og sin borg Asgaard i tyrkernes land, syd for Kaukasus; da han var tryllekyndig og kunde se ud i fremtiden, vidste han, at hans efterkommere skulde bo i Norden; derfor satte han sine brødre Vile og Ve til herrer over Asgaard og drog selv med sine Asiater eller Aser gennem store Svitjod, det er Rusland, til Saxland, hvor han satte sine sønner til landstyrere. Siden drog han nordpaa og slog sig ned i Odense. Herfra sendte han Gefion til Kong Gylfe i Sverrig. Denne gav hende et plovsland, det er saa meget land, som hun kunde pløje; men hun drog til jættehjem og avlede der med en jætte fire sønner. Dem skabte hun om til okser, og med dem pløjede hun et stort stykke land ud af Sverrig, og det tog hun med sig og lagde i vandet over for Fyn. Den ø fik navnet Sjælland, men der hvor hun pløjede, er nu søen Laagen, Mælaren, og til hvert næs i den sø svarer en vig paa Sjælland og omvendt.

Siden slog Gefion sig ned paa Sjælland, hvor hun blev gift med Odins søn, Skjold, og de boede i Lejre.

Da Odin havde forstaaet, at der var godt land i Sverrig, drog han selv mod Kong Gylfe; men denne mente ikke at kunne modstaa aserne, hvorfor han indrømmede dem land. Odin satte da bo i Sigtun, Frej i Upsal; ogsaa Thor, Balder og Hejmdal slog sig ned i Sverrig, hvor de fik hver sin bolig.

*

Guldhornene for anden gang.

Vi har nu skaffet os en del materiale til bedømmelse af striden mellem Worsaae og Olrik; men langt fra nok. De myter, her er genfortalte, er alle nedfældet sent, et par aarhundreder efter kristendommens indførelse, og den nye religion kan meget vel have afsat spor. Men selv om den ikke har, saa stammer myterne ihvertfald fra hedenskabets sidste tid, men guldhornene er et halvt aartusinde ældre. Danmark er kristent i dag som for fem hundrede aar siden; men det er ikke den samme slags kristendom, der er tale om. Endnu maa der peges paa, at de myter, som er overleverede paa Island, sikkert indeholder indslag, som skyldes skjaldes fri fantasi, og som ikke har noget med den levende religion at gøre. Hertil kommer saa, at der er lang vej fra Danmark til Island, vi skal ikke vente, at ganske de samme forestillinger har hersket i de to lande. Har vi da om Balder — og det er jo Baldermyten, det staar og falder med — en særlig dansk tradition? Ja. Den findes hos Saxo og kan sammenfattes saaledes.

Hød var broder til den mægtige svenske konge Adils, og han overgik alle levende i legemsstyrke og færdigheder. Han elskede og blev genelsket af Kong Gevars datter Nanna; men desværre havde i hans fravær Odins søn, Balder kastet sit øje paa hende. Som nu Hød strejfede om paa jagt, mødte han tre skovmøer, som fortalte ham om Balders attraa og advarede ham mod at lægge sig ud med denne halvgud. Han drog da tilbage til Kong Gevar, der gerne havde givet ham sin datter, men han turde ikke, da Balder allerede havde været der og friet. Det eneste sværd, som kunne saare Balder, ejedes af jætten Miming, der boede i det høje nord; det besluttede Hød at skaffe sig, han rejste da med rensdyr op til Mimings land, fandt ham og vandt sværdet fra ham.

Helge hed kongen af Helgeland; han elskede Thora, datter af Bjarmernes og Finnernes konge, Guse, der imidlertid ikke vilde vide af Helge som svigersøn. Men Hød, der var Helges ven, paatog sig at bejle for ham; han kom da med en stor flaade til Kong Guse og gjorde et saadant indtryk paa ham, at han gav Helge sin datter.

Men mens dette stod paa, drog Balder med en hær til Kong Gevars land for at kræve Nanna; faderen overlod hende at svare, men hun trak tiden ud med udflugter, saaledes at Hød naaede at komme tilbage. Det kom til søslag; paa Balders side kæmpede Thor og Odin; men Hød, hvis brynje intet kunde trænge igennem, overhuggede skaftet paa Thors kølle. Saale-

des fik han sejr og sejlede hjem til Sverrig med Nanna som sin brud. Imidlertid kom det til en ny kamp, og dennegang blev Hød overvundet af Balder.

Nu døde kong Adils, og Hød arvede Sverrig efter ham, og da ogsaa Danmark paa den tid stod uden konge, valgte ligeledes danerne ham til deres konge. Det varede dog ikke længe, for næppe var Hød tilbage i Sverrig, før danerne slog sig til Balders parti, og Hød maatte flygte til »en lille by i Jylland, som han opkaldte efter sit navn.« Da han heller ikke kunde være i sikkerhed her, flygtede han siden op i Sverrig, og her i en udørk mødte han igen de tre møer, der opmuntrede ham til atter at vove en kamp: kunde han blot faa fat i den søde spise, som Balder styrkede sig med, vilde sejren blive hans. Det kom da atter til krig, men før slaget opsøgte Hød de tre kvinder og fik af dem den spise, der var tiltænkt Balder, og i tilgift et styrkebælte. Straks efter mødte han Balder og saarede ham med sit sværd. Det blev Balders bane; dødssyg lod han sig bære foran i slaget, men om natten aabenbarede Hel sig for ham, og snart efter var han død.

Odin fik nu af en spaamand at vide, at kun en søn, som han, Odin, kunde avle med ruthenernes kongedatter, Rind, kunde fælde Balders banemand. Han drog da til ruthenernes land og vandt med svig og efter flere forgæves forsøg, Rind. Hun fødte da sønnen Bue, der siden førte krig mod Hød og fældede ham.

*

Der er, som man vil se, forskel paa den islandske og den danske fortælling om Balder; men der er ogsaa lighedspunkter.

Den islandske og den danske tradition er enige om de to hovedpersoners navne BALDER og HØD (Høder), og om, at Balder er en gud. Islænderne anser ogsaa Hød for en gud, om end af lavere rang, han er blind. For Saxo er han et menneske, men af kongelig afstamning, og han bliver selv konge over to store riger; han overgaar alle andre dødelige i sindets og legemets færdigheder.

Navnet NANNA forekommer begge steder, for islænderne er hun Balders hustru, for Saxo er hun stridens genstand, men tilkommer egentlig Hød.

Videre er beretningerne enige om, at Hød dræber Balder, og at Balder herefter kommer til Hel.

Der er ogsaa enighed om, at Hød er bueskytte; men kun i den islandske beretning dræbes Balder med en pil, hos Saxo sker drabet med et sværd. Islænderne nævner misteltenen, som Saxo ikke har; til gengæld omtaler alene han et styrkebælte.

De tre møer, der aabenbart skal være nornerne, optræder kun hos Saxo.

I begge beretninger fortælles, at Balder drømte, hos Saxo nævnes det kun flygtigt, Eddaen gør meget ud af hans drømme.

Der er enighed om, at Balders død hævnes. Da islænderne har gjort Loke til hovedmanden, er det ham, straffen gaar ud over, men at de ogsaa har kendt fortællingen om Odins søn, der hævnede sin broders død, fremgaar af yngre Edda, skaldskaparmal; »Hvorledes skal jeg kende Vale? Kald ham Odins og Rinds søn, Friggs stifsøn, Asernes broder, Balders hævner, Høders fjende og hans bane.«

Det er nu for det første klart, at islænderne intet har fra Saxo eller omvendt; men det er ogsaa klart, at de to beretninger maa gaa tilbage til en fælles myte, og den maa være gammel, siden de to gengivelser har haft tid til at vokse sig saa forskellige. Men hvorledes har den været? Nu har vi jo Saxos egen tilstaaelse af, at han byggede paa gamle kvad. Den islandske tradition foreligger dels i den ældre, dels i den yngre Edda. Den første bringer et brudstykke af et kvad, den sidstes prosa er utvivlsomt gengivelse af et ældre kvad, antagelig det samme, som den ældre Edda gav os et brudstykke af.

Vi tør da tro, at den oprindelige myte har været overleveret i et saadant kvad; men hvad er nu grunden til, at det er gaaet i stykker? At det har været meget gammelt og er blevet overleveret i et sprog, som ikke egnede sig for det nye sprogs poetiske former. Men det er netop tilfældet med det sprog, der har været talt paa guldhornenes tid, urnordisk, som vi kalder det; det er bredt og har mange stavelser, mens vikingetidens og den tidlige middelalders islandsk, »oldnordisk« udmærker sig ved korte, knappe, sammentrængte ord. HARABANAR paa urnordisk er paa oldnordisk blevet til HRAFN. Et kvad, der har foreligget paa urnordisk (og med den nordiske stammes kærlighed til digtningen tør vi sikkert gaa ud fra, at der ogsaa i folkevandringstiden har været mange kvad, selv om de ikke har været nedfældede i skrift), har enten maattet omarbejdes helt, og det er

det, den ældre Edda forsøger, eller det maa genfortælles i prosa, det er det, den yngre Edda og Saxo gør, og sikkert er de første forsøg herpaa gjort længe før deres tid. Hvorledes det gaar, naar et gammelt mytologisk kvad skal omsættes til en meget senere tidsalders stil og sprog, ser vi ved en sammenligning mellem Eddaens Trymskvide og den danske folkevise »Thor af Havsgaard«. Allerede folkevisens titels »Havsgaard« i stedet for »Asgaard« siger tilstrækkeligt.

At rekonstruere den urnordiske myte om Balder og Hød ud fra det overlevende og bearbejdede stof er ikke let. Det er klart, at hvad der er fælles i de to beretninger ogsaa maa have været i urkvadet. Misteltenen findes ganske vist kun i den islandske overlevering, men det er af andre aarsager klart, at den maa have spillet en rolle; Misteltenen er jo nøgleordet, der bærer hele den islandske beretning. Som nævnt i anden sammenhæng staar ordet *mist*elten i forbindelse med det græske *myste*rion. Nævnes kan ogsaa det engelske ord for taage: *Mist*. I taage bliver alting *mystisk*. Endelig ved vi, at planten havde betydning ved kelternes mysterier; endnu den dag idag har misteltenen jo magisk betydning; vi finder den over døren til julestuen. Lad os mærke dette. Julen er jo den gamle solhvervsfest, da blotede vore fædre for god grøde. Aabenbart har misteltenen haft noget med midvinterblotet at gøre.

Vi nærmer os en forklaring. Hele Balder-Hød-myten er et mysteriespil om liv, død og opstandelse. I alle offerreligioner, den kristne indbefattet, indgaar motivet: død og opstandelse. Guden dræbes, gaar til dødsriget, men genopstaar (paa den tredie dag). Mysteriespillet og menneskeofringen ligger hinanden ganske nær. Det menneske, der skal ofres — være sig Jesus eller en krigsfange — udgives for at være guden, som skal ofres til sig selv, det hyldes og tiljubles for senere at dræbes. Saaledes var, husker vi, Odin de hængte mænds gud; han havde selv været hængt »paa det vindruskede træ«, af sig selv ofret til sig selv. Derfor ofrede man siden mennesker til Odin ved hængning.

HVEM er Balder? Han er sommeren, han er dagen; derfor er han lys, fager, derfor er der kun godt at sige om ham, derfor faar han alt til at blomstre.

HVEM er Hød? Vinteren, natten. For Saxo er han vinteren, han holder mest til i de kolde lande, Helgeland, Bjarmernes, Finnernes land, Sveernes land, hans slæde er forspændt rensdyr. For islænderne er han natten: han er blind. Derfor bølger i det danske sagn kampen frem og tilbage,

som mellem vinter og sommer, der stadig skifter; og selv om Hød tilsidst dræber Balder, ændrer det i grunden meget lidt. Hød bliver selv dræbt, og af hvem? Solens søn. Edda kalder ham Vale, Saxo Bue, men de er enige om at hans moder er Rind, men Rind er ingen anden end Ring, det gamle navn for solen; det er da ogsaa værd at mærke sig, at Saxo lader hende være prinsesse i Østerland.

Solen dør for natten og staar genfødt op hver morgen. Sommer dør for vinter og kommer dog igen. Saaledes døde Balder for Hød.

Saa er da Balder i virkeligheden den samme som Adonis, Tammuz, og hans navn klinger igen i semitternes guddom Ba'al, der ligesom Balder betyder herre. Navnet finder vi i vort sprog som BOLD, BAAL. Paa tysk genfinder vi det i biordet BALD, snart; han er den, vi venter.

HØD derimod har vi i udsagnsordet at HØDE, true, og det er jo netop, hvad vinteren og natten gør.

Vor mistanke, at guldhornene har noget med ihvertfald Hød at gøre, bestyrkes ved Saxos oplysning, at Hød søgte tilflugt til en lille by i Jylland, der bærer hans navn, det er Højer, der i middelalderen hed Høther; Saxos oplysning skal forstaas saaledes: ved Højer var der en helligdom for HØDER. Ikke langt derfra finder vi Bolderslev, hvor ifølge sagnet en kong Bolder, det er Balder, skal være død. Videre mærker vi os stednavnet Galgehus. Det er dog ret besynderligt. Det var Møgeltønders gamle henrettelsesplads, men i middelalderen rejste man galger i fri luft. Her blev aabenbart ogsa før middelalderen hængt mennesker.

Vi skal ikke lede længe paa guldhornene , før vi finder Høder, der er manden med buen, som vi ser flere steder. Ogsaa Balder finder vi. I det korte guldhorns sidste ring. Vi ser her Hød sigte paa en bjørneham og ovenover den et menneskehoved. Aabenbart skal billedet forstaas saadan: Balder var i bjørneham, og Hød skød ham ved et vaadeskud. Vi kender nu hovedpersonerne og er herefter bedre i stand til at bedømme resten. Vi finder rundt omkring mærkelige tegn, hvoraf vi er i stand til at forstaa to: Korset og leen. De er begge to, som endnu i vor tid, dødssymboler. Omkring Balder i bjørnehammen finder vi ikke mindre end fem kors. Tegnet kan vel skyldes kristen paavirkning, men det er ældre end som saa, korset er jo et gammelt henrettelsesmiddel, som ogsaa germanerne har kendt. Saaledes slog den gotiske konge, Vinithar engang 70 slaviske høvdinge paa korset. Leen og Knokkelmanden hører fra gammel tid sammen. I det korte guldhorns næstsidste ring ser vi en mand med en le.

Han trækker en hest. Over ham finder vi to kors. Det kan ikke være andre end Hermod med Slejpner.

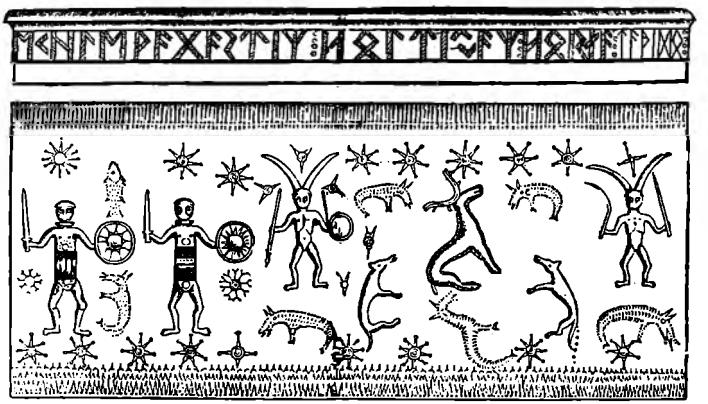

Lad os efter dette gaa systematisk frem og begynde aflæsningen af det korte guldhorn fra oven. Vi finder i første billedring en hornet gud. Det er Odin, vi genkender ham paa spydet Gungner og ringen Drøpner. Hornene har han siden ladet gaa i arv til de kristnes onde gud, Fanden: da missionærerne ikke kunde fordrive de gamle guder helt, gjorde de dem til onde aander, og den værste blev naturligvis den, der før havde været fornemst. Den hornede figur optræder endnu engang, men har nu i hænderne et sværd og en le. Mellem hornene har han et kors. Det er Hermod. Han optræder kun i det islandske Baldersagn, men vi ved andetsteds fra (Beowulf), at der paa folkevandringstiden har regeret en dansk konge i Sønderjylland med navnet Hermod. Det har altsaa været kendt ogsaa hos os. Hermod en en slags dobbeltgænger for Odin. Det er værd at mærke sig at vort ONSdag er fransk MERCREDI, eller med andre ord: Odins dag er Mercurs dag. De gamle identificerede Odin med romernes Mercur, grækernes Hermes. Med den Odin, vi kender fra islændernes og Saxos fortællinger, er det jo vanskeligt at se mindste lighed, idet Odin netop paa folkevandringstiden vokser i betydning og antager helt nye dimensioner. Men der har været lighed. Odin og Mercur-Hermes fulgte sjælene til dødsriget; men den rolle er det, Odin paa folkevandringstiden overlader

Dyreknogle med »bladmennesker« : De ældste kendte gengivelser af »danskere« findes indridset i en urokseknogle fra omkring 7500-6000 f.Kr. (Nederst). Fundet blev gjort ved Ryemarksgaard paa Sjælland, og figurerne tolkes som tre svangre kvinder, bevogtet af to mænd - alle klædt i skindkapper. Her gengivet i ca. 1/2 størrelse. Øverst ses fem mænd, indridset i et stykke rav, som i 1959 blev fundet under pløjning i Aamosen nær Sindalgaard i Vestsjælland. Her gengivet i hel størrelse. De to fund er nogenlunde lige gamle.

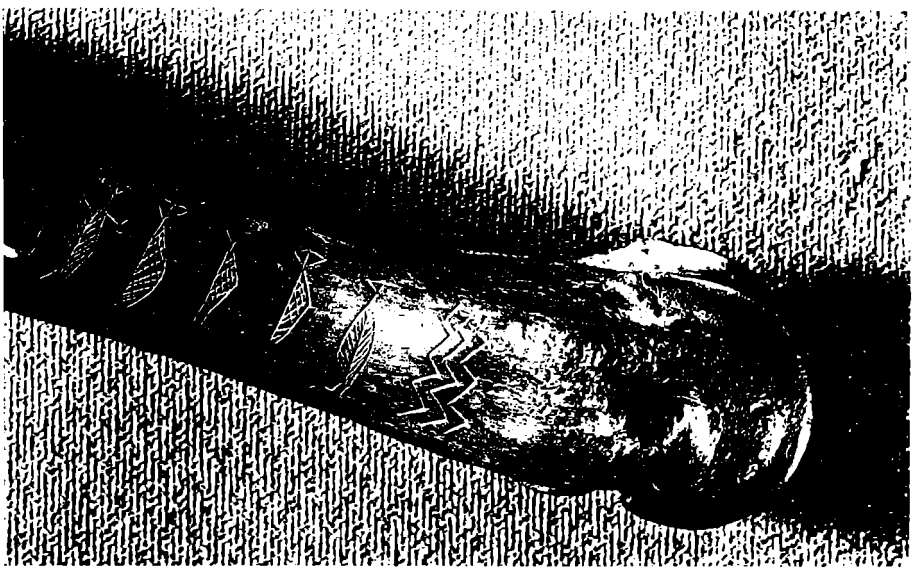

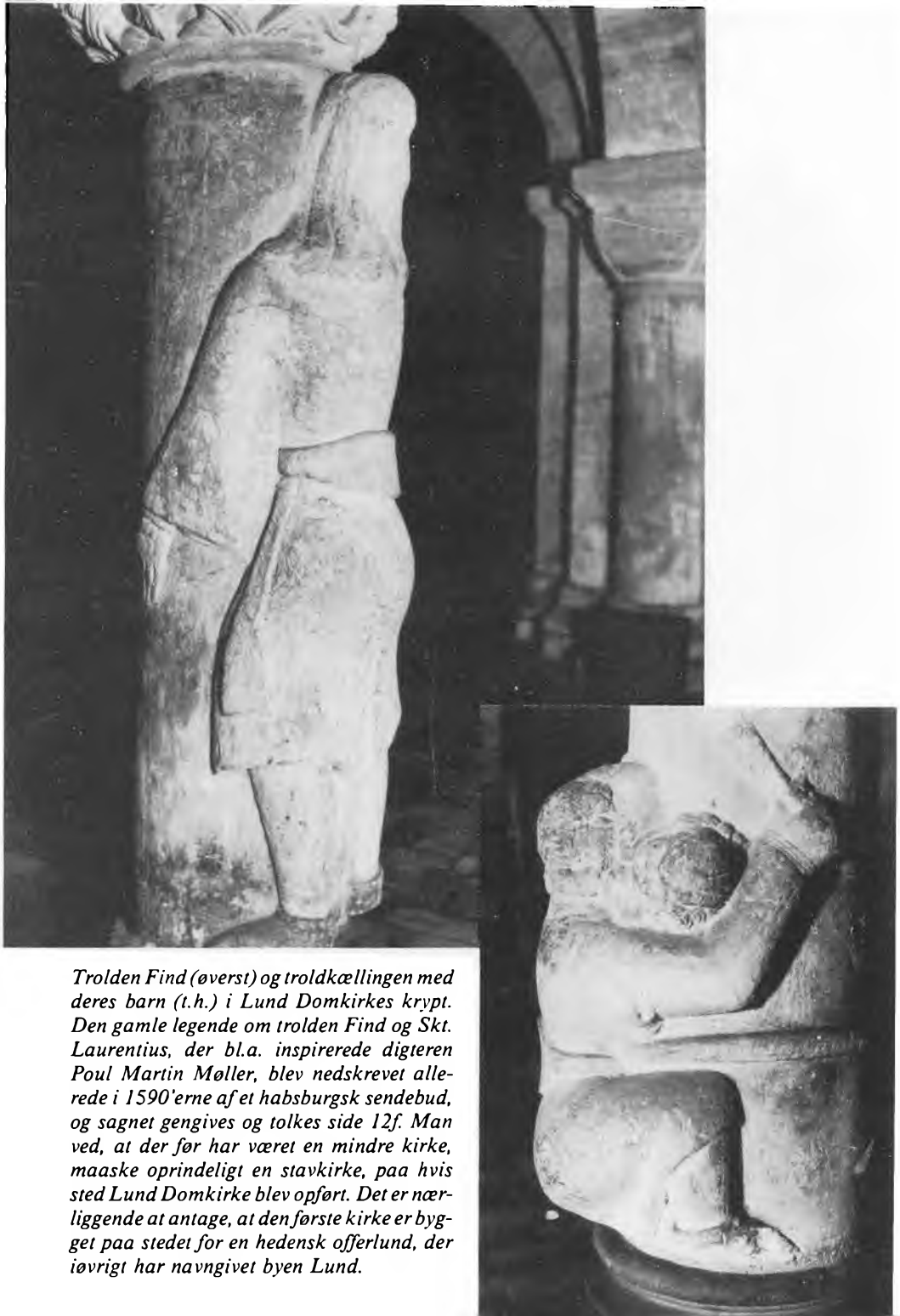

Trolden Find (øverst) og troldkællingen med deres barn (t.h.) i Lund Domkirkes krypt. Den gamle legende om trolden Find og Skt. Laurentius, der bl.a. inspirerede digteren Poul Martin Møller, blev nedskrevet allerede i 1590'erne af et habsburgsk sendebud, og sagnet gengives og tolkes side 12f. Man ved, at der før har været en mindre kirke, maaske oprindeligt en stavkirke, paa hvis sted Lund Domkirke blev opført. Det er nærliggende at antage, at den første kirke er bygget paa stedet for en hedensk offerlund, der iøvrigt har navngivet byen Lund.

Trepaneret kranium fra stenalderen: Den trepanerede har kunnet overleve operationen i mange aar. Ca. 3000 f.Kr.

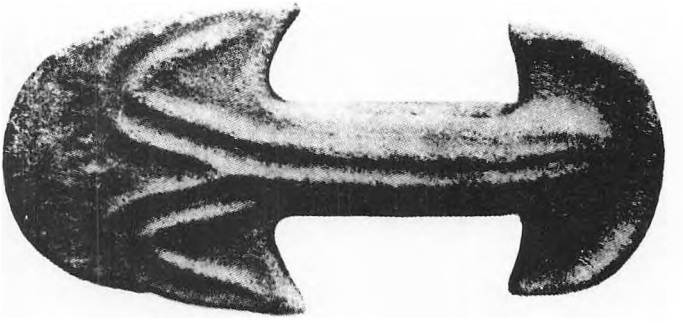

Stridsøkse fra enkeltgravsfolket: Bemærk efterligningen af støberande. Gengivet i knap halv størrelse.

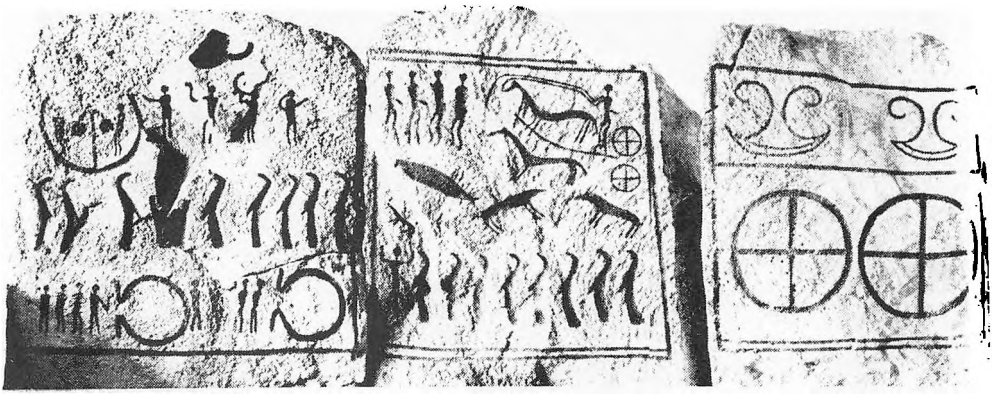

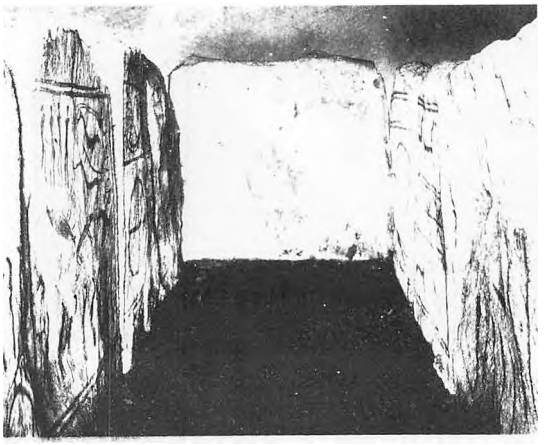

Kivig i Skaane: Nederst ses højen. Den er først i vore dage rekonstrueret efter aarhundreders mishandling. Som de fleste danske minder i Østdanmark er den saaledes kun ufuldstændigt bevaret, skønt det er det største kendte oltidsminde af sin art i Skaane. Selve gravkammeret ses t.v., og nederst: billeder fra gravens vægge med bl.a. tydelige soldyrkningsmotiver. Skønt Kivig i dag blot er en lille »bortgemt« landsby i det østlige Skaane, holdes her hver sommer et af Nordens største markeder. Formodentlig en tradition, der gaar tilbage til broncealderen, da Kivig, hvad kongebegravelsen viser, har været en by af betydning, muligvis residensby. *Se side 38.*

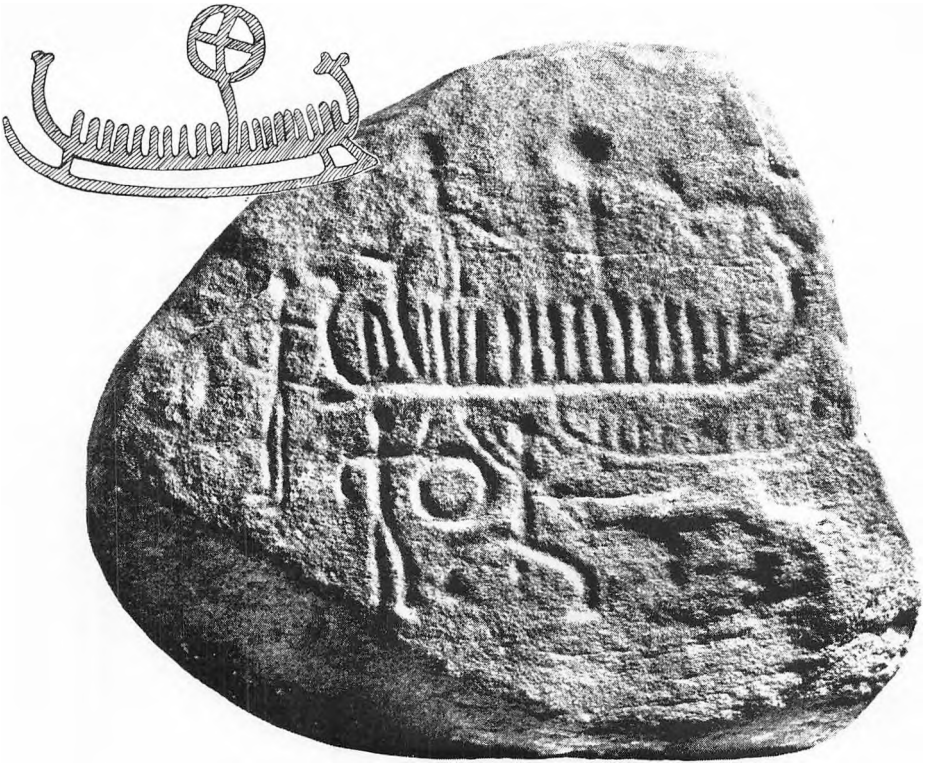

Helleristninger: Overalt i Norden finder vi helleristninger, fortrinsvis paa klippeflader (i Danmark især paa Bornholm, og i Skaane.). Man kan i disse primitive tegninger se en slags skrift, men herfra og til at læse den er der endnu langt. Dog noget siger de os: Det ser ud til, at broncealderens skib har haft udligger, ligesom Malajernes baade. Sejlet har de ikke kendt, men dog masten, i hvilken der er hejst et skjold med hjultegnet, soltegnet. Vi ser her et første udkast til sagnet om kong Skjold. (Se bl.a. side 88f.) Han kom sejlende med et skib til Skaane, d.v.s. han kom østfra som solen. (Vi tør formode, at et af den hellige sols navneskjul netop var Skjold; den er rund som skjoldet og straaler som det velpudsede skjold). Han dvælede i landet og fik alt til at gro og trives, hvorefter han sejlede bort – ingen ved hvorhen. Sagnet fortæller ikke, at han sejlede vestpaa, men det maa jo være meningen. Som Skjold kom til Skaane, saaledes har broncealderfolket fra sit hellige bjerg, Solbjerg, Valby Bakke, set solen staa op over Skaane. Henved tretusinde aar senere skulde den danske romantiks fader, Henrik Steffens, en tidlig sommermorgen fra det samme sted, Solbjerg Bakke, se solen staa op over Skaane, et syn, der gennemrystede ham for livet. Og dog vidste han – broncealderfolkets efterkommer – intet om disse hans forfædres soldyrkelse fra dette sted. Heller ikke vidste han, at han, der gennem slægterne Bang og Hvide stammede ned fra de gamle Sjællandskonger, havde forfædre, der gennem tusinde eller totusinde aar havde været offergoder for solen. Lige til sin død kunde Steffens drømme om denne sommermorgens oplevelser. Her ligger stof for arvelighedsforskere og psykologer.

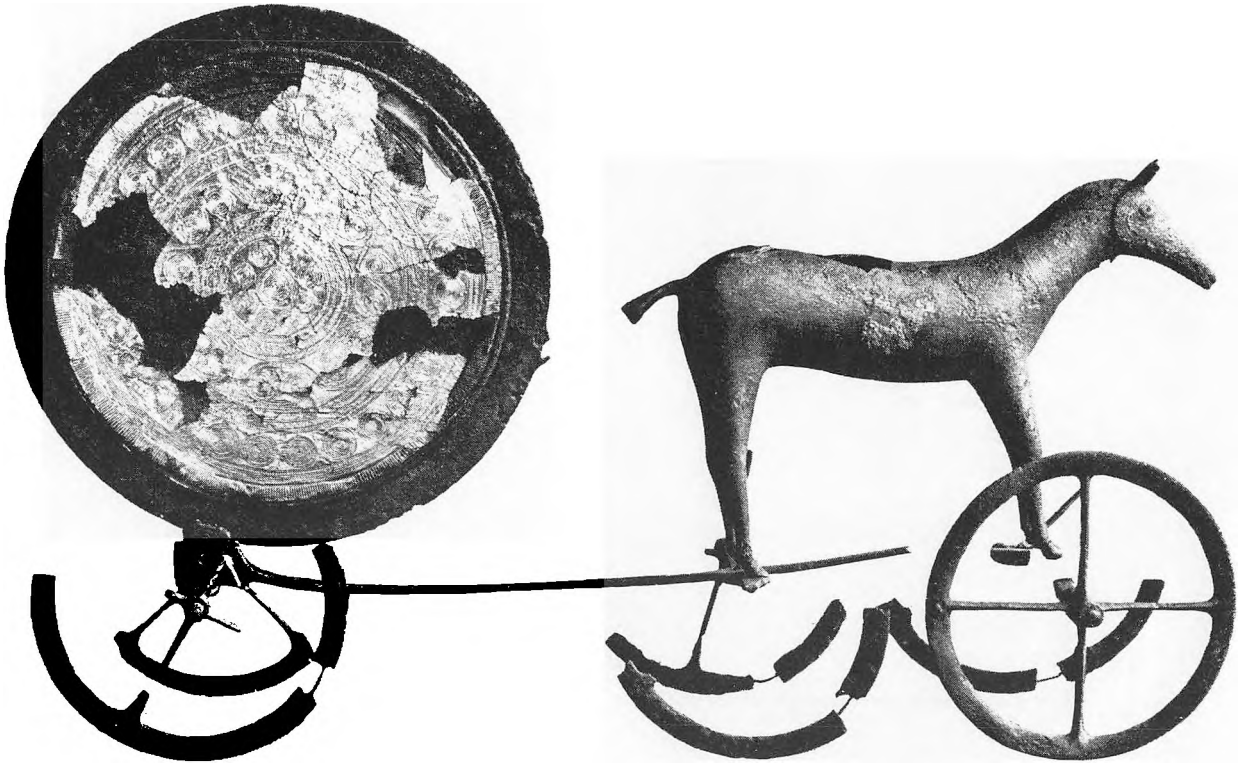

Trundholmvognen: Solen trækkes over himlen af en hest (eller heste), en uropfattelse; vi finder den hos grækerne i Parthenongavlen. Solvognen her er fra omkr. 1400 f.Kr.

Danserinde - kvindelig akrobat - fra broncealderen (øverst). Fundet blev gjort i 1778 i Grevens Vænge i Sydsjælland (se side 33f.). Marcus Schnabel lavede en skitse over fundet (nederst), og senere havnede figurerne paa Kunstkammeret, hvor de fleste af dem forsvandt! I dag eksisterer saaledes kun danserinden (gengivet ovenfor) samt den ene knælende mand, der dog har mistet sin højre arm.

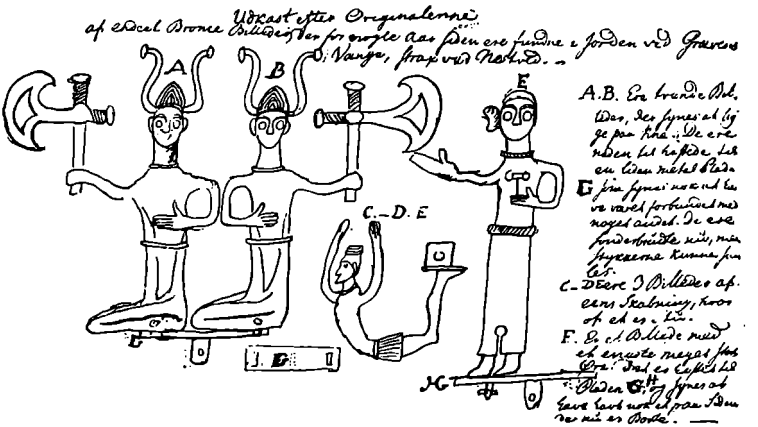

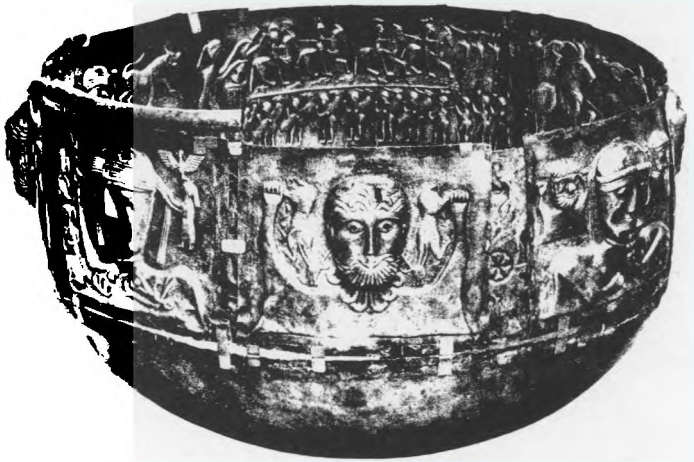

Gundestrupkarret.

Gundestrupkarret: (Øverst) Illustration til børnesangens »...den som kommer allersidst skal i den sorte gryde«. Offerscene, hæropbud, militærorkester spiller, mens den uheldige kriger ofres.
Rangfølgen ved offeret gengives endnu i en gammel visestump:
Først kommer offer, saa kommer ædelig,
saa kommer syv mand sædelig...
Altsaa, forrest gaar den, der skal ofres, saa følger præsten og til sidst syv vidner.

Kimbrernes tyr - detalje fra Gundestrupkarret.

Broncealderdragter: Øverst ses kvindedragt fra Egtved ved Vejle, fra omkring 1400 f.Kr. Bemærk den kortærmede bluse, snoreskørtet samt smykkerne. En kopi ses t.v., fotograferet paa levende model.

Øverst t.v.: Mandsdragt fra Borum Eshøj i Østjylland. Øverst t.h.: Kvindedragt fra Huldremose. Den bestaar af en kort, ternet nederdel og et langhaaret skindslag. Nederst t.h. ses en mandskjortel fundet i Thorsbjerg Mose. Snittet er her mere primitivt – der forekommer ikke indsyninger – og kjortelen har en sækagtig form. Den er fra yngre romersk jernalder.

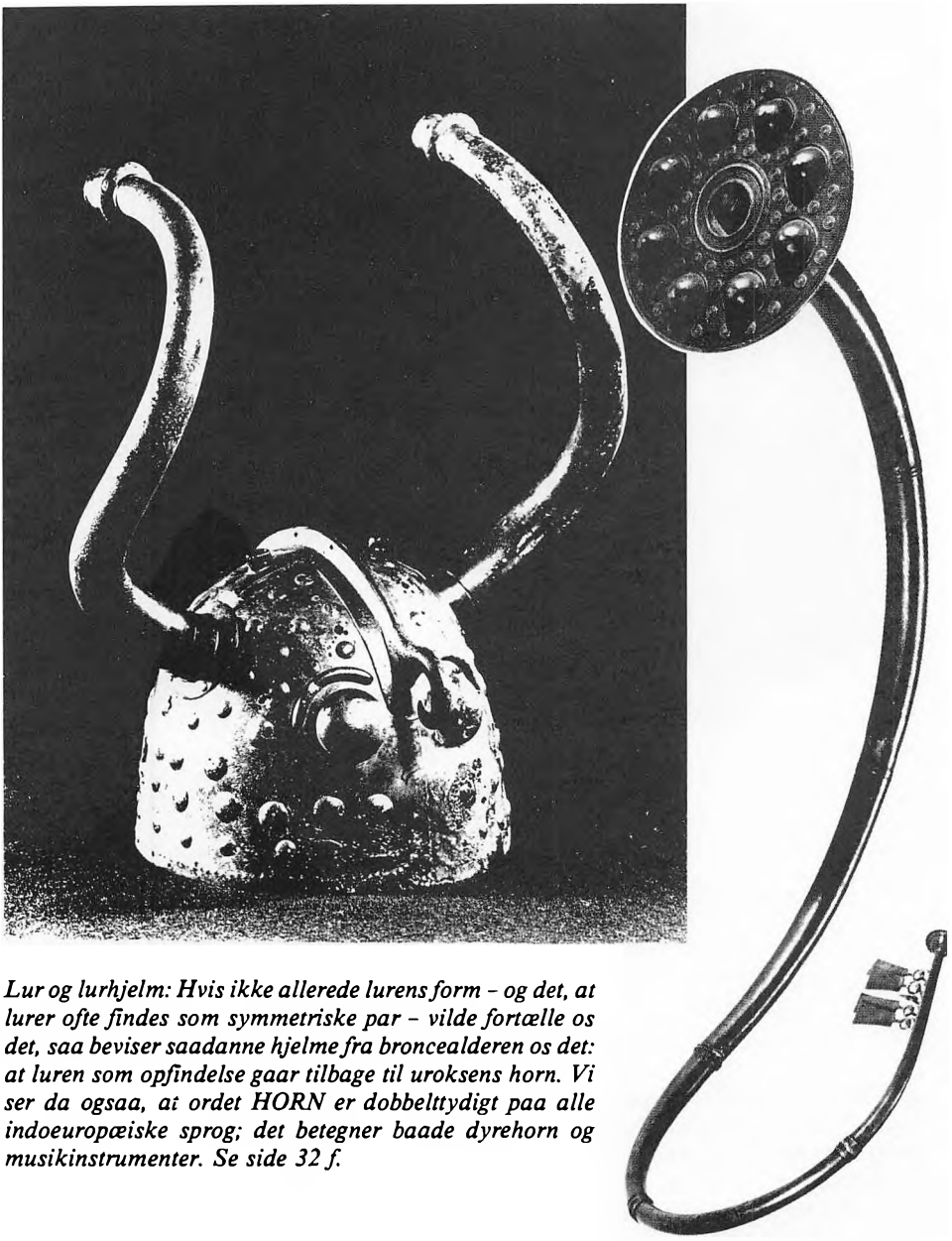

Lur og lurhjelm: Hvis ikke allerede lurens form - og det, at lurer ofte findes som symmetriske par - vilde fortælle os det, saa beviser saadanne hjelme fra broncealderen os det: at luren som opfindelse gaar tilbage til uroksens horn. Vi ser da ogsaa, at ordet HORN er dobbelttydigt paa alle indoeuropæiske sprog; det betegner baade dyrehorn og musikinstrumenter. *Se side 32 f.*

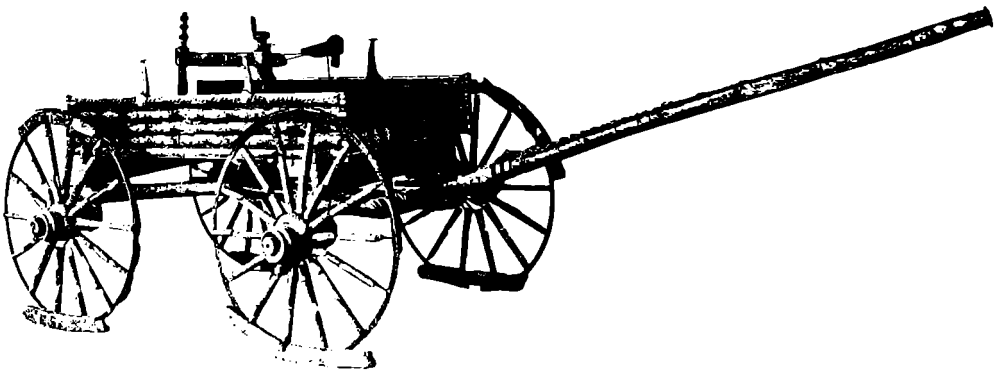

Dejbjergvognen: Paa en saadan vogn er sikkert den gudinde, som Tacitus kalder Nerthus, blevet ført om. Nederst: Detalje fra Dejbjergvognen – et krigerhoved.

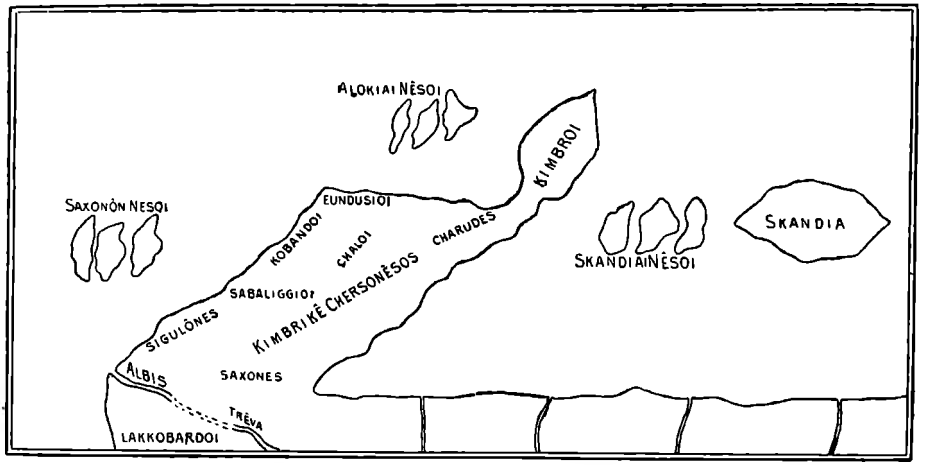

Ptolemæus Danmarkskort, gengivet af Gudmund Schütte.(øverst). Vi genkender Jylland, den kimbriske halvø, hvor et affolkene betegnes som Kimbroi. Et andet er Charudes, og vi genkender her Haruderne fra Hard-Syssel; i Eundosioi er der nok kommet et n for meget, det skal sikkert være jyder; dog, hvis Jyndevad, som Vilh. laCour vil hævde, betyder jydernes vadested (et navn stedet skal have faaet, mens der endnu fandtes et særligt angelsk kongerige), saa er n'et altsaa oprindeligt. Saxones er naturligvis sakserne,

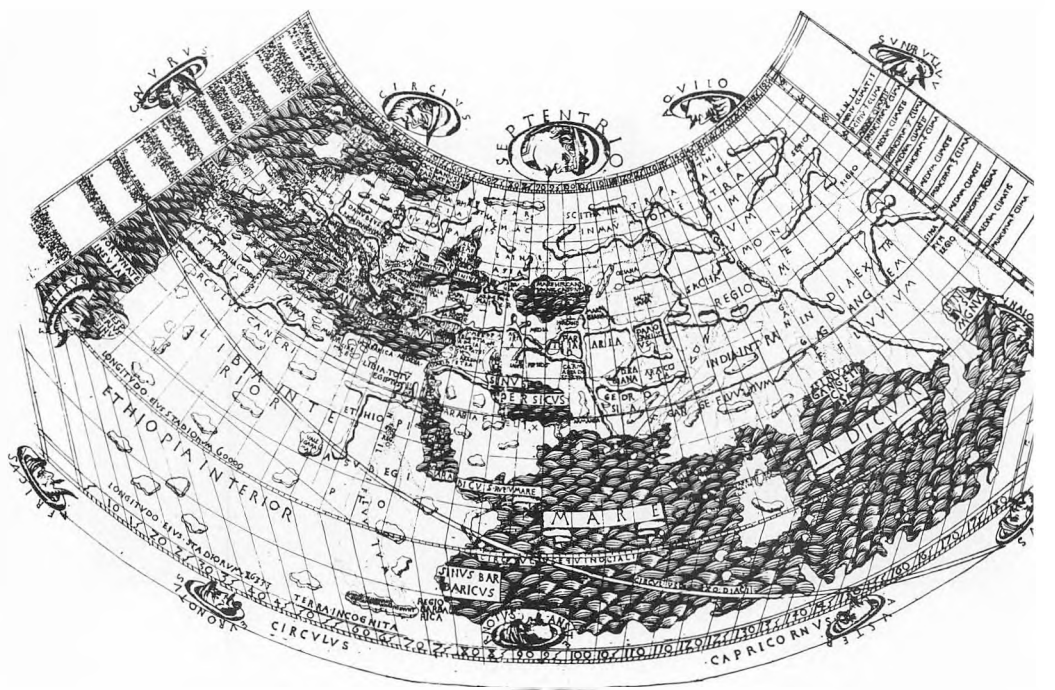

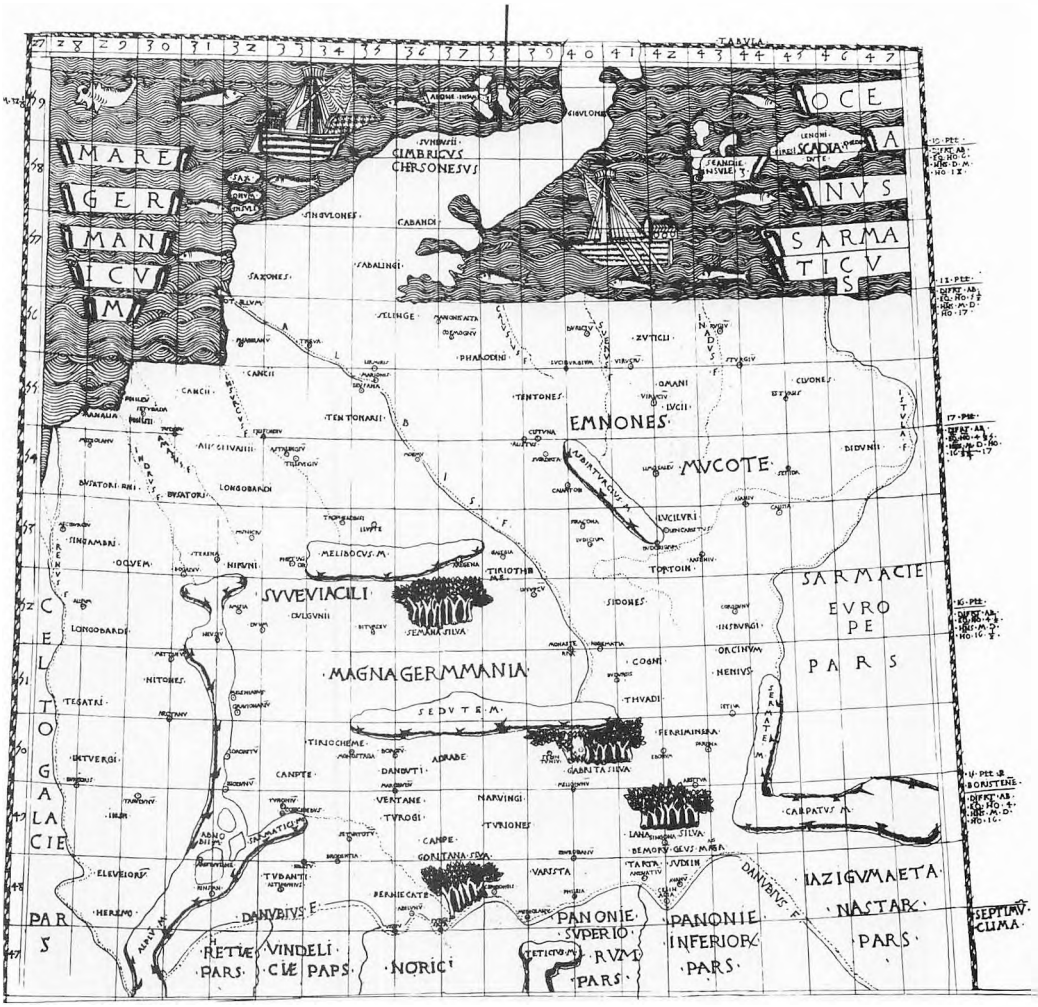

Lakkobardoi er langobarderne. Skandia er Skaane, der fremstilles som en ø, en gammel (mis)opfattelse, der bekræfter vanskeligheden ved at komme til Sverrig ad landvejen. Skandiai nesoi, de skaanske øer, en meget summarisk opfattelse af det danske øhav. Øerne vest for Jylland turde alle være sagnagtige; det maa antages, at de senere frisiske øer paa Ptolemæus' tid har været en del af det sydjyske fastland. Nederst paa venstre side: Claudius Ptolemæus' verdenskort Cosmographia 1477, og paa højre side: Ptolemæus' Cosmographia fra 1471.

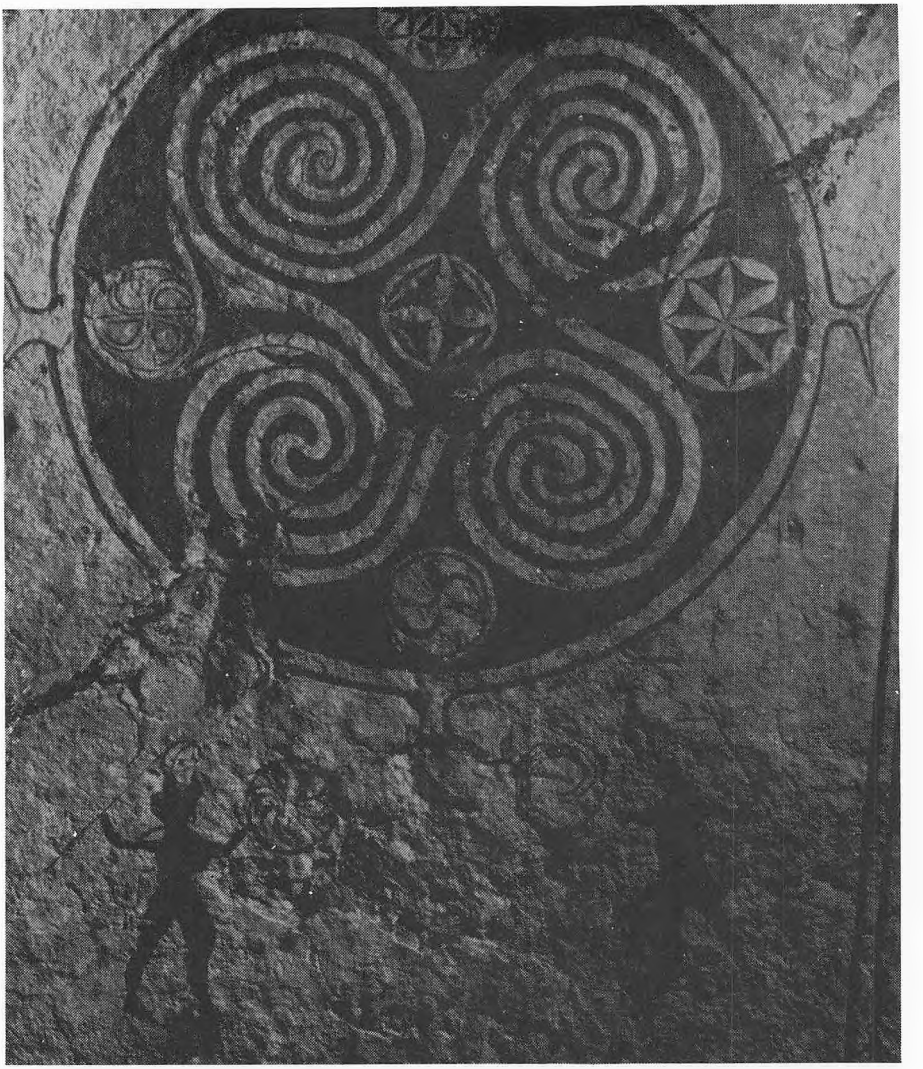

Vikinger paa jagt: Billedsten fra Martebo paa Gulland (Gotland) fra det sjette aarhundrede e.Kr. Fra Vikingetiden er jagtscenen her den ældste kendte i Norden. Hjulene symboliserer solen.

sin dobbeltgænger Hermod. Midt imellem de to guder, Odin som Valhals herre og Odin som døden finder vi en kronhjort, jaget af to hunde, det vil sige dødsdømt. Nu har vi allerede lært, at Frej har været dyrket som kronhjort. Det *kan* altsaa være ham, men mere sandsynligt er det, at hjorten skal være Balder. Vi ser nemlig i anden ring en hind med en hjortekalv; den jages af skytten, altsaa Hød, og at den dør forstaar vi af de to kors; maaske endda dør baade hinden og kalven. Det var denne figur, som striden mellem Worsaae og Olrik stod om. Vi maa give Olrik ret, det er utænkeligt, at vore fædre vilde afbilde en mandlig guddom, Balder, som en hind. Men det kunde jo være Nanna, i saa fald bliver hjortekalven hendes og Balders søn, Forsete. Dette er nu meget sandsynligt. Forsete var særlig dyrket paa Sønderjyllands vestkyst. Paa en af øerne her, vistnok Helgoland, stod hans tempel, hvor alt straalede i sølv. Vi maa huske paa, at saadan som Saxo og Eddaen overleverer os Baldermyten, saaledes har den IKKE været. Der har været andet og mere. Vi bemærker, at Nanna saavel hos Saxo som i Eddaen spiller en rolle, hos Saxo endda en stor, men det er ikke den samme. Er der noget i vejen for, at hun kan have spillet et tredie rolle i baldermyten, som den kendtes paa Sønderjyllands vestkyst i det femte aarhundrede? Er denne tolkning rigtig, saa maa hjorten i første ring være Balder og ikke Frej; ændringen er heller ikke saa stor. Frej var det gode aars gud hos vanerne, Balder det samme hos Aserne, og guldhornene, det begynder vi jo at forstaa, er blevet til netop dengang Aserne kæmpede mod Vanerne, sagt med andre ord, da en ny tro var ved at vinde indpas.

Første billedring indeholder desuden to krigere, livvagt? Sol og maane? Dertil nogle fabeldyr, jeg ikke kan tyde. Hele feltet er oversaaet med stjerner; Nat. Tilsammen udlægges billedet i første ring saadan: De skal gengive urkvadets første sang, der antagelig er den samme, som den ældre Edda har gengivet. Den handler om Balders drømme; han drømte, at han skulde dø.

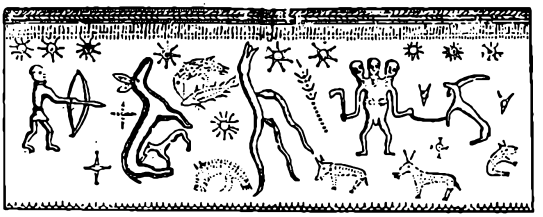

I anden ring har vi alt beskæftiget os med skytten og hinden. Vi ser her en ravn, der hakker i en laks. Ravnen er Odin, laksen Loke. Herefter følger en slange med en kugle i munden: Midgaardsormen med jorden. To mindre slanger nærer sig ved den; skal det symbolisere dens søskende Hel og Fenrisulven? Eller er der tale om en myte, vi ikke kender? Herefter ser vi en plante. Det er misteltenen. Til venstre herfor et væsen med tre hoveder; det kan ikke være nogen anden end Thor; han har økse (hammer) i den ene haand og en buk i den anden. Vi bemærker hos ham og bukken et ejendommelig V-formet tegn, og dets betydning gaar op for os, fordi det er anbragt netop her. Det er et par stiliserede bukkehorn, og de skal betegne kraften. Vi har allerede set dette tegn mellem Odins horn.

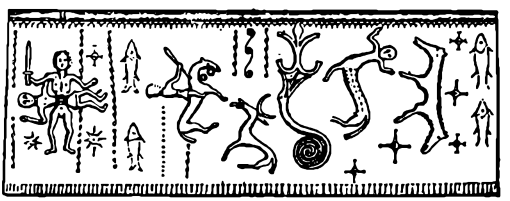

Tredie ring. Den levende og den døde. Den levende er meget levende, han holder triumferende sejrssværdet i haanden; den døde er meget død. Men de er brødre, som Castor og Pollux, en dødelig og en evig. En gud og et menneske. Det er et meget betydningsfuldt sværd, sagtens sværdet, som Saxo taler om. Desuden har han et styrkebælte, ogsaa dette omtales hos Saxo.

Atter fisk. Lad os gætte, at fiskene, der jo optræder overalt, staar for Loke, de onde kræfters princip.

Saa kommer en rytter i forbindelse med en kronhjort; Hermod paa vej til Hel efter Balder. Undervejs ser han mærkelige uhyrer og asken Ygdra-

sil, den faar os til at tænke paa en fransk lilje, men det er den, for vi ser ormen Nidhug gnave dens rod.

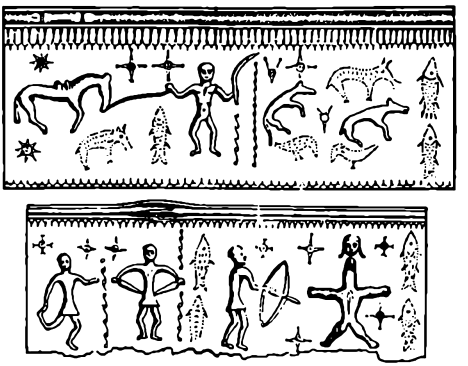

Fjerde ring. Endelig er Hermod fremme ved dødsriget, mærket med tre kors; han trækker Slejpner efter sig og har leen i haanden, aabenbart er han paa broen, der fører til Hel. Det er ikke saa magtfuld en Hermod, som ham, vi saa paa første ring. Han har ikke horn, krafttegnet er anbragt ved to ulve eller hunde, sagtens dødsrigets vogtere. Sidste ring falder uden for tidsfølgen. Vi har allerede talt om skytten og bjørnehammen. Til venstre herfor ser vi en mand med to knive, som han stikker ind mod sig selv: Balder, som intet vaaben kan skade. Til venstre for ham ser vi en skikkelse, der griber om sin ene fod. Det maa være Vidar, hvis skosaal vil spille saa stor en rolle i ragnarokslaget. Nederste ring indeholder hele 8 kors. Fire fisk, Lokes magt, omgiver billedet af skytten og bjørnehammen.

Hermed standser det korte guldhorns beretning, skade at saa meget er brækket af. Men lad os vende os til det lange guldhorn.

Vi vil her begynde med den første rings anden billedrække. Vi finder her en figur, der mangler en haand og genkender herpaa krigsguden Tyr, der for at give aserne lejlighed til at binde Fenrisulven, ofrede sin ene haand. Det er aabenbart denne myte, der fremstilles. Vi ser et mærkeligt skægget dyr, der sidder paa bagbenene, mens to skikkelser, aser, spiller »bold« med en stav, der kastes over dets hoved. Dyret er Fenrisulven i den tid, da aserne endnu legede med den. Vi kan herefter vende os til den første rækkes billeder. Vi ser her en figur, der i stilling og udseende ganske minder om Tyr, blot at han har begge hænder. Det er aabenbart ogsaa ham, blot som han saa ud, før Fenrisulven havde bidt haanden af ham. Ogsaa Fenrisulven kender vi igen, og de to, der sidder hos den, maa være de samme, som vi har set i anden række. En laks, som optræder i begge rækker, maa være Loke. I anden ring ser vi igen skytten, der skyder paa en hind, altsaa henholdsvis Hød og Nanna. Paa begge sider af dette billede ser vi Odin, til venstre paa Slejpner, til højre med et drikkehorn: Suttungs mjød.

Tredie ring. Drabsscenen er nu klart en offerhandling, den levende har i haanden en offerkniv, den dødes underliv er skaaret op, maaske fordi der skulde spaas af indvoldene. Saaledes blev krigsfanger ofret ved de store religiøse fester i galgehuset ved Høder, juleblotet til minde om Balders død.

Nu følger uhyggelige uhyrer, følgerne af Balders død, mørke, jætter vil beherske jorden (ragnarok?).

Fjerde ring. Stadig uhyrer, men vi ser en væbnet og stærk mand; det ser ud til, at han vil bringe orden.

Femte ring: Uforstaaelig.

Sjette ring. Vi genkender i den tilsyneladende franske lilie det træ, som vi saa paa det korte guldhorn, Ygdrasils ask, livstræet. Endvidere er der en solstøtte, omgivet af to springende heste. Nu er det jo en kendt sag, at solen trækkes af heste, hvad baade Parthenongavlen og Trundholmvognen belærer os om. Mens altsaa de foregaaende ringe har fremstillet undergangens truende kræfter, saa stilles vi her overfor livets magt, solen og livstræet. Hvem skal sejre?

Sidste ring giver svaret: omgivet af sammenslyngede uhyrer finder vi to dødningeben med laas paa, som en illustration til Tøks ord:

Lad Hel beholde, hvad hun har.

Med denne udlægning er der ændret paa myterne, og det er jo klart, at der skal ændres; vore skriftlige fremstillinger af Baldermyten er jo 7-800 aar yngre end guldhornene. Det sikreste og mest haandgribelige vidnesbyrd om, at vore forfædre paa Lægæsts tid har dyrket de samme guder som dem, Edda og Saxo beretter om, men med betydelige afvigelser i enkeltheder, viser trehoved-guden paa det korte guldhorn. Det *er* jo Thor, der er overhovedet ikke tvivl, selv om han har tre hoveder, hvad de senere myter intet kender til.

Resultatet af gennemgangen bliver da, at det var Worsaae, der havde ret, Axel Olriks indvending, at den formentlige Hød sigter paa en hind,

har fundet sin forklaring. Alt andet, og da først og fremmest stednavnene Højer, Bolderslev og Galgehus, viser, at guldhornene har noget at gøre med en Hød-Balder helligdom, hvor der blotedes for god aaring.

Men hermed er vi ikke færdige med guldhornene; vi maa have dem rigtigt anbragt i striden mellem Aser og Vaner; allerede nu kan det røbes, at de har noget med danernes indvandring i Danmark at gøre. Vi maa gaa en lang vej igen, før vi kan vende tilbage og faa dem anbragt hvor de hører hjemme i historien. Først og fremmest maa vi nu give os i lag med vore gamle heltesagn.

Konge- og heltesagn

Kong Dan

I gamle dage boede der i Upsal en konge ved navn Ypper; han havde tre sønner, Dan, Nor og Østen. Da de blev voksne, drog de hver sin vej, Dan mod syd, Nor mod vest, til det land, der senere fik navnet Norge, Østen blev i Sverrig, men havde ogsaa østvejen, det er landene mod øst.

Det land, Dan kom til og hvor han blev valgt til konge, hed dengang Videslet, og det omfattede Sjælland med Lolland-Falster og smaaøerne. Navnet Danmark kendtes endnu ikke. Jylland, Fyn og Skaane var da riger for sig.

Ved den tid havde jyderne en farlig krig mod tyskerne, og derfor byggede de sig en vold og et pæleværk omtrent der, hvor senere Dannevirke kom til at ligge; den fik navnet Kovirke. Ganske vist holdt jyderne stand her mod en vældig tysk krigsmagt, men det kunde være tvivlsomt nok, om de kunde holde ud i det lange løb. De kaldte derfor kong Dan til hjælp, han kom da med hele Videslets hær, og det kom til et stort slag foran kovirket; her blev tyskerne aldeles slaaet, mange flyede, men de fleste blev paa valen. Da jyderne saa, hvor djærv en kriger Dan var, førte de ham til Viborg, hvor de havde deres ting; her satte de ham op paa en stor sten og udraabte ham til konge. Stenen blev kaldt Daneryge, og siden den tid skulde danske konger hyldes og kaares her. Den laa paa tingpladsen udenfor Viborg, paa et sted, der kaldes Danerlyngen. Da skaaninger og fynboer hørte om det, kaarede ogsaa de Dan til deres konge. Han sam-

menkaldte da de bedste mænd fra hele sit rige og sagde til dem: »Dette land er stort og fagert, men det har dog en lyde, det mangler navn.« Men mændene svarede ham: »Du hedder Dan, og det er dig, som har samlet dette rige. Derfor skal det hedde Danmark, og det navn skal vare, saa længe verden staar.«

Kong Dan byggede siden en kongsgaard i Lejre ved Roskilde Fjord. Han fik tilnavnet den storladne eller mægtige, for ingen har haft et saadant herredømme. Efter hans død lod danerne gøre ham en gravhøj og satte ham ind i gravkammeret i sin fulde krigsrustning og ridende paa sin hest. Mange egne i Danmark gør krav paa at eje kong Dans høj; men hvilken af dem, der er hans, ved ingen.

Kong Skjold

Engang var det danske folk uden konge, og alskens lovløshed gik i svang.

»De gode græd, og de onde lo,
hvor ingen hegner, kun torne gro.«

Da skete det, at et prægtigt skib for fulde sejl stod ind mod Skaanes kyst. Der var intet mandskab om bord; men ved masten fandt man et lille barn, der hvilede hovedet paa et kornneg; omkring det laa store skatte af guld og sølv og andre kostbarheder; Over barnets hoved vajede en gylden fane, kostelige vaaben var der ogsaa. Da forstod danerne, at barnet var sendt dem af Odin; de bar det til tinge, løftet højt paa et skjold. Af dette gav de barnet navnet Skjold, og de kaarede ham til deres konge.

Drengen fik rigets bedste mænd til formyndere. Af dem fik han engang lov til at gaa med for at se paa jagten; da kom der en umaadelig stor bjørn imod ham. Det kunde være farligt nok, da han ingen vaaben havde, men han gik løs paa den med de bare næver og bandt den med sit bælte, og saaledes holdt han den, til de andre kom til og dræbte den.

Han var endnu kun en dreng, da han fældede de to tyske kæmper Atle og Skate; dette førte til, at tyskerne blev saa modløse, at de overgav deres land til Skjold.

Ikke blot ved vaabenkamp udmærkede han sig, han afskaffede uretfærdige love og gav gode i stedet. Med andre konger kappedes han ikke alene i mod, men ogsaa i gavmildhed, ja det gik saa vidt, at han af sit eget skatkammer betalte de gældbundnes gæld. De syge bragte han lægedom, de lidende hjælp. Sine krigere gav han ikke blot sold, men han lod dem beholde byttet, thi han sagde: Æren tilkommer kongen, byttet krigerne. Efter et langt og lykkeligt styre døde han, og hans mænd bar ham, saaledes som han selv havde ønsket det, ud paa et prægtigt skib. Der lagde de ham ved masten og dyngede kostbarheder op omkring ham, og den gule fane blev atter hejst over ham. Saa stod skibet til søs, og ingen kan med sikkerhed sige, hvor det sejlede hen. Men det troede danerne for sikkert, at Odin som havde sendt ham, atter havde taget ham til sige.

Han var en god konge, sagde mindet stedse om ham, og efter ham har de danske konger siden kaldt sig skjoldunger.

Vermund og Uffe

Kong Vermund med tilnavnet den vise boede i Jelling. En dag blev det meldt ham, at den grumme svenske konge Adils var landet ved Slesvig. Inden han kunde komme til hjælp, var den danske grænsejarl, Frøvin, dræbt og hans hær slaaet, hvorefter Adils drog hjem til Sverrig. Men Vermund gjorde Frøvins sønner Kæte og Vige til jarler i faderens sted. Da de hørte, at Adils hjemme i Sverrig brovtede af drabet paa deres fader, opsøgte de ham og fandt ham alene ude i en skov, hvor han efter sædvane var gaaet ud for at øve sig i vaabenbrug. Da de havde sagt ham, hvem de var, opfordrede han dem til begge at gaa imod ham for at hævne faderens død; men de vilde ikke benytte sig heraf, skønt Adils nok var mand for at kunne tage det op med to. Kæte gik da alene mod kongen, men kunde ikke staa sig imod dennes vældige hug; men da Vige saa sin broder gaa i knæ, kunde han ikke holde sig tilbage, men greb ind i kampen, og nu fik begge brødrene bugt med kongen. Herved havde de ganske vist gjort danerne en stor tjeneste, og kong Vermund belønnede dem ogsaa, fordi de havde befriet ham for en farlig fjende; men fordi de havde været to mod en, havde de samtidig bragt det danske navn i vanry. »Adils' bane, brød gammel kæmpevane,« sagde folk.

Kong Vermund havde en søn, Uffe; han blev ganske vist tidligt stor og stærk, men man havde intet haab til ham, for han virkede dorsk og dum, og saa mut var han, at han aldrig sagde et ord. I de andre børns leg deltog han aldrig. Det var en stor ulykke, at denne fader skulde have saa ringe en søn, og saa kom hertil, at Vermund paa sine gamle dage blev blind. Alt dette gjorde sakserkongen saa overmodig, at han sendte det hofbud, at han skulde overlade ham sit rige, som han jo nu var uegnet til at styre, men ifald han ikke vilde det, var der et andet vilkaar, at hans søn skulde gaa i holmgang med sakserkongens søn, og den, der sejrede, skulde saa have den andens rige. Blev ogsaa dette forslag afvist, vilde sakserkongen selv komme og med vaaben underlægge sig Danmark.

Det var onde vilkaar, og den gamle konge klagede højt, mens hans mænd stod ganske bestyrtede og ikke vidste, hvad de skulde svare. Men Uffe, der tilfældigvis var til stede, bad om lov til at tale. Vermund, der aldrig før havde hørt hans stemme, spurgte, hvem han var, og hirdmændene forsikrede da, at det var kongens egen søn, Uffe. »Ak,« klagede Vermund, »ikke alene, at jeg er blind og aflægs, og maa lade mig den grove krænkelse byde af sakserne. Skal nu ogsaa mine egne hirdmænd gøre nar ad mig?« Men da de atter forsikrede, at det var Uffe, sagde Vermund, at hvem det end var, saa stod det ham frit for at tale. Uffe bad da sendemændene hilse deres konge og sige ham, at Vermund havde en søn, der var villig til at kæmpe ikke alene mod sakserkongens søn, men samtidig mod saksernes stærkeste kæmpe. Dette sidste sagde han, fordi han vilde aftvætte den skam, der var faldet paa danerne efter drabet paa kong Adils. Nu var det sendemændenes tur til at blive maalløse. Da de var draget bort, spurgte Vermund Uffe, hvorfor han havde tiet i saa mange aar; men han svarede, at hidtil havde det været ham nok, at faderen førte ordet, og at han ikke havde haft nødigt at tale før nu, da hans landsmænd var blevet sat i knibe af saksernes frækhed.

Der blev nu bragt en brynje til Uffe, men han var saa bred, at han sprængte den, og saaledes gik det med alle de brynjer, man bragte ham. Til sidst hentede man Vermunds gamle brynje; den maatte de skære op i venstre side og spænde sammen, saa maatte han dække for revnen med skjoldet. Ikke lettere var det at skaffe ham vaaben, for ethvert sværd, man bragte ham, brast, naar han svang det i luften. Men Vermund havde haft et sværd, det bedste af alle sværd, det hed Skræp; men da han mistvivlede om, at sønnen nogensinde vilde blive til noget, havde han gravet

det ned. Nu lod Vermund sig føre ud til stedet, hvor det var gemt, og det blev gravet op, men var da ganske rustent. Uffe vilde svinge det som de andre, men Vermund bad ham lade være, for brast Skræp, saa var der intet sværd, der kunde bruges.

Ved Kuningkamp, paa den holm i Ejderen, hvor siden Svend Estridsens søn, Bjørn, grundede Rendsborg, mødtes Uffe med de to modstandere. Paa begge sider af floden var der fuldt op af mennesker. Vermund selv satte sig ud paa broens yderste ende, for det var hans agt at styrte sig i vandet, hvis Uffe tabte. I begyndelsen nøjedes Uffe med at afbøde de andres hug for at komme paa det rene med, hvem af dem han først skulde gaa imod. Men Vermund, der troede, at det kom af forsagthed, rykkede sin stol længere ud mod broens kant. Nu opfordrede Uffe kæmpen til at vise sig værdig den tillid, kongesønnen havde vist ham, ved at foretrække ham for alle andre; og kæmpen rykkede da ogsaa frem. Da med et hævede Uffe sit sværd og huggede ham midt over. »Der hørte jeg klangen af Skræp,« raabte Vermund, og da han havde faaet at vide, hvad der var sket, rykkede han atter sin stol noget ind mod land. Nu opfordrede Uffe kongesønnen til at komme nærmere og ikke lade den skam sidde paa sig, at han ikke havde hævnet sin vaabenfælle. Men næppe var kongesønnen kommet ham nær, før ogsaa han blev hugget midt over i eet hug. »Der hørte jeg Skræp for anden gang,« sagde Vermund, og da han fik at vide, hvad der var sket, brast han i graad af glæde.

Saaledes blev skammen for drabet paa Adils udslettet ved Uffes kamp, og saksernes land kom under danerne.

Amled

Da Rørik Slyngebaand herskede i Lejre, havde han som underkonge i Jylland Horvendel. Dennes broder, Fenge, der misundte ham hans ære, dræbte ham, og for at besmykke sin gerning, sagde han, at han ikke kunde udholde at se, hvorledes Horvendel bar sig ad overfor sin blide hustru Gerut. Ganske vist havde Horvendel altid været hende en god ægtemand, men broderens ord gjorde dog saadan et indtryk paa hendes svage sind, at hun giftede sig med ham. Hendes og Horvendels søn, Amled kunde nu nok forstaa, at hans liv var truet, da farbroderen stedse i ham vilde

se den, der lurede paa hævn. Han fandt da den udvej at anstille sig som taabelig og gal. Oversmurt med aske og sod sad han og tilskar trækroge, som han derefter varmede i ilden. Naar man spurgte ham, hvad de skulde bruges til, svarede han, at med dem vilde han hævne sin faders død. Det lo alle ad; men Fenge følte sig ikke sikker paa, at han var saa gal, som han gav det udseende af. Han fik da nogle unge mennesker til at tage Amled med ud paa en ridetur, idet han haabede, at han, tryg i deres selskab, paa en eller anden maade skulde røbe sig. Det blev der nu ikke noget af. Da man førte hesten frem for ham, lagde han bidslet om halen og satte sig bagvendt paa den, og saadan red han med følget i skoven. Undervejs mødte de en ulv, og mændene sagde, at det var en hest. »Den slags har Fenge mange af blandt sine køer,« sagde Amled; han tænkte paa hoffolkene, men det forstod de andre ikke. De kom nu til stranden, og ledsagerne viste Amled roret af et strandet skib. »Det er en kniv,« sagde de. »Den maa have været til en stor skinke,« sagde Amled, han tænkte paa havet. Om klitterne sagde de andre, at det var mel. »Det vil jeg nok tro,« sagde Amled, »for det er malet af havet og stormen.« Da de andre lo deraf, sagde han selv, at det var klogt sagt.

Det begyndte at gaa op for folk, at hans svar ikke var saa gale, som de lod, og en hofmand foreslog da Fenge, at man skulde lade Amled alene med dronningen, hans moder, saa skulde tungen nok komme paa gled. Manden vilde saa selv belure samtalen. Fenge fandt forslaget godt og rejste bort med sine mænd, saaledes at Amled kunde være alene med moderen. Han kom da ogsaa ind i sovekammeret til hende; men han anede uraad, galede som en hane, sprang omkring og følte sig for. Da han kom op i sengen, mærkede han noget blødt under fødderne; det var spejderen. Han stak da deri med sit sværd og dræbte saaledes lureren. Saa trak han liget frem fra halmen, huggede det i stykker og kastede stumperne for svinene. Moderen vilde bebrejde ham hans daarlighed, men nu tog han bladet fra munden og skammede hende ud, fordi hun saa skændigt havde svigtet sin ægtemand og giftet sig med hans morder; til sidst skjulte hun hovedet i sine hænder og græd af skam. Da Amled havde set hendes anger, fortalte han hende, hvorfor han anstillede sig som gal, og at han paa ingen maade havde opgivet tanken om at hævne sin faders død. Fenge kom hjem, og man søgte overalt efter spejderen, men ingen kunde finde ham. Da man spurgte Amled, om han vidste, hvor manden var blevet af, sagde han, at han var gaaet i svinene, som havde ædt ham.

Det lo man ad, men Fenge var dog foruroliget. Selv vilde han ikke dræbe sin stifsøn, af hensyn til sin hustru; men han fandt da den udvej at sende ham til sin ven, kongen af England, og bede ham foretage drabet. Amled rejste da, ledsaget af to mænd, hvem kongen havde givet budskabet med, indridset med runer paa en trækævle. Inden sin afrejse paalagde Amled sin moder, at hun, naar et aar var gaaet, skulde tjælde hallen med tæpper og holde hans gravøl.

Undervejs, mens ledsagerne sov, gennemrodede Amled deres gemmer og fandt trækævlen. Da han havde læst indholdet, skrabede han sit eget navn ud og indsatte sine ledsageres, saaledes, at der kom til at staa, at Fenge bad den engelske konge dræbe dem. Da de nu kom frem, gjorde kongen, som der stod i brevet, men Amled lod, som om han blev meget fortørnet derover, hvorfor kongen gav ham en del guld i mandebod. Dette lod han smelte og støbe ind i to hule stokke.

Efter at have opholdt sig henved et aar hos kongen af England i stor agt og ære, sejlede han atter hjem.

Paa aarsdagen for sin afrejse kom han tilbage til Kongsgaarden; her havde moderen gjort, som han havde budt hende, og Fenges mænd sad og drak hans gravøl. De var overmaade fulde, da han traadte ind, klædt som en stodder, snavset, i laser og med de to stokke i hænderne. Det vakte stor munterhed, at han, som de troede død, skulde vende hjem og netop ved denne festlige lejlighed. Da hirdmændene spurgte ham, hvor han havde sine to ledsagere, pegede han paa stokkene og sagde: »De er her!« Taabelig som altid, tænkte hirdmændene, men der var jo noget om snakken. Amled havde et sværd med, det trak han ofte op af skeden for at føle paa æggen. Han kom derved til at saare sig i haanden, og en af hirdmændene slog da et søm igennem skede og sværd, saa det ikke kunde drages mere.

Der blev ikke sparet paa øl og mjød; snart faldt mændene paa gulvet, den ene efter den anden, der blev de liggende og faldt i dyb søvn. Da Amled saa dem alle ligge saaledes i en uordentlig dynge, skar han væggenes tæpper ned og fæstede dem med de trækroge, han i sin tid havde gjort, saaledes at mændene, naar de vaagnede, ikke kunde rejse sig. Derefter stak han ild paa hallen og gik op til Fenges sovekammer, hvor kongen, drukken som de andre, var bragt op. Over sengen hang kongens sværd. Det tog Amled og hængte sit eget i stedet. Saa vækkede han Fenge: »Dine hirdmænd er ved at brænde inde, og Amled er vendt tilbage for

at hævne sin faders død.« Fenge rejste sig og greb sværdet, der hang over hans hoved, men mens han forgæves prøvede at drage det, blev han fældet af Amled.

Siden blev Amled selv jydsk underkonge, og efter et daadrigt liv faldt han i kamp mod lejrekongen Viglet.

Sværdet Tyrfing

Ved Bolm i Smaaland boede en viking ved navn Arngrim; han havde et sværd, Tyrfing, der havde den egenskab, at naar det eengang var draget, maatte det blive en mands bane. Med det sværd vandt han mange sejre og blev frygtet overalt; han havde tolv sønner, bersærker alle og ildgerningsmænd. Frygteligst af dem var den ældste, Angantyr; han var et hoved højere end alle andre mænd. Brødrene drog vide om land og hærgede; naar de for i viking, var der aldrig flere end de tolv om bord paa et skib. Men naar de var hos deres mænd og mærkede, at bersærkergangen kom over dem, havde de for skik at gaa op i land og tumle med træer og stene, thi det var hændt for dem, at de havde dræbt deres mænd og ryddet deres skibe.

Nu skete det en vinteraften ved bragebægeret, at Angantyr aflagde løfte om at ville ægte Ingeborg, datter af kongen i Upsal, den væneste og klogeste mø, saa vide den danske tunge taltes.

Om sommeren for da brødrene til kongen; men da Angantyr havde fremført sit ærinde, traadte kongens bedste mand, Hjalmar frem og sagde: »Jeg beder eder mindes, herre Konge, de storværker, jeg har øvet i eders tjeneste, og nu beder jeg eder dertil om dette, at I giver mig eders datter, Ingeborgs haand. Bedre er det vel ogsaa, at I opfylder min bøn, end at I lader eder true af disse bersærker, som kun gør hver mand ondt.« Kongen saa, at ligegyldig hvad raad han fulgte, saa vilde der komme ondt ud af det, og han sagde da, at Ingeborg selv skulde vælge. Hun sagde da: »Vil I give mig en mand, da vil jeg have den, jeg allerede kender og kun ved godt om, og ikke den, jeg kun kender af hans onde rygte.« Da sagde Angantyr: »Ikke vil jeg kives med dig, kongedatter. Men dig, Hjalmar, stævner jeg til holmgang med mig paa Samsø til midsommer.« Hjalmar sagde, at han ikke skulde tøve med at komme, og hans ven Ørvar-Odd lovede at gøre ham følgeskab.

Før holmgangen fulgte Arngrim sine sønner til skibs og gav Angantyr sværdet Tyrfing. »Jeg tænker,« sagde han, »at du nu kan have gode vaaben nødig.«

Midsommerdag lagde Hjalmar og hans ven Ørvar-Odd til ved Samsø med to skibe og gik op i land for at søge efter Arngrimsønnerne; disse kom imidlertid noget efter sejlende, og da de saa de to skibe, kom bersærkergangen over dem. De drog deres sværd og bed i skolderandene; saa gik de ud paa skibene, seks paa hvert. Der var gode krigere om bord, alle tog vaaben og ingen flyede. Men bersærkerne gik frem langs den ene ræling og tilbage langs den anden, og da havde de dræbt alle mænd, der var ombord, hvorefter de hylende gik op paa land.

Netop som bersærkerne med dragne sværd gik fra borde, kom Hjalmar og Odd ud fra skoven. Da sagde Hjalmar: »Ser du nu, at alle vore mænd er faldne. Rimeligst er det vel ogsaa, at vi to skal gæste Odin i nat.« Men fly vilde han ikke, tværtimod krævede han som sin ret at kæmpe mod Angantyr og Tyrfing. Odd for sin del paatog sig at gaa mod de andre elleve.

Odd havde en silkeskjorte, som vaaben ikke bed paa, og dertil et sværd, der bed i brynje, som var det klæde. Brødrene gik frem mod ham en efter en; men han fældede dem alle elleve. Anderledes gik det med kampen mellem Hjalmar og Angantyr. Hjalmar fik seksten saar, men Angantyr faldt. Snart efter døde ogsaa Hjalmar. Ørvar-Odd lod bersærkerne begrave i en høj paa Samsø, den kendes endnu og hedder Angantyrs høj. Hjalmars lig førte han tilbage til Upsal. Da Ingeborg saa det, faldt hun død om af sorg, og de blev højlagt sammen ved Upsal.

*

Om sværdet Tyrfings skæbne er videre at fortælle: Angantyr havde en datter, Hervør, en ond og farlig kvinde. Hun iførte sig mandsklæder og drog i viking. Engang da hun med sit skib var kommet til Samsø, gik hun i land; det var aften, og ingen af hendes mænd vilde følge hende, thi det baadede ingen at være ude der om natten, sagde de. Hun mødte en hyrde hvem hun spurgte om vej til Angantyrs og hans brødres høj. »Rasende er du,« sagde han, »at du vil se efter det om natten, som kun faa tør se midt om dagen; der leger brændende luer over højene, saa snart solen er gaaet ned.« I det samme gik solen ned, og der lød et stort drøn over hele øen, og

højilden slog op; hyrden ræddedes og løb til skovs. Men Hervør gik uforskrækket mod højen og saa de højlagte kæmper staa udenfor den. Da kaldte hun paa alle brødrene og først og fremmest paa sin fader, Angantyr, af hvem hun krævede sværdet Tyrfing. Han svarede og advarede hende mod at tale mere. »Tyrfing,« sagde han, »tog enten Hjalmar eller Ørvar-Odd.« »Du lyver,« raabte Hervør, »jeg kræver min arv.« Da var det at se, som en lysende lue omkring højene, og de aabnede sig, og Angantyr kvad:

»Nu knager Hels porte, højene aabnes, hele øen brænder, alle rædsler vil ramme dig, om du ikke straks skynder dig til skibene.« »Jeg viger ikke,« kvad Hervør, »giv mig Tyrfing.« Men Angantyr spaaede hende ilde: »Om du faar Tyrfing, vil det øde din æt.« Heller ikke det skræmmede hende, hele natten blev hun der og galdrede mod de døde, og da morgenen kom, maatte Angantyr give tabt. Han rakte hende Tyrfing, men han advarede hende mod at drage sværdet og at røre ved æggene, som var hærdede i edder.

Siden tjente Tyrfing hende tro i leding; aldrig blev sværdet draget, uden at det blev en mands bane. Men til sidst lededes hun ved krigerlivet, drog hjem til sin morfader, og lagde sig efter kvindesyssel. Siden blev hun gift med Høvund, en viis og meget retfærdig høvding, og med ham fik hun to sønner, Angantyr og Hejdrek. Angantyr lignede sin fader og vilde enhver mand vel, men hvor meget godt han end gjorde, fik Hejdrek dog gjort mere ondt. Men maaske det netop var derfor, moderen elskede ham højst; hun gav ham Tyrfing. Men han drog det engang i sin broders nærværelse, og da sværdet jo maatte blive en mands bane, dræbte det ham. Hejdrek maatte da flygte for sin faders vrede og kom til Reidgoteland. Kongen der hed Harald, og han var en gammel mand; men Hejdrek støttede ham i krig og vandt overalt sejr med Tyrfings hjælp. Til løn gav kongen ham sin datter og det halve rige; med hende fik han en søn, Angantyr; og ogsaa kongen fik i sin høje alderdom en søn. Nu skete det, at der kom svært uaar over Reidgoteland, det er Jylland, og der blev blotet, for at folket kunde faa gudernes vilje at vide; men det svar kom ud, at der ikke vilde komme god aaring igen, før det ypperste drengebarn blev blotet. Hejdrek sagde da, at det maatte være kongens søn, men kongen mente at det maatte være Hejdreks, og ingen kunde stille den trætte uden Høvund; hans dom var altid til at lide paa. Hejdrek for da til sin fader, som dømte, at hans søn var den ypperste i riget. »Hvad dømmer du da, at jeg skal

have for mit tab?« spurgte Hejdrek. »Du skal kræve som vederlag hver anden mand i kong Haralds hird,« sagde Høvund. Hejdrik for nu til Jylland og forkyndte Høvunds dom; men da han havde faaet hver anden mand af kongens hird og krævet troskabsed, sagde han: »Jeg tænker, Odin faar fuldt vederlag for min søn, hvis han faar kong Harald og hans søn og hele hans hær i stedet.« Han gik da med sine mænd mod Harald og gjorde, som han havde sagt. Saaledes blev da Hejdrek konge i Jylland.

Aar efter aar drog Hejdrek i krig, stedse vandt han sejr ved Tyrfings hjælp, og stedse øvede han niddingsværk. Ogsaa i Huneland hærgede han og jog kongen, Humle, paa flugt.

En dag sendte kong Hejdrek bud efter sin uven, Gæst med de ord, at kom han ikke, vilde kongen sende sine mænd efter ham, og da gjaldt det hans liv; kom han, gjaldt det ganske vist ogsaa livet, men Hejdrek gav ham det vilkaar, at kunde han stille en gaade, som kongen ikke kunde løse, skulde han fare derfra i fred. Intet af vilkaarene syntes Gæst gode, thi Hejdrek var kendt for at kunne løse alle gaader; men han blotede til Odin og fik virkelig hans hjælp. Odin paatog sig Gæsts skikkelse og kom til Hejdreks gaard, hvor han kaldte sig Gæst hin Blinde. Det kom nu til gaadekamp. Den fremmede stillede Hejdrek den ene gaade vanskeligere end den anden, men kongen løste dem alle. Da tilsidst bød den gamle ham sige, hvad Odin hviskede Balder i øret, da han blev lagt paa baalet.

Nu forstod Hejdrek, at det var Odin, han havde for sig, han drog Tyrfing og huggede efter Gæst hin Blinde, men denne forvandlede sig til en falk og fløj ud gennem hallens glug. Det var første gang, Tyrfing var draget og ikke havde dræbt. Drabet kom først om natten. Nogle trælle havde revet sig løs; om natten dræbte de vagterne og gik ind til kongens seng. Der tog de sværdet Tyrfing og dræbte kongen med det.

Om sværdets videre skæbne er der en lang saga, men den skal ikke fortælles her.

Hagbard og Signe

Hvor nu landsbyen Sigersted ligger, stod engang kong Sigers kongeborg. Hans to sønner, Alf og Alger sejlede paa vikingetog med 100 skibe og mødte kong Hamunds sønner Hagbard, Helvin og Hamund. Det kom

til en blodig træfning, som endte uafgjort. I stedet sluttede høvdingene forlig, og da de havde lært at agte hinandens tapperhed, indgik de fostbroderskab. I de dage bejlede en fornem tysker ved navn Hildegisl til Sigers datter, Signe; men hun afviste ham med saadanne ord, at han forstod, at hun allerede havde bundet sig til Hagbard. Han søgte da ved gaver at vinde kongens raadgiver, Bølvis for sig, hvilket ogsaa lykkedes; og Bølvis begyndte at bagvaske Hagbard og hans brødre for Alf og Alger; derved ophidsedes de i den grad, at de en dag, da Hagbard ikke var til stede, overfaldt hans brødre og dræbte dem. Siden kom Hagbard til og fældede begge Sigers sønner; Hildegisl slap vel levende fra slaget, men med et spyd gennem bagen, hvilket gav anledning til megen spot.

Nu maatte Hagbard frygte Sigers hævn, men han kunde lige saa lidt opgive Signe som hun ham. Han klædte sig da i kvindeklæder og begav sig til kongens gaard; han sagde, at han var en skjoldmø og kom med bud til Siger fra en søkonge. Han fik da anvist natteleje blandt ternerne; men da de tvættede hans fødder, spurgte de, hvoraf det kom, at hans ben var lodne og hans hænder saa store. »Det maa ikke undre jer,« sagde han, »thi en skjoldmøs liv bestaar ikke som jeres i at sidde ved væv og naal. Hun maa svinge sværd og spyd og gaa over strandenes sten i alt slags vejr. Signe gjorde stort væsen af den fremmede og sagde, at hun skulde have det fornemste leje om natten, ved siden af Signe selv.

Om natten spurgte Hagbard hende, hvad hun vilde gøre, hvis hendes fader fangede ham og lod ham dræbe. Hun svarede, at hun ikke vilde elske nogen anden mand, og at hun vilde følge ham i døden.

Inden morgen havde en — nogle siger, at det var Bølvis — røbet for kongen, at en mand havde sneget sig ind til Signe. Mænd blev da sendt for at fange ham; han værgede sig tappert, men maatte til sidst overgive sig.

Det gjorde ikke hans sag bedre, at man saa, det var Hagbard, og han blev ført til galgebakken for at hænges.

I fruerburet havde Signe spurgt sine terner, om de vilde følge hende i det, hun nu havde for, og det havde de lovet. Da bød hun dem tage strikke om halsen og stille sig op paa skamler; naar der blev givet tegn fra udkigstaarnet, at nu var Hagbard hængt, skulde de sætte ild paa bygningen og sparke skamlerne væk. Saa gav hun dem vin at drikke, for at de skulde være mindre bange for døden.

Da Hagbard stod ved galgens fod, bad han bøddelsvendene som en sidste gunst, hænge hans kappe op i galgen først, thi, sagde han, »jeg kunde nok lide først at se, hvordan det vil tage sig ud, naar jeg hænger deroppe.« Det indrømmede de ham, men da hans kappe hang i galgen, troede vagten i udsigtstaarnet, at Hagbard allerede var hængt, og gav kvinderne i fruerburet tegn, at det var sket. Da satte Signe og hendes terner ild til bygningen og skød skamlerne væk under deres fødder. Men da Hagbard saa flammerne omspænde fruerburet, sagde han, at han følte større glæde over sin elskedes troskab end sorg over døden, og han opfordrede mændene til hurtigt at hænge ham.

Endnu viser man ved Sigersted den bakke, hvor Hagbard blev hængt, og den høj, hvor Signes bur stod.

*

Da Hagbards overlevende broder, søkongen Hake Hamundsøn hørte om hans død, vendte han sin flaade mod Sigers rige og lagde til i Hærvigen, den som nu hedder Kalundborg Fjord. Her delte han sin hær i tre dele og sendte to trediedele af flaaden til Susaa, som dengang, om end med nogen vanskelighed, kunde besejles af større skibe. Selv gik han med resten af mandskabet ved nattetid gennem Sydsjællands skove. Naar de var ude paa aabent land bar mændene grene, og det lykkedes dem saaledes usete at komme forbi to vagtposter; men den tredie skyndte sig tilbage til kong Siger og meldte, at han havde set en vandrende skov. Kongen forstod det, og mødtes med hæren ved Valbrønde, det er ligbrønden, et navn, som stedet har faaet af det slag, som stod her. Der faldt kong Siger; men Hake hævnede sig nu med den største grumhed paa hans folk, end ikke kvinder og børn blev sparet. Da rejste folket sig med den største forbitrelse, alle som en, ført af Sigers søn Sigvald. Det kom til en frygtelig krig. Ganske vist faldt Sigvald, men Hake maatte fortrække til sin flaade i Hærvig og forlade Sjælland. Faa aar derefter døde han paa vikingetog.

Frode Fredegod

En af de mægtigste konger, der har hersket i Danmark var Frode, Fridleifs søn. Hele Norden, Vesterleden, Østerleden og Saxland lagde han un-

der sit vælde. Hans hustru var datter af Hunnernes konge, Hun: men da hun var ham utro, forskød han hende. Dette førte til, at hendes fader udbød til krig mod Danmark og førte saa mange folk i marken, at noget lignende aldrig havde været set. Hovslag gungrede, vogne rumlede som torden, jorden gav sig under trængslen. Der var femten bannere, som hvert fulgtes af hundrede faner; med hver fane fulgte tyve mærker og med hvert mærke en høvding.

Frode vidste ikke, hvad han skulde gøre mod en saa uhyre stor hær, men fik det raad at sejle hjem og lade fjenderne gaa til grunde ved deres egen masse. Han fulgte raadet, og det gik som forudsagt. Fjenderne, der kom ud i ørkener og moser, maatte af nød slagte deres egne trækdyr; da det ikke forslog, aad de hunde, ja aadsler. Saa udbrød der pest iblandt dem; uden ophør blev lig begravede hos dem; det var kun sørgelige rester der blev tilbage af den store hær, og de rømmede, saaledes at kong Hun med skam maatte opgive sit hærtog mod Frode.

Mest kendt er Frode for sine gode love, der skabte bedre mandstugt i hæren og fred og orden i riget. Derfor fik han ogsaa tilnavnet Fredegod. En af hans lovbestemmelser lød, at en tyv skulde slaas op med søm paa en galge ved siden af en ulv; thi da den ene ikke er bedre end den anden, skal de ogsaa have samme straf til skræk for ligesindede.

Et sted i sit rige lod han ophænge en meget tung guldring ved alfarvej for at vise folket, at det kunde stole paa landefreden. Men en heks søgte at friste sin søn til at stjæle ringen, idet hun lovede ham, at hun ved sine kunster nok skulde mage det saadan, at han skulde slippe ustraffet derfra. Sønnen lod sig lokke, men Frode, der hurtigt fik besked, ilede til for at straffe gerningsmanden. Konen skabte sig da om til en søko, og sine børn til kalve, og da kongen og hans mænd kom, gik de ganske fredeligt og græssede paa strandbredden. Frode undrede sig ved dette syn og bød sine mænd omringe dem, saaledes at de ikke kunde slippe ned i vandet igen. Men moderen for da løs paa kongen og stangede ham ihjel; ganske vist dræbte hans mænd derefter heksen og hendes børn, men da var det for sent.

Imidlertid var man bange for, at Frodes store rige vilde falde fra hinanden, naar det rygtedes, at den mægtige hersker var død. Hans mænd fandt da paa dette raad: de udtog indvoldene af liget, lagde det i salt og lod siden kongen føre omkring i vogn overalt i riget, saa folk, der saa ham maatte tro, at han endnu levede. Dette varede dog kun tre aar, saa be-

gyndte liget trods al omhu at opløses, og de maatte begrave ham. Ved Værebro paa Sjælland, i midten af hans rige blev han højlagt, saaledes som han selv havde bestemt.

Helge Hundingsbane

Kong Sigmund havde opstillet sine krigere til kamp mod den frygtelige kong Hunding, da det blev meldt ham, at der var født ham en søn. Glad ilede han hjem for at give drengen navn, det blev Helge, og i navnegave fik han vidstrakte lande, Ringsted, Solfjeld, Sigersletten, Højtun, Himmelvang og et draget sværd. Saa vendte Sigmund tilbage til hæren og faldt mod fjenden.

Men Helge voksede op omgivet af venner, gavmild mod sin hird. Femten aar gammel gik han i kamp mod Hunding, fældede ham, hævnede sin fader og fik sin fædrene arv tilbage. Da sendte Hundings sønner bud og krævede mandebod for deres fader, og da Helge ikke svarede, drog de mod ham. Ved Ørneklippen mødtes de, og der faldt alle Hundings sønner og hans hele æt. Da brød der et lysskær ud fra Luefjeld, og ud fra skæret skød der lyn, og i luften saa Helge Valkyrier ride; deres brynjer var stænkede af blod, og der stod straaler ud fra deres spyd. Forrest red Sigrun, kong Høgnes datter. Helge bad hende blive, men hun fortalte, at hun af sin fader, kong Høgne, var fæstet bort til kong Hødbrod. Det ægteskab var ganske vist ikke efter hendes hoved, men hvis ikke Helge vilde udfordre Hødbrod til kamp, maatte hun gøre efter sin faders vilje.

Da bød Helge, der nu havde faaet tilnavnet Hundingsbane, sin flaade at samles ved Brandø. Hundreder af skibe kom da fra Hedinsø og Stavnsnæs, og gennem Pilesund sejlede flaaden til Varinsfjord. Her blev de overfaldet af et forfærdeligt uvejr, men Sigrun red over skibene og frelste dem saaledes fra undergang. Ved aftenstid landede de i Unavaag ved Svarinshøj, hvor de mødte en del af Hødbrods hær. Helges frænde, Sinfjøtle, stod da frem og overdængede fjenderne med uhøviske skældsord, men Gudmund, Hødbrods mand, blev han ikke svar skyldig. Mens dette stod paa, ilede Hødbrod til med nye styrker fra Høgne, Sigruns fader, dertil Rings sønner, Atle og Yngve og Alf den Gamle. Ved Frekasten stod den afgørende kamp; Helge gik altid forrest i kampen, og mens spydgnyet

voksede, kom valkyrier ned fra himlen og kæmpede med. Saaledes gik det til, at Helge fældede Hødbrod og vandt Sigrun.

Men i det slag havde han ogsaa dræbt Sigruns fader, Høgne. Hendes broder, Dag, blotede til Odin om hævn for sin faders død, og Odin laante ham sit spyd. Med det gennemborede Dag Helge, og red siden selv til Sigrun, sin søster, og meldte, hvad han havde gjort. Større helt end Helge har ikke levet. Han ragede op blandt høvdinge som ask over tjørn, som hjorten over de andre dyr, naar den staar, stolt, stænket med dug, og hornene skinner mod himlen selv.

Der blev kastet en høj over Helge; men en aften, da Sigruns terne kom forbi den, saa hun den døde fyrste komme ridende til den, fulgt af mange mænd. Hun gik hjem og fortalte Sigrun, hvad hun havde set; men Sigrun stod op og gik ind i højen til Helge. Der saa hun ham og sagde: »Jeg vil kysse den døde konge, før han kaster den blodige brynje. Helge, dit haar er tungt af rim, din dragt driver af blod. Hvad hjælp kan jeg yde dig?« »Saalænge som du, Sigrun, græder, som du hidtil har gjort,« svarede Helge, »da skal mit leje være rødt af blod. Græd ikke mere.« Sigrun redte da sin seng i højen og sagde, at hun vilde sove hos den døde. »Nu bliver intet under umuligt,« sagde Helge, »nu da du, den levende, hviler hos den døde; men først maa jeg ride ad røde veje paa min gustne hest højt gennem luften; thi jeg ventes i vest, før hanen galer til kamp.«

Da red Helge og hans mænd bort, men Sigrun gik hjem til gaarden. Den næste aften gik hun atter til Gravhøjen; men Helge kom ikke tilbage, og hun forstod, at det var, fordi han ikke ønskede at komme. Det tog hun sin død over.

Stærkodder

Stærkodder, eller Starkad, som nogle kalder ham, er den navnkundigste af alle Danmarks kæmper. Han var født i Østerleden og af jætteslægt. Ved fødslen havde han seks arme og seks ben, men Thor rykkede de overflødige lemmer af, saa han fik menneskeskikkelse, men jættekraften beholdt han. Samtidig gav Odin ham den gave, at han skulde leve tre menneskers liv, men i hvert af sine liv skulde han begaa et niddingsværk. Til Danmark kom han som den eneste overlevende fra et skibbrud, og kong Frode den fjerde, der saa hans udmærkede gaver og kræfter, gjorde ham

til sin betroede mand. Kun to af de tre niddingsværker, han skal have begaaet, har sagnet overleveret os. Det første er dette: Stærkodder var paa vikingefærd med den norske konge Vikar, men Odin havde besluttet at denne skulde ofres til ham, og til at udføre denne grumme gerning, havde han udset sig Stærkodder. Det skete, at Vikars flaade af voldsomme storme blev opholdt næsten et aar, og krigerne mente, at der maatte et menneskeoffer til for at forsone guderne. De lagde da lodder i en krukke, og ud kom kongens lod. Dette var ikke efter Vikars hoved, men Stærkodder sagde til ham, at han vilde gøre en løkke af vidjer, som han vilde hænge kongen i, saaledes at offeret kun blev tilsyneladende, mens i virkeligheden kongen skulde slippe levende fra det. Det gik Vikar med til. Men næppe var han hængt, før vidjerne blev til stærke baand, og for en sikkerheds skyld gennemborede Stærkodder endda kongen med et sværd. Derefter bemægtigede han sig Vikars skib og drog med det paa hærfærd til Østerleden og Vesterleden, hvor han udførte store bedrifter.

Kong Frode havde vundet et stort rige, men sakserne pønsede paa frafald. De sendte da den udfordring til ham, at han skulde møde i tvekamp deres stærkeste kæmpe, Hame, eller give dem deres frihed tilbage. Kongen var tvivlraadig, om han skulde modtage en saadan udfordring fra en, som ikke selv var konge: men under hans overvejelser, vendte Stærkodder hjem fra vikingetog; da han havde hørt om sagen, sagde han, at han vilde tage tvekampen paa kongens vegne. Til den aftalte dag mødtes kæmperne. Hame, der for sig blot saa en gammel mand, blev saa sikker i sin sag, at han mente at kunne gøre det af med ham med de blotte næver og gav Stærkodder et saadant næveslag, at han gik i knæ; men næppe havde han rejst sig, før han drog sværdet og kløvede Hame midt igennem. Saaledes blev da sakserne atter skatskyldige til Frode; men de pønsede stadig paa forræderi. Derfor indbød deres høvding, Sverting under venskabs skin kong Frode til gæstebud. Han kom, men under gildet, forsøgte Sverting at brænde Frode og hans mænd inde. Det kom imidlertid til kamp, i denne faldt Sverting, men snart efter omkom Frode i flammerne.

Kong Frode efterlod sig to børn, sønnen Ingjald og datteren Helga, der begge opfostredes af Stærkodder. Men da Ingjald overtog kongemagten, viste det sig, at han vanslægtede sin store fader, og i mismod forlod Stærkodder riget og drog til kong Halfdan i Sverrig.

Her opholdt han sig nogen tid, indtil han af vandringsmænd hørte, at

Helga, hvis opdragelse var blevet forsømt, var udsat for en simpel guldsmeds kurmageri, og at det ikke var hende ukært. Det harmede ham, og han drog derfor til Danmark og satte sig uden for guldsmedens hus. Denne, der ikke var klar over, hvem han var, talte ham haardt til og bad ham pakke sig, Stærkodder bed krænkelserne i sig, men flyttede sig ikke. Guldsmeden paa sin side tog sig ikke mere af den ubudne gæst, men gik hen til Helga, og efter at have taget skjorten af, lagde han hovedet i hendes skød og bad hende fange hans lopper, hvad hun gjorde. Saa strakte han sig og begyndte at tage hende paa brystet. Hun prøvede at advare ham, da hun pludselig havde genkendt den gamle mand og havde set, hvor hans øjne skød lyn. Men det var for sent. Stærkodder rejste sig; guldsmeden vilde flygte, men var ikke hurtig nok i vendingen, Stærkodder drog sit sværd og huggede bagen af ham. Derefter gav han Helga en lussing, saa blodet flød, og talte haardt til hende.

Efter den tid forstod Helga, at hun ikke skulde vanære sin høje stand ved usømmelig omgang med ringe folk. Men Stærkodder vendte tilbage til kong Halfdan i Upsal og udførte i hans tjeneste store bedrifter.

En dag kom nordmanden Helge til Danmark i det prægtigste skib, nogen havde set, og friede til Helga. Kong Ingjald lovede at opfylde hans ønske, hvis han kunde gøre sig fortjent dertil ved en fremragende vaabendaad. Nu var der imidlertid ni høvdingesønner, alle stærke og vilde karle; den ældste af dem, som hed Angantyr, havde ogsaa friet til Helga, men faaet nej. Han udfordrede da Helge til holmgang, og det blev bestemt, at den skulde finde sted paa selve bryllupsdagen. Men i et letsindigt øjeblik havde Helge lovet at ville tage kampen op med alle ni brødre. Det vilde være den visse død, og Helga fik derfor Helge til at love, at han vilde bede Stærkodder være med i kampen. Et bud afgik til Upsal, og da Stærkodder havde sikret sig, at det ikke drejede sig om en bryllupsanretning med fede retter, men om en holmgang, lovede han at komme, og ad lønstier, som han alene kendte, naaede han frem til Danmark, mens bryllupsgæsterne endnu sad ved bordet. Da han gik op gennem hallen, modtog Angantyr og hans brødre ham med tuden som af hunde og med frække lader. Den nat stillede Stærkodder sig uden for brudekamrets dør, for at intet skulde forstyrre de unges nattero. Men da han ved daggry kom ind, fandt han Helge sovende og vilde ikke forstyrre ham. Han begav sig da alene af sted til kampen.

Han kom til det aftalte sted, Rolyng Hede, men da han ikke saa de

andre, satte han sig ned i sneen; ja ikke nok med det, den kostbare kappe, han havde faaet af Helga, tog han af og kastede over en tornebusk; ogsaa de øvrige klæder afførte han sig, som om det var en sommerdag. Der gik saadan nogen tid, indtil kæmperne, der havde siddet i ly af en høj og varmet sig ved et baal, gik op paa højen for at se, hvor deres modstander blev af. Da fandt de Stærkodder, siddende paa skrænten, halvt dækket af den fygende sne. De spurgte, om han vilde kæmpe med dem alle paa eengang eller med dem en for en; han svarede: »Naar en flok hunde gøer ad mig, jager jeg dem væk paa eengang.« Derved blev det. Først fældede Stærkodder de seks af brødrene uden at have faaet et saar; men de tre sidste gav ham saa meget at bestille, at han havde faaet sytten saar, inden han havde gjort det af med dem ogsaa. Men da var han ogsaa ynkeligt tilredt. Hans indvolde hang ud af livet paa ham; han pintes frygteligt af tørst, men da han paa knæ var krøbet ned til aaen for at drikke, saa han, at blodet fra Angantyr, der var kommet til at ligge ovenfor stedet, farvede vandet, saa han følte væmmelse ved at drikke af det. Han krøb da tilbage og lagde sig oven paa en stor sten; endnu viser man paa stenen mærker af hans tunge legeme.

Nogen tid efter kom en mand kørende forbi i en vogn og tilbød at hjælpe Stærkodder; men trods sine smerter vilde han ikke lade sig hjælpe af hvemsomhelst og bad manden gøre rede for, hvem han var. Han sagde da, at han var foged; men i stedet for at tage mod hjælp af ham, dadlede Stærkodder ham, fordi han vilde leve i en saa smudsig bestilling, at han altid var villig til at skade smaafolk, til at rejse uretfærdig anklage, at udspejde og blande sig i andre folks maade at være paa. Siden kom en anden, der ogsaa tilbød sin hjælp. Paa Stærkodders spørgsmaal forklarede han, at han var gift med en trælkvinde og arbejdede for hendes herre for at købe hende fri. Men dette var i Stærkodders øjne ikke bedre end om han selv havde været en træl.

Efter ham kom en trælkvinde, der arbejdede i en mølle; men heller ikke hendes hjælp vilde Stærkodder modtage.

Til sidst kom en ung mand kørende. Da Stærkodder hørte, at han var en fri mand, søn af en bonde, priste han bondens gerning, som den eneste, der var en fri mand værdig. Han vilde dog ikke modtage hans hjælp for ingenting og gav ham derfor den kostbare kaabe, han havde faaet af Helga. Bondesønnen lagde da indvoldene paa plads iden, bandt op for saarene med vidjer, saa de ikke skulde falde ud igen; derpaa lagde han

den gamle mand paa sin vogn og kørte ham til kongeborgen.

Endnu inden Stærkodder var helbredt, begav han sig til Upsal. Her var imidlertid kongen død, og der var udbrudt oprør; men det kuede han og indsatte kongesønnen Sigvard som konge. Hos ham blev han en stund.

Det harmede ham imidlertid, at han af vandrere maatte høre, at Ingjald, i stedet for at hævne sin faders død, viste Svertings sønner ære, ja havde ægtet hans datter. Til sidst begav han sig paa vandring til Danmark med en sæk kul paa ryggen. Naar man spurgte ham, hvad han vilde med den, sagde han; »Den skal bruges til at fyre op under den lunkne Ingjald med.« Hurtigere end den hurtigste var han i Danmark, gik lige op til kongeborgen og satte sig til højbords, hvor han havde været vant til at sidde i Frodes tid. Da dronningen, som ikke kendte ham, kom ind og saa en hæslig gammel mand, snavset og klædt som en stodder, skældte hun ham ud og bød ham rømme højsædet. Han beherskede sin vrede og gik ned i dan anden ende af salen, men idet han satte sig, stødte han med saadan kraft mod væggen, at det var, som om hallen skulde styrte sammen.

Da Ingjald kom hjem, blev han straks klar over, hvem den bistre gamling var, og formanede strengt sin hustru til at formilde ham, hvad hun da ogsaa villigt forsøgte paa. Men alle hendes anstrengelser var forgæves; hun bød ham god mad og drikke, hun talte indsmigrende til ham, men stadig saa han lige mørk og ildevarslende ud.

Aftenen faldt paa, og der blev dækket til gilde, Svertingsønnerne, dronningens brødre var med, og bordene bugnede af lækre retter. Men netop dette var Stærkodder en vederstyggelighed. Han var kriger og vant til jævn, tarvelig og sparsom kost, saa paa ham var kokkenes kunster ganske spildte. Ogsaa de kostbare og spraglede klæder, han saa omkring sig, var ham væmmelige. Da lod dronningen en fløjtespiller komme, for at han med sit liflige spil kunde blidgøre kæmpens stride sind; men det gik ganske anderledes. Bedst som han spillede, kastede Stærkodder et kødben i hovedet paa ham, og det med saadan kraft, at luften ganske gik ud af gøglerens kinder, og taarerne stod ham i øjnene. Men som om det ikke var krænkelse nok for dronningen, gik hun hen til ham og vilde skænke ham det kostelige hovedsmykke, hun selv bar; men han kylede det i hovedet paa hende. Og nu rejste han sig i sin fulde højde og kraft og talte. Han kaldte dronningen en skøge og Ingjald en fraadser, der hellere vilde mæske sin gane med sovs og østersslim, hellere rage i raadne fugles indvolde end hævne sin fader. »Har du glemt Frode? skal helten ikke hævnes?

Naar saa man før dræbt mands søn sidde i muntert samlag med drabsmandens sønner? Den, som blot vil nøjes med mandebod for fadermord, er en nidding; en usling den, der ærer den, han burde fælde som fjende. Frække fjender fester og fraadser i Frodes hal og frygter ikke hævn. Bedre var det, om Svertings sønner svømmede i deres blod.«

Med disse og lignende ord ildnede han kongen og virkelig, Ingjald, der først havde vendt det døve øre til, blev efterhaanden saadan revet med af hans tale, at han til sidst stod op og dræbte Svertings sønner. Stærkodder, der ikke blot var en stor kæmpe, men ogsaa skjald, hyldede kong Ingjald i et stort kvad.

*

Siden for Stærkodder vide om i verden. Han var ogsaa med i det navnkundige slag, der stod ved Braavold i Østergøtland mellem Harald Hildetand og kong Ring. Det siges, at det store kvad, som for eftertiden bevarede erindringen om dette det største slag, der har været holdt i norden, er lagt af Stærkodder selv.

Siden gik han i tjeneste hos kong Ole af Skaane; men dennes jarler, fattede had til kongen, og da de ikke selv turde dræbe ham, gik de til Stærkodder og lokkede ham ved løfte om meget guld til at paatage sig den troløse gerning. Han gik da ind til kong Ole, da denne var i bad; men kongens hvasse blik afvæbnede ganske kæmpen, saa han ikke kunde faa sig til at fuldbyrde sit forsæt. Men Ole, der vel kendte sit bliks magt, tilhyllede sit ansigt og bad ham komme nærmere og sige sit ærinde. I det samme sprang Stærkodder ind paa ham og gennemborede ham med sit sværd. Hundred og tyve pund guld fik han for denne niddingsdaad; men saadan tyngede anger og skam ham efter denne dag, at han siden dræbte jarlen Hlenne og nogle andre, som havde ægget ham til mordet.

Aarene gik, og hvad mennesker ikke havde kunnet, det gjorde tiden, der ganske bøjede den gamle kæmpe. Med to stave gik han ludende frem ad vejen; han var næsten blind. Omgjordet med to sværd, hvoraf det ene det navnkundige Skum, og med de guldpenge, han havde faaet for drabet paa kong Ole bundet om sin hals drog han om for at søge sig en drabsmand, thi dø paa sottesengen og siden komme til Hel vilde han ikke. Da en almuesmand saa, at den gamle havde to sværd, spottede han ham og bad om det ene. Stærkodder rakte det frem, men da manden var ganske

nær, gennemborede han ham. Det saa Hader, en søn af den Hlenne, som Stærkodder havde dræbt, og han bød to af sine svende ride ind paa den gamle mand for at skræmme ham; men næppe var de kommet Stærkodder nær, før han slog saadan til dem med sine kæppe, at de døde deraf. Hader red nu nærmere og genkendte den gamle og gav sig selv til kende overfor ham. Da Stærkodder nu vidste, at han havde en ædelbaaren mand foran sig, og tilmed en, der havde sin faders død at hævne, bød han sin hals til hug og lovede Hader, at han som løn for udført faderhævn, skulde faa alt hans guld. »Og endnu eet vil jeg give dig,« sagde han, »naar du har hugget hovedet af, spring da ind under kroppen, inden den falder til jorden, da vil vaaben aldrig kunne bide paa dig.«

Saa huggede da Hader Stærkodders hoved af med hans eget sværd, og saa grum var kæmpen til det sidste, at hans hoved, idet det faldt til jorden, bed i græsset. Men Hader vogtede sig vel for at gaa ind under kroppen, da han tænkte sig, at der kunde stikke svig under, og at den gamle vilde hævne sin egen død ved at knuse ham under sit legemes vægt.

Hader lod Stærkodder lægge i gravhøj, hvor han var faldet, det er paa Rolyng Hede i Skaane, det samme sted, hvorpaa Stærkodder i sin tid havde kæmpet mod Angantyr og hans brødre.

Guldet tog Hader og dertil sværdet Skum; men da han gik over Rolyng Bro, sprang sværdet op af skeden og ned i aaen. Endnu kan den, som gaar over broen se det blinke dernede, men det er endnu aldrig lykkedes nogen at hente det op.

Hroar og Helge

Halfdan, Danmarks konge, blev dræbt af sin broder, Frode, der tog magten og kongenavnet efter ham. Da Regin, som var fosterfader for Halfdans to smaa sønner, Hroar og Helge, hørte den tidende, sendte han dem bort til Vifil, en gammel kæmpe og tro ven af Halfdan. Han boede paa en ø nær Skaanes kyst. Men Frode, der frygtede, at drengene engang vilde hævne deres fader, lod søge efter dem overalt i landet. Da han intet spor fandt, lod han spaamænd og sandsigere hente og bød dem ved deres kunst af sige ham, hvor hans to brodersønner skjulte sig. Men ogsaa Vifil var tryllekyndig, og han galdrede mod troldkarlene, saa de maatte give op. »Vi kan intet se,« sagde de, »men over Vifils ø ligger der en taage,

maaske fordi der netop der er noget at skjule.« Efter dette besluttede Frode, at sejle til øen; men den morgen, da han var paa vej, vaagnede Vifil og sagde til drengene; »Det bæres mig for, at I er i fare nu. I kan løbe til skoven og lege, saalænge I vil. Men naar jeg raaber paa mine hunde, Hop og Ho, da skal I skjule Jer i jordhulen.« Ikke længe efter landede Frode med sine mænd, og Vifil blev straks grebet og ført for kongen. »Du er en listig Gubbe,« sagde Frode, »sig mig straks, hvor kongesønnerne er, thi du ved det.« »Hil eder, Herre,« svarede Vifil, »men hold ikke paa mig, Ulven er efter mit kvæg. Hop og Ho!« »Hvem er det, du raaber paa?« spurgte Frode. »Det er mine hunde. Men søg nu, Herre, saa meget du vil. Her er intet at finde.«

Kongen lod nu lede over hele øen; men maatte vende hjem med uforrettet sag.

Efter dette mente Vifil ikke, at drengene kunde være sikre hos ham mere, og han sendte dem derfor til Sævil Jarl. Denne, der var gift med Hroars og Helges ældre søster, Signe, havde meget mod sin vilje maattet sværge Frode troskab. De to drenge gik da, forklædte som fattige bondedrenge, til Sævil og spurgte, om de kunde tjene i hans gaard. Hroar var da 12 aar og Helge ti; Sævil mente ikke, han kunde faa megen nytte af dem, men føden kunde han da altid unde dem. De kaldte sig Ham og Hrane, og for at ingen skulde genkende dem, gik de altid med side hætter paa.

Saaledes gik nu en tre aar hen, da kong Frode bød sine stormænd til julegilde, og ogsaa Sævil Jarl og Signe skulde med. Drengene saa deres snit til at komme med i følget, men undervejs skete det, at kappehætten faldt af Hroar. Da Signe saa det og genkendte ham, gav hun sig til at græde bitterligt, thi hun vidste, hvilken fare de udsatte sig for ved at komme med. Da hun fortalte Sævil Jarl om sin ængstelse, bød han dem strengt vende om; det gjorde de ogsaa, tilsyneladende, men kun for at slutte sig til den bageste del af følget, og saadan naaede de alligevel at komme med til gildet.

Da gæstebudet havde varet nogen tid, lod Frode en heks hente og bad hende granske, hvor de to kongesønner var. Hun gjorde da sejd og kvad:

To er herinde,
dem tror jeg ej,
dem, som ved ilden,
yderst sidder.
De, som var
hos Vifil længe,
Hop og Ho,
som hunde hed de.

I det samme kastede Signe en guldring i heksens skød, og hun vilde nu tage igen, hvad hun havde sagt; men Frode truede hende med pinebænken, hvis hun ikke aabenbarede ham alt, og da sagde hun rent ud, at det var Hroar og Helge, der havde gemt sig under Hams og Hranes kappe. I det samme slukkede Regin, drengenes fosterfader, lysene, og Hroar og Helge fandt lejlighed til at undløbe til skoven. I hallen blev alt forvirring, og det blev ikke til noget med eftersøgningen. Da lysene atter blev tændte, gik Regin om og skænkede meget øl til kongens mænd, og mange af hans venner hjalp ham, saa den ene efter den anden faldt sovende om paa gulvet.

Imens flakkede drengene om i skoven omkring Lejregaard, da kom der en mand imod dem, det var Regin; men han lod, som om han ikke saa dem, og talte med sig selv: »Hvis jeg havde noget fjendskab mod Frode, vilde jeg brænde hans hal af i nat.« Drengene forstod ham og fulgte hans raad. Sævil Jarl og hans mænd kom ud og begyndte at hjælpe dem. Snart efter stod hallen i lys lue. Kong Frode kom i døren og spurgte dem, der spærrede den, hvem der raadede for ilden. »Det gør Halfdans sønner,« svarede de. Frode bød dem nu forlig, men da de ikke vilde tage imod det, gik han tilbage og vilde undslippe ad den løngang, som fra hallen førte ud til hans jordhus; men her stod Regin og ventede ham. Det blev Frodes bane.

*

Hroar og Helge delte nu magten mellem sig, Hroar fik landet, Helge vandet og blev søkonge. Hroar var mild og en fredens mand, han boede i Lejre, og det er ham, der har bygget Roskilde, der endnu minder os om hans navn. Helge var krigerisk og var stedse ude paa vikingetog.

I Saksen raadede dengang en dronning ved navn Alof; hun var rig, gerrig og overmodig, med det bedste gifte i nordlandene; hende ønskede Helge til hustru; han kom derfor med en meget stor flaade til Saksland og bejlede til hende. Helst havde hun givet ham et afslag straks, men det turde hun ikke, da hendes hær ikke var samlet; saa tyede hun da til list. Hun sagde ja og lod gøre et gilde for Helge, men mens hun sad ved drikkelaget, lod hun bud udgaa, at hendes hær skulde samles. Saa længe trak gildet ud, og saa meget blev der drukket, at Helge faldt i søvn. Da lod Alof alt hans haar rage af ham og lod hans hoved smøre ind i tjære. Derefter lod hun ham lægge i en skindsæk, som hun lod bære ud paa hans skib. Saa vækkede hun hans mænd og sagde, at deres konge allerede var gaaet ombord, de skulde skynde sig ud paa skibet. De gjorde efter hendes bud, men paa skibet fandt de ikke Helge, kun en skindsæk. Da de aabnede den, fandt de deres konge deri, skammeligt medhandlet. Han vaagnede straks efter, og hans første tanke var naturligvis at hævne sig, men da saa han, at Alofs krigshær stod opstillet ved bredden, overmaade mægtig. Han maatte da sejle hjem med skammen, men var fast besluttet at komme tilbage ved lejlighed og sige Alof tak for sidst.

En dag lagde Helge sit skib ind i en lønvig i Saksland og bød sine mænd vente i tre dage. Selv begav han sig forklædt som stodder til dronningens gaard, hvor han sagde til en træl, at han havde fundet en stor skat af guld og sølv, som han vilde give dronningen. Til bevis paa, at han talte sandt, gav han trællen en ring og et halssmykke. »De skal være dine,« sagde han, »hvis du kan faa dronningen til at komme ud i skoven uden følge for at faa skatten.« Trællen gik nu til Alof og sagde, at han havde fundet en meget stor skat i skoven, som han gerne vilde vise hende med det samme, men han holdt det ikke for raadeligt, at andre fik den at se, før den var bragt hjem.

Dronningen, der var meget pengekær, fulgte ham, men da hun kom frem, var Helge der; han lod hende gribe og føre ud paa sit skib. Om ægteskab var der nu ikke tale, men han havde hende hos sig flere nætter, før han sendte hende hjem med vanære.

Da tiden var leden, fødte dronningen en datter, som hun gav navnet

Yrsa efter sin tævehund, for hun kunde ikke lide barnet. Pigen voksede op og blev meget fager, men moderen satte hende til at vogte kvæg. Engang, hun var da tretten aar, landede Helge atter i Saksland; han fik hende at se og fattede kærlighed til hende; selv vidste hun ikke af andet, end at hun var en bondes datter; men Helge tog hende med hjem og gjorde hende til sin dronning.

Da Alof hørte dette, fandt hun, at nu var hævnens tid kommet for hende. Tre aar ventede hun, efter at Yrsa havde født sønnen Rolf, saa rejste hun til Danmark, hvor hun satte Yrsa stævne og fortalte hende, at hun var gift med sin egen fader.

Det blev den største sorg baade for Helge og Yrsa, og de fandt det raadeligst, at hun forlod ham. Hun kom da til Sverrig, hvor hun blev gift med den mægtige, men gerrige kong Adils.

Helge levede endnu nogle aar, men det siges, at han aldrig blev glad mere.

En juleaften, da han var gaaet til sengs, det var da et frygteligt vejr udenfor, hørte han nogen klage ved døren; han lukkede op og saa derude et ynkeligt og fattigt kvindfolk, som bad om at komme ind i varmen; det gav han hende lov til. »Bred bjørneskindet og halmen over dig, at du ikke skal fryse,« sagde kongen; men hun bad om plads i hans seng. Skønt hun var ham imod, lod han hende dog komme op, men han vendte sig fra hende. Der brændte lys i stuen, og lidt efter, da han saa hen mod hende, da laa der ved siden af ham den fagreste kvinde, han nogen sinde havde set. »Nu vil jeg gaa,« sagde kvinden, »thi du har ved din venlighed løst mig af den trolddom, der hvilede paa mig.« »Saaledes skal vi ikke skilles,« sagde Helge, »som du nu er, huer du mig vel. Du skal blive hos mig i nat.« Hun blev da hos ham. Men om morgenen sagde hun: »Det skal du vide, at vi har avlet et barn. Næste vinter ved denne tid skal du hente det ved dit skibshus; og det vil komme dig dyrt at staa, hvis du ikke gør, som jeg siger.« Men tre vintre gik, uden at Helge mindedes disse ord; da kom en midnat tre mænd ridende til kongens sovehus; de var fulgt at en kvinde, som bar et barn; det satte hun ned ved huset, idet hun sagde: »Det skal du vide, konge, at din æt skal undgælde, fordi du ikke gjorde, som jeg bød dig. Denne pige hedder Skuld, og hun er din datter.« Saa red de bort.

Rolf Krake

Efter Hroars og Helges død sad Helges søn, Rolf som konge i Lejre. Overalt, hvor den danske tunge taltes, var han navnkundig. Tapper var han og rig paa guld, men guldet gav han sine kæmper. Fra nær og fjern strømmede krigere til hans hird, og det tyktes alle en stor ære at hedde Rolfs mand. Nu skete det, at en ung mand ved navn Vigge kom til Lejregaard, men da han saa Rolf i højsædet, sagde han: »Jeg havde altid hørt, at kong Rolf skulde være en statelig kæmpe; men nu ser jeg, at her blot sidder en ussel Krake.« Ved Krake forstod folk dengang et halvt afkvistet grantræ, der kunde bruges som stige. Man kunde vente, at kongen var blevet vred, men han sagde: »Nu har du givet mig navn, og du ved, at med navnefæste plejer at følge gave. Men du ser mig ikke ud til at kunne give mig en gave, saa maa jeg vel i stedet give dig en.« Med disse ord strøg Rolf en guldring af sin arm og gav den til Vigge som straks satte den paa sin højre arm, hvorefter han rakte den i vejret, samtidig med at han holdt den venstre paa ryggen. Saadan gik han rundt i hallen som for at vise de andre, hvad han havde faaet. »Hvorfor gemmer du din venstre paa den maade?« spurgte Rolf. »Fordi den skammer sig over ikke at være saa fin som den højre,« svarede Vigge. Da gav Rolf ham endnu en guldring saa god som den første, for at hans to arme kunde være lige gode. Saaledes blev Vigge Rolfs mand, og han svor, at hvis nogen vilde dræbe Rolf, saa vilde han hævne det.

En kæmpe ved navn Bjarke, der havde hørt om Rolfs ry, begav sig til Lejre for at blive kongens mand. Ikke langt fra kongsgaarden overnattede han hos en bonde; da han om morgenen fortalte, hvor han agtede sig hen, begyndte bondekonen at græde, og da Bjarke spurgte hvorfor, fortalte hun: »Min mand og jeg havde en søn, Høtt; han gik en dag op til borgen; men kongens mænd havde ham til bedste; de satte ham op i den dynge, som de kaster afgnavede ben paa, naar de har spist, og nu har de for skik at kaste benene i hovedet paa ham, og tit gør de ham stor fortræd. Hvis han endnu lever, saa lov mig, at du til løn for den gæstfrihed, du her har nydt, hellere vil kaste smaa ben paa ham end store.«

Men Bjarke fandt, at det aldeles ikke var en kæmpe værdigt, at kaste ben paa en dreng.

Da han nu kom til kongehallen, gik han lige ind; der var kun faa derinde; men som han havde siddet der en tid, hører han en støj henne fra et

hjørne af hallen; han ser derhen og bemærker da en sort haand, der kommer frem fra en bendynge; han gaar derhen og spørger, hvem der er i bendyngen og faar svaret: »Det er mig, Høtt; jeg laver mig en skjoldborg.« »Den duer ikke,« sagde Bjarke og trak drengen frem; han græd og troede, at Bjarke vilde slaa ham ihjel. Men Bjarke trak ham ud til en sø og vaskede ham og gik saa tilbage til den plads, han havde forladt, og satte Høtt ved siden af sig. Drengen var saa ræd, at hvert lem rystede paa ham, og det blev ikke bedre, da Rolfs bersærker kom hjem; han vilde tilbage til sin bendynge igen, men Bjarke holdt paa ham. Bersærkerne begyndte nu at kaste knokler paa de to; og Høtt hylede: »Se, der kommer en stor knokkel lige imod dig!« men Bjarke greb den og sendte den tilbage til den, der havde kastet den og det med saadan kraft, at han faldt død om. Da blev huskarlene meget vrede, men ogsaa betænkelige, og da Rolf kom ind, klagede de for ham, at den nyankomne havde dræbt deres fælle. Men da Rolf havde hørt sagens sammenhæng, gav han dem ikke ret. »Det er en ond skik, I har lagt jer til,« sagde han, »at kaste ben paa børn og fremmede.« Saa bad han Bjarke sige, hvad han vilde give i mandebod for den dræbte. »Jeg vil være din mand i stedet,« sagde han, »men jeg vil ikke skilles fra Høtt.« »Jeg ser nok, at dig kan jeg bruge,« sagde Rolf, »og Høtt tager jeg gerne med paa købet, selv om han vel ikke er meget værd.« Saa gik Bjarke frem og rykkede tre mand op af sæderne et sted og satte sig der med Høtt. De andre huskarle var vel ilde tilfredse dermed, men maatte finde sig i det.

Nu er imidlertid at fortælle, at den frygteligste bjørn, man nogen tid havde set, begyndte at hjemsøge Lejregaard, hvor den dræbte mange. Dette uvæsen havde staaet længe paa, da Bjarke besluttede at gøre en ende derpaa. Han bød Høtt gaa med, og da drengen ikke turde, tvang han ham. Det lykkedes virkelig for Bjarke, hvad der ikke var lykkedes for nogen før, at dræbe bjørnen, og han bød da Høtt at drikke af dens blod. Tre gange drak drengen af blodet. »Nu tænker jeg, at du ikke mere er bange for kongens huskarle,« sagde Bjarke. »Nej,« sagde drengen, »jeg er ikke bange for nogen mer, heller ikke for dig.«

Da denne gerning blev meldt Rolf, roste han Bjarke i høje toner. »Men,« sagde han, »det synes mig dog det største værk, at du har gjort en mand ud af Høtt. Fra nu af skal han hedde Hjalte efter sværdet Gyldenhjalte.«

En kæmpe ved navn Agnar Ingjaldssøn friede til Rolfs søster Rude.

Det var en farlig mand at lægge sig ud med, for han var viking og kom med en stor flaade. Derfor gav Rolf sit samtykke, men med tungt hjerte. Bjarke æskede da den uvelkomne gæst til tvekamp, før han hjemførte bruden. Agnar, der var af skjoldungernes stamme og den fornemste, havde det første hug og huggede saadan mod Bjarkes hoved, at hjelmen kløvedes og blodet randt Bjarke nedover øjnene; men kæmpen støttede sin fod paa en træstub, samlede alle sine kræfter og gav Agnar et saadant hug, at han skar ham midt over. Det siges, at Agnar døde leende. Som løn for denne daad gav Rolf sin søster Rude til Bjarke.

Rolfs stiffader, Adils, havde i sin tid tilegnet sig en del af hans fædrene arv, herom kunde Rolf nok have lyst til at tale med ham; dertil kom, at han gerne vilde besøge sin moder — og søster, Yrsa. Han drog da med sine bedste kæmper til Upsal, hvor Adils for et syns skyld tog godt imod ham, men i sit hjerte pønsede han paa svig.

Da Rolf under samtalen i hallen havde ladet det ord falde, at han af alle dyder satte taalmod højest, sagde Adils, at det skulde komme an paa en prøve. Han lod da sine trælle lægge dygtigt med ved paa baalet; men Rolf og hans kæmper rørte sig ikke. Der blev da lagt mere ved paa og endnu mere, og da de stadig ikke rørte sig, blev der lagt saa meget paa, at deres klæder var ved at gaa i brand. Da kastede Rolf sit skjold paa ilden og sprang over den, idet han kvad:

Den flyr ej ilden,
som over den springer.

Hans mænd fulgte ham og greb Adils' trælle og kastede dem paa baalet.

Ilden vi øger
i Adils' huse,

kvad de. Ved dette syn flygtede Adils. Men Yrsa kom til Rolf medbringende kongens kostbarheder, deriblandt den kostelige ring Sveagris. »Nu raader jeg dig, min søn,« sagde hun, »at du og dine mænd hurtigt rider til jeres skibe, thi Adils vil jer intet godt, og nu samler han en hær.« Rolf fulgte hendes raad; men mens de endnu red langs Fyrisaaen, kom Adils i spidsen for sin hær over bakkerne. Der syntes da intet haab at være om at

undkomme, men Rolf gjorde da det, at han kastede guldskattene paa jorden, og Adils's mænd, som saa dem, steg af hestene for at samle dem op, mange kom endda i kamp om byttet. Adils skammede dem ud og sprængte selv videre af sted. Men da kastede Rolf ringen Sveagris. Da kongen saa den, var det for meget for hans gridske sind, han standsede for at tage den op paa sit spyd. Men Rolf raabte: »Svinebøjet har jeg nu den mægtigste blandt sveerne.« Saaledes naaede Rolf og hans kæmper i behold til skibene.

Rolfs halvsøster, Skuld, var gift med en mand ved navn Hjartvar, som Rolf havde gjort til jarl over Skaane. Dette var dog ikke nok for Skuld, og hun æggede bestandig Hjartvar, at han skulde dræbe Rolf for selv at blive konge, og til sidst lod han sig overtale. Efter hendes raad bad han Rolf om tre aars henstand med skatten, saa vilde han komme til Lejre med alt paa eengang; dette gik Rolf med til. Men Hjartvar tænkte ikke paa at aflevere den skat, han indkrævede, men brugte den til at hverve krigere i Sverrig og Gøtlandene. Da betalingens tid kom, indskibede han dem i en stor flaade og sejlede til Lejre. Det var aften, da han naaede frem. Skibene var overdækkede med sejl, saa man ikke kunde se, hvad de indeholdt. Selv gik han med Skuld og nogle faa andre op til kongeborgen, hvor der blev holdt gæstebud til ære for ham. Men mens Rolf og hans kæmper drak tæt, holdt Hjartvar og hans fæller maade med drikken. Sent paa natten, da alle var faldet i søvn, vendte han tilbage til skibene og hentede sine mænd.

Hjalte havde været ude den nat og kom tidsnok til at se den fjendtlige hær drage op mod Lejregaard for at overfalde de sovende. Mange blev dræbte, før de naaede at gribe til vaaben, andre lykkedes det at sætte sig til modværge. Det kom nu til en frygtelig kamp ved borgeleddet. Forrest ved kong Rolfs side saas en kæmpemæssig bjørn, der slog fjender ned for fode; men Bjarke var intetsteds at se. Da gik Hjalte til hans sovehus og vilde vække ham, men han sov tungt og vilde ikke vaagne, hvorfor Hjalte gik tilbage og anrettede stort blodblad blandt fjenderne; stadig kom ikke Bjarke, og Hjalte gik da atter hen at vække ham, men det var forgæves som før. Først da han tredie gang kom tilbage og truede med at brænde ham inde, vaagnede Bjarke og gjorde sig rede til kampen. »Men,« sagde han, »det kan hænde, at du ikke har gjort Rolf saa stor en tjeneste, som du troede, ved at vække mig.« Bjarke gik da til kampen, men nu var bjørnen borte og det begyndte at gaa Rolfs kæmper daarligt. En efter en faldt

de, sværdene døvedes og blev forhuggede, og for hver fjende, der blev fældet, var der straks to andre. Da faldt Rolf og hans tro mænd omkring ham. Hjalte lagde sig ved hans fødder, Bjarke ved hans hoved. Borgen brændte.

Om morgenen lod Hjartvar sig udraabe til konge; men da han saa, hvorledes Rolfs kæmper havde fulgt ham i døden, beklagede han, at ingen af disse trofaste mænd havde overlevet, saa de kunde være gaaet i hans tjeneste. Men da stod Vigge, som ikke havde været der om natten, frem og sagde: »Jeg er den eneste af Rolfs mænd, der endnu er i live, og jeg vil gerne blive din mand.« Det glædede Hjartvar, og han rakte sit sværd frem, for at Vigge kunde tilsværge ham troskab paa dets od. »Saadan gjorde Rolf ikke,« sagde Vigge, »han lod sine mænd sværge paa hjaltet.« Hjartvar, der gerne i alt vilde ligne Rolf, bød da Vigge sværdhæftet at sværge paa; men i det samme greb Vigge om det og gennemborede Hjartvar med sværdet. Saaledes omkom han efter kun at have været konge en formiddag. Da Hjartvars svende derefter styrtede ind paa Vigge for at dræbe ham, opfordrede han dem selv til at støde til. »Min glæde,« sagde han, »ved at have hævnet Rolf er større end min sorg over at skilles fra livet.« Saaledes døde Rolf og alle hans mænd. Men mindet lever.

Harald Hildetand

Den sidste af lejrekongerne, Harald med tilnavnet Hildetand, det er kamptand, var en fager og velvoksen mand. Med Odin havde han indgaaet den pagt, at han vilde sende alle dem, der faldt i hans krige, til ham. Til gengæld havde Odin lovet ham, at jern aldrig skulde bide paa ham. Det var ogsaa Odin, der underviste ham i krigskunst og lærte ham at opstille hæren i svinefylking; den opstilling blev efter Haralds tid brugt af alle hærførere i den danske tunges lande.

Om hans mange krige skal her ikke fortælles andet end, at han vandt det største rige, der var set siden Frode Fredegods tid, og saa den sidste krig, beretningen om hans død.

Haralds søstersøn, Ring var konge i Sverrig; naar der gik bud mellem de to konger, og der gjorde der ofte, benyttede de en mand, der hed Brune, som Harald havde fuld tillid til, da de havde leget sammen som børn.

Nu skete det, at Brune paa vejen druknede i en elv, og det benyttede Odin sig af til at paatage sig hans skikkelse. Saaledes fik han lejlighed til at fordreje de bud, han bragte mellem kongerne; i begyndelsen voksede deres uenighed i stilhed, men til sidst brød den ud i lys lue, saaledes at krig ikke kunde undgaas; men det var netop, hvad Odin ønskede for at kunne føre Harald til Valhal. Først gik der syv aar med at træffe forberedelser til kampen, som Harald selv ønskede, maaske ikke saa meget for at hævne sig paa sin søstersøn, som fordi han, der nu var gammel og blind, ellers maatte frygte at dø sottedød. Man mener derfor, at skønt den hær, han samlede var overmaade stor, saa var det med vilje, at han lod Rings hær blive større, saa han kunde være sikker paa at dø og samtidig faa et stort følge med sig til Valhal.

Kongerne aftalte, at det store slag skulde staa ved Braavold i Østergøtland. Herhen stævnede alle nordens helte. Paa danskernes side deltog ogsaa Sakser, Liflændere og Vender, paa Svenskernes Kurer og Ester. Syv konger foruden Ring og Harald deltog i kampen; paa høvdinger er der ikke tal. Blandt kæmperne var den navnkundigste Stærkodder; han deltog paa kong Rings side. Haralds skibe opfyldte Øresund, saa hæren kunde gaa over dem til Skaane som paa en bro. Saa satte landhæren sig da i bevægelse, Skaaningerne, der var stedkendte, viste vej. Rings flaade talte 2500 skibe foruden den gullandske flaade, som ventede paa den svenske i havnen Garnum. Sveerne havde gunstig vind og naaede først kamppladsen, danerne maatte kæmpe med modvind og lod vente paa sig. Ring lod det mandskab, der var om bord paa flaaden gaa i land og slutte sig til den hær, der alt var kommet. Efter syv dages sejlads naaede den danske flaade Kalmar, hvor dens mandskab forenedes med dem, der var kommet over land.

Før slaget holdt kong Ring en tale til sin hær. Han haabede, sagde han, at en hær, der lod sig lede af en blind mand, let vilde blive slaaet. Harald, som var paa gravens rand, var stadig saa landgridsk, som da han var ung; men nu var hans dage talte. Tilmed bestod hans hær kun til en ringe del af daner, resten var vender og sakser og deslige blødagtige folk, som aldrig havde været nordmænds og sveers lige.

Harald lod Brune, der stod hos ham som hans vognstyrer, ordne hæren i svinefylking. Ogsaa han talte til sin hær og beklagede sig over sin søstersøns frækhed. »Ring,« sagde han, »er kun blevet mægtig ved min hjælp, og nu lønner han mig, som I her ser det, med den største utaknemme-

lighed.« Han bød danerne mindes, at de i hele hans kongetid kun havde været vante til at sejre, og bad dem hjælpe til, at det rige, han havde vundet i sin ungdom, ikke skulde blive ham berøvet i hans alderdom.

Nu gjaldede lurerne, og kampen begyndte med en saadan kraft, at man kunde fristes til at tro, at himlen var falden ned paa jorden, og at skove og sletter sank i afgrunden. Spyd og pile formørkede solen, og dampen fra saarene lagde sig som en taage over himlen. Da slyngekasterne og blidekasterne havde bortskudt alle deres sten, sloges de i nærkamp med sværd og jernbeslagne køller; sveden drev af krigerne, og sværdenes gny hørtes milevidt. Stærkodder selv blev saa haardt saaret, at han aldrig rigtig kom sig efter det. Ubbe Friser, den raskeste af Haralds krigere, fældede femogtyve kæmper og saarede elleve. Derpaa angreb han den forreste fylking og jog med sværd og lanse de skrækslagne svenskere fra hinanden, saa at det var nærved at blive til almindelig flugt, da tre af Rings kæmper satte sig for at fælde ham. Angribe ham paa nært hold turde de ikke, de holdt sig paa afstand og skød pile paa ham; men der sad 144 pile i ham, før han segnede. Da gik trønderne og dalkarlene frem og anrettede et forfærdeligt blodbad blandt de danske.

Harald stod paa sin stridsvogn, der var besat med leer; paa sine folks klage forstod han, at det maatte gaa dem ilde. Han spurgte da Brune, hvorledes Ring have opstillet sin hær, og fik det svar, at den var opstillet i svinefylking. Da blev Harald urolig og spurgte, af hvem Ring dog havde lært denne opstilling, da det jo var Odin, der havde opfundet den og alene havde indviet ham, Harald i hemmeligheden. Da Brune intet svarede hertil, gik det op for kongen, at han var Odin selv, der var kommet for at føre ham til Valhal. Han begyndte da at bønfalde Brune om at skænke danerne sejr; men han var ubønhørlig, og pludselig stødte han kongen ud af vognen, saa han styrtede til jorden; i faldet rev Brune hans kølle fra ham og knuste med den hans hoved.

Omkring kongens vogn laa da ligene i dynge op til vognstangen. Af Rings hær var der faldet 12.000 ædlinge, af Haralds 30.000, og paa almuesmænd var der ikke tal.

Da Ring hørte, at Harald var død, lod han blæse til samling og gjorde fred med danerne. siden lod han søge efter Haralds lig, men først efter en halv dags søgen blev det fundet. Ring lod da for at forsone Haralds aand sin egen ridehest spænde for kongens stridsvogn, prydede den med et gyldent sadeldækken og indviede den til ham. Derefter aflagde han højti-

delige løfter og tilføjede en bøn om, at Harald paa den maatte ride til Valhal i spidsen for dem, der havde fulgt ham i døden. Saa blev der rejst et baal, og paa det satte danerne Haralds skib. Mens ilden fortærede liget paa baalet, gik Ring omkring blandt de sørgende stormænd og opfordrede dem til at kaste vaaben, guld og klenodier paa ilden for at hædre den døde konge. Haralds aske lod han lægge i en urne og føre til Lejre, hvor den blev højsat paa kongelig vis med hans hest og vaaben. Endnu viser man ved Lejre Harald Hildetands Høj.

Bjovulfskvadet

En vigtig kilde til vor viden om danernes historie i folkevandringstiden er det angelsaksiske kvad om Bjovulf. Vi genkender her en lang række navne, som ogsaa nordisk tradition har bevaret. Hrodgar for Hroar, Halga for Helge, Hygelac for Hugleik; i den følgende gengivelse vil de danske former blive benyttede.

Kong Hroar har bygget en overmaade prægtig hal, Hjort; men en uhyre, Grendel, der bor i mosen ikke langt fra kongeborgen, bryder en nat ind i hallen, hvor han river tredive krigere til sig og forsvinder med favnen fuld af døde. Den næste nat gør han ligesaa, og saadan bliver han ved at husere. I tolv aar har Hroar ikke kunnet benytte sin prægtige hal, thi stadig raser utysket; mange krigere har villet trodse faren, men de har alle maattet lade livet.

I Geaternes land hersker den venligtsindede kong Hugleik; hans søstersøn, Bjovulf, der havde hørt om Hroars kvide, beslutter sig til at tage kampen op med uhyret. Sammen med sine vaabenfæller sejler han til kongsgaarden, hvor Ulfgar, kongen af Vendsyssel og Hroars mand tager imod de geatiske gæster og fører dem til danekongen. Der bliver stor glæde i borgen, da Bjovulf har meldt sit ærinde, og kongen holder et prægtigt gæstebud for de geatiske kæmper. Men da mørket falder paa, bryder Hroar og hans mænd op og kun de nye gæster bliver i hallen, hvor de lægger sig til at sove. Men midt om natten kommer Grendel, slaar den jernbeslagne dør ind, griber den første af de sovende, knuser ham, æder hans kød og drikker blodet. Derefter tager han fat i Bjovulf, men dennegang gaar det ikke saa let. Bjovulf stemmer imod med kraftig arm;

aldrig har Grendel følt et haardere tag; gerne vil han liste bort, men kan ikke. Bjovulf griber i ham, saa fingrene knager. Det drøner i hallen, saa danerne i borgen lammes af rædsel. Et under er det, at hallen ikke bryder sammen, men den er vel sammenføjet med de stærkeste jernbaand. Bjovulfs mænd gaar løs paa trolden med deres sværd, men de kan ikke trænge igennem hans tykke hud. Bjovulfs jerngreb, derimod, kan han ikke frigøre sig for; til sidst brister armen ved skulderen, og dødsmærket flygter trolden tilbage til sin sump, efterladende sin arm i hallen. Den næste dag er der jubel i kongeborgen, man følger Grendels blodspor lige til kæret og ser, at dyndet her er blandet med blod. Der kan ikke være tvivl om, at trolden er død.

Hroar fejrer sammen med sin brodersøn Rolf bedriften med en stor fest, hvor Bjovulf og hans mænd lønnes med kostelige gaver. En skjald staar frem og synger om fortids bedrifter, om, hvorledes danerne under Hnæf og Hengest kæmpede mod friserne og til sidst slog dem.

Sangen modtages med jubel. Det var dengang der endnu herskede fred mellem Hroar og Rolf. Dronningen, Valthjov beder Rolf, som løn for alt, hvad han har modtaget af Hroars haand, beskytte hendes og kongens to sønner Hrørik og Hromund. Der rækkes nu Bjovulf kostelige gaver, deriblandt en halsring, som Bjovulf siden giver til sin konge, Hugleik, der har den paa under det ulykkelige tog, han senere foretager mod frankerne.

Trygge gaar danernes ædlinge til ro i den store hal. Men i dyndkæret lever endnu Grendels moder, en frygtelig heks. For at hævne sin søn begiver hun sig til hallen og dræber der Hroars kæreste stridsmand; derefter røver hun Grendels blodige haand og skynder sig tilbage til kæret. Bjovulf, som ikke har været til stede, bliver hentet og lover at opsøge heksen i hendes egen bolig. Alle begiver sig til kæret, en af Hroars mænd laaner ham sit bedste sværd, og med det i haanden og i brynje styrter helten sig i dybet. Hernede finder han heksen og gaar løs paa hende med sværdet; men det vil ikke bide. Saa griber han hende i skulderen og kaster hende ned, men hun klemmer ham saa haardt med sin hæslige klo, at han mister fodfæstet. Nu sætter hun sit knæ paa hans bryst og hugger med sit kortsværd mod ham, men det trænger ikke gennem brynjen. Da ser han dernede et sejrssværd, smeddet af jætter og med den hvasseste ægg, han griber det og hugger utysket i halsen, saa knoglerne brydes; det bliver hendes bane. Han ser da Grendel ligge død paa lejet og hugger hans hoved af. Men oppe ved kærets rand har daner og geater ventet den hele

dag; nu ser de mudderet blandes med blod og slutter deraf, at Bjovulf er død. Hroar og danerne begiver sig hjem, kun Bjovulfs vaabenfæller bliver staaende med sorgfuldt sind. Da endelig kommer han op, hilst med jubel af sine mænd. De begiver sig til hallen, fire af dem bærende Grendels grufulde hoved.

Kvadets anden del foregaar i geaternes land. Hugleik er faldet for friserne, og hans søn Hardraad er faldet i et krigstog mod sveerne, og som den sidste, der er tilbage af kongeslægten, vælges Bjovulf til konge. Efter at han har hersket i halvtreds aar, bliver landet hjemsøgt af en ildsprudende drage. Bjovulf gaar imod den, men lades i stikken af sine mænd, undtagen den tro Viglaf. Ganske vist lykkes det de to at dræbe dragen, men Bjovulf har faaet sit banesaar og dør. Hans lig brændes sammen med dyre klenodier, og over hans aske tues en mægtig gravhøj paa Hvalnæsset ud mod det brusende hav.

Dette er i korte træk kvadets handling. Dets betydning som kilde er meget stor. Det maa være blevet til før vikingetogenes begyndelse, det vil sige før 783, thi danerne omtales aldrig som fjender; tværtimod nævnes de med den største agtelse:

Lyt! Vi har hørt om spyddanernes ry!

lyder begyndelsen.

Det er tydeligt, at der i kvadet gemmer sig dansk sagnstof (beretningen om Skjolds komme og død findes her), men der er ogsaa haandgribelig historie. En del af beretningerne er vi nemlig i stand til at kontrollere. Om kvadets Hugleik (Hygelac) skriver nemlig frankernes historieskriver, Gregor af Tours (død 594) følgende:

Imidlertid kom danerne med deres konge ved navn Chochilaich sejlende over havet til Gallien. De gik i land og hærgede et af Theodoriks landskaber og gjorde mange fanger. Da de havde faaet skibene fyldt med fanger og andet bytte, vilde de vende hjem; men deres konge blev siddende paa strandbredden; først naar deres skibe var kommet i rum sø, vilde han følge efter. Der var imidlertid blevet sendt bud til Theodorik, at hans land hærgedes af fremmede; han sendte da sin søn, Theodobert derhen med en stor veludrustet hær. Kongen blev dræbt, og fjenden slaaet og tilintetgjort i et søslag, og egnen fik alt sit bytte tilbage.

Hygelac, Chochilaicus og Hugleik, vi kan for den sags skyld ogsaa tage

Saxos Huglet med, er jo aabenbart forskellige former for det samme navn. Hærtoget, som omtales i Bjovulfkvadet har altsaa fundet sted, og af sammenhængen hos Gregor kan vi skønne, at det har været omkring 515. Vi mærker os, at Gregor kalder ham konge over daner, mens han i Bjovulf er geaternes konge; men det kan ad mange veje sandsynliggøres, at geater og daner er to navne for det samme folk, eller rettere, geater er de daner, der har besat det sydlige Jylland. Der er andre; men herom siden. Det folk, Hugleik angriber, kaldes i Bjovulfkvadet Hetvare; men i en frankisk kilde, som er en hundrede aar yngre end Gregor faar vi at vide, at det er Attuarierne, der boede i Rhinmundingen. En endnu yngre kilde vil vide, at man paa en ø i Rhinens munding opbevarede knoglerne af en kæmpemæssig konge over »Geterne«, som frankerne havde dræbt, hans navn var Huglaicus, og han havde været saa sværlemmet, at allerede fra hans tolvte aar havde ingen hest kunnet bære ham.

Hugleik var altsaa dansk konge. Vi kan ogsaa nærmere bestemme, hvor han har haft sit kongesæde. Hollingsted hedder endnu i Slesvigs stadsret Huglestad, Hugleiks by. Den er i dag en ubetydelig flække, men det er værd at mærke sig, at Dannevirke gaar fra Slesvig til Hollingsted. I oldtiden var byen af stor vigtighed: Friserne, der var oldtidens handelsfolk, kom med deres skibe op i Ejderen; ved Hollingsted blev varerne omladet paa vogne og kørt til Slesvig-Hedeby.

Ifølge Bjovulfkvadet er der to folk, greaterne, som styres af Hugleik, og danerne, som styres af Hroar; men det forstaas, at der er en nær forbindelse mellem dem. Men vi husker, at sagaen om Hejdrik, der fortæller, at han var konge i Reidgoteland, tilføjer, at dette er Jylland. Ogsaa Snorre kalder Jylland for Reidgoteland. For at blive nærmere klare over forholdet maa vi fremdrage en anden angelsaksisk kilde. Alfred den Store, der levede fra 849 til 901, udgav en »moderniseret« bearbejdelse af geografen Orosius: her nævnes navnet Danmark for første gang, »Denemearc«, og jyderne kaldes geater. Værket skelner skarpt mellem Norddaner og Syddaner; de første bor paa øerne (og i Skaane), de sidste i Jylland. Til værket er der føjet to rejsebeskrivelser. Den første skyldes en nordmand ved navn Ottar, der skildrer sin rejse fra Norge til Hedeby. De tre første dage havde han Danmark til bagbord, men rum sø til styrbord, det vil sige, at han er sejlet langs Hallands kyst; derefter (forstaar vi) er han kommet gennem Øresund, for de to sidste dage havde han Jylland og »Sillende« til styrbord; med Sillende maa vel menes Sjælland; men han er

aabenbart sejlet nord om Lolland-Falster, for i to dage havde han til bagbord de øer, som hører til Danmark.

Den anden beretning, Alfred bringer, skyldes en angelsakser, Wulfstan, der er sejlet fra Hedeby til den vendiske handelsplads Truso ved Østersøens sydkyst. Hele tiden havde han vendernes land til styrbord, men til bagbord havde han Lolland, Falster og Skaane, der alle hører til Danmark; derimod har Bornholm en egen konge, og Blegind hører under Sverrig.

Med kendskab til Bjovulfkvadet kan vi ikke være i tvivl om, at der maa være en sand kerne i de nordiske sagn om Halfdansønnerne og Rolf. Da kvadet er nedskrevet henved 400-500 aar før de nordiske beretninger, og da tilmed dets forfatter gør indtryk af at være vel underrettet, maa vi tillægge det en stor værdi som kilde.

Lad os samle vor viden. Der er altsaa to danske riger et østligt og et vestligt; dog viser det sig (Bjovulf), at Vendsyssel hører under Lejrekongerne. Mens forholdet mellem de to riger er det bedste, er »Syddanernes« forhold til de sydlige og vestlige naboer ikke godt. Hugleik falder i kamp mod Friser og Franker. Det fremgaar af et andet sted i Bjovulfkvadet, at der forud for dette sammenstød har været et andet. Det paagældende sted maa sammenholdes med et andet angelsaksisk digt, som vi dog kun har et brudstykke af: Kampen om Finsborg. Frisernes konge Fin slutter fred med danerne, i hvilken det bestemmes, at Fin skal ægte kong Hoks datter. Men da hendes broder Hnæf sammen med Hengest besøger Fin, bliver de overfaldet paa dennes borg. Hnæf falder, Hengest tvinger Friserne til fred. Det fremgaar af Bjovulf, at disse begivenheder maa ligge noget tilbage i tiden; sikkert ligger der en historisk begivenhed til grund for beretningen, thi Hengest kender vi, som den, der 449 førte angler og jyder til Kent. Kampen om Finsborg har aabenbart fundet sted paa frisisk omraade i eller i nærheden af Sønderjylland før Hengests udvandring.

Det fremgaar videre af kvadet, at geaterne har haft kampe med sveerne; noget tyder paa, at der er tale om sveer, der har prøvet at sætte sig fast i Sønderjylland. Svenskernes interesse for det sydligste Danmark, som i nyere tid har været saa skæbnesvanger, er af gammel dato. Vi har længe vidst, at det allerede i vikingetiden lykkedes en svensk herskerslægt for en tid at sætte sig fast i landet omkring Slien; men det har aabenbart ikke været det første forsøg.

Hvad angaar norddanernes land kan vi ved Bjovulfskvadets hjælp bekræfte, afkræfte og belyse Saxos og islændernes meddelelser. De nordiske kilder er enige om, at kongeslægtens sæde var Lejre; der hverken bekræfter eller afkræfter Bjovulf; her hedder det, at Hrorars borg hedder Hjort. Ved Lejre ligger der en vold, som paa egnen kaldes Hjortborg, som man ejendommeligt nok ikke har udgravet endnu. Endnu smykker huse paa Lejreegnen sig med hjortegevirer over indgangsdørene, hvad antagelig borgen Hjort ogsaa har gjort. At det iøvrigt har været arkæologer saa vanskeligt at finde levninger fra folkevandringstiden ved Lejre, lader sig vel forstaa; nordisk overlevering fortæller, at borgen blev brændt ved Hjartvars overfald paa Lejre, en brand, som Bjovulfkvadets forfatter antyder kendskab til.

Vi lærer af kvadet, at der i Lejre har hersket en mægtig danekonge, Halfdan; hans sønner er i rækkefølge: Hjørgeir, Hroar og Helge. Hjørgeir blev først konge, han har en søn Hjartvar, aabenbart ham, som senere blev Rolfs banemand. Han er ikke blevet konge efter sin fader, og aabenbart er han ikke altfor velset hos sin farbroder, ihvertfald berettes det, da Hroar giver Bjovulf Hjørgeirs rustning:

> Jernbrynjen ej dog til Hjartvar, sønnen,
> kæk som han nævntes, og kær som han var ham,
> give han vilde.

Vi forstaar nu bedre grunden til Hjartvars nag. Han er ikke hvemsomhelst, han er Rolfs fætter og nok saa nær til tronen som denne.

Vi maa i denne forbindelse nævne en anden vigtig kilde: Bjarkemaalet. Dette kvad gengiver ordskiftet mellem Hjalte og Bjarke under kampen om Lejre, og den døende Bjarkes samtale med hans hustru, Rolfs søster, Rude. Det foreligger i en fuldstændig latinsk oversættelse hos Saxo, og nogle enkelte vers i den oprindelige form findes i sagalitteraturen. Af Bjarkemaalet fremgaar det, at Rolf er kommet til magten gennem kamp mod en kong Hrørik, der har ruget over store skatte, som han ikke vilde dele med sine mænd. Rolf har overfaldet denne gerrige konge, som for at redde sit liv har tilbudt sine rigdomme; men han er blevet dræbt.

Hjalte:

Fylker fast skaren!
Følg, hvad Rolf lærte,
Hrøriks haarde bane,
den ringkarriges.
Fattig var Hrørik,
dog fæ han ejed;
Guld han kun sanked,
ej gæve kæmper.

Rolf ham med hær gæsted.
Gaver bød da Hrørik,
tømte for porten
pungens gyldne byrde,
strøede for kongeborgen
kisternes malmpragt,
— ødte paa uven,
hvad for egne spartes.

Skjoldung ham dog fældte,
skifted saa godset
blandt fuldtro svende,
selv tog han intet.
Intet var dyrt ham:
dem det undtes,
intet var saa kært,
at det jo kæmperne gaves.

Af vore nordiske kilder til kendskabet om begivenhederne i Lejre omkring 500 er Bjarkemaalet den ældste. Kvadet var kendt over hele Norden, og vi ved, at før slaget om Stiklestad 1030 kvad Tormod Skjald det for kong Olaf. Digtet er altsaa ældre, antagelig blevet til i det tiende aarhundrede. Men den Hrørik, som Bjarkemaalet taler om, er aabenbart den samme, som Bjovulfkvadet omtaler som Hroars søn; vi ser ham her som mindreaarig og mærker os, hvad der paa dette sted staar: at dengang var der endnu venskab mellem Rolf og Hroar. Det berettes ogsaa, at Hroars dronning, Valtjov beder Rolf gengælde det venskab, han har nydt hos hende og Hroar overfor sønnen. Vi forstaar, at kvadets digter ved

mere, end han siger. Bjarkemaalet giver forklaringen. Hrørik er virkelig blevet konge efter sin fader; men Rolf har overfaldet ham og delt hans skatte ud til sine mænd. Det er unægtelig en plet paa den mands ry, der for hele Norden stod som den fuldendte fyrste. Men hans gerning maa ses i lys af tiden; overalt finder vi det samme, et ubændigt magtbegær uden nogen art af skrupler, saaledes hos Franker, Vestgoter, Østgoter, Longobarder. Forøvrigt kom hævnen jo til Rolf. Hjørgeirs tre gange forbigaaede søn, Hjartvar retter et angreb mod Rolf, som denne har gjort det mod Hrørik — og med samme resultat. Vi har nævnt, at Bjovulfkvadets digter røber viden om, at Lejreborg skal brænde; det er sagtens sket ved denne lejlighed.

Vi skal nu opstille en historisk rigtig kongerække for lejrekongerne:

1. Halfdan o.450; han efterfølges af sin ældste søn,
2. Hjørgeir. Efter dennes død følger
3. Halfdans anden søn, Hroar, der ifølge Bjovulfkvadet regerer i over 50 aar, det vil sige til op mod 500. Den tredie søn, Helge er aabenbart død forinden. Hroar følges af sin søn,
4. Hrørik, der dræbes af sin fætter, Helges søn,
5. Rolf. Efter at have hersket med berømmelse nogle aar overfaldes han paa samme maade af Hjørgeirs søn,
6. Hjartvar, og vi tør vel stole paa sagnets oplysning, at hans herredømme kun varer kort.

At Hjartvars hustru har været Skuld er ikke usandsynligt. Ihvertfald findes i Horns Herred landsbyen Skuldelev, og endelsen -lev, der betyder saa meget som »noget at leve af«, livgeding, er karakteristisk for dannernes bosættelse i folkevandringstiden.

Med Hjartvars endeligt er Halfdanslægten uddød, og Lejres rolle som kongesæde udspillet. Men aabenbart ikke som midtpunkt for gudsdyrkelsen. Ihvertfald skrivet Thietmar af Merseburg omkring aar 1016: »Der findes i hine egne en by, Lejre paa Sjælland, hvor hvert niende aar i januar maaned paa den tid, da vi fejrer Kristi fødsel, alle mødes og dræber til deres guder 99 mennesker og lige saa mange heste foruden hunde og haner, som man ofrer af mangel af høge, idet de er overbeviste om, at disse hos underverdenens guder skal tjene dem og sone deres synder.«

Vi er her ved noget paafaldende, bogstavrimet: Alle offerdyrenes navne begynder med H. Vi mærker os, at det samme gælder Lejrekongernes navne, som vi har set. Men ikke de alene. Ogsaa »syddanernes« kongers

navne rimer paa H. Bjovulfkvadet opgiver disse navne paa syddanske konger: Hermod, Hredel, Hugleik, Hardraad, Hnæf, Hengest, Hildeburg; foruden nogle, der synes at tilhøre kongeslægten, Hok. Og vi er i stand til at tilføje et navn fra guldhornene: Hlewagastir.

Hvad Bjovulf angaar, synes alt, hvad der fortælles om ham at være eventyr; men iøvrigt lader B'et i hans navn sig forklare: han er Hugleiks søstersøn, og da navneopkald i folkevandringstiden alene gaar paa det første bogstav i faderens navn, hører han ikke med her.

Vi har i det hele taget vanskeligt ved i den nordiske overlevering at finde en skikkelse, der kan være Bjovulf. Det skulde maaske være Bjarke. Den ene bekæmper en trold, der foruroliger kongsgaarden; den anden ifølge Saxo en bjørn; men i Rolf Krakes saga er det en drage. Heller ikke i dansk navnestof finder man noget personnavn, der leder tanken hen paa Bjovulf; men maaske er der nogen forbindelse til stednavnet Bjuv i Skaane?

At Helge har været Rolfs fader, maa staa fast, men at han har været den meget mærkelige personlighed, som senere nordiske sagn ved at berette om, er knap saa sikkert i betragtning af Bjovulfkvadets tavshed. Om Hjørgeir hører vi i det mindste Hroars ord: »Han var bedre end jeg.« Men om Helge hører vi kun, at han var yngste broder. Aabenbart er sagen den, at saasom sagnet med forkærlighed har dvælet ved Rolf, saa har det ogsaa søgt at skaffe ham en navnkundig fader. At Rolfs moder har heddet Yrsa skal nok være sandt; men en nærmere betragtning af hendes navn gør det af med alle beretninger om dronning Alof og blodskamsforholdet. Navnet Yrsa er ganske paafaldende i det nordiske navnestof; derfor har sagaen ogsaa forsøgt at forklare det derved, at hun var opkaldt efter en hund, tilmed en saksisk. Sagen er den, at navnet ikke er nordisk, men romansk. Paa latin er det Ursula. Det forklarer sagen, i det frankiske omraade, Vesttyskland, Gallien, var navnet Ursula almindeligt. Hun er en frankisk prinsesse.

Bjovulfkvadet beretter, at der længe havde været krig mellem daner og hadbarder; men der blev sluttet fred, og for at sikre denne, blev Hroars datter, Frøvar, lovet til Ingeld, søn af Frode, hadbardernes konge. Men ved bryllupsfesten ser en »ældgammel kæmpe, bister i hu«, hvorledes en dansk hirdmand gør sig til af et sværd, han har taget som bytte, og siger til en af hadbardernes stridsmænd: »Kender du ikke din egen faders sværd igen? Skal virkelig din faders drabsmand uhævnet kunne skryde af

sin gerning her?« Saadan bliver han ved med tirrende ord, indtil den hadbardiske kriger dræber Frøvars ledsager.

Nu brydes der ed paa begge sider,
nu svulmer der had og harm hos Ingeld;
og under de stridende stunders tummel
hans elskovs-hu til hans hustru kølnes.
Thi regner jeg hadbardernes huldskab og venskab
for skrøbeligt, — det, som de danerne svor,
men nidfyldte brød.

Vi genkender sagaens og Saxos beretning om Ingjald. Noget historisk maa ligge til grund.

Den aldrende kriger er aabenbart Stærkodder. Vi husker, han kom til Ingjald, Frodes søn og ved sin tale forhindrede ikke alene al forsoning mellem kongen og arvefjenden, men ophidsede ham i den grad, at han dræbte Svertingsønnerne. Den nordiske overlevering har glemt hadbarderne og deres kamp mod danerne; den gør en hadbarderkonge til dansk konge og indfører som fjender en senere tids fjender, tyskerne.

Historien har en fortsættelse. Af Bjarkemaal saavel som Saxo og saga fremgaar det, at en vis Agnar Ingildsen vilde ægte Rolfs søster, Rude, men Bjarke dræbte ham i tvekamp. Denne Agnar er aabenbart søn af den kong Ingeld, der forskød Frøvar. Tvekampen er at forstaa som den sidste afgørende kamp mellem daner og hadbarder. Folkekampe som saadanne har sagn og digtning ikke megen forstaaelse for, hvor der er mulighed for det, bliver den omskrevet til en kamp mellem personer. Agnar døde leende, hedder det. Det har været frygtelige og farlige fjender for danerne, disse hadbarder. Hvem var de?

Nordisk og angelsaksisk tradition er enige om, at Ingjalds fader hed Frode, den nordiske oplyser yderligere, at hans søn hed Agnar. Nu opfattede vore fædre bogstavrimet saaledes, at medlyd rimer paa den samme medlyd, men en selvlyd paa alle selvlyde. Den hadbardiske kongeslægt holder sig altsaa til tidens navneskik, hvad angaar Ingjald-Agnar. Men hvad med Frode? Det er værd at mærke sig, at saa mange »danske« konger har heddet Frode. Saxo har hele fem af dem. Har Ingjald levet, og det har han utvivlsomt, saa har hans fader ikke heddet Frode, men haft et navn, der begyndte med en selvlyd. FRODE har været en titel og har be-

tydet saadan noget som Frejs udvalgte eller Frejs ypperstepræst. Guden Frejs navn staar i forbindelse med frodig og fred, og det gør Frodes ogsaa. Vi ser da ogsaa, at de konger, der bærer dette navn paa en eller anden maade er trivselens og velstandens konger. Der er nu den Frode, om hvem sagaen beretter, at han fik en kværn, der kunde male guld. Der er Frode Fredegod, der skaber fred, sikkerhed og guldrigdom.

Det hedder om Frej i yngre Edda: Han er den navnkundigste af aserne; han raader for regn og solskin og dermed for jordens grøde, og han er god at paakalde for aaring og fred; han raader ogsaa for menneskenes rigdom.

Frej, der intet sværd har, kæmpede med jætten Bele og dræbte ham med et hjortegevir. Men Frode Fredegod stanges ihjel, hos Saxo af en søko, i Skjoldungesaga af en hjort. Vi udlæser heraf: Kongen er som Frejs repræsentant blevet ofret til Frej, sig selv. Forestillingen genfindes i de fleste, om ikke alle offerreligioner: Den, der skal ofres, opfattes som guden, der ofres til sig selv. Vi har hørt om, hvorledes Odin hang paa det vindruskede træ, ofret til sig selv, og vi ved, at krigsfanger ofredes til ham netop ved hængning. Poseidonios skriver omkring 100 f.Kr., at det hos gallerne kunde ske, at en mand frivilligt lod sig ofre til guderne; man gav ham da guld og sølv og vindunke, som han uddelte til sine arvinger, hvorefter han blev hugget ned. Jesu selvofring, som finder sted omkring hundrede aar efter, er udtryk for en lignende opfattelse.

I Snorres Heimskringla hedder det:

Efter Njord tog Frej ved riget; han blev kaldt drot over sveerne og tog skattegaver af dem; han var vennesæl og aarsæl som sin fader. Frej byggede ved Upsal et stort hov og satte der sit hovedsæde og lagde til det alle sine indtægter, lande og ejendele. Dette er begyndelsen til Upsale-Øde, som bestaar den dag idag. I hans tid herskede Frode-freden, da var der god aaring i alle lande. Sveerne mente, det skyldtes Frej, og derfor blev han saa meget mere dyrket end de andre guder, som i hans dage landsfolket blev rigere af freden og de gode aar. Frej kaldes ogsaa Yngve; dette navn blev siden brugt som et værdighedsnavn, og Yngling hed siden hans ætmænd. Frej døde af sygdom; men da døden nærmede sig, fandt hans mænd paa raad og lod kun faa komme til ham; men de byggede en stor høj med en dør og tre glugger. Men da Frej var død, bar de ham lønligt ind i højen og sagde til sveerne, at han levede; de vogtede ham der i tre vintre, men al skatten hældte de ind i højen gennem gluggerne, gennem

den ene guldet, gennem den anden sølvet, gennem den tredie kobberet. Da holdt den gode aaring sig.

Det er jo, som vi ser, beretningen om Frode Fredegod om igen. I tre aar holder man folket hen med, at den døde konge stadig lever, for at den gode aaring, lykken kan vare.

En saadan FRODE har aabenbart Ingjalds fader været, og efter Frejs andet navn, Ing eller Yngve, er sønnen blevet opkaldt. Det var en højt æret, men farlig post. Dersom tiderne blev slette, kunde folket kræve, at kongen selv ofrede sig til guderne. Vi har alt hørt om Stærkodders første niddingsdaad, drabet paa kong Vikar; der er i virkeligheden tale om en kongeofring, hvad vor hjemmelsmand Saxo ikke har forstaaet. Ganske utvetydig er Snorres beretning om den svenske konge, Domalde: »i hans dage blev der sult i Svitjod. Da holdt sveerne store blot ved Upsal. Den første høst blotede de okser, men aaringen bedredes ikke derved; næste høst blotede de mennesker, men aaringen blev den samme eller endnu værre. Men den tredie høst kom sveerne mandsstærke til Upsal den tid, da blotene skulde være. Høvdingene holdt da raad og blev enige om, at Domalde, deres konge, maatte være aarsag til uaaret, og tillige, at de skulde blote ham for at faa godt aar, bære vaaben paa ham og farve gudebillederne med hans blod. Og det gjorde de.«

Denne opfattelse, som synes os saa fjern, har været almindelig verden over. Saa sent som 1914 blotede et sibirisk folk sin konge paa grund af uaar; med hans eget samtykke ofrede hans søn ham til guderne.

De svenske konger, der var Yngve-Frejs efterkommere, havde navne, der begyndte med selvlyd, dvs. rimede paa stamfaderens navn; vi kender hos hadbarderne, der aabenbart har dyrket den samme gud, to kongenavne, der begge begynder med selvlyd; det har sikkert ogsaa Ingjalds faders navn gjort. Frode var hans kongetitel og forpligtelse. Vi forstaar da, at den Frode, der af sagaen opgives som kong Halfdans banemand ikke er hans broder, men hans fjende, hadbardernes hersker.

Hvor boede hadbarderne? Ikke i Jylland, thi de omtales i Bjovulfkvadet ikke som Hugleiks, men som Hroars fjender, og det fremgaar jo ogsaa af Bjarkemaalets oplysninger, at Frode er Lejredanernes fjende.

Har de da boet paa Sjælland? Det er ikke sandsynligt, vi kender den gamle sjællandske kongeslægt, Sigerslægten »Siklingerne«. Tilbage bliver Skaane, og flere spor peger virkelig i den retning. Man har tænkt sig, at det andet navn, Stærkodder gaar under, Starkad egentlig er Stark-

Had, altsaa den stærke Hadbard; det er ikke usandsynligt, hans tilknytning til hadbarderne er hjemlet, saavel af Bjovulfkvadet som Ingjaldskvadet; men skønt han blev den mest yndede folkehelt over hele Norden, er det dog i Skaane, vi skal lede efter stedfæster for hans skikkelse. Kampen med bersærkerne finder sted paa Rolyng Hede i Skaane, og det er paa, samme hede, han fældes af Hader, og ved Rolyng Bro springer hans sværd op af skeden og kaster sig i aaen. Ved dette stednavn maa vi vistnok med Axel Olrik formode, der menes heden omkring Rønne Aa. I Lund Domkirke opbevaredes i middelalderen Stærkodders tand — af overmenneskelig størrelse.

Men der er mere; et herred i Skaane hedder Ingelsted Herred, og hovedbyen, der har givet det navn, er Øster Ingelsted. Nu er det almindelig erkendt, at vor herredsinddeling netop gaar tilbage til folkevandringstiden; vi ser heraf, at Ingelsted dengang har været saa betydelig en by, at den kendtes værdig at give navn til et herred; her var tinget. Nu er navnet jo paafaldende, og den stedlige tradition holder da ogsaa stejlt paa, at her regerede i gamle dage »Kong Ingel«. Der laa i byen en ældgammel sædegaard. Omkring 1600 havde den fire længer, og hovedbygningen, et betydeligt stenhus, som Glimmingehus, sagdes at have været Ingels kongsgaard. Af en gammel inventarliste fra 1695 fremgaar, at den skal have rummet »Kong Ingels natpotte«, og »Kong Ingels lønstol«. Gaarden findes ikke mer, saa lidt som det interessante inventar. Svenskerne har i deres jagt paa minder fra den danske tid faret haardt frem. Kort efter 1700 begyndte ødelæggelsen, og 1765 var alt jævnet med jorden.

Vi begynder allerede at ane, at danerne er et indvandret folk. Anelsen bestyrkes, naar vi betragter forholdene paa Sjælland. Beretningen om Hagbard og Signe er ikke lutter sagn. Saxo vil vide, at kong Sigvald havde sønnen Sigar og datteren Sigrid, Sigar atter sønnen Sigvald og datteren Signe. Der er god sammenhæng i disse navne betragtet ud fra folkevandringstidens navneskik, og utvivlsomt udgør de en historisk rigtig række, ja, man maa tro, at naar Saxo opgiver navnet paa Sigars sønnedatter som Gyrithe, saa er det en fejl for Syrithe, dvs. Sigrid. Man kalder da ogsaa slægten Siklingerne. Vi ved, hvor den holdt til, i Sigersted; navnet taler for sig selv. Men Sigersted er saa at sige en forstad til Ringsted, som vi kender som videslets gamle tingsted og helligby. Vi har ogsaa lært, at det er broncealderens solgudinde Ring, der blev dyrket her, saa det er let for os at se, at Siklingernes rolle paa Sjælland har været en noget lignende

som Frodernes i Skaane: at være de fornemste offergoder, Videslets sikkerhed for god aaring. De navne, Saxo opgiver som Siklingernes fjender begynder alle med H: Hagbard, Hamund, Helvin, Hake, der er endda to af navnet Hamund og to af navnet Hake. De er vikinger. Vi fejler næppe, naar vi siger, at de er daner. Ogsaa Snorre kender vikingekongen Hake. Folkekampen bag sagnet om Hagbard og Signe træder tydeligt frem; det er danerne, der trænger frem ad søvejen og søger at underlægge sig den oprindelige befolkning. Paa fortællingens tid har endnu Siklingerne overtaget. Men det har aabenbart ikke varet længe. Hagbards broder, Hake hævner hans død og dræber Sigar. Det fremgaar dog af fortællingen, at det ikke lykkes Hake, at sætte sig fast paa Sjælland.

Vi forstaar nu bedre forholdet mellem Sjællands to kongebyer Lejre og Ringsted-Sigersted. Danerne, der er kommet som vikinger til Sjælland, er sejlet saa langt ind i Isefjorden — eller Roskildefjord — som muligt, og her i den inderste vig har de haft deres lejr; med den som udgangspunkt har de bemægtiget sig Sjælland. Ordet Lejre, (Oldnordisk Hleidra — bemærk H'et) betyder hytterne, dvs. barakkerne. Men det er ikke blevet ved barakker, senere, da Videslet er helt og Skaane delvis undertvunget, fremtræder Lejre som den straalende kongeby. Fra denne oldtidens danske hovedstad stammer den nuværende. Hroar grundlægger Roskilde; tradition saavel som byens navn bekræfter det. I vore dage har man under Roskilde Domkirkes højalter fundet en kilde, aabenbart den gamle helligkilde, hvis navn indgaar i byens. Pladsen for en domkirkes højalter er jo ikke tilfældig valgt, som vi alt har lært. I den tidlige middelalder var Roskilde kongesæde, og fra kristendommens indførelse bispesæde. Men det er Roskildebispen Absalon, der grundede København, som da ogsaa i et par aarhundreder var Roskildebispens ejendomsby, indtil kongen overtog den som sin hovedstad. Som Roskilde er en udlægger af Lejre, er København en udlægger af Roskilde. København er altsaa med rette danernes hovedstad.

Ringsted, Sjællands midtpunkt var derimod almuens mødested, Helligby og hovedstad, og det blev byen ved med at være gennem middelalderen, helt op til enevælden.

Men nu Ringsted-kongeslægten? Vi formoder, selv om det jo ikke kan bevises, at det er den samme slægt, der fra broncealder, ja maaske stenalder har siddet som konger og offergoder i og ved Ringsted. Saxo lader slægten uddø eller rettere forsvinde ved indgifte i danernes kongeslægt;

men det er nu ikke saa sikkert. I det ellevte aarhundrede sidder en saare mægtig og rig stormandsslægt i Midtsjælland, Hviderne. Skjalm Hvide var saa mægtig, at han paa egen haand, uden om dankongen, Erik Ejegod, udbød den sjællandske søleding og gjorde med den et lykkeligt tog mod venderne. Dette er, som man ser, kongelig magtbeføjelse, han udøver, men kun for Sjælland. Overalt paa øen havde Hviderne godser, men netop især omkring Ringsted. Skjalm Hvides søn Asser Rig har sin gaard i Fjenneslevlille, der lige som Sigersted ligger lige uden for Ringsted. Skjalm Hvide er værge for Erik Ejegods søn, Knud Lavard; Asser Rig er paa samme maade værge for den unge Valdemar.

Med dette i tanken forstaar vi bedre skaaningernes oprør mod Absalon: Han var ikke alene sjællænder, han var efterkommer af den gamle sjællandske kongeslægt, og mens skaaninger saavel som jyder kunde anerkende dankongen, der var fælles for alle rigets tre lande, saa var Absalon for dem udlændingen fremfor nogen.

Denne urgamle sjællandske kongeslægt er ikke uddød endnu.

Attila

Ikke alene er det indrettet saaledes her i livet, at den, der udelukkende vil det gode, kommer til at gøre megen skade, men omvendt, den hvis hele stræben ligger i det nedbrydende, kommer til at opbygge, saa her saa der. Dette er Attilas tilfælde. Han var efteraarsstormen, der ryddede op til foraaret. Han ødelagde Romerriget og forberedte renæssancen; han hærgede Norditalien og drev veneterne ud paa de smaa laguneøer i Adriaterhavet, det vil sige grundede Venedig. Han har ogsaa, som i forbifarten og uden at tænke derpaa, grundet det danske rige; men mens de historiske kilder taler højt om hans bedrifter i syden og vesten, hvor de skrivekyndige boede, tier eller taler de kun lidt om hans forhold i de nordlige lande; her maa sluttes fra deres faa antydninger og iøvrigt fra fund, stednavne, sagn m.m.

Længe, ingen ved hvorlænge, havde Østersøen været et germansk indhav, som Kattegat og Vesterhavet i vore dage. Vi ved, at i broncealderen var indoeuropæiske, om man vil urgermanske stammer fra det sydøstlige Europa, »Skytien« kommet til Norden. Naar vi i historisk tid finder

Østersøens sydkyst befolket med germanske stammer, er forklaringen sikkert den dobbelte, at dels er en del germanere blevet staaende her, dels har der fundet en kraftig tilbagevandring sted fra Norden. Vi finder her i Austrvegr, Østvejen, som vore fædre kaldte dette omraade, folk som Brandigerne, Varnerne, Glommerne, Ylfingerne og Rugierne; af disse synes Glommernes navn at vise tilbage til Glommen i Norge og Rugierne til Rogaland. Efter disse sidste er øen Rygen opkaldt, Warnemünde indeholder et minde om Varnerne.

Blandt disse folk landede, saaledes fortæller Jordanes, Goternes historieskriver (551), tre skibe fra øen Skandza (Skandinavien) med Goternes fædre ombord. Noget kan der nok være derom, ihvertfald rummer det nuværende Sverrig hele tre Gotefolk: Øst- og Vestgøter, samt Guterne paa Gulland. De drog til kamp mod Rugierne, Holmrygerne, som de ogsaa kaldtes, og slog dem. Siden trak de langsomt videre mod sydøst, idet dog det ene skibs mandskab, der tog navnet Gepiderne, drog mod syd.

I midten af det 3. aarhundrede naaede Goterne Sortehavet, og fra Dnjeprmundingen sejlede deres vikingeflaader mod Romerriget. I lange perioder var der dog fredeligt handelssamkvem mellem romere og goter. Ulfila, en goter af romersk-græsk afstamning, skabte paa grundlag af græsk skrift et gotisk alfabet og oversatte bibelen til sit eget sprog, idet han dog udelod kongebøgerne, af frygt for, at de skulde bestyrke hans landsmænd i deres krigeriske tilbøjeligheder. Fra Ulfila udgik en kraftig mission, og henved den tid, da Hunnerne rykkede frem, havde størsteparten af Vestgoterne, det er den del af folket, som boede vest for Dnjepr, antaget kristendommen, og ogsaa blandt Østgoterne havde den slaaet rødder. Vi ved forøvrigt ikke meget om Goternes oprindelige religion. De opgav som deres stamfader Gapt, og dyrkede Anser, gudelignende helte. Ordet er det samme som Aser. Asger og Ansgar betyder det samme: Ase-Spyd.

Omkring 370 naaede goterne deres højeste magtudfoldelse under Ermanrik af Amalernes berømmelige slægt. Hans rige strakte sig over hele det store, ikke altfor bestemte omraade, vi kalder Østeuropa, hvorved ganske vist maa bemærkes, at de germanske og slaviske folk, han herskede over, havde en vis selvstændighed under egne konger.

Om Hunnernes komme fortalte Goterne senere: En af deres konger, Filimer, havde engang fordrevet alle hekse fra Goterne, men de drog da

øst paa og avlede der med urene aander Hunnerfolket. Det drog senere mod vest og naaede det Asovske Hav, »de mæotiske sumpe«, som det dengang hed. Endnu kendte de ikke Goterne: men da skete det en dag, at nogle hunner paa jagt efter en hind saa, at den løb ad en sti gennem sumpene, som ingen hidtil havde troet, man kunde komme over. De fulgte den og kom saaledes til goternes land. I virkeligheden havde hinden været en ond aand, der vilde anstifte ulykker. For da hunnerne havde lært vejen at kende, stormede de løs paa goterne.

Det er ikke let at sige, hvor meget sandt, der er i dette sagn. Hvad vi ved er dette: fra de ældste tider har den nordlige del af det europæisk-asiatiske fastland været delt mellem indoeuropæiske og finske stammer, de første i vest, de sidste i øst; i det nordlige Skandinavien mødtes de. Det i en vid forstand finske omraade strakte sig til Altai-Bjergene, hvor det finske folk HUN, egentlig en løs sammenslutning af mange beslægtede stammer, gennem tusind eller totusind aar havde levet som røvere eller nomader og til stadighed havde foruroliget det kinesiske rige. Omkring vor tidsregnings begyndelse begyndte hunnerne at trække mod vest. 370 stødte de paa et andet nomadefolk, Alanerne, som de slog og tvang til hærfølge. Herefter overskred de Don under deres konge Balamber og fik grænser til Ermanriks rige. Ikke alene ved deres sejre, men ogsaa ved deres frastødende udseende indgød de skræk. Naar et drengebarn blev født, blev dets hud omkring hage og kinder flaaet af »for at det i tide kunde lære at taale saar«, siger Jordanes. I virkeligheden var grunden den, at man vilde forhindre senere skægvækst, hvilket kun til dels lykkedes, idet arret vel forhindrede skæg i at vokse, men ikke overalt. Hertil kom, at man indbandt børnenes hoveder i klude for at give dem en flad næse og en vanformet hjerneskal. Øjnene, der var sorte og stikkende, laa dybt i hovedet. Renlighed kendtes ikke, klædedragten var sammensyet af rotteskind. Deres sko var saadan, at de kun daarligt kunde gaa med dem, men det var heller ikke af større betydning, kvinderne boede i vognene, mændene paa deres hest, de spiste, ja sov til hest. Et romersk gesandtskab, der vilde høres, maatte være beredent. Ilden kendte de vel — til at brænde byer af med, men ikke til køkkenbrug; det kød, de vilde spise, lagde de raat under hestesadlen og red med det, indtil det var blevet tilstrækkelig mørt. Vort ord »tartarbøf«, er et minde herom.

Gruen ved synet af dem forstærkedes ved deres eksempelløse grusomhed og samvittighedsløshed.

Deres heste var smaa og grimme, men særdeles udholdende. Det var Hunnernes særlige kunst at skyde sikkert med hornbuen fra hesteryg og i fuldt firspring. At det er dem, der har opfundet sadlen kan vi med nogenlunde sikkerhed slutte af

1. at de kunde sidde, spise og sove til hest
2. at et rytterbillede af Karl den Store, o.800, er det første billede, vi kender af en europæisk rytter, der har sadel.
3. at sadlen først med Han-Dynastiets tid (de første aarhundreder efter vor tidsregning) kendes i Kina.
4. Endelig meldes det til overflod, at Attila efter nederlaget paa de katalauniske marker beredte et dødsbaal for sig selv af sadler.

Kort før Hunnernes komme havde Ermanrik bekæmpet en opstand af to brødre, men da han ikke kunde fange dem, lod han sin hævn gaa ud over deres søster Sunhilde (Svanhild), som han lod trampe ihjel af vilde heste. Hendes brødre havde da opsøgt ham og saaret ham, og saaret var endnu ikke lægt, da hunnerne angreb. Under disse forhold vovede Ermanrik — han var da 110 aar — ikke at haabe paa sejren, og han begik da selvmord (375). Hans efterfølger Vinitar faldt i krigen mod Hunnerne, der derefter undertvang østgoterne. Vestgoterne flygtede i rædsel over Donau, den romerske grænse, og fik af kejseren tilsagn om bolig i Illyrien mod at forpligte sig til krigstjeneste. De blev imidlertid slet behandlede, og den lovede sold udeblev ofte, hvorfor hele folket, 200-300.000 vaabenføre mænd, foruden kvinder, børn, gamle og kvæg brød op og hjemsøgte Italien. 410 stormede og plyndrede de Rom under deres konge Alarik; herfra drog de videre til Syditalien, hvor Alarik døde; da de ikke vilde blive her, men vilde skaffe ham en sikker grav, bortledede de Busentofloden fra dens leje og begravede ham med store skatte i dens bund, hvorefter de ledte floden tilbage og dræbte de trælle, der havde udført arbejdet, for at ingen skulde røbe stedet, som da heller aldrig siden er fundet. Herfra fortsatte vestgoterne nordpaa og skabte sig, med Toulouse som hovedstad, et stort rige, bestaaende af det sydlige Gallien og den iberiske halvø; paa denne havde allerede en anden germansk stamme, vandalerne søgt at sætte sig fast; de blev forjaget og fortsatte deres vandring til Karthago, hvor de grundede sig et rige, der kom til at bestaa i 95 aar, indtil det blev ødelagt af Justinian og Belisars tropper.

Ikke et folk, ikke en stamme i Europa forblev uberørt af Hunnernes indtrængen. Østgoter, Gepider, Slaver blev som Alanerne tvunget til

hærfølge, andre lykkedes det at undslippe, foruden vestgoter og vandaler kan nævnes frankerne, der fra Rhinegnene trængte ind i Gallien; burgunderne (der vistnok stammede fra Bornholm, Borgundarholm), havde boet i det nuværende Polen og flygtede herfra til egnen omkring Worms; forjagne ogsaa herfra fortsatte de ind i Sydøstgallien. Ved Elbens nedre løb boede paa Tacitus' tid Langobarderne, der hævdede at stamme fra Norden. Paa Ermanriks tid boede de ved Weichselen; men her blev de overrumplet af hunnerne og forjaget til Karpaterne. I nord satte angler, friser, saksere og jyder sig fast i Britannien, hvorfra de romerske hære var blevet trukket tilbage efter Roms plyndring ved vestgoterne. De indfødte, Britterne drev de vestpaa; en del søgte over kanalen til halvøen Armorica, der nu efter dem hedder Bretagne.

Et mærkeligt folk er Herulerne. De synes at have boet i Danmark; vi træffer dem først paa sydsiden af Østersøen, hvorfra de vandrer mod syd, idet de stedse optræder som forbundsfæller af goterne. Ermanrik tvang dem ind under sit vælde; efter hans død maatte de følge hunnerne. De skildres som raa, drikfældige og usædelige, men yderst krigeriske. Stedse holdt de fast ved deres gamle guder, som de bragte menneskeofre. Naar en herul blev gammel, opstablede han et baal, hvorpaa han satte sig for at blive dræbt af den, han havde udset til sin drabsmand, hvorefter baalet antændtes. (Vi minder her om Stærkodders død; vi ved, at heruler blev tilbage i Norden, er han ikke af dem, saa hører han dog aandeligt til iblandt dem.)

Hvor bliver under alt dette Østvejfolkene af? I spredte grupper fandt en del af dem vej til romerriget, men resten forsvinder, det vil sige bliver borte for historikerne i syd. Da opmærksomheden atter rettes mod landet øst for Elben, er det befolket med slaviske stammer, venderne.

*

I det første tiaar efter 400 saa det ud til, at hunnernes magt skulde gaa i opløsning, svækket af stammestridigheder; men under Rugilas (død 434) tager deres magt atter til, riget breder sig nu fra Volga og det Kaspiske Hav til Donau. Han efterfølges af sine nevøer Attila og Bleda, under hvilke hunnernes magt yderligere styrkes. 445 myrder Attila sin broder og er dermed enehersker. Hans navn betyder Volga, saa vi tør formode, at han er født ved denne flod. Han var ret gammel, da han kom til magten, hi-

storikerne kender ham kun som graaskægget. Med Attila naar hunnervældet sin højeste udfoldelse. Han bød over alle de hunnisk-finske stammer fra Altaibjergene til Alperne, dertil over Alanerne, Østgoterne, Gepiderne, Herulerne, Thüringerne og Rugierne. Det sagdes, at hvor hans hest traadte, der voksede intet græs. Der gik et sagn blandt hunnerne om, at den, som ejede krigsgudens sværd, skulde være verdens herre. Nu skete det, at en hunnisk hyrde saa, at en kvie haltede og blødte paa det ene ben; han fulgte dens spor og fandt et halvt nedgravet mægtigt sværd. Han begav sig straks til Attila med det; der var for denne og hans mænd ingen tvivl om, at det var krigsgudens sværd, den store hersker saaledes paa underfuld vis var kommet i besiddelse af. Med dette sværd fulgte ganske vist det kald at erobre verden, men det var netop, hvad Attila ønskede. Og hans menige krigere, hunniske som gotiske, maatte spørge sig selv, om den, der ejede krigsgudens sværd og vidste at føre krig, som Attila gjorde det, ikke var krigsguden selv?

Saa stort var Attilas rige, at han en tid lang var i tvivl om, hvorvidt han først skulde overfalde det vestromerske, det østromerske rige eller perserriget. Hvor langt naaede han mod nord? 448 fik den østromerske gesandt Priskos i Attilas lejr i Pannonien (Ungarn) at vide, at han nylig til sit rige havde føjet »Øerne i Oceanet«. Hvis dette ocean ikke er Nordhavet, saa maa det i det mindste være Østersøen, og de danske øer maa i begge tilfælde være indbefattede. Dette bekræftes paa anden vis. Henved 35 stednavne i Danmark begynder med HUN eller HUND. At der i det sidste tilfælde kun undtagelsesvis er tale om husdyret, saaledes i HUNDSHALE, beviser navnets andet led, f.eks. Hundborg, hvor hundens borg ikke vil give nogen mening, det vil derimod hunnernes borg. Paa folkevandringstiden betød dige skanse, vi ved det fra de forskellige »diger« ved den jydske hærvej. Kan da Hundige betyde andet end hunnerskanse? Hundevadt, som er navnet paa en sønderjydsk slægt, aabenbart opkaldt efter den landsby, der hedder Unevad, kan ikke betyde hundenes vadested, men meget vel hunnernes. Ved stednavne som Hune (Vendsyssel) og Hunehals (Halland) er der ingen tvivl mulig. Forvekslingen mellem hund og hunner er naturlig i en tid, der har glemt Attila og hans mænd, men skal forklare sig det gamle stednavn. En lignende forveksling har sagnet gjort sig skyldig i. Lejrekrøniken fortæller, at den grumme kong Adils erobrede Danmark, og for at haane danskerne satte han en hund til at være hans stedfortræder; den hund skulle de alle bøje sig for. Men en dag, da den

sad i raadet, fik den øje paa nogle hunde udenfor, der sloges; den sprang hen og blandede sig i slagsmaalet, men blev bidt ihjel. Nu er Adils aabenbart, ihvertfald i dette tilfælde, den samme som Attila, navneligheden er paafaldende. Sagnets historiske indhold er da: Attila erobrede Danmark og indsatte en HUN til at styre riget paa sine vegne, men denne blev siden dræbt.

Ogsaa Saxo ved at berette om hunnernes overfald paa Danmark; her er kongens navn ganske vist Hun, men skildringen af ham og hans hærs størrelse, den æder sig selv op, som Attilas gjorde det paa felttoget til Italien, peger hen paa Attila. Endelig har Saxo ham et andet sted, ikke som fjende, men som dansk konge, nemlig som Skjolds søn Humble. Dette er nemlig et af Attilas navne. I et oldfransk kvad om slaget paa de katalauniske marker betegnes han som *Humbers, roi des Hunus,* (Roman de Brut, V. 1331).

Denne Humble har afsat sig et minde i en landsby af samme navn paa Langeland. Til overflod nævner Saxo, at han efterfulgtes af sin broder Loter. Men Attila havde en svoger, som romerne kaldte Laudarius; det er aabenbart den samme person, der er tale, om.

En frankisk kilde, der er skrevet o.900 og paa aarbogsagtig vis behandler normannernes hærgninger i Frankrig fra 833 til 896, omtaler som deres hjemland øen »Scanzia« og siger, at den er befolket med goter, hunner og daner. Aabenbart er de ikke uddøde endnu i Norden paa krønikens tid, vi har da ogsaa spor af, at der har været hunner med paa vikingetogene. Paafaldende er det, at en havarm i England hedder Humber, aabenbart opkaldt efter Attila. Et par km. syd for Northampton ligger landsbyen Hunsborough; men Morton, der skrev i det 18. aarhundrede, vil vide, at her laa en dansk lejr.

Ogsaa Norge har hunniske minder; Atlefjord; ja, til Island strækker navnet sig: Hunavatn.

Skulde nu disse indicier ikke være stærke nok for den kritiske læser, saa er her det afgørende bevis for, at hunnerne har været her.

Som det rytterfolk, hunnerne var, spillede hesten en stor rolle i deres religion. Endnu i vort aarhundrede har rejsende i hunnernes hjemland, Altai, set et hesteoffer. Ved festen for guden Ulgøn i den syvende himmel ofredes en hest paa barbarisk vis. Ved hjælp af snoretræk om dyrets ben knækkes rygraden. Dernæst spises kødet, og hestehovedet sættes paa en stang, som stikkes skraat i jorden, og over stangen hænges huden med

fødderne dinglende ned. Paa dette dyr skal den afdøde ride til de saliges boliger.

Udgravninger viser, at ofringer af denne art har fundet sted overalt, hvor hunnerne har været. Men saadanne hesteofre er paavist i Danmark, saaledes paa Mors, Lolland, Bornholm, to steder paa Sjælland, hvoraf det ene hedder Hundstrup Mose.

Hunnerne har altsaa erobret og besat Danmark. Priskos' oplysning viser, at det ikke er sket før Attilas tid, og sagnet om hundekongen gør det sandsynligt, at det hunniske rige her ikke har overlevet den stedfortræder, han indsatte.

At lære denne hersker, der som den første har givet det danske riges forskellige stammeomraader en fælles ledelse, nærmere at kende, vil være rimeligt. Her er det billede, Jordanes giver af ham:

»Han var en mand, skabt til at ryste verden, en skræk for alle lande; paa uforklarlig vis satte han alt i frygt ved det grulige ry, der stod omkring ham. Stolt skred han frem og lod sine øjne spille til alle sider, saa at den magt, det hovmodige menneske sad inde med, ogsaa kunde vise sig i hans bevægelser. Han var en elsker af krig, skønt maadeholdende i sin livsførelse; hans styrke laa i hans kloge omtanke. Mod bønfaldende var han ikke haard, og han var naadig mod dem, der havde underkastet sig ham. Af skikkelse var han lille, med brede skuldre, tykt hoved og smaa øjne; hans skæg var sparsomt og graasprængt, næsen var flad og hudfarven mørk.«

Men Jordanes var tre-fire slægtled yngre end Attila; lad et øjenvidne tale. Vi giver ordet til Priskos, der har opsøgt Attila i hans slot ved Theiss, en umaadelig bygning helt af træ, men saaledes, at man ikke kan se sammenføjningerne mellem brædderne.

»Vi stod ved salens dørtærskel overfor Attila. Mundskænkene rakte os efter landets skik en drikkeskaal, hvoraf vi, før vi satte os, maatte drikke til hilsen. Saa indtog vi de anviste pladser; stolene stod langs de to sidevægge; i midten sad Attila paa en hvileseng. Bagved den førte et par trin op til et andet leje, som man havde smykket med linned og brogede tæpper i lighed med de bryllupslejer, som man hos grækerne og romerne reder for de nygifte. Som de højeste æresplads gjaldt sæderne i rækkefølge ved Attilas højre side; rækken til venstre var for de næsthøjeste i rangen. Der sad ogsaa vi ved siden af Berichos, en fornem hunner; men han sad nærmere Attilas trone. Til højre ved siden af kongens seng var Onege-

sios' sæde; overfor ham sad to af Attilas sønner; den ældste søn sad paa kongens løjbænk, dog ikke tæt ved siden af ham, men paa den yderste ende; af ærefrygt for sin fader holdt han blikket sænket.

Da alle havde indtaget deres rette pladser, traadte en mundskænk hen til Attila og rakte ham et fyldt bæger; Attila tog det og drak sin sidemand til. Ved denne ære maatte han rejse sig op og maatte ikke sætte sig, før han havde smagt vinen eller ogsaa givet bægeret tømt tilbage til mundskænken. Efter at han havde sat sig, drak de andre kongen til paa samme vis. De løftede deres bæger, ønskede kongen lykke, drak af det og viste ham saaledes sømmelig ære. Hver gæst havde sin egen mundskænk, som traadte hen til ham, naar Attilas mundskænk havde trukket sig tilbage. Efter at alle saaledes i rækkefølge var blevet hilst, drak Attila ogsaa os til, enkeltvis efter siddeplads. Derefter blev der opstillet borde ved siden af Attilas, et bord for hver tre, fire eller flere gæster, og enhver kunde efter behag forsyne sig uden at forstyrre nogen rangfølge.

Først viste en af Attilas tjenere sig med en skaal fuld af kød. Efter ham kom andre med brød og tilmad. Der blev sat udsøgte retter paa sølvtallerkener for de øvrige barbarer og os; men Attila fik kun en trætallerken med kød. Han viste sig ogsaa ellers meget maadeholden; mens hans gæster fik guld- og sølvbægre at drikke af, drak han selv af et trækrus. Jævn var han ogsaa i sin klædedragt, der kun udmærkede sig ved pletfri renhed. Hverken hans sværd, som han bar ved bæltet eller baandene til hans sandaler, saalidt som hans hests seletøj var som de andre hunners smykket med guld, ædelstene eller andet sirat. Efter den første rets spiser var fortæret, rejste vi os alle og satte os først ned, da enhver i den tidligere rækkefølge havde tømt et fuldt bæger paa Attilas vel. Efter denne fornyede hyldest satte vi os igen, og der blev nu sat et andet fad paa alle borde med andre spiser. Ogsaa af dem spiste vi alle, hvorpaa vi atter rejste os, tildrak Attila og satte os.

Ved mørkets frembrud blev der tændt fakler. To barbarer traadte hen for Attila og foredrog kvad, hvori de besang hans sejre og tapperhed. Alle gæster saa paa de to skjalde, nogle frydede sig ved kvadet, andre begejstredes ved mindet om de krige, som de havde gjort med, og atter andre udgød taarer, fordi de var blevet for gamle til mere at kunne vise deres mod.

Derefter optraadte en taabelig hunnisk nar, der lallede alskens urimeligt tøjeri til almindelig munterhed. Efter ham kom maurisieren Zerkon.

Da han nu paa det sene tidspunkt dukkede op, fremkaldte han hos alle ved sit udseende, sin dragt, sin stemme og sin kaudervælsk af latin, hunnisk og gotisk en umaadelig latter, blot ikke hos Attila. Denne sad uden at fortrække en mine og viste hverken i ord eller gerning nogensomhelst munterhed, bortset fra at han saa glad og venligt paa sin yngste søn, Ernas, der var kommet ind og stod foran ham, og klappede drengen paa kinderne. Da jeg undrede mig over, at Attila ikke ænsede sine andre sønner og kun gav sig af med denne, forklarede min bordfælle, en barbar, der kunde latin, under tavsheds løfte, at Attilas spaamand havde forudsagt, at hans slægt skulde gaa til grunde, men paa ny rejse sig i denne søn. Da nu gæstebudet forsattes til langt ud paa natten, holdt vi det for raadeligt ikke at drikke mere og brød op.«

Paa sin hjemrejse lærte Priskos og hans fæller en anden side af Attilas væsen at kende; i en landsby saa de en hunnisk overløber blive korsfæstet paa Attilas bud, og dagen efter saa de et par undvegne krigsfanger lide samme skæbne, et skuespil, det nok ikke var helt tilfældigt, at de fik at se.

Efter gennem mange aar at have holdt de to romerriger i stadig skræk, efter ved plyndringstogter, trusler og »forhandling« at have presset uhyre skatte ud af dem, besluttede han sig til at slaa et afgørende slag. Kort efter hans tronbestigelse havde den daværende vestromerske kejsers datter, Honoria, i trods mod sin familie tilbudt ham ægteskab og sendt ham sin ring. Attila værdigede hende intet svar, enhver form for kvindelig selvstændighed var hans asiatiske hjerte imod; men han gemte ringen, og 451 sendte han den til Honorias broder, Valentinian, der nu var kejser, med krav om at faa sin brud udleveret, halvdelen af familieskatten og i medgift det halve rige. Forgæves svarede kejseren, at Honoria forlængst var gift med en anden, og at riget ikke var arvegods i den kejserlige familie, Attila var ikke vant til at tage mod modforestillinger; han sendte bud til vestgoterne, at han nu vilde foretage et hærtog mod romerne for at straffe dem, og kun dem, og samtidig sendte han bud til Rom, at toget alene gjaldt vestgoterne, der jo blot var hans undløbne undersaatter; samtidig samlede han fra hele sit rige en umaadelig hær, den blev paa en halv million mand, og med den stødte han ind i Gallien. Det blev et frygteligt hærgningstogt, overalt blev byer afbrændt, efter at løsøre var gjort til bytte, indbyggerne solgt som slaver eller dræbt. Sent kom romerne til Gallien, da de ikke kunde vide, om hærtoget egentlig gjaldt Italien. Deres

hærfører var Aëtius, en mand, saa meget værd som en hel hær; i sine unge dage havde han væres gidsel hos hunnerne og kendte fra den tid Attila godt, der havde stedse bestaaet en slags venskab mellem de to, og de havde med mellemrum sendt hinanden gaver. Aëtius var en mand, Attila baade agtede og frygtede, en mand, der kendte hunnerkongen saa godt, at han ikke et øjeblik troede paa hans forsikringer om, at toget blot gjaldt vestgoterne. Disses konge, Theoderik, derimod, var i tvivl og ønskede foreløbig ikke at støtte romerne.

Imidlertid stødte Attila helt frem til Orleans, som han belejrede. Byens forsvarere havde sendt bud til Aëtius, der havde lovet at være fremme senest den 23. juni. Men herefter blev byen ganske afspærret fra omverdenen, og da der intet tegn saas til undsætningshæren, og forsvarets modstandskraft i virkeligheden forlængst var brudt, overgav byen sig allerede den 23. juni om morgenen. Først trængte Attila og hunnerhærens øvrige førere ind i byen for at danne sig et skøn over byttet; herefter begyndte plyndringen, ikke uden system og orden. Fangerne blev opstillet i rækker, og der blev trukket lod om dem mellem soldaterne. Pludselig hørtes et højt skrig; i det fjerne havde vagtposterne set et skrækkeligt syn: Aëtius med de romerske ørne, fulgt af vestgoterne i fuldt firspring. Det var lykkedes ham, trods den knappe tid at overtale disse vanskelige og vrangvillige forbundsfæller, og han havde holdt ord. I et nu var alt forvirring. Mens romere og vestgoter strømmede ind ad portene, brød fangerne deres lænker og dræbte deres vogtere. Fra tagene blev der kastet sten paa hunnerne. Orleans var reddet. Om natten brød Attila i stilhed sin lejr og vendte i største hast tilbage til hovedhæren, som stod ved de katalauniske marker, nu Châlons sur Marne, det samme sted, hvor tyskerne blev slaaet 1914. Her havde hærens størrelse i forbindelse med dens hærgninger hævnet sig, og den var svundet betydeligt ind ved sygdom og sult. Næppe havde Aëtius opdaget, at Attilas lejr var forladt, før han satte efter. Ved Aube stødte hans fortrop, som bestod af franker, paa gepiderne, som vogtede overgangen. Hele natten blev der kæmpet, og det saadan, at marken næste morgen var dækket af 15.000 lig.

Attila, der var naaet frem i sikkerhed, tilbragte hele denne nat i største ophidselse. Hans krigere havde fanget en eneboer, som havde ry for spaadomsaand, og bragt ham til kongen. »Du er guds svøbe,« sagde den gamle, »og den kølle, hvormed han tugter verden. Men vid, at herren efter behag knækker sit hævnens redskab. I morgen vil du blive slaaet, for

at du kan se, at din styrke ikke er af denne verden.« Attila tog ham det ikke ilde op, men lod sine egne, hunniske og gotiske spaamænd hente, og hele natten blev der nu galdret og koglet i hans telt; goterne spaaede af offerdyrs indvolde, og hunnerne af slagtede faars skulderblade. Selv fulgte Attila med opmærksomhed offerhandlingen. Udfaldet var ikke opmuntrende: Attila vilde blive slaaet, men fjendernes fører vilde falde. Han var dog ikke utilfreds, idet han gik ud fra, at det var Aëtius, den store og farlige fjende, der altid havde staaet i vejen for hans planer, der var tale om. Hans død var vel et nederlag værd. Iøvrigt kom spaadommen til at slaa til, blot at det ikke var romernes, men goternes fører, der faldt.

Først sent paa eftermiddagen begyndte Attila slaget, for at mørket skulde kunne komme ham til hjælp under det ventede nederlag. I midten anbragte han sine hunner, til venstre østgoterne, under deres konge Valamir, som han havde særlig tillid til paa grund af hans tavshed, behagelige omgang og forstand; til højre opstillede han gepiderne under deres konge Ardarik, som i ikke mindre grad nød Attilas bevaagenhed paa grund af hans troskab og gode raad. At opregne alle de folkeslag, der deltog paa Attilas side, vil føre for vidt; men det vil næppe være meget overdrevet, naar vi siger, at der var krigere med fra alle folk og stammer fra Rhinen til Altai.

Der laa et højdedrag mellem de to hære, at beherske det, var af største betydning, men da hunnerne naaede dets fod, var vestgoterne allerede paa toppen under Thorismund, Theoderiks søn. Da samlede Attila sine konger og høvdinge omkring sig og holdt en tale til dem. Almindeligvis skal vi være varsomme med at tro, at de taler, som oldtidens historikere lader deres helte holde, virkelig har været holdt. Tilmed er Attilas tale kun overleveret gennem Jordanes, som skrev 100 aar efter begivenheden. Men Jordanes' forfædre havde været skrivere hos hunnerne, og den tale, han lader Attila holde, er saa særpræget i sit barbari, saa fjern fra alle den klassiske retoriks regler, at vi vil vove at tro, den har været holdt. Her er den.

»Efter saa mange sejre over saa mange folkeslag, og paa et tidspunkt, hvor det drejer sig om verdens erobring, vilde jeg, i mine egne øjne, gøre mig skyldig i en taabelig og latterlig handling, hvis jeg vilde anspore jer med ord, som om I ikke vidste, hvad det vil sige at kæmpe. Lad os overlade sligt til en nybagt hærfører og til uprøvede krigere; de er ikke vore lige. Er ikke jeres daglige liv krigen? Og hvad er sødere for de tapre end at

søge hævn med vaaben i haand? Ja, sandelig, at mætte hjertet med hævn, det er naturens største gave. Lad os altsaa hurtigt angribe fjenden. Regn ikke med disse sammenløbne folk, der er indbyrdes uenige. Den, der maa støtte sit forsvar paa en andens arm, har for alle vist, at han er bange. Ja, se, allerede før angrebet har frygten grebet dem, saa de styrter efter bakkerne. De skynder sig at besætte de højtliggende steder, hvilket ikke vil sikre dem, og snart vil de komme for uden større held at søge sikkerhed paa sletten. Vi ved, hvor tungt det falder romerne at bære deres egne vaaben, hvor meget mere da ikke det første saar. Allerede støvet plager dem jo. Mens de slutter sig sammen i ubevægelige masser for at danne deres skjoldtag, gaar I forbi dem, fulde af foragt. Storm mod alanerne, knus vestgoterne; der, hvor fjendens største kræfter samles, vil vi vinde en hurtig sejr. Er nerverne først skaaret over, falder lemmerne sammen; et legeme, der er berøvet knoglerne, kan ikke staa. Lad da modet bruse, og gaa til slaget med jeres sædvanlige vildskab. Som hunner vis jeres beslutsomhed og jeres vaabens overlegenhed; lad den saarede søge sin modstanders død; lad den usaarede mætte sig i blodbad paa fjenden. Den, som skal leve, vil ingen pil ramme; den, som skal dø, vil møde sin skæbne selv i fredstid. Hvorfor skulde skæbnen have gjort hunnerne til sejrherrer over saa mange folk, om ikke for at forberede dem til dette slags glæde? Hvorfor skulde den have aabnet vore forfædre vejen gennem den mæotiske sump, ukendt og lukket som den var gennem aarhundreder? Udfaldet bedrager mig ikke. Her er den slagmark, som saa mange sejre har lovet os, og det tilfældige sammenrend foran os, vil ikke et øjeblik udholde synet af hunnerne. Jeg vil nu som den første kaste mit spyd mod fjenden. Den, som kan holde sig i ro, naar Attila kæmper, er allerede død.«

Lad os mærke os slutningen. Attila indleder slaget paa de katalauniske marker ved som den første at kaste sit spyd mod fjenden, antagelig en ceremoni, der har gentaget sig ved alle de slag, Attila har udkæmpet. MEN SAADAN GJORDE ODIN. Vi vil vende tilbage til dette.

Bag Attila stod kongerne og høvdingene, ærbødige, tavse, rede til at lystre hans mindste vink.

Slaget begyndte. Haardnakket og forfærdeligt som intet slag, man tidligere havde hørt om. En aa, der løb mellem de kæmpende, svulmede op med blod, saa at de saarede, der vilde slukke deres tørst, maatte drikke blod. I kampen stod vestgoter mod østgoter, brødre mod brødre. Den gamle konge, Theoderik red mellem sine rækker, ledende og ansporende

til tapperhed; da faldt han af hesten og blev trampet ned. I slagets hede bemærkede ingen rigtigt, hvordan det var gaaet til; nogle vilde vide, at det var en kriger af østgoternes kongeslægt, der havde ramt ham; dog blev efter en blodig kamp østgoterne drevet tilbage. Imens havde hunnerne under Attila angrebet det romerske centrum og bragt det til at vakle, da de sejrrige vestgoter vendte tilbage og angreb dem i flanken; den romerske højre fløj gjorde da en omgaaende bevægelse, og da Attila saa faren for, at han vilde blive omringet, trak han sig tilbage, haardt angrebet af vestgoterne, og flere gange selv i livsfare. Flugten blev nu almindelig, og under stort mandefald søgte Attilas krigere tilflugt bag hans vognborgs forskansninger. Men mørket faldt paa og gjorde videre forfølgelse umulig. Nu steg Thorismund ned fra højdedraget for at søge efter sin faders lig, men da han kom i nærheden af vognborgen, blev han jaget bort af en byge af pile. Aëtius og hans krigere tilbragte natten paa slagmarken med skjold paa armen.

Da solen stod op, var marken dækket af 160.000 lig, og romerne forstod, at Attila maatte have lidt et stort nederlag.

Fra vognborgen hørtes trompetmusik, Attila var atter ved at faa orden i sin hær og optraadte saa udfordrende, at det var tydeligt, at et angreb paa hans lejr vilde blive den farligste sag. Dog, men det vidste hans fjender ikke, havde han ladet gøre en stor stabel af hestesadler; af dem vilde han gøre sig et ligbaal, om alt skulde gaa galt. Efter lang søgen fandt Thorismund og hans vestgoter Theoderiks lig, og de bar det for øjnene af hunnerne tilbage, mens de med deres ru og hæse stemmer istemmede heltekvad. Paa valpladsen blev Thorismund af krigerne udraabt til vestgoternes konge; men netop det blev Attilas redning. Den nye konge frygtede nemlig, at hans brødre i Toulouse skulde gøre ham rangen stridig, hvis han ikke snarest kom tilbage i spidsen for hæren. Det var ihvertfald, hvad han overfor Aëtius opgav som grund for, at han brød op; denne, der ikke kunde ønske at sætte forbundets svage rester over styr, gav det udseende af, at han var ganske enig med Thorismund; men vi fejler næppe, naar vi antager, at den egentlige grund var vestgoternes frygt for, at romerne skulde blive for stærke, hvis Attila bukkede under. Det var ikke i deres interesse.

Attila kunde næppe tro sine egne øjne, da han saa vestgoterne drage bort, og han benyttede lejligheden til at bryde op og drage hjem med resterne af sin hær og hele krigsbyttet, og da dette sidste for hunnerne var

det vigtigste, kunde han med en vis ret tillægge sig sejren.

Næste aar var hen rede med en ny hær, ikke meget mindre end den første; denne gang var maalet Rom. Norditalien blev hærget og afbrændt; men det gik ham som hunnerkongen hos Saxo: hans hær ødelagde sig selv ved sin blotte størrelse, hvorfor Attila, da kejseren med Roms biskop som mellemmand tilbød ham store pengesummer for at afstaa fra videre angreb, tog mod tilbudet og vendte hjem ubesejret og med stort bytte. Det er ikke opgaven at skildre dette felttog i enkeltheder. Blot skal en episode nævnes, der kan tjene til at belyse det, Jordanes kaldte »hans kloge omtanke«. Belejringen af byen Aquileja trak i den grad i langdrag, at hæren begyndte at miste sin tro paa Attila og krævede opbrud. Da bemærkede han, opmærksom som altid, at en storkefamilie, der boede i byen, rømmede sin rede; de flyvefærdige unger fløj med; men forældrene tog de mindre med paa deres ryg. »Se,« sagde Attila til kongerne, »storkene ved besked; de ved, at denne by ikke vil holde længe, derfor flygter de i tide.« Da Attilas ord rygtedes, fik hæren atter mod, byen blev stormet, plyndret, jævnet med jorden, indbyggerne dræbt eller solgt som slaver.

I ægteskabelig henseende var Attila ganske østerlændingen. Han havde mange hustruer og giftede sig ofte. Hans børn, siger Jordanes, udgjorde et helt folk. Efter tilbagekomsten fra Italienstogtet besluttede han at gifte sig igen. Brudens navn opgives af grækerne som Ildico, det maa være germansk og dække saadan noget som Hildegun. Traditionen vilde senere vide, at hun var en burgunderprinsesse; hun skal have været af en sjælden skønhed, og det bryllup, der nu skulde fejres, skulde være noget langt ud over de sædvanlige, hvad enten det nu skyldtes, at Attila var alvorligt forelsket eller politiske grunde. Attila havde i 451 ødelagt burgundernes rige omkring Worms, og de sagn, der senere skulde danne sig om dette ægteskab, tyder paa, at Attila har faaet hende i sin magt efter at have dræbt hendes nærmeste slægtninge. Saa meget staar ihverfald fast, at Attilas mænd morgenen efter brylluppet fandt ham i en blodpøl, død; ved siden af sad bruden og græd. Der blev straks udstedt en erklæring om, at han var død af en blodstyrtning, en hofskjald digtede et kvad, hvis hovedindhold var, at han var død en død, ingen tænkte paa at hævne. Men dette kan unægtelig have været politik; thi hele det mægtige hunnerrige stod og faldt med Attilas person. Saa meget er sikkert, at germanernes digtning i aarhundreder fremover udpegede Hildegun som hævneren.

Næppe var Attila død og højlagt under store offerceremonier, før hans rige gik i stykker. Hans mange sønner gjorde krav hver paa sin del. Det fik være, hvad det vilde, men de delte ogsaa de germanske lydfolk og fyrster; men disse, der vel havde fundet sig i, ja sagtens sat en ære i et personligt afhængighedsforhold til en stor krigsherre, vilde ikke taale saadan at gaa i arv, ja fordeles ved lodtrækning. Under ledelse af gepidekongen Ardarik, Attilas trofaste ven, gjorde de oprør og slog hunnerne saa eftertrykkeligt, at gepiderne selv kunde sætte sig fast i deres hovedland, Pannonien, mens hunnernes spredte stammer langsomt veg tilbage mod øst.

Ved samme lejlighed maa det hunniske herredømme i Danmark være brudt sammen. Af lejrekrønikens beretning om, at kong »Adils« indsatte en hund som regent i Danmark sluttede vi, at Attila havde indsat en stedfortræder her. Af navnet Helge Hundingsbane slutter vi videre: Denne underkonge var en af Attilas mange sønner, idet vi tyder HUNDING som HUNs søn: men at HUN er lig Attila viser Saxos fortælling. Samtidig lærer vi ogsaa hans drabsmand at kende, det var netop den Helge, der bar tilnavnet Hundingsbane; af eddaen fremgaar, at han var af Ylfingernes slægt; men ylfingerne var et af østvejfolkene. Et billede begynder at danne sig.

Men vi er ikke færdige med Attila, for alt tyder paa, at han er ingen mindre end Odin. Mens Thor er saa nordisk, ja dansk, saa indfødt, som nogen kan være, vi genkender jo i ham det danske ideal, ja Holger Danske, lige som nordmændene i ham genfinder deres Hellig Olav, saa er Odin en mørk og farlig, en helt igennem unordisk skikkelse; han er ganske vist baade overlegen og viis, men han er falsk, troløs, en galdrer, troldmand, en samvittighedsløs kvindeforfører, blodtørstig, han vil krig for krigens egen skyld, han mætter sig ved henrettelser, han er de hængte mænds gud, ravn og ulv følger i hans spor. Men er han ikke nordisk, saa er han, hvad vi med en meget grov forestilling vilde forstaa som asiatisk. Det er da ogsaa værd at mærke sig at Snorre gør ham til Asiat, nærmere begetnet Tyrk.

Tidligt blev jeg opmærksom paa hans lighed med en finsk skikkelse, Väinamoinen i Kalevala. Jeg saa heri et spor, hunnerne og finnerne har samme asiatiske oprindelse. Ja, hunnerne ER finner. Var ikke Odin egentlig Attila? Der er lighed i karakter, Odin paa Slejpner, Attila uadskillelig fra sin hest; Odins ravne, Attilas spurvehøg; og dertil det allerede omtalte lighedspunkt: Spydet, der slynges mod fjenden som tegn paa den

store krigs begyndelse. Imidlertid opgav jeg tanken, da jeg blev klar over, at Odin som gud var meget ældre.

Saa udkom Peter Groves bog: *Danmarks Daab*, der gik ind for den samme tanke, som jeg havde opgivet. Grove gjorde bl.a. opmærksom paa 1) at Attila virkelig af sine germanske lydfolk krævede dyrkelse som gud, og 2) Odin er nok ældre, men vi maa tænke os udviklingen saadan, at Attila har overtaget den gamle guds navn og forvandlet ham i sit billede.

Det staar for mig, som Grove her har fundet den rette løsning. Vi har ugedagenes navne fra romerne, blot at vore fædre har »oversat« romernes gudenavne med deres egne tilsvarende. Men nu svarer Mercurs dag til vort onsdag. Odin har altsaa i romersk jernalder været opfattet som identisk med Mercur; men den Odin, vi kender fra eddaen har ingen som helst lighed med denne de handlendes og tyvenes gud; han maa paa et senere tidspunkt have faaet en ny karakter, et nyt ansigt, og dette genkender vi som Attilas. Hvilket indtryk denne krigsfyrste, smykket med krigsgudens sværd, gjorde paa de germanske folk, ser vi af den lille oplysning hos Jordanes om kongernes ærbødige og afventende holdning under slaget paa de katalauniske marker. Vi ser det ogsaa af den heltedigtning, Attilas død gav anledning til. Henved halvdelen af den ældre edda, hele Vølsungesaga og den tyske Nibelungenlied staar i Attilas tegn, Atle hedder han i den nordiske overlevering, Etzel i den tyske.

Formodningen, at Attila er Odin, bestyrkes ved andre betragtninger. Vi har hørt om krigen mellem aser og vaner og fejler næppe, naar vi udlægger denne myte derhen, at der er tale om kamp mellem en indfødt og en indvandret religion, saaledes at vanerne repræsenterer den gamle gudeslægt, og aserne den nye. Det er klart, at den NERTHUS, Tacitus omtaler, maa have tilhørt vanerne, idet vi i hende har genkendt NJORDs hustru, Frejs og Frejas moder, netop de tre vaner, der efter krigen mellem de to gudeslægter blev optaget mellem aserne. Aabenbart har vanerne først og fremmest været frugtbarhedsguder, alle de fire nævnte har jo med trivsel, avl og god aaring at gøre; endnu mindes vi derom af ordet en UVAN tyr, hvoraf man jo maa slutte modsætningsvis, at en god avlstyr er VAN; en saadan VAN har den tyr været, som kimbrerne ofrede til og aflagde hellige løfter ved. Imidlertid maa flere af de gamle guder end de tre, eddaen nævner, være sluppet over i asernes rækker. Odins hustru FRIGG, hvis navn er en sideform til FREJA, afslører hende som tilhøren-

de vanerne; det samme gælder tordenguden THOR, hvis dyrkelse er ældgammel; der er derfor ikke mærkeligt, at han virker indfødt og hjemlig ved siden af asiaten Odin. Ogsaa Tyr er ældgammel, identisk som han er med andre indoeuropæiske hovedguder: Jupiter (divus), Zeus (dios), m.fl. Fra denne høje stilling er han gradvis faldet, sidst ved asernes indvandring; sagnet om, hvorledes han mistede sin højre haand, taler for sig selv! Hvorledes skal den, der mangler en haand, kunne fortsætte som krigsgud? han er da ogsaa ganske overflødig i den rolle, for aselærens egentlige krigsgud er Odin.

At sammenfatte: Paa Tacitus' tid hersker vanerne; ved kristendommens indførelse finder missionærerne, at i Nordens hovedhelligdom, hovet i Upsal, hersker, ODIN, FREJ og THOR, det er en as, en van og en som as forklædt van. Imellem disse to tider maa aselæren være blevet indført.

Vi kan komme tidspunktet endnu nærmere. Her er vi igen ved guldhornene, der udelukkende eller væsentligst handler om aser. Der er vel nogen tvivl om, hvorvidt kronhjorten paa det korte guldhorn er Frej eller Balder; men iøvrigt har vi genkendt: Odin, Hermod, Balder, Nanna, Forsete, Hød, Hel, Midgaardsormen, Loke, hvoraf de seks første er aser, de tre sidste nært knyttet til aser, og Thor, som vi jo ogsaa finder, maa sikkert paa grund af sin store popularitet være den første af vanerne, som er blevet optaget blandt aserne, endda som Odins søn; hvis da ikke hemmeligheden er den, at den indvandrede religion saavel som den indfødte begge har haft en tordengud (hvordan skulde det undgaas?), og disse er blevet blandet sammen.

Det vil sige, at senest ved midten af det femte aarhundrede er aserne kommet til Norden. Som vi husker betegnede ANSER (aser) hos goterne deres gudelignende helte; men der er heller intet i vejen for, at dette ord kan være vandret fra goterne til Norden sammen med Attila-læren. Attila var jo netop, set med sine folks øjne, en saadan gudelignende helt, og vi skal snart faa at se, at goterne har spillet en rolle ved den nye læres indtrængen i Norden.

Danerne

Næppe har hunnerstormen lagt sig, før vi hører om danerne. Jeg har allerede nævnt Gregor af Tours og hans beretning om danernes krig med friser og franker. Hos Jordanes finder vi under opregningen af Skandinaviens folk disse ord: Svetiderne er berømte ved deres legemsstørrelse: ganske vist har danerne, som er af deres rod, fordrevet herulerne fra deres egne boliger, skønt disse (herulerne) er de i vækst største mennesker i hele Skandza.

Ogsaa Prokop, Belisars sekretær, der skrev et værk om gotekrigen, omtaler (o.550) danerne i forbindelse med herulerne.

Hos »geografen fra Ravenna« hører vi om et land ved navn Dania.

At Danmark ikke før folkevandringen har været beboet af daner, er mere end en formodning. Vi har oplysning om mange stammer her i landet, men navnet daner forekommer ikke her før nu i det sjette aarhundrede. Hvor kom de fra? Jordanes sætter dem altsaa i forbindelse med svenskerne. Denne oplysning skal ikke betvivles; men der synes at have været flere slags daner. Bjovulfkvadet taler om nord-, syd-, øst- og vestdaner, om spyddaner og sødaner; Alfred den Store inddeler som nævnt danerne i nord- og syddaner, henholdsvis paa øerne (herunder Skaane), og i Jylland. Lad os holde os til Alfreds inddeling, da den i Bjovulfkvadet til dels kan være et poetisk virkemiddel. Mens lejresagnene virkelig viser tilknytning til Sverrig, saa har syddanerne forbindelser sydpaa; de fører krig mod friserе og franker og har efterladt sig kolonier i Thüringen. Som allerede omtalt er tegner paa danernes bebyggelse stednavne med endelsen -lev. Disse findes nu overalt i Danmark, paa nær Angel, samt spredt i Sverrig, samt i Thüringen: Eisleben, Witzleben, Memleben. En forbindelse omtales da ogsaa af Fortunatus Venantius, en italiensk digter, der omkring 580 hyldede frankerkongen Chilperik for en sejr over *daner og thüringer*. Det ser ud, som om danerne er kommet til det land, de skulde give navn, ad to veje, nordfra og sydfra. Men er der tale om den samme stamme, maa der ogsaa være et fælles udspring. Som ved de indoeuropæiske stammer, der indvandrede til Norden i broncealderen, saaledes peger ogsaa her sporene sydøst paa, mod skyterlandet nord for Sortehavet. Omkring 1016 skriver Thietmar af Merseburg, at byen Kievs befolkning bestaar af »rapfodede daner«. Nu kan disse naturligvis være indvandrede erobrere, ligesom svenskerne, der netop paa denne tid opbyggede sig et

rige i disse egne; men der kan ogsaa være tale om rester af et folk, hvis hovedmasse er udvandret. Kievkrøniken fortæller, at sydslaverne, der ønskede at danne et rige, indkaldte svenske herskere; disses navn gengives som RURIK, OLEG og IGOR (fra 862); men i dem genkender vi ikke svenske, men danske navne, endda skjoldungenavne: RØRIK, HELGE og IVER. Saaledes, ved vi, blev heruler boende i Norden, efter udvandringen , og en rest af goterne holdt sig paa Krim, endnu 1000 aar efter at baade øst- og vestgoter havde forladt Sortehavslandene. Om et danefolk i skyternes land taler ganske vist ingen af de klassiske græske og romerske kilder; men til gengæld taler de førklassiske kilder des mere derom i deres eget gaadesprog. Homer kalder grækerne danaer, aabenbart efter en indvandret stamme. Græsk mytologi taler forblommet om folket. Ligesom Perseus, Medusa, Medea Aigyptos genkalder os navnene paa Persere, Medere, Ægyptere, saaledes indeholder jo Danaë, Danaos, Danaiderne danernes navn. I det nordlige Palæstina boede stammen Dan, hvis medlemmer ikke ansaas for fuldblods Hebræer; ja, vi maa spørge, om ikke den abessinske stamme Danakil har urtidsforbindelse til skyterlandet.

Hvad siger den nordiske overlevering? Ogsaa den taler i gaader, men ikke mere tilsløret end at de kan løses. I Rigsthula, kvadet om Heimdals vandringer, som vi har gengivet under myterne, et kvad, der efter sit indhold maa være blevet til i folkevandringstiden og hos et af de germanske østvejsfolk, sandsynligvis danerne selv, forekommer der i slutningen nogle vers, rester af en nu tabt sammenhæng. Et af dem, det trediesidste, viser os et spor. Efter af *Kongs* herlighed er besunget, hedder det:

Dan og Danp
har dyre haller,
rigere odel
end I har haft.
De kan ride
det rullende skib,
prøve en æg,
slaa prude saar.

Dan kender vi allerede fra andre sagn som navnet paa danernes første konge, her nævnes altsaa ogsaa Danp, sikkert en konge som Dan. Vi hø-

rer nærmere om dem begge hos Snorre, hvis kilde netop er den tabte del af Rigsthula, som han har kendt.

»Dygves moder var drot, datter af kong Danp, som var søn af den kong Rig, der først blev kaldt konge i den danske tunge. Dronning Drot var søster til kong Dan den Storladne, som Danmark har navn efter.«

Men nu er Dan og Danpr netop sagasprogets navne for Don og Dnjepr. Danernes første konger skal altsaa være opkaldt efter disse to floder. Vi mindes, at Attila betød Volga, og at han sandsynligvis er født ved denne flod. Hvorom alting er, sagnet sætter danerne i forbindelse med de to floder.

(Ogsaa Saxo omtaler en dronning Drot; hun er moder til Halfdan, altsaa til den første lejrekonge. Ejendommeligt er det, at ogsaa han i forbindelse med hende omtaler en »Hundekonge«).

Saxo bringer paa sin maade efterretning om danernes ophold i Skytien, idet han gang paa gang taler om krige med ruthenerne; men disse er jo, som vi ved, ukrainerne. Nu er det vel tænkeligt, at danerne fra Danmark kan have bekriget dette fjerne folk en enkelt gang eller to, men at de til stadighed skal have ført krig mod dem tværs over det halve Europa, er ikke meget sandsynligt. Har derimod daner og ruthener i aarhundreder været nabofolk, er forklaringen let.

Men lad os se paa skyterlandets flodnavne. Dnjepr hed i det fjerde aarhundrede Danapris; Don hed i den klassiske oldtid Tanais, Donau var Danubius; de gamles navn for Dnjestr var Danaster eller Danastris. Nævnes skal ogsaa Donetz.

Endnu to flodnavne skal vi mærke os: Dyna og Døne; dette sidste er et gammelt dansk navn for Ejderen, hjemlet ved Langebeks kort. Vi har hermed ruten for danernes udvandring; det er en kendt sag, at udvandrere fæster deres hjemlands stednavne paa nye steder; saaledes grundede karthagerne i Spanien Ny Karthago, og Hollænderne i Amerika Ny Amsterdam, som Englænderne senere kaldte Ny York. Efter dette slutter vi, at danerne fra Skytien har bevæget sig op til Østersøen og er kommet ud ved Rigabugten, idet de gav den store flod de fulgte, Dyna, navn efter Don. Det samme har gentaget sig, da de senere overskred Ejderen.

Saxo omtaler Ermanrik som dansk konge, men det betyder ikke, som Saxo tror, at han har regeret i Danmark; derimod, at han har regeret over Danerne. Paa den tid er sikkert folkets hovedmasse forlængst draget nordpaa og har slaaet sig ned syd for den finske bugt. Her levede ganske

vist allerede i de første aarhundreder efter vor tidsregning finske folk, men ældgamle nordiske laaneord i deres efterkommeres sprog viser, at de maa have levet i nært samkvem med et folk, der har talt et sprog i nær familie med det, vi kender fra det korte guldhorn. Der er ogsaa fundet oldsager langs den finske bugts kyster, som tyder paa nordisk besættelse, og i Kurland har man gjort mosefund af nedlagte og ødelagte sager som dem vi finder i Thorsbjerg, Nydam og andetsteds, hvor danerne er trængt ind i deres nye rige. Ogsaa finder vi i Polens og Litauens gravhøje oldsager, der minder om, hvad der er fundet herhjemme fra den samme tid.

Palle Lauring har fremdraget en række danske navne i Estland:
Taps, Kappe, Runø, Borkholm, Maholm, Sviby, Haneholm, Hestholm, Filsand, Storby, Borby, Rogø, Omut, der vel skal være det samme som vort Aamodt, stedet, hvor to aaer mødes. Lad være, at nogle af dem stammer fra tiden efter Valdemar Sejrs erobring, lad være, at enkelte af dem kan være kommet med svenskerne; der bliver dog navne tilbage som lettelig kan være et par tusind aar gamle, og hvis danske præg er umiskendeligt.

Anelsen bliver til vished, naar vi betragter navnet ØSEL. Det er dansk og betyder Ø-SYSSEL, og det er givet i saa gammel tid, at øen har det samme navn paa de europæiske hovedsprog. Men sysselinddelingen i Danmark er ældgammel, antagelig indført af de første dane-konger. Føj hertil, at Estland paa den danske tunge kaldtes Adalsyssel, det er hovedsyslet, saa kan der vel ikke være tvivl om, at her i Estland med udøerne har danerne boet, senest paa kong Ermanriks tid. Nu forstaar vi ogsaa bedre, dette, at danerne kommer til Danmark paa eengang fra nord og fra syd: Folket har været splittet i to. Ved hunnerstormen har en del af folket søgt over havet til Sverrig, en anden er flygtet vestpaa, langs Østersøens kyst. Vi maa ikke glemme, at ogsaa ester, finner og ingermanlændinge var hunner i vid forstand; det, som gjorde Balambers og senere Bledas og Attilas fremstød saa frygteligt, var, at det lykkedes disse mægtige herskere at forene alle de hunniske stammer. Var Ester, Finner og Ingermanlændinge farlige naboer før, saa blev de det dobbelt efter Ermanriks død.

Norddanerne er altsaa de daner, der slog sig ned i Sverrig. Der findes i Mælaren en vig ved navn DANVIKEN, i Aangermanland ligger landsbyen Sjælland, og et sogn i nærheden hedder Danmark. I Dalarne har vi Dannemora. Betænker vi, at Sveernes tingby var Mora, saa har sagtens Dannemora været danernes tingsted. Vi maa antage, at danernes forhold

til svenskekongen har været som vestgoternes til kejseren: De har faaet anvist boliger i tyndt befolkede omraader, har indgaaet nogle forpligtelser til gengæld, være sig at betale skat eller yde krigstjeneste; men de har snart vist sig at være besværlige og tyranniske gæster. Vikingekongen Hamund, som Saxo fortæller om, han, der er fader til Hagbard, Helvin, Hamund og de to Haker, har aabenbart hørt til disse Norddaner; hans flaader er udgaaet fra Sverrig, og det er ikke sandsynligt, at hans plyndringer har sparet værtsfolkets lande.

Saxo omtaler flere konger af navnet Halfdan, men de er aabenbart, som Grove har gjort opmærksom paa, en og samme person, hvilket Saxo, der har hørt de forskellige sagn om Halfdan, ikke har forstaaet, men der kan ikke være tvivl, det er overalt den samme vilde kæmpe, vi støder paa, Halfdan Bjerggram, der som otte-aarig dræber en kæmpe, og som voksen kaster med klippestykker, rykker et træ op med rode og bruger det som kølle. Vikingen Hamund og hans sønner viser ved H'et i deres navn, at de hører til norddanernes kongeslægt, ogsaa Halfdan maa hører til her, lad os gætte, at han er søn af den ene af de to Haker. Det er ham, vi hører om som konge i Upsal, Stærkodder besøger ham, som vi husker; aabenbart har han forjaget den svenske kongeslægt, hvis navne, som vi mindes, begynder med vokal. Det er ogsaa ham, som erobrer Sjælland, efter at forsøget er mislykkedes for hans fader og farbrødre. Saa er ringen sluttet. Denne Halfdan er fader til Hroar og Helge, grundlæggeren af kongesædet i Lejre. Ifølge Saxo har han ægtet Gyrithe (skal sikkert være Sigrid), af Siklingernes æt; og det skinner igennem, at han har taget hende mod hendes vilje; men det var ikke noget usædvanligt i de tider, at man først dræbte faderen og derefter ægtede datteren; saaledes tog Longobarderkongen Alboin Rosamunde, efter at have dræbt gepidekongen, hendes fader, et politisk klogt træk, beregnet paa at forsone det undertvungne folk med det nye kongehus. Vi ser da ogsaa, at sjællænderne efter den tid føler sig nært knyttet til Dankongerne, nærmere end baade Skaaninger og Jyder har gjort det. Hvidernes senere betydning paa Sjælland lader formode, at dette ægteskab ikke har betydet Siklingernes undergang, men en udsoning med den nye kongeslægt, hvorefter den sidste sjællandskonges mandlige arvinger har faaet lov til at beholde slægtsgodset og er blevet dankongens betroede mænd.

*

Lad os følge syddanerne. Deres flugt for hunnerne giver os svaret paa spørgsmaalet: Hvor blev Østvejsfolkene af? De er blevet revet med af danerne paa vej mod det nye land. Sporene viser det. Vi mindes sagaen om Heidrek, der synes at have været konge for et gotisk folk i det nordlige Polen, Hreidgoterne; han er en af dem, der slutter sig til toget vestpaa. En anden er Ylfingen Helge Hundingsbane. Men der er andre spor: Østvejfolkenes myter og forestillinger følger med indvandrerne. Et spørgsmaal, som disse har syslet med, stillet som de er mellem to retssystemer, er, om de skal holde fast ved fædrenes retsopfattelse, der bygger paa blodhævnen, eller gaa over til Romernes, der kræver domsforhandling og overlader straffen til særlige myndigheder. For en nordisk hjemmeføding kunne der ikke være tvivl: Blodhævnen giver den størst mulige retssikkerhed. Min nabo vil betænke sig paa at dræbe min søn, hvis han kan være sikker paa, at jeg til gengæld vil dræbe hans. Østvejfolkene, der boede saa meget nærmere Romerriget, havde indset betragtningens mangler. Hvad nu, hvis en broder dræber en broder? Hvem skal da undgælde? Myten om Balder og Hød var i egentligste forstand disse folks eje. Allerede Tacitus fortæller om et af Østvejfolkene, Naharvalerne, at de dyrkede Castor og Pollux, det er de guddommelige tvillinger, af hvilke den ene var dødelig, den anden udødelig, i grunden dem, vi finder afbildet paa guldhornene lagt »over kryds«. Hos Brandigerne finder vi Hildebrandsagnet. I den nordiske gengivelse, som Saxo bringer, hører vi at Halfdan, søn af Drot, (vi kender ham allerede), har en halvbroder, Hildiger, som han ikke kender, og som han dræber i tvekamp; først i døden røber Hildiger, hvem han er. Den tyske udgave af det samme sagn finder vi i det oldtyske digt, Hildebrandskvadet; her hedder brødrene Hildebrand og Hadubrand; det er af disse navnes endelser vi slutter os til oprindelsen hos Brandigerne.

Et andet ulykkeligt broderpar er fostbrødrene Hedin og Hogne, der dræber hinanden paa Hedinsø; men om natten galdrer Hild, der er Hedins fæstemø og Hognes datter, over de døde, saa de rejser sig op for at kæmpe paany, og saadan skal de fortsætte til evig tid. Dette sagn, der bl.a. findes hos Saxo, viser ved stedfæstet til Hiddensee, at det maa stamme fra Rugierne.

I Bjovulfkvadet giver Bjovulf udtryk for den samme tanke:

Kong Hredel vogted og værned min ungdom,
og med frændekær hu i hal han mig bænked
og guld mig skænked; blandt skjoldunger var jeg
saa kær for hans sind som sønnerne selv:
Herebald og Hædkyn og Hugleik, min Drot.
For den ældste søn blev paa sørgelig vis
ved frændes drabsdaad dødslejet redt.
Thi Hædkyn med pil fra hornbuens streng
ramte ved vaade sin ven og broder,
fejlende maalet sin frænde han dræbte.
. . . Thi grufuldt det er for en gubbe at se
den unge knøs, som han avled, dingle
fra galgens træ; trist maa han kvæde
en sorrigfuld sang, naar sønnen svinger
til fryd for ravne, mens raadløs han staar,
og han, bøjet af aar, ikke evner at hjælpe.
. . . Saa søger han lejet, og sorgtunge sange
han vaandefuldt kvæder: for vide tykkes ham
vange og gaard. — Saa Vedernes værn
har jammer og ve i hjertets dyb
efter Herebalds død; af drabsmanden kunde
ej bod han kræve for blodet, der randt.

Men dette er jo næsten, som om det var teksten til guldhornenes billeder: vaadeskuddet paa bjørnejagten, broder, der dræber broder, og mærk navnene, Herebald og Hædkyn, det første indeholder BALDER, det andet HØD. Vi er her, med Bjovulf og guldhornene, i greaternes land, Sønderjylland, og Østvejfolkene er med. Dette forklarer bedre, hvorfor det samme erobrerfolk snart kaldes Geater, snart (Syd)Daner. Geater maa, som Grove har gjort opmærksom paa, være Goter, Hejdreks Goter, der er komne fra det østlige Hreidgotaland for at grunde et nyt Hreidgotaland i Jylland.

Vi kan nu spørge: Lykkedes det danerne og de øvrige østvejfolk at unddrage sig hunnernes magt? Noget klart svar kan vi ikke give. Øerne vindes ifølge Priskos' oplysning af hunnerne under Attila, antagelig mellem 445 og 448; men der er intet i vejen for, at hunnerne er kommet tidligere til Jylland, hvor de flygtede folk er blevet underlagt deres vælde —

eller maaske disse, som hunnernes vasaller er trængt ind paa halvøen. Sikrere er vi paa hunnervældets ophør, der maa sættes til kort efter Attilas død 453. Hvorom alting er, det er i Attilas tid, læren om Odin-Attila er blevet indvandrerfolkets. Vi kan iøvrigt skimte den øverste guddom, danerne maa have dyrket før Attila. Saavel hos nord- som syddanerne begynder kongeslægternes navne med H, H er det hellige rim, ogsaa offerdyrene i Lejre, ved vi jo, rimede paa H: Hest, hund, hane, høg. Borgen hed Hjort. Vi slutter heraf, at den gud, Odin afløser, maa have haft et navn, der begyndte med H, det vil sige enten Hermod eller Heimdal. For den første taler, at en af de syddanske konger, omtalt i Bjovulfkvadet, hed Hermod, endvidere at vi paa guldhornene næsten for vore øjne har kunnet følge Hermodskikkelsens udvikling til Odin. For det andet taler Rigsthula, digtet, der kender Dan og Danp og handler om Hejmdal, der siges at være den første, som tog kongenavn. Vi kan ikke komme det nærmere.

Hunnervældet er altsaa kun en episode, om end en vigtig, i Danmarkshistorien, det blivende er Danerne. Vi kan følge deres vandring. Danzig er den danske vig; ved Greifswald ligger Dänische Wiek, og ved Stralsund Dänholm. Endnu ved vikingetidens slutning boede der kolonier af daner ved alle Østersøens flodmundinger.

Ved Jyllands fod ligger halvøen Jernved, af tyskerne kaldet Dänischwohld, det er Danskeskoven, aabenbart det første sted, som danerne bemægtigede sig i deres nye rige. Ikke langt nord derfor var det, Hugleik byggede sit kongesæde, Hollingsted. Men allerede tidligere maa danerne være kommet længere nordpaa, for Lægæsts tilknytning til det vestlige Mellemslesvig er sikker nok, og guldhornenes tid skønnes jo at være o.450. Sikkert har Møgeltønder været kongesæde. I dag er Tønder egnens købstad og det nærliggende Møgeltønder en flække; men navnene viser, at det engang maa have været omvendt. Møgeltønder betyder jo Storetønder. Vi tør heraf slutte, at byens oprindelige navn har været Tønder, men en anden by af samme navn, antagelig en udlægger af den første, er dukket op. (Som Roskilde, der opstod af Lejre). Derfor har man en tid talt om den store og den lille, og den store var altsaa Møgeltønder — dengang. Det har været en handelsby af betydning som senere Ribe. Byvaabnet, et skib viser, at der har været havn, antagelig i forbindelse med Vidaaen; nu er alt dette begravet af marsken, som stadig vokser vest-

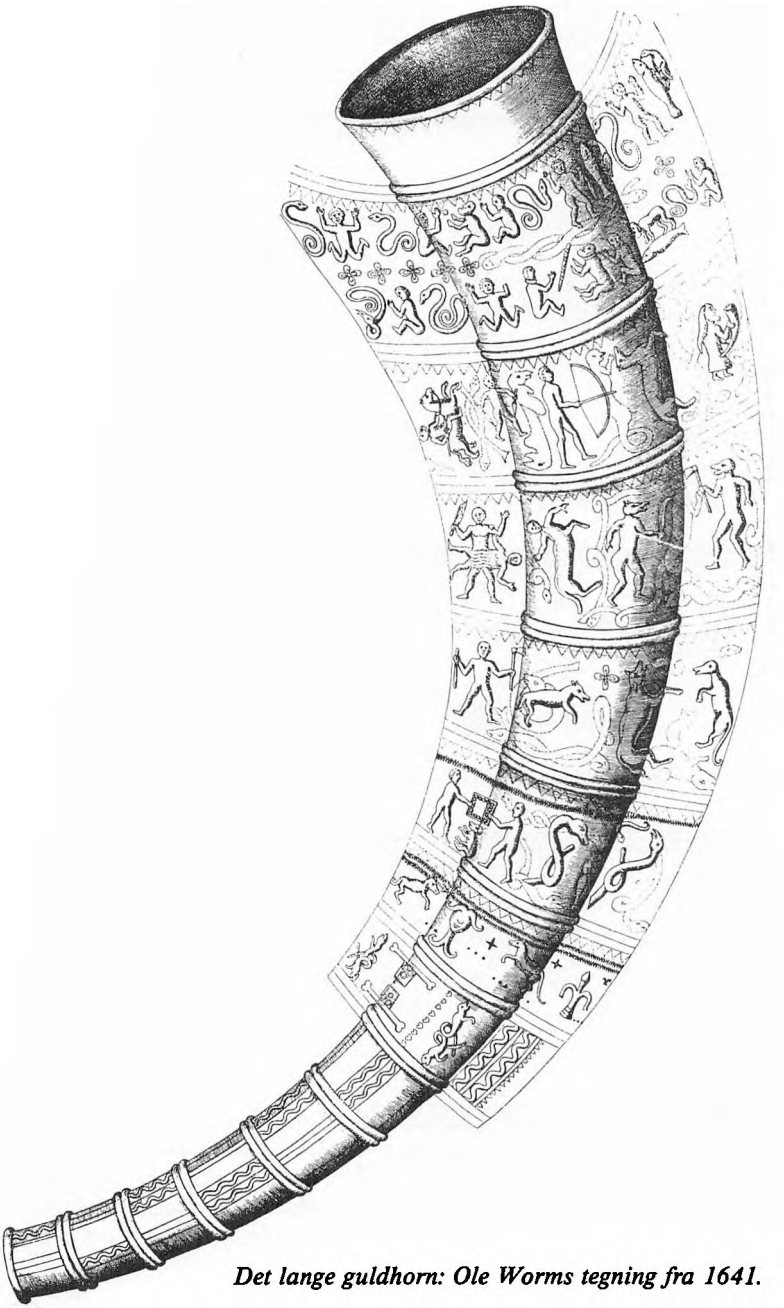

Det lange guldhorn: Ole Worms tegning fra 1641.

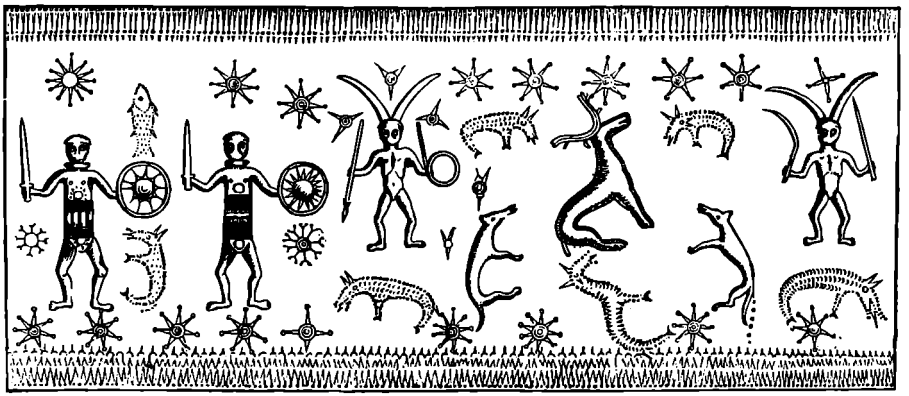

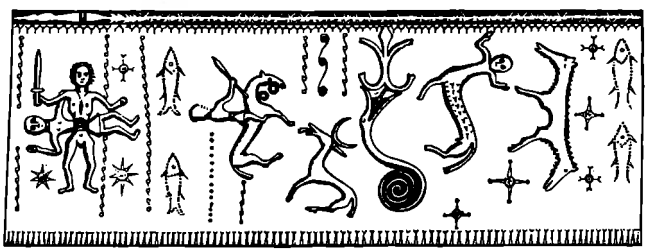

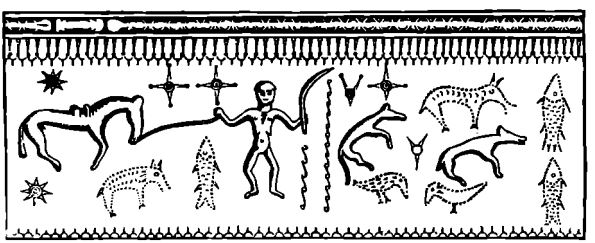

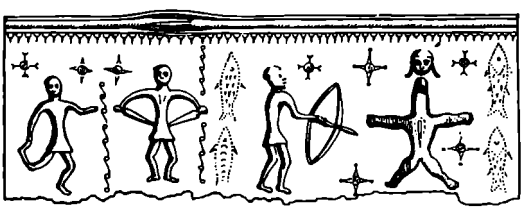

Det korte guldhorn: Her afbildet efter J.R.Paullis tegning fra 1734.
Paa den modsatte side: Det korte guldhorn, afbildet efter Georg Krys-sings bog »Cornu Aurei Typus« fra 1734.

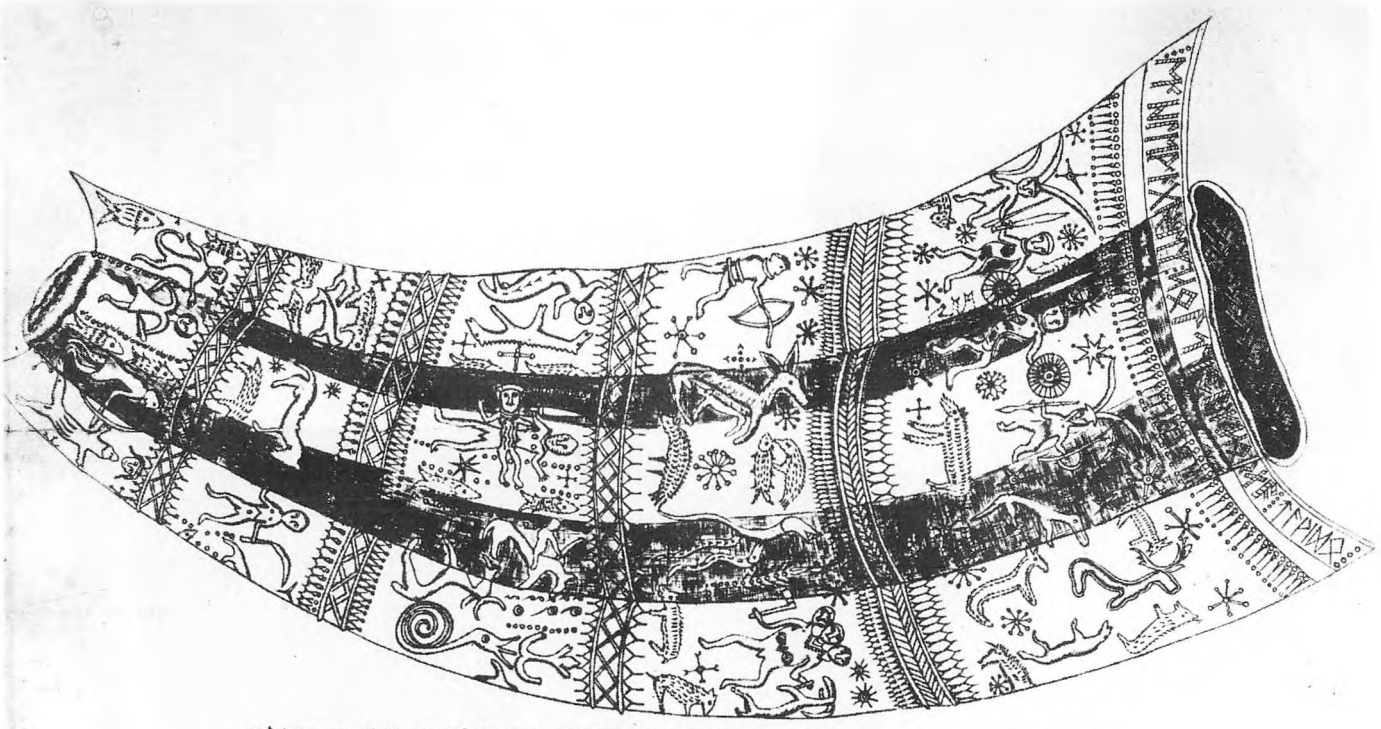

Thors kamp: Hellerisning med fremstilling af Thors kamp med Midgaardsormen, fra Hørdum i Thy. Tegningen er optrukket og gengivet i ca. 1 : 20.

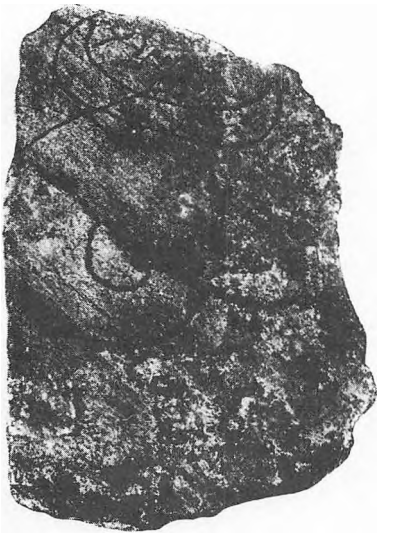

Aarhus-masken (o.aar 1000): Stenen, der er ca. 160 cm høj, bærer paa sin ene bredside en frygtindgydende »troldemaske«, antageligt for at skræmme onde aander eller mennesker fra at skænde stenen. Indskriften lyder: »Gunulv og Øgot og Aslak og Rolf rejste denne sten efter deres fælle Ful. Han fandt døden.... da konger kæmpede«. Er det slaget ved Svold, der hentydes til ?

Portræt af Attila-Adils: I »Nordisk Numismatisk Unions Tidsskrift«, febr. 1978, skriver dr.phil. Georg Galster:
»I Kungl. Myntkabinettet i Stockholm gemmes fra gammel tid som et af dets kosteligste klenodier »Konung Attilas guldpenning«. Paa medaljens forside læses ATTILA REX omkring et brystbillede af hunnerkongen i lignelse af fanden selv.... Paa bagsiden staar AQUILEIA over et billede i fugleperspektiv af ruinerne af staden.... Medaljen blev den 25. september 1674 af præsidenten i Norrköping, Nils Burenschiöld,pantsat til sekretæren i riksarkivet Erich Runell Palmschiöld, der har berettet, at den»för någon tijd sedan« blev fundet »utj bråvijken i en gammal muur, som nu med stora trä öfverwäxt är och än kallas ätlaborg«.«
Medaljen er af fint guld og vejer 132,35 gram. Her gengivet ca. 10% forstørret.

At de gamle oplysninger er forkerte, mener Galster at kunne godtgøre derved, at det er paavist, at der aldrig har staaet nogen »Ätlaborg« ved Braavalla, og ogsaa derved, at kunsten at slaa medaljer først er opfundet i det femtende aarhundrede, hvorfor der altsaa maa være tale om en antikvarisk fantasi.
Hertil skal bemærkes:
1. Vi ved fra sagnet om hundekongen, at Attila er den samme som den svenske konge Adils.
2. Vi ved fra det samme sagn, at mens han selv har indtaget kongesæde i Sverrig, saa har han ladet Danmark styre ved en stedfortræder, en hunner, formodentlig en søn (Hunden).
3. At man i dag ikke kan finde rester af en mur, der i det syttende aarhundrede skal have været rester af, er et slet bevis for, at der ingen har været.
4. Det indrømmes, at kunstneren intet hensyn har taget til Jordanes skildring af kongen, men den er henved 100 aar yngre end begivenhederne. Det er muligt, at kunstneren har kendt ham bedre. Et tegn herpaa er den skraa pande, som var karakteristisk for alle hunner. (Se side 137.).
5. Der ses ikke noget motiv for, at nogen kunstner skulde digte en medalje med Attila's fantasiportræt i det femtende aarhundrede eller senere, tilmed i et saa kostbart metal som drevet guld.
6. Derimod kunde Attila selv nok have en interesse i medaljen. Paa de katalauniske marker havde han sat det meste af sin hær overstyr; ogsaa ved det andet felttog var hæren

svundet ind, og han havde ikke naaet det proklamerede maal, erobringen af Rom. Der var al grund til eftertrykkeligt at slaa fast, hvad han dog havde naaet: at ødelægge Aquileja. Det er da ogsaa, hvad bagsiden viser.

7. Men ved erobringen fandtes der en virksom møntsmedie i Aquileja; ogsaa møntmesteren her kunde have en interesse i at portrættere kongen: saa kunde han haabe at undgaa slaveri, ja kunde maaske faa en betroet stilling hos erobreren.

8. Galsters argument, at medaljekunsten er af meget yngre dato er ikke vægtigt; en hvilken som helst møntmester vil til et hvilket som helst tidspunkt kunne opfinde medaljen, der i sig selv er en slags mønt. Vi ser da ogsaa, at der findes tilsvarende eksemplarer rundt omkring i Europa, saaledes et sidestykke til den svenske i det kunsthistoriske museum i Wien (guld) og flere i sølv og bronce andetsteds.

9. Men skulde dette ikke være nok, saa vil dette overbevise os: Medaljens Attila har bukkehorn; men dette har ogsaa den Odin, vi kender fra det korte guldhorn! Som vi allerede har lært, stammer fanden, som skikkelse, ned fra Odin: Missionærernes forsøg paa at nedvurdere en gammel gud; men fanden har ogsaa bukkehorn. Det er derfor ikke mærkeligt, at Galster i sin præsentation af billedet finder, at Attila her ligner fanden - blot at det er lige omvendt: Fanden, der ligner Attila. (I parentes bemærket: Attila var den store rytter; hans hest blev hos vore fædre til Slejpner; denne blev stærkt reduceret ved kristendommens indførelse; men som minde bærer fanden stadig en hestehov.).

At Attila har horn er forstaaeligt: Hornet er et gammelt trivsels-og værdighedstegn: Ægyptens præster og Moses havde horn; det samme har endnu heraldiske skjolde og hjelme. Fanden, som ond aand betragtet, har slet ikke fortjent sine horn; Forklaringen finder vi her.

Vi maa altsaa i modsætning til vor berømte møntforsker anse medaljen for et ægte, samtidigt portræt, gjort af en dygtig romersk eller græsk kunstner.

Den har været uddelt som belønning i bronce, sølv og guld til Attilas krigere, alt efter deres tapperhed. Ædle metaller har der været nok af efter Aquilejas ødelæggelse og modtagelsen af den skat, hvormed kejseren frikøbte Rom. Der er intet i vejen for, at kommandanten paa en nu forsvundet Ätlaborg ved Braavold har taget sit hæderstegn med til Sveernes land.

Til modstaaende side:

Syslerne: Vi mærker os, at overinddelingen sysler alene findes i Jylland, et sikkert bevis for, at der i tidlig tid har bestaaet et særligt jysk kongerige. Residensbyen for det jyske rige har været hovedbyen i Jelling Syssel, Jelling, hvor Vermund og sikkert ogsaa hans fader Vigleik og hans søn Uffe har resideret over et rige, forenet af de gamle kongeriger og stammesysler, herunder deres eget stamland, Angel. Som de sidste jyske herskere maa nævnes Thyre og hendes fader (Harald?).

Sysselinddelingen maa gaa tilbage til den første sammenslutnings tid; i visse sysselnavne genkender vi folkenavne: Himber Syssel (Kimbrerne), Harthe Syssel (Charuderne), Vændlesyssel(Vandaler), Thythæsyssel(Teutoner?);andre, der er opkaldt efter stednavne, har nok været ikke saa meget stammelande som kongeriger, saaledes Sallingsyssel med Mors, hvor vi ved, at Amled regerede, indtil han blev fældet af Viglet (Vigleik). Om Isteds betydning i urold har været talt i teksten; her samledes folket om en helligkilde. (Se side 34-35).

Øerne og Skaane, der altsaa ikke har sysselinddelingen, er senest i vikingetiden under Regner Lodbrogs efterkommere blevet sluttet sammen til et rige med hovedbyen Roskilde, Lejres aflægger.

VÆNDLE-
SYSÆL
THYTHÆSYSÆL
SALVNG
SYSÆL
HIMBER-
SYSÆL
OMUNGÆ-
SYSÆL
HARTHESYSÆL
LOFRÆTH-
SYSÆL
ABOSYSÆL
JALYNG-
SYSÆL
VARVITH-
SYSÆL
ALMUNDÆ-
SYSÆL
BARVITH-
SYSÆL
ELLÆM-
SYSÆL
ISTATHE-
SYSÆL
LAND

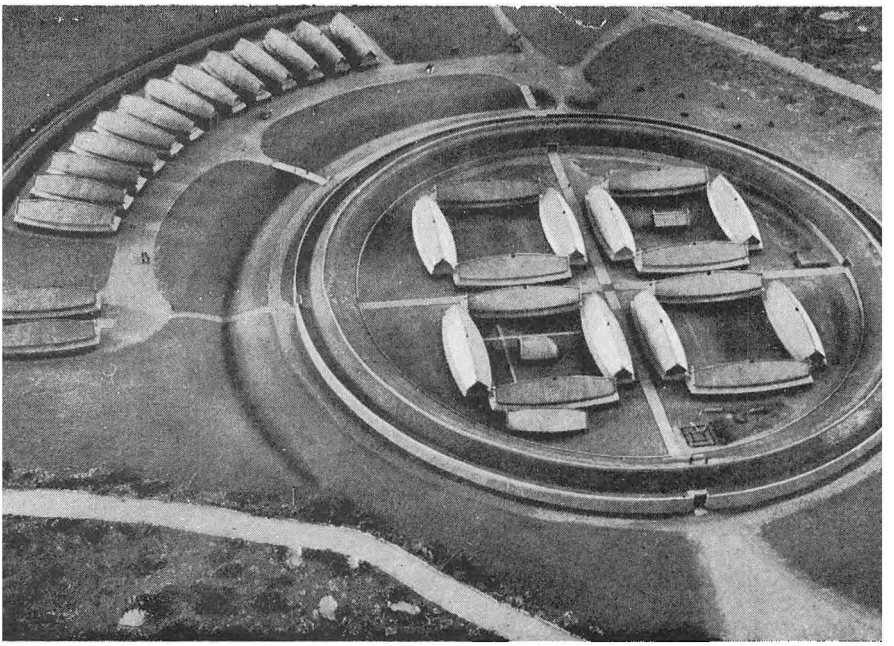

Plan over anlægget ved Trelleborg: (Øverst) Bemærk vægtergangen uden om borgen Nederst: Rekonstruktion af et hus. Formodentlig har der været »drager« eller ana forsiring paa taget, men det tillader sporene ikke at rekonstruere. Som det vil ses, vil d under halvtaget og lænket til pillerne være plads til et eventuelt overskudslager af træ

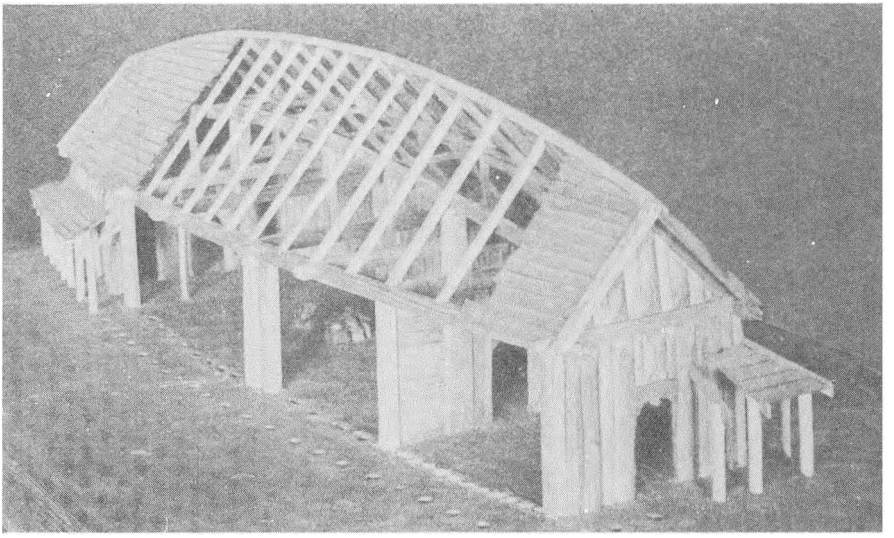

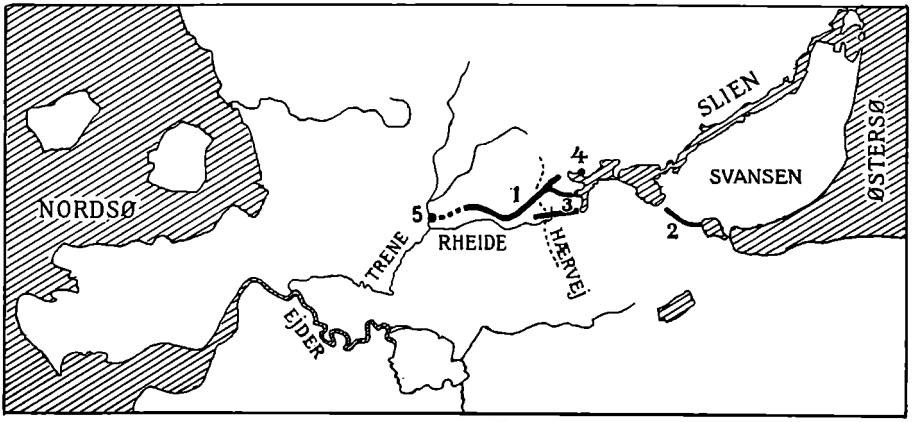

Danevirke: Plan over volden.

Danevirkes hovedvold.

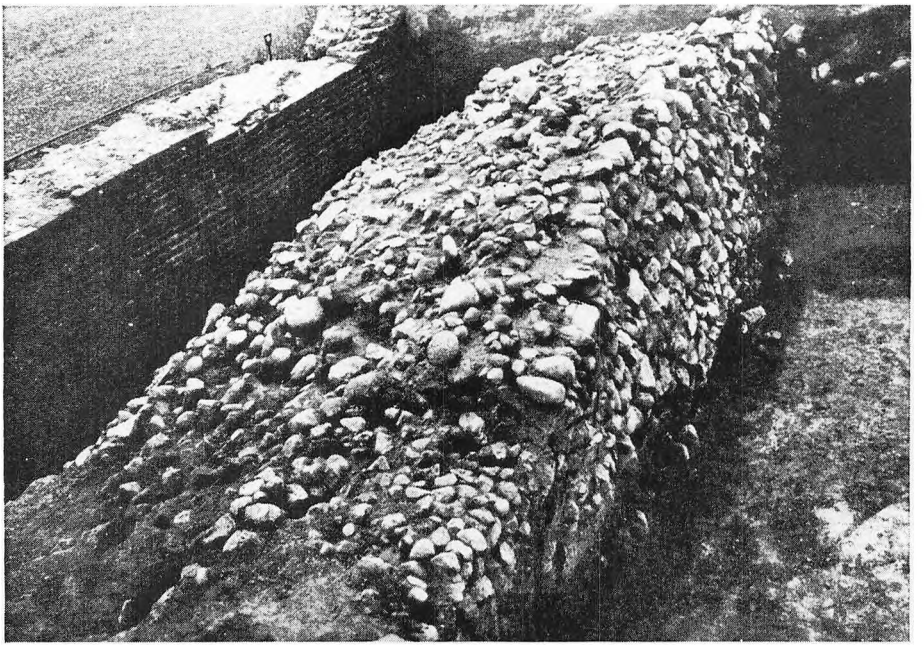

Dette og de følgende billeder viser os den dansk-germanske hustype, som den selvgroet har holdt sig og udviklet sig fra stenalderen til vore dage: et langhus med højt sadeltag, vinkel oftest 90 grader. Med midten af det nittende aarhundrede trængte forskellige ustilarter frem fra udlandet, og i vore dage tillader danske arkitekter kun danske huse som kostalde og lign., hvorved vore byer er ved at miste deres danske præg, og landskabet er truet.

Øverst: Stenalderhuse fra oldtidsbyen ved lejre. (Rekonstruktion). - Nederst: Oldgermansk hus fra Buck ved Berlin. Bemærk sadeltaget.

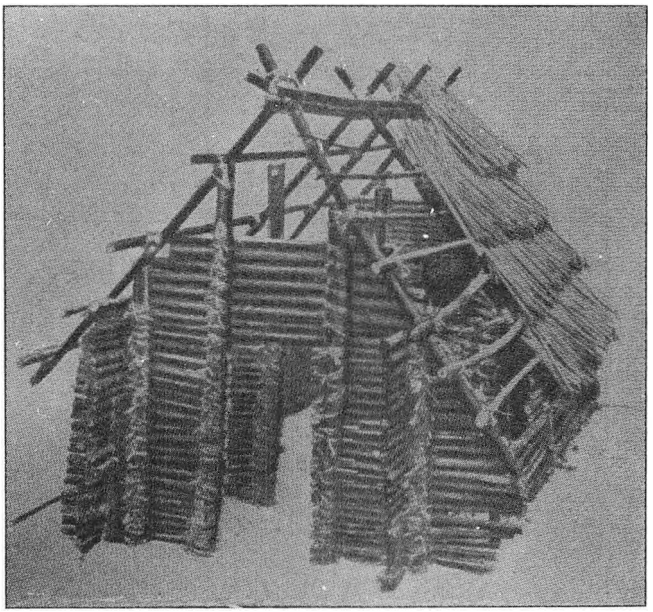

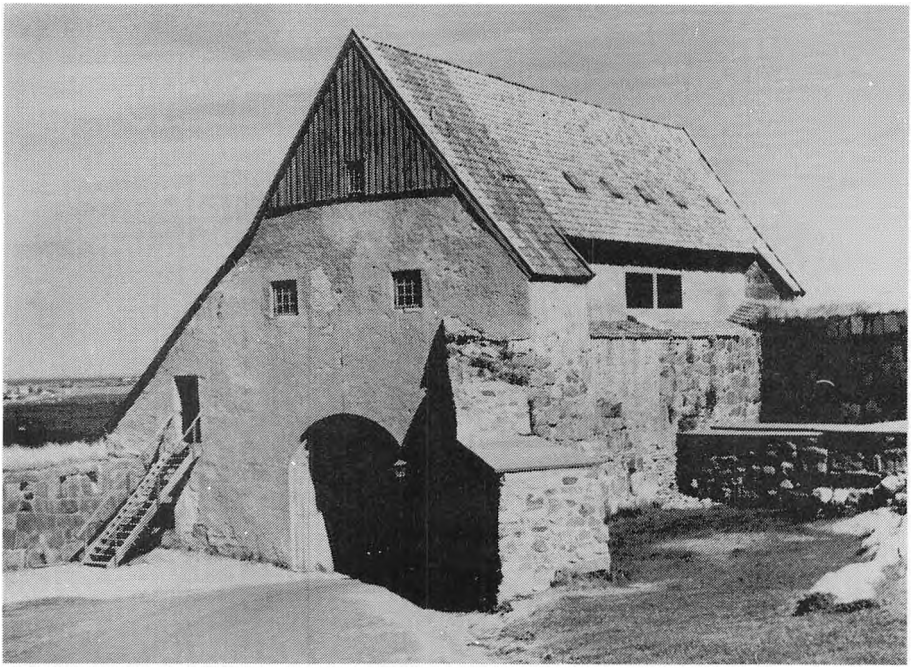

Fra Varbjerghus: Øverst ses Grev Jacobs porthus ved indgangen til selve den inderste del af fæstningen. Grev Jacob var lensmand paa Varbjerg i Halland, og han blev dømt fredløs for mordet paa Erik Glipping i 1286. Bemærk porthusets stejle tag. - Nederst: Huse i Hedeby: Model i Nationalmuseet.

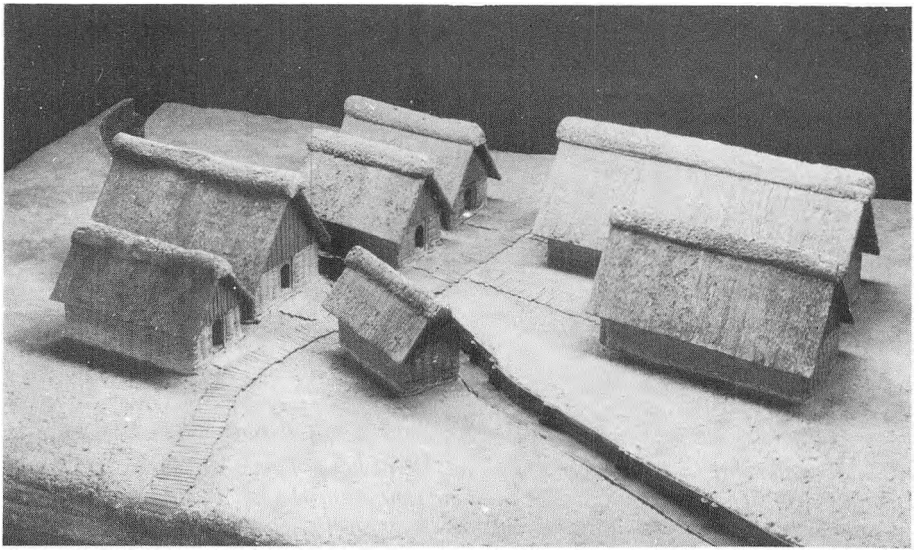

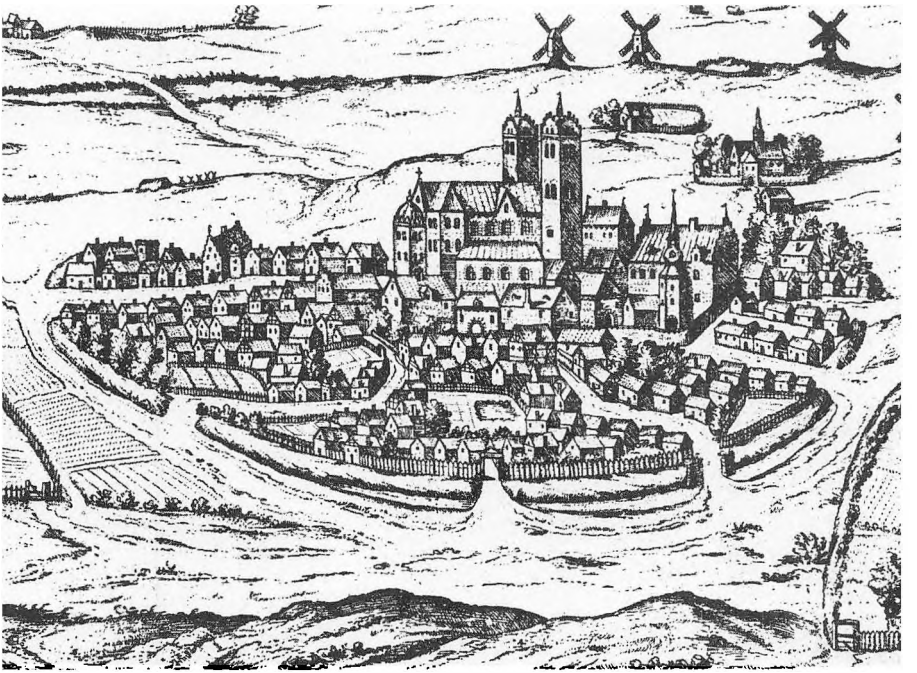

Middelalderens Lund: Det ældste kendte billede af Lund findes i den af G.Braun og F.Hogeberg i 1580'erne udgivne samling af kobberstik »Theatrum urbinum«.

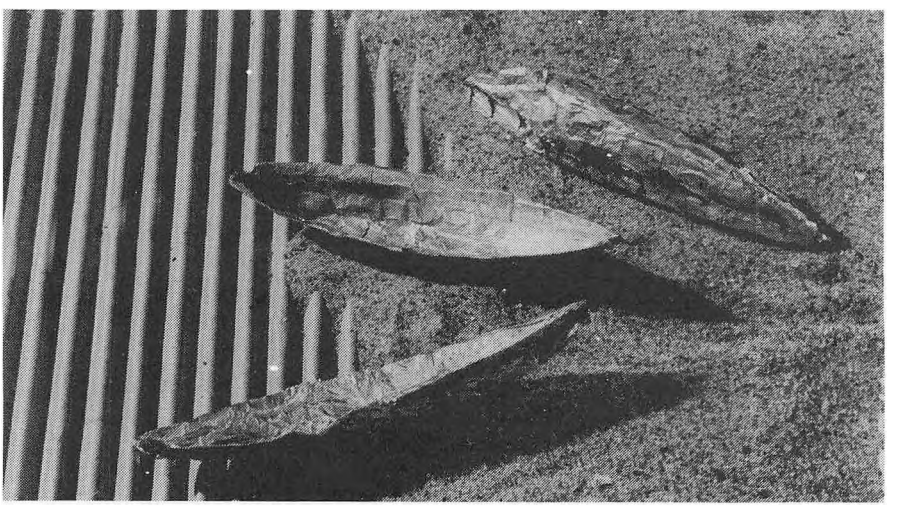

Guldbaadene fra Thy: Blandt en gruppe af 15 høje ligger Thorshøj i Nors sogn i Thy. Lidt øst for Thorshøj blev ca.100 saadanne miniature-baade fundet i en krukke. Baadene er af guldblik og fra broncealderen, antageligt en offergave. En samtidig guldring, nedlagt i en krukke, blev fundet kun faa meter fra guldbaadene.

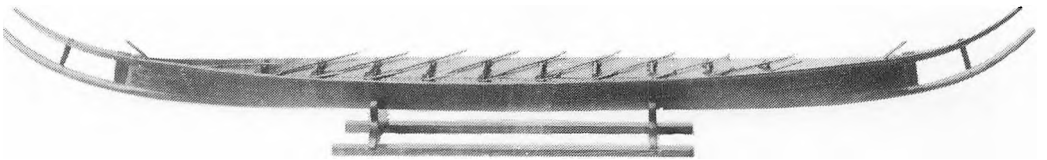

Hjortespringbaaden (model): Baaden er fundet i Hjortespring-Kobbel Mose paa Als. Den er bygget af planker, som er syet sammen med snore, hvorefter hullerne er tætnet med harpiks. Den er 19 meter lang og største bredde er 1,92 meter. Besætningen maa have været 22 mand, der ikke har roet, men padlet den frem. Den har været anvendelig til krigsbrug, og det antages, at den har været i brug i tiden mellem 300 og 400 f.Kr.

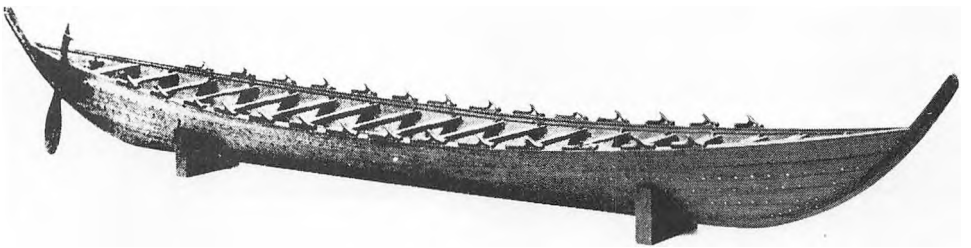

Nydambaaden: 75 fod lang og 11 fod bred, klinkbygget af egetræ og fuldstændigt bevaret. Den har megen lighed med Skagenfiskernes baade - herunder »redningsbaaden« - som de endnu saa ud i begyndelsen af dette aarhundrede. Den har ingen mast; den roedes af 14 par 11 fod lange aarer, der ved tovløkker holdtes fast til tollene. Roret hang paa højre side, »styrbord«. - Baaden blev fundet kort før krigen 1864 i Sundeved og krævet udleveret af Prøjsen som krigsbytte, hvad den blev. I 1920 kunde den med grund, som fundet i Nordslesvig, være krævet tilbage, hvilket ikke skete. Og atter i 1945 kunde den være blevet blevet krævet tilbage, men det blev den ikke. Den er nu - som en slags kompromis - flyttet fra egentlig tysk omraade til Gottorp Museum. I baade som Nydambaaden, der antages at stamme fra det femte aarhundrede, maa anglerne være kommet til England, men dog ikke direkte fra Sønderjylland.

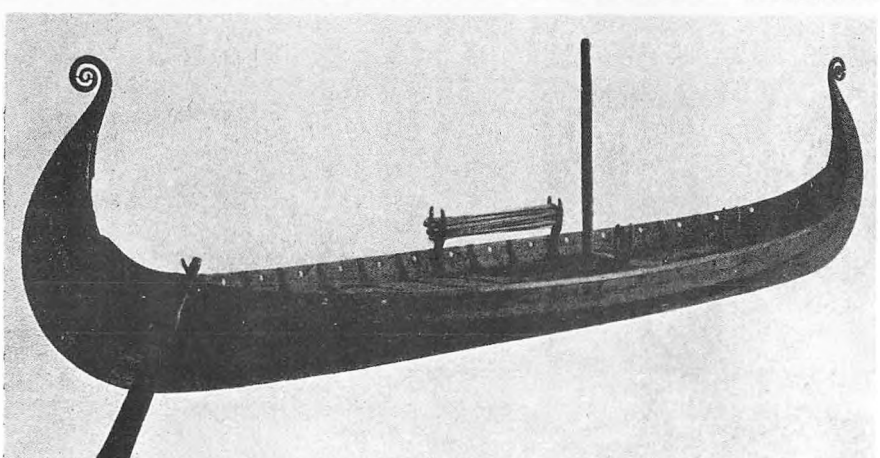

Osebergskibet: En Vikingeprinsesse blev begravet sammen med skibet, der i 1904 blev afdækket ved Oseberg i Sydnorge. Den rigt dekorerede stævn ses her sammen med et (nu rekonstrueret) billedtæppe, som blev fundet i skibet. Billedtæppet, der er fra o. år 850, bærer motiver, som maaske kan sættes i forbindelse med dødskulten.

Skibe fra Bayeuxtapetet: Efter Englands indtagelse 1066 broderede Vilhelm Erobrerens hustru, Mathilde, dette vægtæppe - en halv meter bredt og 70 meter langt - paa hvilket togtets vigtigste begivenheder fremstilles. Vi ser her, at saa franske normannerne end var blevet, saa holdt de dog fast ved den nordiske skibstype. Vi bemærker, at skibene under land ikke fører dragehovedet: Det hørte sig til, at nedtage dragehovedet - hvis funktion var at skræmme havuhyrer - naar man nærmede sig land, for ikke at skræmme landets vætter.

AD PEVENE SÆ :-

paa; paa ganske samme maade er det jo gaaet Møgeltønders afløser Ribe, som i vore dage atter er afløst af Esbjerg.

Altsaa Møgeltønder med offer- og henrettelsespladsen Galgehus og udhavnen Høder var Lægæsts by. Men hvor laa hans borg? Der, hvor nu Schackenborg ligger. Dette slot ligger paa ruinerne af det gamle Møgeltønderhus, en ældgammen borg, der brændte i det trettende aarhundrede. Den tilhørte Ribe bispestol. Men nu er spørgsmaalet, hvordan er ribebispen kommet i besiddelse af dette vigtige sted? En af de første bisper i Danmark var Odinkar, en meget rig mand, slægtning af kongehuset; han testamenterede alt sit jordegods til Ribe bispestol; det er meget sandsynligt, at Møgeltønderhus har været en del af denne arv. Vi slutter da, at borgen i førkristelig tid har tilhørt hans forfædre, det vil sige, danske konger. Saa er da ringen sluttet: Møgeltønderhus er den ældste danske kongeborg paa dansk grund. Ganske vist er det meget sandsynligt, at Hugleik har bygget sig en borg i Hollingsted, men han er jo, som vi har set, et slægtled eller to yngre end Lægæst.

En ting er paafaldende, det er de mange konger, syddanerne har haft i løbet af faa menneskealdre, skønsmæssigt fra 440 til 520, kilder og sagn nævner os: Hlægæst, Hugleik, Hok, Hengest, Hnæf, Hredel, Hermod (Horsa?), Oluf (Vidsids Alevih); det er mange, og deres rækkefølge er vanskelig af fastslaa; sandsynligt er det, at flere af dem har hersket samtidig over forskellige af de fremtrængende grupper eller stammer.

Hvem kom nu først til Danmark, nord- eller syddanerne? Syddanerne. Vi har Snorres ord derfor, beretningen om Gefion. Vi husker, hvorledes ifølge ham, Odin fra sydøst kom til Danmark, hvor han vandt sig Jylland og Fyn. Dette maa nu fortolkes saadan; de odindyrkende folk, danerne og de med dem forbundne stammer, muligvis under hunnernes overherredømme, vandt først den sydlige del af den jydske halvø, derefter gik de over til Fyn, hvor de grundede et tempel for deres nye store gud Odin-Attila, det er Odense. Man mærke sig, at uden for denne by, i dag sammenvokset med den, ligger HUNderup. Da Odin var kommet hertil, sendte han Gefion til kong Gylfe i Sverrig, han tillod hende at udpløje Sjælland af hans land. Stedet udlægges saaledes: Da syddanerne havde vundet fodfæste i deres nye land, sendte de bud til stammefrænderne i Sverrig og bød dem komme. Det maa have været paa den tid, da Halfdan var konge i Upsal, efter at have fordrevet den svenske kongeslægt. Vi kan tænke os, at han ikke har siddet alt for sikkert paa tronen, de indfødte har under le-

delse af et kongsemne af den fordrevne æt, gjorde Halfdans herredømme usikkert, han har uden lang betænkning fulgt opfordringen og er brudt op med hele sit folk. Vi kan følge vandringen. Udfor det nuværende Gøteborg ligger Dansø, antagelig den, der i den gamle grænsedragning kaldes Danholmen. Vi maa antage, at danerne er kommet ud her, hvorefter de har udbredt sig ikke alene mod syd, men ogsaa mod nord. Indtil Harald Blaatands, ja Svend Tveskægs tid gjorde danerne krav paa Vigen, det er Østfold og Vestfold, et krav, vi med sikkerhed ved, at ogsaa de danske konger paa Ansgars tid gjorde gældende. Halland blev det første norddanske landskab. Samtidig satte angreb ind ad søvejen mod Sjælland, ogsaa Vendsyssel er, som vi ser det af Bjovulfkvadet, tidligt kommet i Lejrekongernes magt. Med erobringen af hadbardernes rige i Skaane er det gaaet langsommere. Først med Halfdans sønnesøn Rolf, er det endelig nedkæmpet.

Her skal fremsættes den gisning, at heruler og hadbarder er det samme folk. At danerne har forjaget dem fra deres eget land, har vi Jordanes' ord for. At Stærkodder, Stark-Had, hører til hadbarderne vidner hans navn, hans handlinger og Bjovulfkvadet (»den gamle spydkæmpe«) om. Men hans dødsmaade leder tanken hen paa herulerne. Nu har vi jo alt lært, at hadbarderne boede i Skaane, hvor der kan være al mulig grund til at anbringe herulerne; endelig vil det være ret usandsynligt, at en saa voldsom kamp i Norden som den mellem daner og hadbarder ikke skulde give sig et eller flere udslag, som mærkedes sydpaa. Herulernes nederlag mærkedes; er det da ikke det samme som hadbardernes?

Støttes vore betragtninger om danernes indvandring af fundene? Ja, i høj grad. Flere steder finder vi i moser og kær nedlagt krigsudstyr, der stammer fra tiden omkring midten af det femte aarhundrede, spydspidser i tusindvis, lanser, sværd, hjelme, sporer, skjolde, alt ødelagt før nedlæggelsen som et offer til guderne. Ogsaa finder vi rundt om nedgravne guld- og sølvskatte fra samme tid, et sikkert tegn paa ufred: ejerne har gemt deres skatte, for at de ikke skulde falde i fjendevold, men er aldrig kommet tilbage efter dem. Særlig Bornholm udviser mange saadanne fund.

Mest berømt er fundene fra Thorsbjerg Mose i Sydangel og Nydam Mose, Als. Det sidste sted optog man 106 sværd, 552 spydspidser, flere hundrede lansestager og lige saa mange pileskafter, 70 skjoldbuler af jern osv. Her fandt man ogsaa to baade; den ene af fyrretræ er nu gaaet til grunde, hvorimod den anden ca. 25 m. lange egetræsbaad er bevaret; ty-

pen findes endnu nogenlunde hos vore skagenfiskere. Sejl har ikke været benyttet; den er beregnet til at ros af 28 aarer, der med baand er fastgjorte til tollerne. Roret, en slags aare, hang agter til højre, heraf endnu ordet STYRBORD.

Anglernes udvandring

Med hensyn til anglernes oprindelse staar to opfattelser mod hinanden hos de nyere historikere: den ene, at anglerne kom fra Sønderjylland, nærmere betegnet Angel, den anden, at de ikke kom fra Sønderjylland. Lad os betragte dem nærmere.

Den første opfattelse har gode kilder for sig. Beda Venerabilis, der døde 735, skrev i sin angelsaksiske kirkehistorie, at anglerne udvandrede fra halvøen Angel. Vi finder den samme oplysning hos Alfred den Store i den bearbejdelse af Orosius' geografi, vi alt har omtalt; i forbindelse med Ottars rejse til Hedeby siges, at fra disse egne (Angel) er anglerne udvandrede.

Det er ganske vist ret sene kilder, den første er henved 250 aar efter indvandringen til Brittanien, den anden ca. 350 aar efter, men vi har dem ikke bedre, og der er ihvertfald ingen kilde, der modsiger oplysningen.

Et vigtigt argument er dette, at Uffesagnet findes hos anglerne i England. Der er fra kongeriget Mercia bevaret en kongeliste, hvori forekommer navnene Withlæg, Wermund og Offa; vi genkender dem som Saxos Viglet, Vermund og Uffe. Sammenhængen viser, at de har regeret over Anglerne før udvandringen.

I det angelsaxiske Vidsidkvad, der maa være digtet omkring 700, finder vi disse vers:

Offa raadede Angel, Alevih Daner.
Modigst var han af alle mænd,
skønt ej han overgik Offa i djærvhed;
thi Offa vandt, først af mændene
endnu som dreng det største kongerige.

Ingen jævnaarig herligere stordaad
med eet sværd fuldbragte i strid.
Han satte grænsen mod myrgingerne
ved Fifeldor. Siden hævdede
angler og svaver, hvad Offa slog fast.

Fifeldor er det samme som Ejderen, Ægirs dør, som vore forfædre kaldte den. Myrgingerne er de saksere, der boede i Holsten. Vi finder i dette vers bekræftelsen paa Saxos og Svend Aggesens beretning om Uffes kamp paa Ejderøen, blot at Uffe hos dem er fremstillet som dansk; det er meget naturligt. Alle de mange konger, der har hersket over dele af Danmark i den graa oldtid, opfatter Saxo og Svend Aggesen som danske rigskonger, paa samme maade som paa deres tid Valdemar den Store var det.

Af andre argumenter for den gamle opfattelse skal nævnes dette: Udvandringen til Brittanien omfattede angler, sakser og jyder. Sakserne boede i Nordtyskland, jyderne i Jylland, hvorfor skulle da ikke Angel, som ligger midt mellem de to omraader, have sendt krigere med? Ved vi noget om, eller kan vi slutte os til, at Angel i tiden før folkevandringen har udgjort et selvstændigt rige? Det er meget sandsynligt, allerede af den grund, at hele det senere Danmark bestod af smaa kongeriger. Amled var konge paa Mors, Siger paa Sjælland, Ingild i Sydskaane. Angel ligger som et samlet omraade, der godt kunde have udgjort et rige. Vilhelm la Cour har eftersporet oldtidsvejene i Angel: mod syd standses de af den store skov, Jernved, der strakte sig fra Slien til Trave, mod nord var der kun et pas ved Jyndevad, hvilket navn la Cour udlægger Jydevad.

Men nu det andet synspunkt?

Desværre er historie ikke udelukkende videnskab. Der kan naar som helst gaa politik i den, og det er ogsaa sket her. Sagen er den, at ikke alene anglerne, men ogsaa jyderne i England talte eller ihvertfald skrev tysk (saksisk). Denne oplysning fra sprogforskerne har været meget kærkommen for tyske skolemestre og deres elever; de har heraf sluttet, at følgelig maa Angel have været tysk fra første færd, hvoraf videre følger, at krigen 1864 var en ren og skær retfærdighedshandling, der bragte det urtyske Sønderjylland tilbage til det store fædreland. Ja, den store sprogforsker Grimm tog resten af Jylland med: naar jyderne i England havde talt tysk, og naar jyderne (en del af dem) har foransat bestemt kendeord, ligesom tyskerne, saa turde det hermed være bevist, at jyderne egentlig er tyske.

Han gik saa vidt i sin retfærdighedsfølelse, at han paa dette grundlag mente, at ogsaa Nørrejylland burde indlemmes i Tyskland.

Denne agitation, der gav sig ud for videnskab, har naturligvis irriteret danske historikere, og jeg har en alvorlig mistanke om, at det er denne irritation, der er det egentlige motiv til Steenstrups afvisning af enhver tanke om, at anglerne kom fra Angel. Dog, historie bør ikke skrives udfra motiver, men udfra kendsgerninger, saa vidt vi kan faa fat paa dem. Hvad Steenstrup (jeg henviser til hans afsnit i Danmarks Riges Historie 1. bind) paaberaaber sig, er følgende:

Før udvandringen til Brittanien boede der i Nordvesttyskland en folkestamme, der hed eutier, og ved Elben boede et folk, der kaldte sig angler. Det maa være dem, udvandringen er kommet fra.

Han kunde have nævnt et par andre punkter, der taler for hans opfattelse. Nydambaaden, der netop dateret til udvandringens tid, og maa have været den tids vikingeskib, vilde næppe have tilladt angler rejsen over vesterhavet til Brittanien.

Det andet punkt har Steenstrup sagtens ikke været opmærksom paa: Endnu ved midten af forrige aarhundrede (H. C. Andersen har besøgt stedet og beretter derom i sin »Mit livs Eventyr«) viste man uden for Rotterdam et voldanlæg, der i følge traditionen skulde være resterne af Hengests lejr før overfarten til Brittanien. Der er intet i vejen for, at denne tradition kan være rigtig. Vi ved jo, at den første kolonisation fandt sted i Kent, hvilket tyder paa, at indvandrerne har valgt at sætte over, hvor overfarten var lettest. Den dristighed, vikingerne viste i deres stærkere skibe, kunde angler, sakser og jyder ikke lægge for dagen i det femte aarhundrede.

Saa vidt de to hovedopfattelser. En mæglende stilling indtager Arup, der støtter sig til en udtalelse hos Beda om, at anglernes land staar folketomt efter udvandringen. Hans synspunkt er dette, angelsakserne var de folk, der boede i Sønderjylland og Holsten. Efter deres udvandring er daner flyttet ned nordfra, og tyskere op sydfra. Saaledes opstod sprog- og folkeskellet ved Ejderen.

Hvad er nu rigtigt?

Vi vil foreløbig drage flere enkeltheder ind i drøftelsen. Da vestgoterne 410 plyndrede Rom, blev de romerske tropper fra Brittanien trukket tilbage for at varetage nærmere opgaver, hvorefter Brittanien laa værgeløst hen for angreb fra skoter og pikter (irer og skotter). Efter flere forgæves

henvendelser til Rom om at faa tropperne tilbage indkaldte de indfødte angler, sakser og jyder til deres hjælp, og disse begyndte nu under ledelse af jyderne Hengest og Horsa (Bjovulfkvadet gør Hengest til daner) at strømme ind efter 449; det blev meget ubehagelige forbundsfæller, for de udryddede eller fordrev hele den oprindelige befolkning.

Men dette er jo netop Attilas glansperiode; vi har alt lært, med støtte hos Priskos (og i vort hjemlige navnestof), at Attila i disse aar har bemægtiget sig »øerne i oceanet«; der har altsaa været al mulig grund for angler, saxer og jyder til at flygte vestpaa.

Nu bliver spørgsmaalet. Hvorledes har under dette forholdet været mellem daner og angler? Modsætninger maa der have været. Af det nævnte vers hos Vidsid formoder vi, at det maa være kommet til kamp mellem Uffe og danernes konge Ole (Alevih); aabenbart er det ihvertfald, at det ikke er lykkedes Ole at underlægge sig Uffes land. Vi bemærker videre, at mens danerne overalt i Danmark har sat deres spor i form af bebyggelser, hvis navn ender paa -lev, saa er der kun en saadan i Angel. Vi mærker os videre, at Saxo skildrer Dan og Angel som to brødre, der i enighed grunder det danske rige. Der kunde være den kerne i dette sagn, at Angel paa fredelig vis er gaaet op i det danske rige. Angler og daner har haft, kan vi tænke os, en fælles fjende i hunnerne, og efter at de ved fælles kræfter har faaet dem fordrevne, har Angel, der samtidig har været svækket af den kraftige udvandring, ved kongeligt ægteskab eller paa anden fredelig maade anerkende dansk overhøjhed.

Vi har i det foregaaende gjort os skyldige i at gaa ud fra det, som skulde bevises: at anglerne kom fra Angel. Endnu har vi dog ikke gjort op med de to hovedindvendinger: Baadtypen og sproget. Lad os betragte den sidste først. Kan et sprogskifte have fundet sted?

Vi gaar ud fra, at kimbrene kom fra Himmerland, alt tyder paa det, intet modbeviser det. Ikke desmindre hed kimbrenes fører i slaget mod Marius BOJERIK, det betyder bajrerfyrste. Hvor var han kommet fra? Lad os tage et andet eksempel, goterne. Ganske vist stammede de ifølge deres egen tradition fra Norden; men ikke desmindre ligger deres sprog, som det er os overleveret, tysk saa nær, at universiteter forlanger, at tyskstuderende skal kende det.

Eller longobarderne; ogsaa deres sagn peger mod Norden som hjemland, Saxo vil endog vide, at de kom fra Danmark. Ikke desmindre var det sprog, de bragte med til Italien af tysk karakter.

Et lærerigt eksempel er normannerne. Der er ikke tvivl om, at de var nordiske vikinger, men 3-4 generationer efter indvandringen var deres danske sprog glemt, de talte fransk. Men hvad man derimod ikke gør opmærksom paa, er det tyske indslag. Vi ser det først og fremmest af normannernes personnavne. Allerede Rollo, eller Rolf, som han vel hed, tog navneforandring til Robert, det er det tyske Ruprecht. Af andre særlig »normanniske« navne nævner vi Vilhelm, Henrik, Richard og Guy. De tre første er klart tyske, Guy er longobardernes Wido (italieniseret til Guido), som maa sættes i forbindelse med det tyske Witte, jfr. Widukind. Det er ikke saa mærkeligt, som vi tror, i aarhundrederne før vikingetiden havde sakserne i deres skindbaade hyppigt hærget paa det land, der senere blev Normandiet, tyskere-frankerne havde i folkevandringstiden bredt sig over hele Nordfrankrig, og endelig kan det mærkes, at Vilhelm Erobreren indbød krigere fra hele Europa til sin hær og fik mange tyskere med.

Efter dette maa vi sige: de mange overleveringer om, at folkevandringsfolkene kom fra Norden, er for saa vidt rigtige, men de skal forstaas cum grano salis. Det er med folkevandringer som med lavinen: En sneklump løsner sig højt oppe paa fjeldet, men paa vejen nedefter river den store snemasser med sig ned i dalen. Saadan ogsaa med folkevandringsfolkene paa deres vej mod syden; det strømmede til dem med krigere og løse eksistenser, ganske som det senere gjorde til Tillys og Wallensteins hære. Betragter vi en enkelt af disse vandringer, som vi er i stand til at følge ret nøje, nemlig kimbrernes, saa ser vi, at den har bugtet sig frem og tilbage, har slaaet knuder paa sig selv. Paa en lignende maade har alle folkevandringsfolkene bevæget sig gennem Europa paa en mærkelig tilfældig maade, saadan som græsning, haab om bytte, som varsler og spaapræster har dikteret det. Men dette betyder, at de ustandseligt har maattet igennem det tyske omraade. Det gik folkene, som det gaar cirkusdirektørerne i vore dage: jo længere de rejste i Europa, jo mere tyskpræget blev sproget.

Men hertil kom, hvad der yderligere kunde lette et sprogskifte, at folkene fra de nordiske lande ingen synderlig litterær tradition havde.

Vi ved, hvor forholdsvis let det var for svenskerne at faa skaaningerne til at skifte sprog; med to hundrede aar senere var det tyskerne umuligt at udrydde det danske sprog af Nord- og Mellemslesvig. Hvorfor? der var

kommet en litterær blomstring imellem. Nordslesvig blev vundet tilbage af den danske sangbog.

Hertil kommer saa vandringsfolkenes sammenstød med kristendommen og højere kulturer, ting, der nok kan faa et folk, der har opgivet sit stammeland, til at staa usikkert overfor sine egne traditioner. Saaledes gik det til, at saa godt som alle folkevandringsfolkene, før de blev opslugt af Rom og det latinske, var blevet fortyskede eller havde faaet tysk præg. Lad være, at goternes »stamfædre« virkelig er kommet i aa tre skibe fra en ø i Østersøen (Gulland), men da romerfolkene lærte dem at kende, var de — med gepiderne — tre folk, der tilsammen kunde stille 7-800.000 krigere, mere end Sverrig og Norge i dag vilde kunne stille ved mobilisering. Der er kommet mange til andetstedsfra, det er hemmeligheden. Den dag idag prøver amerikanerne at give det indtryk af, at de stammer ned fra »pilgrimsfædrene«, der kom over Atlanterhavet paa et skib; men vi ved bedre.

Med denne betragtning kan vi faa de tilsyneladende uforligelige opfattelser forligte.

Vi skal aldeles ikke nægte, at der før Attilastormen har boet angler ved Elben; men stadig staar det fast, at landet i Sønderjylland hedder Angel, og dette navn er et urnavn, der staar i forbindelse med vort ANKEL, og græsk ANKISTRON, en krog, og virkelig er det jo, som det ligger mellem Flensborg Fjord og Slien, kroget. Hvorfor skulde da dets indbyggere ikke have heddet angler? Nu er det jo usandsynligt, at to folk, der bærer samme navn og bor i nærheden af hinanden, ikke skulde være i familie; og vi tør sikkert gaa ud fra, at stamfolket maa være det, der sidder i landet af samme navn. Det vil sige: Anglerne ved Elben er efterkommere af tidligere udvandrere, der er kommet fra Angel.

Ganske tilsvarende maa gælde de jyder, der boede i Østfrisland.

Vi kan nu nogenlunde rekonstruere begivenhedernes forløb. Hunnerne har drevet angler, sakser, jyder, og sikkert ogsaa en del frisere og danere vestpaa. Ved Rotterdam, og sikkert ogsaa andre steder ved kanalens kyst, har der dannet sig en samlingslejr, og her er det strømmet til med mandskab, og her har man bygget sine skibe, lette baade som Nydambaaden, og i dem er man sat over ved Dover. Dover er, som det vil vides et godt jydsk landsbynavn, og det blev da ogsaa Kent, der først blev underkastet.

Navnene paa de uafhængige riger, der blev grundet i Brittanien, viser,

at det var sakserne, der satte sig fast sydpaa, mens anglerne tog den nordlige del, Mercia, Østangel, Nordhumberland.

Med denne betragtning bliver sagen klar. Anglerne har virkelig ved deres udvandring talt dansk, hvorved her skal forstaas et sprog, som det, vi finder paa guldhornene. Hvornaar er da sprogskiftet begyndt? Antagelig allerede paa vandringen gennem Vesttyskland til Holland, der jo i sproglig henseende er et nedertysk omraade. Anglerne fra Angel har sikkert slaaet følge med stammefrænderne ved Elben, der i forvejen var gaaet over til tysk (som dansk-amerikanerne i vore dage, der nok holder deres danske afstamning i ære og gerne hilser paa gamle slægtninge, men iøvrigt har glemt deres fædres sprog). Siden er en mængde sammenløbet folk kommet til, røvere, fredløse, eventyr- og byttelysten ungdom, folk, der siden de nu har sluttet sit til anglernes parti, har antaget deres navn, men iøvrigt har talt tysk.

I det nye land grundes ganske vist selvstændige angelske stater, men det varer 2-300 aar, inden en skriftlig litteratur opstaar, og den er altsaa saksisk.

Det kan ikke undre os. Efter erobringen kom kristendommen, men den kom først til de saksiske omraader, og det sprog, der bærer en religion, har stor magt. I kraft af koranen er Nordafrika og levanten blevet arabisktalende, og det var den lutherske bibeloversættelse, der erobrede Nordtyskland for højtysken. Men hertil kommer, at Vestsaksen, Wessex, hurtigt blev det engelske hovedland, landet, der samlede de syv riger til eet, og hvad mere er, paa den tid opstod den angelsaksiske litteratur, som Vestsaksens konge, Alfred den Store gjorde meget for at opmuntre.

Der bliver efter dette ikke meget tilbage af tyskernes teori om Angel som gammelt tysk sprogomraade; tilbage bliver at spørge: hvad siger sprogminderne i Angel? De er sørgeligt faa. Runestenene, der taler rent dansk, er fra en senere tid, og af de faa angelske indskrifter med ældre runer, vi har, lader sig ikke meget slutte. Men vi har stednavnene: Thorsbjerg, Grimsnæs, Gelting, Bedsted, Thorsted, Husby, Kalveby, Egebæk, Fjolde og alle de andre. Kan man ønske dem mere danskprægede? Og lad gaa, at en del af dem stammer fra senere tid: Thors navn taler for sig selv, han hed Donar paa tysk, Thorsbjerg skulde paa tysk have heddet Donnersberg. Nej, Angels sprog har, saa længe der har været forskel paa dansk og tysk været dansk.

Hermed falder det sidste argument for den tyske opfattelse — og samtidig for Steenstrups — til jorden. Udvandringen til England er foregaaet fra Angel; noget andet er, at det angelske kongerige, som Uffe har hersket over, meget vel kan have omfattet mere end blot halvøen Angel. Hos Saxo er Vermunds kongesæde Jelling, og saa meget er sikkert, at Jelling senere har været hovedsæde for et om ikke angelsk saa jydsk kongedømme.

Sammenfatning

Vi har i de foregaaende afsnit af hensyn til sagens fremlæggelse maattet gøre mange brud paa tidsfølgen; en kort oversigt kan derfor gøres nødvendig. Ud fra de akter og slutningskæder, der er draget, tegner udviklingen sig saaledes:

Danerne er et indoeuropæisk urfolk, hvis oprindelige hjem er Danflodernes land, Skythien. De har i en fjern oldtid sendt udvandrere til Hellas og Palæstina, en fortrop synes naaet saa langt som til Abessinien.

Efter aarhundredlange kampe med de slaviske ruthenere fortrækker folket til egnene syd for den finske bugt, idet dog en rest bliver tilbage i urhjemmet, hvor den omtales saa sent som o.1016.

o.370 er folket lagt under østgotekongen Ermanriks herredømme.

Ved hunnerstormen efter 375 flygter folket; norddanerne drager til Sverrig og faar anvist boliger i Aangermanland og Dalarne, syddanerne flygter mod sydvest og optager undervejs de ligeledes for hunnerne flygtende østvejfolk, fornemst blandt disse hreidgoterne, hvis konge Heidrik bliver en af førerne for hærtoget op i Sønderjylland.

Hos anglerne i Angel regerer noget før og noget efter 400 Vigleik, Vermund og Vuffa = Uffe, samtidig med den sidstnævnte regerer hos syddanerne Ole (Alevih).

Beda Venerabilis fortæller om østanglernes konger, at deres stamfader var Vuffa, og at de efter ham kaldtes Vuffinger. Dette er klart Uffe, og vi har her en forklaring paa rimbruddet i den merciske kongeliste: Vithlæg, Wermund, Offa. Et V er faldet bort foran U (O), som i Ulf og Orm. Stedet lyder: »Samme konge, Redvald, var søn af Tytilus hvis fader var Vuffa.« Det oplyses, at Redvalds søn, Earpvald gik over til kristendommen;

han maa altsaa have regeret o.630. Den paagældende Vuffa, der er Earpvalds oldefader, maa da have levet omkring 500. Sandsynligvis er han altsaa den samme Uffe, som kæmpede ved Ejderen. At han hørte til de første udvandrere til Britannien har vi ikke hørt om før.

Noget før det femte aarhundredes midte falder Finsborgfejden, hvor de danske førere (konger?), Hok, Hnæf og Hengest, bekæmper den frisiske »konge« Find.

Mellem 445 og 448 bemægtiger Attila sig »øerne i oceanet«, en hunnisk stedfortræder (søn af Attila) indsættes som danernes overhoved.

o.449 anglernes udvandring begynder.

o.450 Lægæst gør guldhorn, dansk rige med Møgeltønder som hovedstad.

Kort efter 453 dræbes Attilas søn af Helge Hundingsbane.

I begyndelsen af aarhundredet har norddanerne slaaet sig paa vikingefærd. Hamundsønnerne plyndrer Sjælland, men det lykkes dem ikke at sætte sig fast.

Omkring aarhundredets midte har Hamunds sønnesøn Halfdan bemægtiget sig kongemagten i Upsal. Da sendes der bud til ham (Gefion) fra syddanerne, at landet er renset for hunner. Halfdan bryder da op i spidsen for norddanerne, erobrer Vigen og Halland og grunder Lejre, hvorfra Sjælland underlægges. Det lykkes ham ikke at nedkæmpe hadbarderne i Skaane, men Vendsyssel vindes af norddanerne, være sig enten af Halfdan eller af hans søn og efterfølger Hjørgeir eller dennes efterfølger og broder Hroar. Denne sidste regerer henved 50 aar; i hans tid svækkes hadbarderriget alvorligt.

Efter Hroars død, som tidligst kan have fundet sted 510, følges han af sin søn, Hrørik, hvis gerrighed gør ham ilde lidt. Ved et overfald paa Lejre dræbes han af sin fætter, Helges søn, Rolf. I Rolfs tid gøres der endeligt op med hadbarderne. Som Rolf har dræbt Hrørik, dræbes han selv af sin fætter, Hjørgeirs søn Hjartvar, der snart efter dræbes af en af Rolfs hirdmænd. Dette sker skønsmæssigt omkring 520.

Syddanernes konger er, i usikker rækkefølge: Heidrik, Ole, Lægæst, Helge Hundingsbane, Hok, Hnæf, Hengest, Hugleik. Af disse ved vi, at Hejdrik og Helge Hundingsbane ikke hører til danernes egen kongeslægt, idet den første er hreidgoter, den anden ylfing. De andres indbyrdes forhold er ikke klart. Ole (Alevih) synes ikke at være af kongeslægten, ihvertfald dens lige linie (navnet rimer ikke paa H). Kun Hugleiks tid la-

der sig bestemme med nogenlunde sikkerhed; hans død falder o.515.

Paa dette tidspunkt (og længe efter) skelnes der mellem norddanernes rige, der omfatter Halland, Vigen, Skaane, Videslet og Vendsyssel, og syddanernes, der senere ihvertfald omfatter den jydske halvø, men ved Hugleiks død maaske kun omfatter Sønderjylland og Fyn. Angel synes indlemmet, forholdet til jyderne (Jellingriget) uklart, sammenslutning tænkelig.

Med Bedas kongeliste Viglet, Vermund, Vuffa har vi en klar slægtsfølge, og vi er tilbage i folkevandringstiden, da det var navneskik at lade sønnens navn stavrime paa faderens. Men denne V-række viser, at disse konger ikke har været daner, da danernes konger i folkevandringstiden rimer paa H. Der er altsaa god mening i at gøre dem til anglerkonger, hvad jo ogsaa beretningen om ejderkampen — som kendes baade i dansk og engelsk tradition — tyder paa. Men deres rige har strakt sig videre. Om Viglet (Vigleik) fortæller Saxo, at han som »dansk« overkonge undertvang og fældede Amled, smaakongen paa Mors. Og om Vermund oplyser han, at hans kongesæde var Jelling. Da Jelling jo ligger i det egentlige Jylland, tør vi antage at byen oprindelig har været jydernes hovedby. At Vermund nu sidder her, tyder paa, at der med det onde — eller maaske med det gode — har fundet en forening sted; og det stemmer jo ogsaa ganske godt med traditionen, der vil vide, at der fulgte jyder med anglerne til England.

Kristendommen undervejs

Endnu hersker hedenskab i norden med tro, overtro og menneskeofringer. Men den magt, som snart skal tvinge Nordens guder og vætter og fordrive dem fra deres egne lande, den kristne kirke, har forlængst sejret i syden. Hvorledes kom det, og hvordan kunde denne kirke, eller rettere organisation, vinde magt til at undertvinge Olympens og det store Romerriges mange andre guder og lægge sit aag paa middelhavsfolkenes millioner?

Der er flere grunde; lad os samle dem her, for det er de samme, som senere vil føre til aselærens fald.

1. Moral

Det mod, hvormed kristne martyrer gik gennem pinsler til død, gjorde et dybt indtryk. Hertil kommer, at de kristnes ord i handel og vandel stod til troende. Paa det sædelige omraade stod deres moral højt. Sammenlignet med de løse sæder, der ellers herskede i Romerriget, maatte en saadan strenghed vel afskrække nogle, men samtidig tiltrække andre.

2. Organisation

Oltidens andre trossamfund var ganske løse i deres organisation; overfor dem stod de kristnes menighed med dens hierarki som et fast hele. Skønt et mindretal maatte de i kraft af deres indre disciplin — som kommunisterne i vore dage — blive en magt, man maatte regne med.

3. Den hellige bog

Det gamle testamente, som de kristne havde overtaget fra jøderne, indeholdt en for den tid antagelig forklaring paa verdens tilblivelse, tilmed fremsat med al den autoritet, som en paastaaet aabenbaring giver. Noget tilsvarende havde de andre religioner ikke. Hertil kom de skrifter, vi nu sammenfatter under navnet det ny testamente, hvis indre kraft dengang som til vore dage har udøvet en voldsom indflydelse paa menneskesindet.

4. Læren om det evige liv

Jødernes gud havde straffet og belønnet i dette liv, men maatte herved udsætte sig for bebrejdelser i betragtning af, at saa meget hernede gaar uretfærdigt til. De kristnes gud henlagde straf og belønning til livet efter døden. Belønningen var evig salighed, straffen ligesaa evig pine. At høre en saadan lære fremsat kunde nok fylde en ikke-kristen med ængstelse.

5. Troskravet

Oldtidens religioner, bortset fra jødedom og kristendom, var tolerante. Om et menneske vilde dyrke Isis, Athene eller Cernunnos maatte blive dets egen sag. Anderledes for de kristne, gennemtrængte som de var af Paulus' fanatisme. For dem var troen en frelsesbetingelse; den sikreste vej til helvedes pinsler var ikke at tro.

6. Slaverne og de fattige

Korset var slavernes straf, og netop til dem og til de fattigste blandt de frie henvendte Jesu lære sig. Det var Lazarus, der kom i himlen og ikke den rige; thi det er lettere for en kamel at gaa gennem et naaleøje end for en rig at komme i paradis. At en saadan lære maatte tiltale de fattige, kan ikke undre, tilmed da de rige, som sluttede sig til menigheden maatte give kirken deres formue, som de fattige fik andel i.

7. Biskopperne

De meget store midler, menigheden herigennem fik at uddele, blev administrerede af biskopperne, som derigennem fik en magt, som de romerske myndigheder maatte regne med.

8. Begejstringen

Alle disse forhold, materielle som aandelige, virkede sammen til at fremkalde den begejstring uden hvilken en ide ikke kan sejre.

*

I begyndelsen af det fjerde aarhundrede var de kristnes magtstilling i romerriget saadan, at kejseren maatte vælge enten at udrydde dem eller underkaste sig dem. Da en sidste forfølgelse, under Diokletian, var slaaet fejl, valgte hans efterfølger, Konstantin (død 337) at gøre kristendommen til statsreligion. Han flyttede rigets hovedstad fra Rom, der endnu var ganske præget af fortidens templer og institutioner, til den by, der efter ham fik navnet Konstantinopel.

Hvad en ide vinder i udbredelse, taber den i dybde; den kristne kirke tog alvorligt skade af sejren. Mennesker, der søgte levebrød, karriere, kejserens gunst, tilsneg sig høje embeder i menighederne. Endnu var den oprigtige tro dog langt fra undergravet. Fromme mennesker søgte ud i ørkenen for i ensomhed at dyrke gud. De blev mange, der blev befolket i ørkenen, det blev til klostre. Munke- og nonnelivet begyndte. Det er værd at mærke sig, at munkevæsenet paa den tid længe havde været kendt i Indien, og at det netop var i Ægypten, at det kristne klostervæsen begyndte. I Ægypten var der et stærkt indisk indslag.

Theologvældet, et onde, som kristendommen havde overtaget fra Jerusalems lærde, havde længe truet kirkens enhed; efter at den havde faaet magt, blev det værre. Arius hævdede, at selvom Jesus havde været et helligt menneske, saa havde han ikke været en gud. Imod ham stod Athanasius, der hævdede treenighedsdogmet. Konstantin, der med bekymring saa paa den splittelse, der heraf kunde opstaa, indkaldte til et almindeligt kirkemøde i Nikæa (325). Her blev Arius' lære forkastet og Athanasius anerkendt. Men endnu havde Arius et stærkt parti for sig, det gav ikke op, og mange af den følgende tids kejsere sluttede sig til deres sekt. Det lykkedes dem at vinde goternes missionær, Vulfila, for deres afvigelse, hvorfor goterne blev arianere, hvilket siden skulde koste strømme af blod. I Konstantinopel fortsatte teologernes rasen, den ene sekt opstod efter den anden, alle fulde af had og fanatisme, og stedse blev byens indbyggere af dem ophidsede til mord og lemlæstelse af »kættere«. For os er alle disse sekter nu kun døde navne: monofysiter, ikonokduler, ikoneklaster, monotheleter, nestorianere og hvad de alle hed; men for det østromerske rige var de en frygtelig virkelighed, der ustandselig fremkaldte oprør og krige og skulde forberede rigets endelige undergang.

I Rom kom det ganske anderledes. Her havde apostelen Peter lidt martyrdøden; paa det sted, hvor han blev henrettet, havde de kristne opført et kapel, det blev senere til en kirke, den kirke, der skulde blive udgangspunktet for et nyt romersk verdensherredømme. Jesus havde sagt: »Du er Peter, og paa denne klippe vil jeg bygge min menighed . . . og jeg vil give dig himmeriges nøgler, og hvad du binder paa jorden, det skal være bundet i himlene, at hvad du løser paa jorden, det skal være løst i himlene.« Biskoppen i Rom var Peters efterfølger, og sluttede, at dette ord til Peter ogsaa gjaldt hans efterfølgere (en forbandet Syllogismus, ville Holberg have sagt, men den passede godt til romerbispens interesser). I kraft af dette skriftsted førte Peters efterfølger stedse to korslagte nøgler i sit vaaben, tegnet paa, at det var ham, der i Sct. Peters forfald aabnede og lukkede himmeriges porte. Det var Roms biskop, der paa den vestromerske kejsers vegne i 452 forhandlede med Attila og købte ham til at vende om, en begivenhed, der mægtigt styrkede romerkirkens autoritet. Endnu ser man i Vatikanet Raffaels fremstilling af begivenheden: Engle optræder sammen med paven og tvinger Attila til tilbagetoget. I middelalderens første aarhundreder stod Rom formelt under den østromerske kejser, men var reelt ret uafhængig. Vi ser derfor, at mens Konstatinopels bisper,

Patriarkerne, stedse var underkastede kejserens vilje, saa fik paverne, som romerbisperne nu kaldte sig, en ganske anderledes magt. Fra romerkirken udgik en kraftig mission, langsomt underkastede den sig folkevandringens folk, først frankerne og longobarderne, siden goterne. I Britannien havde den en haard kamp at kæmpe mod kristne irers mission; det fortælles, at da en omtrent omvendt konge overvejede at give irernes retning fortrinet, truede pavens missionærer ham med, at paven, der havde magt til at fordømme og frelse, med Sct. Peters nøgle vilde lukke ham ude af paradiset. Det hjalp.

Stor var troen stadig. I Syrien opholdt en from kristen, Simon Stylites, sig gennem et langt liv paa en søjle; en hellig mand i Gallien forsøgte det samme og holdt ogsaa en vinter ud med is i skægget og fare for at miste fingre og tæer. En anden hellig lænkede sig selv i et taarn; men hos lederne var der oftest tale om kamp for magt og rigdom. Fra et af disse middelalderens første aarhundreder stammer det saakaldte Konstantiske gavebrev, ifølge hvilket Konstantin ved grundlæggelsen af den nye hovedstad overdrager romerpaven alle vestens lande. Det er forlængst bevist, at dette var et falsum, men gennem hele middelalderen blev det anset for ægte og et værdigt grundlag for pavens krav paa verdslig magt.

Ulvinden havde taget faareklæder paa. Det er sagt, og med rette, at mennesket ikke interesserede romeren uden for saa vidt han kunde afvinde det noget ved overtalelse eller tvang. Germanerne havde indtil videre ødelagt Roms politiske magt, men midt i sin fornedrelse lykkedes det romeren atter at tilsnige sig det tabte ved hjælp af en ham iøvrigt uvedkommende religion. Som en senere pave (Leo X) udtrykte det: »Alverden ved, hvor meget fabelen om Jesus har indbragt os i rede penge.«

For anden gang skulde det lykkes den romerske polyp at omspænde og udsuge en verden.

Norden og Syden

Længe laa Danmark, set med kristne øjne, i en fjern afkrog af Europa, dog ikke længere væk end at danske paa købmandsfærd eller krigstog kom til kristne lande, hvor de store kirker med den vel ordnede messetjeneste, de prægtige klæder, ceremonierne, guldet, sølvet og røgelsen maa

have gjort et dybt indtryk. Efter at angelsakserne i det sjette aarhundrede havde modtaget troen i den katolske form, udgik fra Britannien en kraftig mission til nabolandene. I det 7. aarhundrede virkede angelsakseren Wilfred hos vestfriserne.

Vi maa lige dvæle lidt hos friserne, da dette folk har haft stor betydning for vort land. Vestfriserne med den store handelsby Dorstad ved Rhinens munding boede omkring Zuidersøen, fra deres land og hen mod Elben boede østfriserne, begge de to hovedstammer holdt sig til kystomraadet og de nord for liggende øer. Det ord, hollænderne senere har gjort til deres: »Gud skabte havet, men vi kysten,« tilkommer i nok saa høj grad friserne; med diger beskyttede de deres hjem mod havets indbrud, med diger udvidede de deres land og skabte en marsk med fede græsgange for deres kvæg. Helgoland hed deres hellige ø, frisisk var den, navnet viser dens betydning, og den, der har set denne ensomme og stejle klippeø dukke op af havet, vil forstaa, at den var selvskrevet til at være flere stammers religiøse samlingspunkt, som Samsø i en graa oldtid havde været det for stammerne omkring Kattegat. Paa denne ø laa et tempel for Forsete, Balders søn, det straalede af sølv. Intet af denne herlighed er tilbage. En missionær kom til øen en gang i det ottende aarhundrede og fik alt ødelagt. Hvis nogen hertil vil sige barbar, saa lad ham slaa op i Apostlenes Gerninger og læse, hvad missionens første og største mand mente om Parthenon og græsk kunst: »Men medens nu Paulus ventede paa dem i Athen, harmedes hans aand, da han saa, at byen var fuld af afgudsbilleder.«

Allerede i romertiden havde friserne slaaet sig paa handelen; de sejlede i deres fladbundede skibe langs kysten til Ejderens munding og herfra til Hollingsted, hvor varerne blev omladede og paa vogn ført til Sliens inderste vig, hvor Hedeby-Slesvig opstod som en betydelig handelsplads. Sikkert har de ogsaa besøgt Møgeltønder, indtil havnen groede til. Da fandt de et udskibningssted ved Ribe, hvilket navn netop antages at være kommet med friserne. Det er latin, Ripa, en flodbred.

Fra Slesvig gik det atter til søs, antagelig med et ophold ved Helgeaaens munding, ihvertfald finder vi ogsaa her en by, der hedder Ribe (Ripa), antagelig forgængeren for Aahus.

Endestationen var øen Birka i Mælaren, som friserne havde forpagtet af den svenske konge, og her var der, som i Slesvig-Hedeby en betydelig frisisk koloni, et forhold der skulde faa betydning i det 9. aarhundrede,

da friserne forlængst var kristne, og missionen besværligt søgte at kæmpe sig frem i Norden.

Hvornaar nordfriserne har slaaet sig ned i Vestslesvig ved vi ikke, men at de ikke er den oprindelige befolkning, viser stednavnene, der er af samme art, som i det øvrige Danmark. Vi formoder, at de er trængt ind i de første par aarhundreder efter danernes indvandring; i disse kystegne, hvor forholdene saa meget mindede om deres stamlands, har de med deres digebygningskunst vidst at hævde sig godt, og gennem hele middelalderen var Vestslesvig, fastland som øer, frisisktalende fra Ejdersted og til nord for Rømø.

Tilbage til den angelsaksiske mission. Wilfreds gerning fortsattes af en anden angelsakser, Willibrord, ved hans død var Vestfriserne, de omkring Zuidersøen, kristnede. Denne Willibrord har ogsaa været i Danmark, hvor han blev vel modtaget af kongen, Angantyr, der desværre viste sig at være »haardere end sten og vildere end et dyr!« Og folket var lige saa forstokket. Dog opnaaede Willibrord tilladelse til at medtage 30 drenge, som han døbte undervejs, for at de, selv om skibet skulde gaa under, skulde kunne gøre sig haab om frelse. Der foreligger intet om, at det lykkedes Willibrord, hvad der maa have været hans hensigt, at gøre disse drenge til missionærer i deres fædreland. Arup har udkastet den tanke, at det er fra en af dem, det danske stof stammer, som vi finder i Bjovulfkvadet. Nok muligt.

Efter Willibrords død 739 fortsattes missionsarbejdet hos østfriserne; her virkede Bonifacius, ærkebispen af Mainz, af fødsel en angelsakser; men 754 blev han sammen med 10 præster og en del nyomvendte dræbt af hedninger, utvivlsomt fordi han havde omstødt deres altre og paa anden vis forgrebet sig paa deres helligdomme. Dog lagde modstanden sig efterhaanden, og hen mod det ottende aarhundredes slutning er ogsaa østfriserne vundne for kristendommen.

Næppe var Karl den Store 771 blevet enehersker i frankerriget, før han begyndte krig mod sakserne. Disse, eller gammelsakserne, som de ogsaa kaldtes, efter at en del af folket var udvandret til Britannien, boede paa et omraade, der omfattede den nordvestlige del af det nuværende Tyskland. Mod nord afgrænsedes det af frisernes lande, mod øst af Elben, dog regnedes indbyggerne i Holsten, nordalbingerne, med til sakserne. Øst for Elben boede slaviske stammer, venderne. 772 trængte Karl frem til Eresburg i Vestfalen, hvor saksernes helligdom, Irminsul, Odinsøjlen fandtes;

det maa have været et stort anlæg, for det tog hæren tre dage at plyndre og tilintetgøre det. To aar efter gjorde sakserne gengæld og faldt ind i Karls lande; men de led nederlag og blev tvungne til at stille gidsler og love troskab; den varede dog kun til 776, saa kom det til en ny opstand, som Karl kvalte i blod, og han krævede nu, hvad han ikke havde gjort før, at sakserne skulde lade sig døbe, hvad der ikke gjorde dem mere medgørlige. Deres fører, Widukind, flygtede til Danmark, hvis konge Sigfred tog bedre imod ham, end Karl syntes om. Ved meddelelsen om, at Karl havde lidt et nederlag i Roncevalles, kom det til en ny opstand (778), Widukind vendte tilbage, og førte sakserne over Rhinen, de blev dog snart drevet tilbage igen, Karl sejrede atter, og Saksen blev indlemmet i det frankiske rige og inddelt i bispedømmer og grevskaber, endog de fjerne Nordalbinger maatte sværge troskab, og Karl kunde holde en straalende rigsdag i Lippe, hvortil ogsaa kong Sigfred havde sendt repræsentanter (782). Næppe var rigsdagen endt, før Widukind begyndte nyt oprør. Karl greb da til en skrækkelig udvej, han krævede 4500 fornemme saksere udleveret, fik dem, og lod dem derpaa alle nedhugge paa en dag ved byen Verden. En voldsom harme greb da sakserne, og som een mand rejste de sig mod undertrykkeren; men uden held. Nu blev landet for alvor kristnet; alle hedenske skikke blev forbudt, i flokkevis blev sakserne drevet ud i søerne, hvor de under dragne sværd og salmesang blev døbt; den, der svigagtigt unddrog sig dette sakramente, blev dræbt. Overalt blev der bygget kirker, som sakserne, der nu skulde erlægge tiende, selv havde den glæde at betale; der var pligt til at overvære gudstjeneste paa alle kirkens helligdage. Højlægning og ligbrænding blev forbudt, der blev sat dødsstraf for at blote, for at haane kristen skik, ja for at fornærme en præst.

Den nye orden medførte mange opstande, især i det nordlige, hvor indbyggerne havde moralsk og sikkert ogsaa anden støtte fra Danmark. Forholdet var, set med kristelige øjne, utaaleligt, og en af Karls missionærer bad kongen om tilladelse til at prædike evangeliet hos de vilde daner. Det vilde Karl dog ikke tillade; sikkert havde det ogsaa været en farlig sag paa det tidspunkt; saksernes skæbne havde virket afskrækkende og vist danerne, at der var et farligt samarbejde mellem den nye gud og den fremmede undertrykker. Karl kunde vel ogsaa foreløbig slaa sig til ro med de store resultater, han havde vundet, Widukind havde ladet sig døbe og var ufarlig nu. Samtidig skred det frem med tvangsforflytningen af saksiske familier, der maatte slaa sig ned paa den anden side af Rhinen, mens fran-

kiske kolonister overtog deres gaarde. Især blev mange flyttet fra Nordalbingien, og disses land blev overladt til de vendiske obotritter, Karls forbundsfæller i det nuværende Meklenborg. Sigfred var paa dette tidspunkt blevet efterfulgt af Gudfred, og Karl var 800 blevet kronet til kejser af paven i Rom.

Spændingen mellem Gudfred og Karl blev stedse stærkere. 804 viste den danske konge sig med flaade og rytteri for Slesvig (Sliesthorp, siger de frankiske aarbøger). Fra nu af og indtil aarhundredets midte har frankiske kilder, først og fremmest rigets officielle aarbøger, ikke saa lidt at sige om danske forhold, et tegn paa, at riget i nord har været stærkt og voldt frankerne mange bekymringer. Kejseren havde taget stilling syd for Elben, og der blev aftalt et møde mellem de to herskere, det blev dog ikke til noget, da man fra dansk side frygtede svig. I stedet kom der udsendinge til Gudfred fra kejseren, der forlangte saksiske flygtninge udleverede. Vi tør gaa ud fra, at dette krav er blevet afvist.

808 overfaldt Gudfred Karls forbundsfæller, obotritterne, og uden at kejseren kunde naa at bringe undsætning, brandskattede han dem og ødelagde handelshavnen »Reric«, hvis købmænd han tog med sig hjem, antagelig til Hedeby, der i disse aar synes at være vokset. Dobbelt forsmædeligt for Karl var det, at Gudfred ved denne lejlighed fik følgeskab af andre vendiske stammer, smeldingerne og linonerne, som kejseren mente af have visse krav paa. Felttoget var dog ikke forløbet uden tab for danerne. Kongens brodersøn Regnhold, mange stormænd og andre var faldet. Paa tilbagevejen standsede kongen og hæren atter i Hedeby-Slesvig, og her udstak Gudfred en vold. Det hedder herom i den officielle frankiske aarbog: »Der dvælede han nogle dage og befalede, at hans riges grænse mod Saksen skulde forsynes med en vold, som skulde gaa fra det østlige havs vig, som danerne kalder Østersalt, lige til det vestlige hav og værne om Ejderens nordlige bred. I denne vold skulde der kun være een port, hvorigennem vogne og ryttere kunde udsendes og modtages. Efter at have fordelt arbejdet mellem sine jarler, vendte han hjem«. At Thyre altsaa ikke, som sagnet vil vide, er den egentlige grundlægger af Dannevirke, er ganske sikkert, en aldeles paalidelig, samtidig kilde beretter, at Gudfred halvandet hundrede aar før hende har anlagt en vold i de samme egne. Endda er det ikke sikkert, at han har været den første. Den snævre gennemkørsel, vor kilde taler om, hed i historisk tid Karlegat, mændenes port. Men der findes et ældre navn, hjemlet hos Thietmar af Merseburg,

der skrev omkring 1016: *Wiglesdor,* det er Vigleiks port. Men Vigleik kender vi, det er den Viglet, der ifølge Saxo fældede Amled, og den Withlæg, der ifølge angelsaksisk tradition, »Mercialisten«, var Vermunds fader. Hermed er volden ført tilbage til et slægtled eller to før danernes indvandring, og at der i de tider har været et saadant værn paa et saa strategisk sted, sandsynliggøres derved, at vi ved vandring ad den jydske hærvej støder paa lignende volde, rejst for at beskytte stammerigers grænser; Kong Knaps dige, Margretediget, Olmerdiget. Sandsynligvis er Vigleiks vold endda ikke den ældste.

Som et svar paa Gudfreds voldanlæg byggede Karl en fæstning Esesfeld ved Stør, Itzehoe. Gudfred sendte bud og spurgte, om kejseren var vred paa ham for overfaldet paa obotritterne. Der blev aftalt et møde mellem rigernes udsendinge, men meget lidt blev opnaaet. Obotritternes konge, Drosuk, der følte sig stærkere ved kejserens nye anlæg, foretog hævntog mod sine vendiske naboer, men Gudfred sendte mænd, der myrdede ham i hans egen by.

Med sin store flaade havde Gudfred en bevægelighed, som kejseren ikke havde. 810, mens Karl forberedte krigstog, vi gætter i retning af vendernes land, fik han bud om, at en dansk flaade paa 200 skibe havde hærget de frisiske øer og den tilgrænsende del af fastlandet, ja, at dette land, som frankerne i aarhundreder havde betragtet som deres, var gaaet ind paa at betale danerne skat; den beløb sig til 100 pund sølv. Saxo har nogle oplysninger derom, der vist ikke er saa sagnagtige, som man har villet gøre dem til. Det hedder:

»Gøtrik (Saxos navn for Gudfred) paalagde friserne en skat, der var mere usædvanlig end haard . . . der blev bygget et hus, som var to hundrede og fyrre fod langt og delt i tolv rum, hvert paa tyve fod, saa at de tilsammen strakte sig i den angivne længde. I den øverste ende af dette hus sad kongens skatmester, og i den nederste ende laa der ret udfor ham et rundt skjold. Naar friserne nu kom for at betale skat, maatte de kaste pengestykkerne hver for sig i skjoldets hulhed, og kun dem, som skatmesteren, langt borte som han sad, hørte klinge tydeligt, tog han for gode og regnede med i den kongelige skat . . . de, hvis klang var saa svag, at den ikke naaede hans øre, blev ganske vist ogsaa lagt i skatkamret, men de blev ikke regnet med i skatten.«

Initiativet, som det hedder i vore dages militære sprog, var berøvet Karl, og han var meget ophidset. Han gjorde imidlertid det eneste rigtige:

han gav ordre til, at der skulde bygges skibe og dannes landeværn ved alle kyster i den nordlige del af sit rige. Det var dog ikke at vente, at frankerriget i de første mange aar skulde kunne indhente det danske forspring med skibe og dygtige sømænd. Gudfred, der i virkeligheden havde tilegnet sig Frisland, gjorde ogsaa krav paa Saksen og udtalte truende, at han med en vældig krigsmagt vilde hjemsøge kejseren i hans hovedstad, Aachen, og, som Karls historieskriver, Eginhard siger: »Disse store ord syntes heller ikke at være talte helt hen i vejret.«

Men netop som man forberedte sig paa det store opgør, døde Gudfred (810), myrdet af en af sine hirdmænd, uvist af hvilken grund, vi kan gætte, at han har været underkøbt dertil.

De frankiske kilder tier stille om motivet. Men regner vi, at Gudfred er den samme som Snorres Gudrød Veidekonge, faar vi forklaringen. Allerede Suhm har været inde derpaa, og ting taler derfor. 1. navneligheden. 2.tidspunktet: Gudrød er farfar til Harald Haarfager, hvis regering skønsmæssigt begyndte 860. 3. Gudfred raadede over Vigen, det er det norske Østfold og Vestfold (Oslo Fjordomraadet), men det er netop Gudrøds rige. Og denne Gudrød blev ogsaa myrdet om ikke af sin egen hirdmand saa dronningens.

Med Snorres egne ord:

Halvdans søn hed Gudrød, som tog kongedømme efter ham; han blev kaldt Gudrød den Storladne, men nogle kaldte ham Veidekonge. Han havde en hustru som hed Alfhild, en datter af kong Alfaren af Alfheimar og fik med hende det halve Vingulmark, deres søn var Olaf, som siden blev kaldt Geirstad-Alf. Alfheimar var da et sted mellem Raumelven og Gøteelven. Man da Alfhild var død, da sendte Gudrød sine mænd vestpaa til kongen over Agder, som hed Harald den Rødskæggede, de skulde bejle for ham til Aase, hans datter, men kongen afviste dem. Sendemændene kom da tilbage og meldte, hvad der var sket. Men nogen tid derefter skød Gudrød sine skibe paa vandet og for med en stor hær til Agder, hvor han en nat kom meget uventet og drog op mod Haralds gaard . . . . . Der faldt Harald og hans søn Gyrd; kong Gudrød vandt meget bytte og hjemtog Aase, kong Haralds datter og holdt bryllup med hende. De fik en søn, som hed Halfdan, men da Halfdan var vintergammel, den høst for Gudrød til gilde. Han laa med sit skib i Stivlesund, der kom det til stort drikkelag, og kongen blev meget drukken. Om aftenen, da det var mørkt, gik kongen fra sit skib; men da han kom til enden af bryggen, da løb en

mand imod ham og gennemborede ham med et spyd, og det blev hans bane; manden blev straks dræbt. Men næste morgen, da det blev lyst, da blev manden genkendt, det var dronning Aases tjener og hun skjulte ikke, at det var efter hendes raad. Herom siger Tjodolf:

Blev Gudrød
den gæve
lokket med svig
for længe siden,
da dødsraad
mod drukne fyrste
hævngerrigt
hoved fandt.

Og lønsejer
den listige
Aases Karl
paa kongen vandt,
og budlungen
paa bredden af
Stivlesund
blev stukket.

Bedre kilder end skjaldekvadene finder vi sjældent, da de var beregnet til at kvædes for fyrster, her sagtens for Gudrøds søn eller sønnesøn, som maatte formodes at vide besked. Det synes da virkelig at være Gudfreds død, der her er beskrevet: han faldt som longobarderkongen Alboin for den hustrus haand, hvis fader han havde dræbt.

Dronning Aase regnede, som Snorre lader os forstaa, mordet for en bedrift, retfærdig blodhævn. Det er betegnende for vore forfædre, at det ogsaa har været deres opfattelse. Ihvertfald levede hun højt anset til sin død og blev begravet som det sømmede sig en dronning: i et vikingeskib og med en i dagens anledning dræbt tjenestekvinde, der skulde gaa hende til haande i den anden verden. Over skibsgraven blev der kastet en høj, der fik navn efter dronningen, Aases høj, Oseberg. Huń, trælkvinden og skibet har selv fortalt historien, da højen — i Vestfold — 1904 blev aabnet. Tør vi stole paa arkæologer, er skibet bygget omkring aar 800 og

brugt til gravlægningen ca. 50 aar senere, dvs. at Aase har overlevet mordet med ca. 40 aar. Skibet er 21,5 m langt og den største bredde er 5 m. Det staar nu paa Bygdømuseet, saa godt som fuldstændig bevaret og er, sammen med Gokstadskibet, det fornemste eksempel, vi har, paa vikingetidens skibsbygningskunst.

Gudfreds brodersøn, Hemming, der efterfulgte ham, var villig til at slutte fred, men da haard vinter spærrede vejene for et møde, kom dette først i stand 811. Da mødtes et sted ved Ejderen (stedets navn er desværre faldet ud) stormænd fra begge lande, vi maa gaa ud fra at der har været 12 fra begge sider, skønt ikke alle navne er nævnt, 12 var ihvertfald det tal, som vore gamle landskabslove foreskrev ved højtidelig edsaflæggelse, og her blev fred svoret mellem landene. Hermed er Ejderen fastslaaet som Danmarks grænse mod syd, men at den har været det, saalænge danerne sad inde med det land, der bar deres navn, tør vi ikke tvivle om, og at den ogsaa har været forgængerfolket, anglernes grænse mod saksernes land, viser Uffesagnet, Widsid og navnet Wiglesdor.

Ansgar

812, aaret efter Ejderfreden, døde Hemming, og det kom til krig mellem to kongsemner, Gudfreds brodersøn Sigfred og Ole, søn af en tidligere konge, Harald. I et stort slag, hvori der efter frankisk opgørelse faldt 10.640 mand, faldt ogsaa Sigfred og Ole, men den sidstes hær, der havde sejret, udraabte hans to brødre Reginfred og Harald til konger, hvorefter ogsaa de overvundne hyldede dem. Det store antal faldne viser, hvor folkerigt Danmark paa den tid maa have været. Der faldt her i et slag mere end i Danmarks to krige i midten af det nittende aarhundrede tilsammen. Endda er det, som om det ikke mærkes. Vikingetiden er sat ind, og samtidig med saadanne voldsomme indre kampe, for de blusser op med mellemrum gennem hele det niende aarhundrede, ødes store hære og flaader paa at hente bytte og vinde land andetsteds.

De to samkonger sendte bud til kejseren for at bekræfte Ejderfreden, og samtidig bad de om, at deres broder, Hemming, der paa en eller anden maade var kommet i Karls magt, maatte løslades. Herfor var der ikke noget i vejen, freden blev bekræftet overfor danske stormænd, selv var kon-

gerne imidlertid i Vestfold, Vigen, rigets nordligste landskab, hvis stormænd havde gjort oprør mod det danske herredømme. Imidlertid benyttede Gudfreds sønner, der havde været landflygtige i Sverrig, lejligheden til at komme tilbage, og med støtte af et stærkt parti vandt de snart deres faders gamle rige; de to samkonger maatte flygte til obotritternes land, hvorfra de søgte kejseren om hjælp. Aaret efter, da Karl laa for døden, søgte de at genvinde Danmark, men Reginfred faldt, og Harald flygtede atter. Den nye kejser, Ludvig, men tilnavnet den Fromme, lovede vel hjælp, men mod at Harald tilsvor ham troskab, hvorved skal forstaas, at han maatte tage sit land til len af kejseren. 815 drog da en tysk hær mod Danmark og tvang sig vej over Gudfreds vold, der muligvis endnu ikke var helt færdig; men Gudfreds sønner og deres hær, som dækket af den uovervindelige danske flaade tog stilling paa øerne, kunde den intet gøre, hvorefter den maatte vende hjem med uforrettet sag. Imidlertid opstod der strid mellem Gudfreds sønner, og to af dem valgte da at indgaa forlig med Harald, hvorefter han igen fik del i kongemagten (819). Det varede i tre aar, saa blev han atter fordrevet, men kom tilbage 825, dennegang kun for et aar. Skulde et saa uheldigt kongsemne som Harald bevare kejserens gunst, maatte han gøre noget særdeles. Harald valgte at lade sig døbe. 826 fandt daaben sted i Ingelheim ved Rhinen, kejseren selv stod fadder til Harald, kejserinden Judith til hans dronning, kejsersønnen Lothar til deres søn, og hoffolkene til kongens talrige følge, der ved samme lejlighed lod sig døbe. Samtidig fik Harald det frisiske landskab Rüstringen som len, aabenbart for at have noget at falde tilbage paa, hvis han atter skulde blive fordrevet fra sit rige. Det kunde nok være nødvendigt. Ganske vist lykkedes det Harald ved kejserens hjælp at faa fast fod i det sydligste af den jydske halvø, men allerede aaret efter havde Gudfredssønnen Horik fordrevet ham; han synes at have henlevet resten af sin tid som kejserens mand i Rüstringen.

Naturligvis havde Harald i forbindelse med sin daab maattet give kejseren tilsagn om at fremme kristendommen i sit rige; til dette fik han medgivet to munke, Ansgar og Autbert.

*

Ansgar er født i Picardiet 801, og tidligt moderløs blev han sat i Klosterskole. Selv fortalte han senere, at Karl den Stores død havde gjort det dybeste indtryk paa ham. Naar selv denne mægtige kejser, som han havde beundret, nu var støv, hvad var da al verdens glans og herlighed? Blandt de mange drømme, der varslede hans senere skæbne eller rettere tvang ham ind paa hans bane, skal her nævnes en: Han befandt sig i en sump og saa ikke langt herfra en vej, paa hvilken en fornem kvinde vandrede fulgt af andre hvidklædte kvinder, og blandt dem genkendte han sin moder. Men da han vilde løbe hen mod hende, blev hans fod hængende i dyndet. Da sagde den fornemme kvinde, som ikke var nogen anden end jomfru Maria: »Søn, vil du komme til din moder?« Da drengen hertil havde sagt ja, fortsatte hun: »Da maa du fly forfængelighed, opgive dine lege og søge livets alvor; for vi afskyr alt tomt, og ingen, som føler glæde heri, kan være mellem os.« Fra den dag saa Ansgars kammerater ham helt forandret; han opgav leg og holdt sig til læsning, eftertanke og bøn.

Tolv aar gammel lod han sig vi til munk i klostret Corbie ved Amiens, et kloster, der var berømt for sin strenge tugt og lærens renhed; selv forfremmedes han til »læsemester« og gik med iver op i sin lærergerning. 822 grundedes et datterkloster ved Weser for at styrke de nyomvendte saksere i troen, dets navn tog i det saksiske sprog formen Ny Korvej; herhen blev Ansgar forflyttet.

I 826, da der skulde gives den danske konge, Harald en missionær med til hans rige, henledte Ansgars abbed kejserens opmærksomhed paa den fromme og stille unge munk, hvis højeste ønske det var at opnaa martyrkronen, og valget faldt da paa ham. Ansgars ven og efterfølger, Rimbert, der har skildret hans levned, beretter om den gru, der faldt paa de andre munke i klostret, da de hørte om Ansgars beslutning om at følge med til de vilde daner, men da de søgte at faa ham til at opgive sit forsæt, undgik han deres selskab og vandrede dagligt ud til en nærliggende vingaard, hvor han styrkede sig i bøn. Men en ung munk, Autbert, opsøgte ham her og spurgte, om det virkelig var hans faste vilje at drage ud til de farlige hedninger i nord. Ansgar troede, at han vilde lokke ham til frafald og afviste ham, men Autbert sagde: »Jeg spurgte kun, fordi jeg, hvis du holder fast ved dit forsæt, aldrig vil finde mig i, at du gaar alene. Jeg vil for guds kærligheds skyld følge dig og bede abbeden om tilladelse hertil.« Over dette svar blev Ansgar inderlig rørt, og de to venner sluttede sig nært sammen. Autbert, der var af fornem familie og ellers havde haft en straalende

gejstlig løbebane i udsigt, opgav den for at følge med Ansgar. Saavidt Rimbert. Beretningen er nok i hovedtræk sand, men legendepræget er umiskendeligt, det er opbyggelse, det gælder. Et besøg hos danerne tilmed beskyttet af deres nylig døbte konge kunde umuligt være saa farligt. Havde ikke for tre aar siden ærkebispen Ebo af Reims aflagt Danmark et besøg, hvor han havde døbt mange og var blevet gæstfrit modtaget? Var ikke Hedeby, rejsens første maal, fuld af kristne købmænd, først og fremmest frisere? At Bonifacius' skæbne skulde gentage sig i Ansgar, var der ingen som helst fare for. Denne havde selv udfordret sin skæbne ved at forgribe sig paa de fremmede guder, en saadan mand var ikke Ansgar.

At Harald, med tilnavnet Klak, som eftertiden har givet ham, et navn, der maa sættes i forbindelse med vort »klæg« og betyde saadan noget som »den sejge«, kun havde ladet sig døbe af politiske grunde, fik de to munke at mærke under sejladsen ned ad Rhinen, kongen og hans mænd behandlede dem paa ingen maade med den agtelse, man skylder den eneste sande guds talsmænd; det hjalp først, da ærkebispen i Køln overlod dem et skib med to kahytter. De overlod kongen den ene, hvad der førte til samkvem og mere forstaaelse. Over Dorstad naaede flaaden Danmark. Længere end til Hedeby synes de to munke ikke at være naaet.

Her paa hederne ved Haddeby Nor »æt Hæðum« havde der dannet sig en markedsplads, hvor friserne mødtes med indfødte og andre købmænd. Vi tager næppe fejl, naar vi slutter, at Gudfreds overfald paa Rerik (Lybæks forgænger) og bortførelse af dens købmænd staar i forbindelse med hans plan om her paa hederne at grundlægge en handelsby. Nu, ved Ansgars komme var den alt en blomstrende handelsstad, hvor Østersølandenes varer, herunder først og fremmest slaver, udvekseledes mod sydens og vestens. Udgravninger har lært os byen nærmere at kende; den laa indenfor halvkredsvolden, som ganske vist nu er meget større end paa Ansgars tid, men sikkert har byen tidligt været befæstet, ligesom vi maa antage, at den vold Gudfred udstak 808, straks efter overfaldet paa Rerik, er den, som gaar syd for Hedeby, Kurvirket, der har været tænkt som et værn ikke alene for riget, men ogsaa for den nye by. Noget andet er, at Hedebys egen vold i løbet af de to følgende aarhundreder, hvor byen skulde blive et stridens æble mellem danske, tyske og svenske, er blevet forøget betydeligt. Midt igennem byen løb en bæk, omkring den, ja over den laa husene, saaledes sørgedes der for vandforsyning- og afløb. Skønt Hedeby har været Danmarks, ja Nordens førende »kulturby«, viser fund den yn-

keligste primitivitet, af kunst intet af værdi, af opfindelser, hygiejne, system uendelig lidt. Det er et tegn paa byens betydning, at selv arabiske købmænd har fundet noget at hente her; men hvad de har set, har ikke fyldt dem med beundring. En rejsende fortæller om de mange børneudsættelser, der fandt sted, at indbyggerne dyrker »Sirius«, og »aldrig hørte jeg hæsligere sang end i Hedeby; den lyder som hundes gøen«.

Meget har Ansgar og Autbert næppe naaet, dertil var Haralds stilling for usikker. De oprettede en skole, til hvilken de købte deres elever blandt de mange drenge der udbødes til salg, ogsaa sønner af kongens mænd underviste de; støtte hos de kristne, der i forvejen fandtes i byen, har de naturligvis faaet; men da Harald efter et aarstids forløb maatte flygte, kunde to missionærer ikke holde stillingen, men maatte slaa sig ned syd for Ejderen, dog ikke længere borte end at de stadig kunde have forbindelse med menigheden i Hedeby. Til det beskedne resultat sluttede sig nu Autberts sygdom; han maatte føres tilbage til Ny Korvej, hvor han snart efter døde.

Da aabnede der sig nye muligheder for missionen i Norden i Sverrig, hvis konge stillede sig venligt, og hvor friserne i Birka, som de i Hedeby, kunde danne kernen i en menighed. 829 afrejste Ansgar, men hans skib blev undervejs bordet af sørøvere; selv slap han og hans følge i land, men uden de gaver, de havde haft med til kongen og uden de 40 kostbare bøger, der skulde have smykket gudstjenesten. De fortsatte dog rejsen til fods og blev vel modtagne af kong Bjørn. I Birka, nu Bjørkø, en ø i Mælaren lod mange sig døbe, deriblandt kongens høvedsmand for byen, Hergeir, ja han byggede paa sin egen arvejord en kirke. Halvandet aar blev Ansgar i Birka, hvorefter han vendte hjem til Tyskland, hvor han kunde melde om god fremgang for troen; men det blev klart, at skulde missionen vinde yderligere fremgang i Norden, maatte der skaffes ham en mere anseelig stilling; og mindre end biskop kunde det ikke være. Paa rigsdagen i Thionville, 831, blev sagen forhandlet. Allerede kejser Karl havde haft planer om at grunde et ærkesæde i Hamborg som udgangspunkt for missionen i Norden og de vendiske lande, nu blev der gjort alvor af planen. Men Hamborg havde, kristeligt set, intet opland, i Holsten (Nordalbingien) var der kun to, tre kirker, det var alt. Kejser Ludvig skænkede derfor stiftet, til underhold for munke og klerke, en gaard i Flandern, Turholt. Efter indvielsen som Hamborgs ærkebisp, drog Ansgar til paven for af ham at blive bekræftet i sit nye embede. Vi har en bulle, der angiver

sig at være udstedt af pave Gregor den 4., 832, hvor ærkesædet Hamborg oprettes; det faar som missionslande ikke alene Danmark, Norge, Sverrig, Helsingland, Finland, men ogsaa Færøerne, Island og Grønland. Arup, den store modsiger, godtager dette dokument med rørende naivitet, og slutter ud fra det, at Island og Grønland allerede da »har været kendt af nordiske skippere, der formentligt havde deres viden fra de keltiske«. Da vi imidlertid ved, at øerne først senere blev befolket og fik nordisk navn, er den slutning, der skal drages naturligvis, at bullen er falsk. Sagen er den at Ansgar og hele hans mission blev fulgt op af en lang række falsknerier. Det gaar med enhver betydelig ide saaledes; 1. En mester formulerer den og dør paa den. 2. Disciple grunder gennem mange lidelser en menighed. 3. Praktiske mennesker finder i ideen et godt underlag for indtægter, magt og ære. 4. De, der ikke følger ideen, forfølges med ild og sværd. 5. Tvivlere faar overhaand. 6. De sidste troende uddør.

Dette løb har ogsaa været kristendommens; den er dog foreløbig ikke kommet længere end til det femte stadium. Ansgars tid staar midt imellem det andet og det tredie stadium. Selv var Ansgar den tro discipel, herom skal ikke tvivles, men allerede paa hans tid begyndte det forargelige spil om forhaabede indtægter af den nye missionsmark. Bullen er, maa være, et falskneri fra tiden efter aar 1000, da Erik den Røde havde koloniseret Grønland *og givet øen navn*, aabenbart et led i kampen for at sikre ærkesædet i Bremen-Hamborg mod et paatænkt nordisk ærkesæde. Sandsynlighed taler for slutningen af det ellevte aarhundrede.

Foreløbig blev Ansgar i Hamborg, hvor han havde nok at gøre med at indrette kloster og skole; hjælpere fandt han i munke, der var indforskrevet fra Corbie, og som her skulde opdrage danske og vendiske børn.

Det var en anden vej end Karls, Ludvig var gaaet. Den første vilde indføre troen med vold, den anden med lempe, et sikkert tegn paa, hvor meget stærkere danerne stod i forhold til kejsermagten end sakserne.

I Danmark var missionens muligheder foreløbig smaa. Gudfredsønnen Horek, der nu regerede som enehersker, havde forbudt sine undersaatter at lade sig døbe, Ansgar kunde ikke komme til landet, og der fandtes ingen kirke nord for Ejderen, saa han maatte nøjes med at købe danske drenge til skolen i Hamborg; men ogsaa her blev stillingen stedse vanskeligere. Efter Ludvigs død, 840, delte hans sønner riget, Ludvig (den tyske) fik de tyske omraader af frankerriget, Karl (den skaldede) de galliske, og til ham faldt gaarden Turholt; i stedet for som tidtil at lade dens indtæg-

ter tilflyde Hamborg gav han den til en af sine mænd. Munke og klerke i Hamborg begyndte at lide nød, og mange flyttede. Den største ulykke indtraf dog i 845. Kong Horik, der som god hedning længe havde ærgret sig over missionen fra det nye ærkesæde, sendte en flaade paa 600 skibe til Hamborg; pludselig og uventet var den der, i løbet af faa timer var byen indtaget, og snart efter plyndret og brændt. Ansgar, der et øjeblik havde tænkt paa forsvar, opgav og flygtede, »nøgen«; bøger og kostbarheder maatte han overlade til vikingerne eller luerne.

Husvild maatte han tage ophold hos en enke i Ramesloh; men naar nøden er størst, er hjælpen nærmest. Bispedømmet i Bremen var netop blevet ledigt, og Ludvig den Tyske tænkte paa at lade Ansgar indsætte her; men da det var forbudt efter kanonisk ret at lægge bispedømmer sammen, var Ansgar ikke villig til at tage mod tilbudet. Spørgsmaalet blev behandlet paa flere synoder, og tilsidst faldt Ansgar til føje og modtog bispedømmet Bremen, samtidig med, at han beholdt Hamborg ærkestift.

Efter saa megen modgang kunde Ansgar atter optage missionsarbejdet. Skolen i Hamborg blev genaabnet, og indgang i Danmark skaffede Ludvig den Tyske ham ved at benytte ham i sendefærd rigerne imellem. Efterhaanden lærte Horik at sætte pris paa den fordringsløse forhandler, ja det kom dertil, at han tog ham med i sine hemmelige raadslagninger.

Naturligvis benyttede Ansgar sin stilling til at fortælle om sin tro og den hellige skrift, og Horik lyttede. Men herfra og til at lade sig døbe var et stort spring, som kongen hverken kunde eller vilde tage. Han var jo sit lands første offergode; og hans folk vilde aldrig have taalt et saadant skridt. Men saa meget naaede Ansgar, at Horik hævede forbudet mod at lade sig døbe, og han tillod, at der maatte bygges en kirke i Hedeby. Naturligvis var det ikke at tænke paa, at den skulle ligge inden for byens eget omraade; men netop derfor staar den endnu. Da Harald Haarderaade 1050 brændte Hedeby, tog han ikke kirken med, den var i modsætning til byens huse af sten, og den stod uden for volden. Fem minutters gang fra Hedebys nørreport finder vi en mærkelig stenkirke, ingen anden kirke i Norden er bygget i samme stil som den, dens forbilleder finder vi i Karl den Stores by Aachen. Traditionen paa stedet siger, at her byggede Ansgar sin kirke, og det maa være rigtigt. Denne kirke, der staar saa forsømt i dag, ligger paa et, kirkelig set, øde sted, der er ikke andre bygninger i nærheden end Haddeby Kro. Dens sognebørn kommer langvejs fra, først og fremmest fra Bustrup; men denne landsby, ved vi, er en udflyt-

terby fra Hedeby: Hedebustorp har den oprindelig heddet. Man har under kirken fundet rester af en træbygning og deraf sluttet, at Ansgars kirke har været af træ; jeg kan ikke gaa med dertil: Kirkens stil saadan som den nu fremtræder i sten peger hen mod karolingernes tid; der er intet i vejen for, at den kan være bygget paa tomten af en tidligere bygning, maaske et gudehov.

Ansgar havde ikke tabt den svenske menighed af syne; den havde i de forløbne aar gennemgaaet store trængsler og stod nu uden præst. Han besluttede da selv at drage til Sverrig; kong Horik medgav ham et runebrev til den svenske konge, hvori han anbefalede ham til denne og skrev, at han aldrig hos noget menneske havde mødt saa stor en retskaffenhed og troskab.

Men da Ansgar kom til Birka, fandt han folket i stor ophidselse. En mand havde fortalt, at han havde været i gudernes raad; de havde paalagt ham at meddele menneskene, hvor fortørnede de var over den nye gudsdyrkelse. Vilde folket endelig blote til en ny gud, skulde det være det tilladt at dyrke den afdøde konge, Erik. Ved dette budskab brød en heftig forfølgelse mod de kristne løs, og der blev rejst et hov for den nye kongegud. Eftertiden kender iøvrigt ikke noget til denne kong Erik, men et minde om hans dyrkelse har vi endnu deri, at svenskerne kalder fanden for »gammel Erik«, aabenbart en frugt af Ansgars og hans efterfølgeres anstrengelser.

Det kunde virkelig se ud til, at Ansgar dennegang skulde opnaa det martyrium, han længtes efter; men det lykkedes ham med kongens hjælp at dæmpe ophidselsen, saa at man tillod ham at prædike, ja det kom saa vidt, at kongen skænkede ham en grund at bygge en kirke paa. Selv købte Ansgar hus til en præst, som han indsatte, og i de følgende aar kunde han sende nogle danskfødte præster til den fjerne missionsmark.

I Danmark var det imidlertid atter kommet til borgerkrig. Nogle medlemmer af kongeslægten, der havde været paa vikingetog vendte hjem og krævede riget eller del i riget af kong Horik. Det kom til et blodigt slag, i hvilket alle kongeslægtens medlemmer faldt, paa nær et barn, der ogsaa hed Horik, som saa overtog kongemagten, foreløbig, naturligvis under formynderstyre. En af kongens vigtigste raadgivere var Hovi, jarlen af Hedeby, der var en fjende af den nye lære. Han lukkede kirken i Hedeby og forjog præsten; senere blev han imidlertid selv afsat og afløst af den ældre Horiks raadgiver, Borkar, der var Ansgar venligt sindet og selv fo-

restillede ham for den unge konge. Ogsaa denne lod sig vinde af Ansgar og tillod ikke blot, at kirken blev genaabnet, men ogsaa det ganske uhørte, at den maatte faa en klokke, til største forargelse for hedningerne, der mente, at den skræmmede de gode vætter fra landet. Dette var i virkeligheden ogsaa meningen, vi ser det deraf, at kirken den dag idag opretholder den skik at ringe solen ned, det vil sige ringe troldene i bjerge, men det, kirken forstod ved trolde, var jo netop landets egen vætter. Ogsaa i Danmarks anden handelsby, Ribe, fik Ansgar tilladelse til at bygge en kirke, den blev viet til Sct.Peder, som Bremerkirken, hvis aflægger den jo var.

Vi nærmer os nu Ansgars livs afslutning og maa spørge: hvor store var egentlig de resultater, han naaede? I betragtning af det store opofrende arbejde, han havde lagt, var de tilsyneladende ganske smaa; to kirker i Danmark, en eller to i Sverrig, og de døbtes antal skal snarere tælles i hundreder end i tusinder. Men han havde saaet, først senere da kornet kom op, skulde hans betydning erkendes.

Hvorledes var han? En fremstormende kriger var han ikke, og martyrkronen lykkedes det ham aldrig at faa. Med al sin sejghed var han en blid karakter. Den bedste og ogsaa sikreste, mest uhildede bedømmelse af ham har vi i Horiks den Ældres brev til svenskekongen. Men Rimberts, vennens og medmissionærens billede af ham, der ifølge sagens natur ikke kan være upartisk, viser os i grunden det samme. Vi ser her Ansgar som en fornem karakter, fordringsløs, sanddru, oprigtig. Af sine præster krævede han, at de skulde sørge for deres eget livsophold, og selv knyttede han fiskegarn, mens han sang sine salmer. Inderst paa sin krop bar han dag og nat en haarskjorte; til sin tarvelige og afmaalte føde drak han vand; paa sine gamle dage blandede han dog lidt vin deri, sagtens for ikke at hovmode sig. At han strengt overholdt sine bønner og andagtsøvelser behøver næppe at fremhæves. Han var de fattiges og nødlidendes ven og byggede for dem i Bremen et hospital; altid bar han en pung paa sig for at kunne give almisse.

Med alt sit praktiske arbejde var han en drømmer, og naar hans forretninger tillod det, trak han sig tilbage til sit enebo, som han havde givet navnet Sorgly. Rimbert fortæller med beundring, at han paa sine gamle dage naaede saa vidt, at han kunde græde, naar han vilde.

3. februar 865 døde han og blev senere optaget blandt den katolske kir-

kes helgener. Ogsaa vi vilde slutte os til den katolske kirkes opfattelse af ham, hvis der ikke var mere. Men det var der.

At samtidens munke fandt det rosværdigt, at han kunde græde efter behag, er i vore øjne ingen adkomst til ros, tværtimod; vi vilde kalde ham en taareperse. Den megen svælgen i synd og elendighed, som bl.a. giver sig udtryk i hans enebos navn, Sorgly, er i vore øjne heller ikke opbyggelig. Men hertil kommer, at vi har et værk af Ansgar selv, en levnedsbeskrivelse af frisernes missionær, Villehad, med den kommer vi Nordens apostel nærmere ind paa livet end gennem andres dom, her har vi ham selv. Bogen er en ganske ordinær helgenberetning, som vi har dem i tusindvis fra middelalderen; den vidner om forfatterens fromhed (hvorom vi aldrig har tvivlet), men ogsaa om overtro og et middelmaadigt intellekt. Den er et udmærket supplement til legenden om Ansgars godhed, sagtmodighed og kærlighed, der viser et vist slægtskab med de dyder en handelsrejsende lægger for dagen: for at faa sine varer afsat. Ansgar er en ivrig beundrer af Karl den Store og taler med blind partiskhed hans sag mod sakserne, der er hedninger, djævelens børn; den værste af dem alle er Vidukind, deres fører, der kan sammenlignes med den onde selv. Vel gaar han stille med de voldsgerninger, der er udøvet mod sakserne for at bringe dem til troen, men der er ingen tvivl om, at han billiger dem. Man tænke sig, at Ansgar var blevet Karl den Stores udsending i Saksen og ikke Ludvig den Frommes i Norden; vi kan være sikre paa, at vi da havde faaet en ganske anden end den gode og grædende Ansgar at se. Thi det, det for ham kommer an paa, er troen og den alene, for dens udbredelse er ethvert middel godt. Men dette har altid været den kristne missions vilkaar. Hvor den har myndighederne i ryggen hidser den til blodsudgydelse, hvor den staar svagt, opbygger den sig ved godhed.

Vikingere

Røveri og bedrag er menneskenes foretrukne erhverv; lovligt erhverv er forbeholdt meget kultiverede tider, og er selv da i reglen skalkeskjul for lidt af hvert. Mens sydens bedragere »ynkede sig frem med korset«, sendte Norden sine røvere sydpaa. Elskværdigere udtrykt: Fra syden kom aanden til os, fra os fik syden blodet. Vikingetogene var begyndt.

Man har afledt ordet viking af vig; det er nok rigtigt, men herfra at slutte, at der maa være tale om det norsk-danske landskab Vigen, er forhastet. I hvertfald fortæller Vidsid omkring 600, at han har været hos »wicingas«; ordet er altsaa ældre end vikingetiden. Man kan gætte, at disse »wicingas« har været daner; disse har ihvertfald ofte sat deres navn i forbindelse med vige: Danzig, Dänische Wiek, ved Østersøens sydkyst, Danviken ved Mælaren, Danvigen ved Drammen. Vikinger er de, der ligger i vigene paa lur efter købmandsskibe; et stort tilskud til disse sørøveres brogede skare har aabenbart fra første færd været daner. Iøvrigt skelnede sydens folk dengang saa lidt som nu mellem Nordens stammer; med »Normanner«, som var deres foretrukne navn for vikinger, mente de mænd fra Norden, i reglen daner, men ogsaa ofte nordmænd. Iøvrigt nævnes som deltagere i et af de første plyndringstog »Westfaldingas«; i dette tilfælde er der altsaa virkelig tale om mænd fra Vigen; om disse saa skal kaldes danske eller norske — Vigen var jo dansk dengang — er et ørkesløst spørgsmaal.

*

I en vis forstand er sagnet mere historisk end det, fagfolk beærer med navnet historie, thi mens denne indeholder en (maaske) paalidelig beretning om, hvad der skete i en svunden tid, saa er sagnet tiden selv, forsaavidt som det jo er udtryk for de henfarne tiders tanke, tro og væsen; tilmed indeholder det ofte oplysninger af dem, som fagmanden ønsker, og som han med held, kritik og indlevelsesevne nu og da kan udrede af sagnet. Vil vi lære vikingetiden at kende, maa vi naturligvis høre, hvad sydens forskrækkede og forargede munke havde at sige om den; men først og fremmest vil vi høre, hvad den selv har at fortælle. Her har vi sagnene om Regner Lodbrog, en historisk figur, sydens folk kender ham, og især hans sønner. Han staar med det ene ben i historien, det andet i sagnet. Vi vil høre sagnet først.

*

Grima hed en husmandskone, der boede paa Spangareid i Norge; en aften kom til hendes hytte en fattigt klædt harpespiller og bad om husly; hun fattede imidlertid mistanke til, at han ikke var saa fattig, som han lod, for hun saa, at der stak nogle frynser af et kosteligt klæde ud af harpen, og da han varmede sig ved ilden, saa hun en prægtig guldring glimte frem under hans laser. Hun viste ham da natteleje i laden uden for. Men da hendes mand, Aage, noget senere kom hjem, fortalte hun, hvad hun havde gjort. »Og nu,« sagde hun, »kan du blive en rig mand paa et øjeblik, hvis du dræber harpespilleren.« Aage gjorde indvendinger og vilde ikke krænke gæsteretten, men kællingen sagde, at hvis han ikke turde, saa ville hun faa harpespilleren til at dræbe Aage og selv tage ham til ægte. Saa bestemte manden sig da, gik ind i laden med sin økse og dræbte gæsten. Harpen var imidlertid saa svær at skille ad, at de maatte slaa den i stykker med øksen, men da kom der frem et dejligt pigebarn, som havde været gemt inden i harpen; hun kunde vel være tre aar gammel og sammen med hende fandt de kostelige tøjer og store skatte. Barnet tog de til sig, udgav det for deres eget og kaldte hende Kraka efter Grimas moder. De ragede haaret at pigen, smurte hende ind i tjære og gav hende daarlige klæder, saa hun kunde komme til at ligne dem, og stedse gav de hende det værste arbejde. Men pigebarnet voksede op og blev overmaade fagert.

Nu hændte det en dag, at en dansk søkonge fra Sjælland, Regner, lagde til ved Spangareid med sin flaade; han var navnkundig over hele Norden og bar tilnavnet Lodbrog; det havde han faaet paa denne maade:

Jarl Herrød i Gøtland havde en datter, Thora, som folk kaldte Borgarhjort; til hende havde han bygget et jomfrubur, som han lod vogte af en lindorm. Den havde kun været ganske lille, da han fandt den; han havde lagt den paa noget guld, men siden var den vokset og guldet med den; nu var den en skræk for hele landet, hver dag fortærede den en hel okse, og kun den mand, der bragte den føde, turde nærme sig den. Jarl Herrød havde derfor lovet sin datter til den, som fældede uhyret, og i tilgift skulde han faa alt det guld, den hvilede paa. Regner, der dengang var femten aar, lod sig sy en lodden kaabe med lodne broge, som han lod dyppe i kogende beg, saa sejlede han med sine mænd til Gøtland. Her lod han sig sænke i vand, som frøs til is, da han kom op, og beskyttet af dette panser gik han op til Thoras bur, hvor lindormen straks for ind paa ham, men takket være hans mærkelige dragt, var dens edder uden virkning; han stak sit spyd i dens aabne svælg, saa dybt at spydsodden brækkede af

stangen. Dyret døde, og han gik bort, uden at nogen havde kendt ham. Herrød lod da lyse til ting; her fremholdt han spydsodden og forkyndte, at den, hvis spydstage passede hertil, skulde eje hans datter. Ingen meldte sig, og Herrøds mænd gik da rundt med odden. Sidst kom de til Regner og hans mænd, der stod noget uden for tingmændenes kreds. Hans stage var den, der passede. Saaledes blev han fundet og fik den væne Thora, og tilnavnet Lodbrog.

Med Thora fik Regner to sønner, Erik og Agnar; nu var hun død, og han havde søgt glemsel paa vikingetog.

Det var ham, der trak sine skibe i land ved Spangareid. Han sendte sine madsvende op til det nærmeste hus, for at de der kunde bage brød. Men da de kom tilbage var brødene brændt. Kongen truede dem med straf, men de undskyldte sig med, at der i huset havde været en pige saa fager, at de ikke havde kunnet faa øjnene fra hende. Hvis dette var sandt, og hvis hun tilmed var saa klog, som hun var smuk, maatte hun være den rette hustru for kongen. Han sendte da mænd, som skulde udforske sagen og sætte hende paa prøve. Fandt de, at madsvendene ikke havde overdrevet, skulde de bede hende komme til kongens skibe næste morgen. Hvis hun da kunde komme nøgen og dog paaklædt, hverken mæt eller fastende, ikke ene og dog ikke fulgt af noget menneske, saa vilde han tage hende til hustru. Mændene fandt i hytten en gammel kælling, der hed Grima, og saa Kraka, der var saa fager, at de aldrig havde set hendes lige. De bragte hende kongens bud, og hun lovede at komme. Næste morgen vaskede hun sig ved bækken, saa hyllede hun sig i sit lange gule haar og slog et fiskenet over; derefter bed hun i et løg, men anden føde nød hun ikke, og ledsaget af sin lille hund gik hun ned til Regnars skibe. Da maatte kongen indrømme, at hun havde opfyldt hans betingelser, og han tog hende til sin hustru.

Med hende fik han flere berømmelige sønner. Den ældste var Iver, der vel var stor og stærk, men han havde kun brusk i sine ben, hvorfor han maatte bæres; man gav ham tilnavnet Benløs. En anden var Bjørn, der af sin styrke og haardhed fik tilnavnet Jernside, en tredie var Hvidsærk. Sandt at sige fik Regnar ogsaa børn med andre, saaledes med en bondedatter fik han Ubbe.

Nu skete det, at Regnar under et gæstebud hos kong Østen i Upsal fæstede dennes datter Ingeborg; han bød sine mænd strengt, at de intet maatte røbe, men da han kom hjem, spurgte Kraka ham, om han ikke

havde tidender at bringe. Nej, han havde ingen, sagde han. »Da finder jeg dog, at dette er stortidende,« sagde Kraka, »at en konge, der er vel gift, drager ud og fæster sig en anden brud.« Regnar, der forstod, at han var røbet, sagde at han vilde straffe den skyldige haardt. »Lad du kun dine mænd i fred,« sagde da Kraka. »Tre smaafugle sad i et træ over dig i Upsal og hørte det hele. De fløj hid og meldte det til mig. Men det skal du vide, at jeg er ikke den husmandsdatter, du har troet, men den bedste kongedatter.« Da Regnar spurgte hende hvad hun mente med det, svarede hun. »Ikke Kraka, men Aslaug er mit rette navn. Min fader er den største helt, der har levet, Sigurd Fofnersbane, og min moder Valkyrien Brynhild. Jeg var tre aar gammel, da mine forældre blev fældet. Hejmer, min fosterfader, der frygtede, at man ogsaa vilde efterstræbe mit liv, flygtede da med mig. For at man ikke skulde kende ham, klædte han sig som en fattig harpespiller, og mig gemte han i harpen. Hver morgen tog han mig frem og toede mig.« Siden fortalte Aslaug om, hvorledes hun var kommet til Spangereid og om drabet paa Hejmer; og hun føjede til. »For at du kan kende, at jeg taler sandt, kan jeg sige dig dette: Jeg vil inden længe føde dig en søn. I hans øje vil du finde en orm til minde om dragen Fofner, som Sigurd slog.« Det gik, som hun havde sagt; hun fødte en søn, og omkring det sorte i hans øjne saa man ligesom en slange. Han blev kaldt Sigurd efter sin morfader og fik tilnavnet Orm-i-Øje.

Efter dette opgav Regner den svenske kongedatter og kom ikke til den aftalte tid for at fejre bryllup med hende. Herover opstod der fjendskab mellem ham og kong Østen, og engang, mens Regner var paa vikingetog andetsteds, drog hans sønner med Thora, Erik og Agnar mod svenskekongen. Østen havde en troldko, der altid gav ham sejr; den stillede han foran sine rækker, og da slaget skulde begynde, brølede den saadan, at danerne blev forgjorte og gik løs paa hinanden. I denne forvirring anrettede sveerne stort mandefald blandt dem, Agnar faldt og Erik blev fanget og siden dræbt af Østen.

Da stedsønnernes fald blev meldt Aslaug, æggede hun sine sønner til at hævne deres brødre. De gjorde, som hun bød dem, samlede en hær og landede med den i Østens rige. Ogsaa dennegang satte den svenske konge sin troldko i spidsen, men Iver, der lod sig bære foran hæren, havde ladet sig gøre en bue, større og stærkere end nogen anden og havde befalet danerne, at de skulde slaa paa deres skjolde for at overdøve uhyret. Det lykkedes dem dog ikke, koen brølede saadan, at de danskes gny knap kunde

høres, og de begyndte at kæmpe mod hinanden. I denne fare spændte Ivar sin bue og sendte dyret en pil lige i det ene øje og straks efter endnu en pil i det andet øje. Rasende for troldkoen da frem, men Ivar bød sine mænd, at de skulde kaste ham paa dyrets ryg; det gjorde de, og saa tung var han, at dets ryg knækkede.

Siden for Regnersønnerne i viking og vandt sig et stort navn ikke alene overalt i den danske tunges lande, men i Vesterleden, i Bretland, i Vælskland hærgede de, de kom ogsaa til Serkland, Blaamændenes land, ja der er dem, der fortæller, at de naaede Rom. Ogsaa Østerleden genlød af deres bedrifter, helt til kejseren af Miklegaard naaede deres ry. Hjemme sad Regnar, ilde tilfreds med at hans sønner saadan skulde overgaa ham i ry. Da lod han bygge to overmaade store skibe. Paa Aslaugs spørgsmaal svarede han, at han med dem vilde vinde sig et rige i Bretland. Aslaug raadede ham, som ret var, til at tage en større hær med, men han svarede, at det ry, man vinder ved hjælp af faa krigere, er større end det, man opnaar ved mange. Da hun ikke kunde faa ham fra den forvovne tanke, gav hun ham en silkeskjorte, som hun selv havde vævet ud af eet stykke; gennem den, sagde hun, kunde intet sværd trænge.

Regners skibe strandede imidlertid ved Englands kyst, og kong Ella, som raadede for riget der, drog ud imod ham med en stor hær; Regner og hans mænd satte sig djærvt til modværge, og det lykkedes Regner at hugge sig vej gennem fjendernes fylking, men hans folk bukkede under for overmagten. Til sidst, da Ella saa at vaaben ikke bed paa den fremmede kriger, bød han, at han skulde klemmes mellem skjolde; det skete, og saaledes blev han taget til fange. Ella, der frygtede, at hans fange skulde være Regner, spurgte om hans navn, men han vilde intet sige; saa lod Ella ham kaste i ormegaarden, men ormene vilde ikke bide i silkesærken; den blev da trukket af ham, i det samme bed ormene; da kvad Regner:

Grynte vilde grisene,
kendte de galtens kval.

Ella forstod da, at det maatte være Regner, og at han havde talt om sine sønner; han lod ham tage op af ormegaarden, men det var for sent, Regner var død.

For nu at udforske sønnernes sind, sendte Ella selv bud til dem for at melde deres faders død og bød sendemændene nøje give agt paa, hvorle-

des hver af dem tog imod budskabet. De gik frem i hallen til højsædet, hvor Iver sad og bragte hilsen fra kong Ella. Bjørn var da i færd med at glatte sig et spyd, Sigurd Orm-i-Øje, der sad med en kniv i haanden, spillede brætspil med Hvidsærk. Da sendemændene havde meldt deres faders død, holdt hver inde med sit, men da de kom til hans sidste ord, knugede Bjørn sit spyd saadan, at han stak det igennem foden, Hvidsærk greb saa haardt om terningen, at blodet sprang frem fra neglene, og Sigurd jog sin kniv ind i en finger, saa den naaede til benet. Bjørn raabte op, at sendemændene burde dræbes, men Iver sagde, at de skulde tværtimod sendes tilbage med fred. Paa ham havde der ikke været noget særligt at se, bortset fra at han først var blevet lidt bleg og derefter lidt rød. Men han spurgte sendemændene nøje ud om alt.

Da Ella siden hørte om sendemændenes modtagelse, sagde han: Det er Iver, vi skal frygte.

Ikke længe efter drog brødrene paa hævntog til England, Iver havde fraraadet færden og var ikke med; de kom da ogsaa, som han havde ventet, hjem med nederlag. Men nu drog han selv til kong Ella og bad om mandebod for sin fader. Han ønskede kun, sagde han, saa meget jord, som han kunde omspænde med en oksehud; det indrømmede Ella ham gerne; men Iver lod huden skære i strimler, saa tynde, at den kunde omspænde et ret stort stykke land, og paa det byggede han en borg. Da det var sket, sendte han bud til brødrene, at de kunde komme med en flaade og gaa i land i ly af hans borg. Det gjorde de, og dennegang blev Ella slaaet og fanget. Regnersønnerne ristede en blodørn paa hans ryg, det vil sige, at de skar ribbenene ud og bøjede dem tilbage, saa det kom til at ligne en ørns udspilede vinger. Under disse pinsler døde Ella. Men brødrene vandt sig hele England og siden mange andre lande.

*

Saa vidt sagnet. Frankerne kender Regner som den vikingekonge, der ved det niende aarhundredes midte erobrede og plyndrede Paris; de har rigtig nok en anden beretning om hans død. De fortæller, at da han kom hjem og pralede overfor kongen af sine bedrifter, fik han blodstyrtning og døde. Alt andet lige skulde man foretrække denne samtidige kilde; men moralen er for aabenbar: Guds straf over hedningen! til at man tør føle sig altfor sikker. Navnet Ella er ihvertfald ikke grebet ud af luften.

Han var konge i Nordhumberland. Endnu en kilde kan nævnes, »Krakumal«, et digt, skjalden har ladet den døende Regnar kvæde i ormegaarden; man har antaget, at det er et mindekvad, som hans enke, Aslaug-Kraka, har ladet gøre efter hans død. Hvert vers begynder saaledes:

Med sværdene vi svingede . . .

og indeholder skildringen af en kamp; fra indholdets side et meget slet digt, nærmest blot en opremsning af drab, men det bringer os lige ind i tiden: det gik haardt til.

*

Det kom som et lyn fra en klar himmel. En dag i 791 styrede en fremmed flaade ind mod det rige kloster Lindisfarne i Nordengland. I løbet af faa timer stod klostrets bygninger i lue, munke og nonner var dræbt eller gjort til trælle, alt løsøre af værdi røvet. Ingen havde ventet, at sligt skulde være muligt; hidtil havde ingen vovet sig ud over det aabne hav, selv angelsakserne havde holdt sig til kysterne. Klostre og rige byer laa ud til havet uden vold eller andet værn. Et skrig af forfærdelse opløftede sig over hele kristenheden. Ikke længe efter landede nye skarer af sørøvere paa Englands kyst, dennegang blev de ganske vist slaaet; men hvad nyttede det? der kom stadig flere. Ogsaa paa frankerrigets kyster begyndte plyndringerne; det var dog først i aarene efter 820, de rigtig tog fart. Det ser ud til, at der har været to slags vikingetog, private og statsforetagender. Statsforetagender er Gudfreds togter til Frisland og Venden, og Horik den Gamles overfald paa Hamborg. Private foretagender er, længe ihvertfald, plyndringerne i England. Mere tvivlsomt stiller det sig med Regners og hans sønners hærtog. Var Regner konge af Danmark, af Sjælland eller kun en stormand? Udlandet kender ham kun til søs; men noget kan tyde paa, at riget under Horik barn er gaaet i opløsning, eller rettere faldet fra hinanden i sine bestanddele. Gudfred er konge i Jylland og Skaane (Aasfred fra Skaane!), men vi ved jo, at saa sent som o.900 sondrer endnu Alfred den Store mellem nord- og syddaner. Saxos oplysning, at Regner var sjællandsk konge og havde baade Skaaninger og jyder mod sig, skal ikke tages let. Kalundborg Fjord hed før Kalundborgs tid Hærvig. Det samme hedder en engelsk havn: Harwich. I den danske Hærvig samledes ledingsflaaden, før den drog ud, i den engelske mødtes skibene igen. Men inderst i den danske Hærvig ligger Ubby med en paafaldende

stor gammel kirke; denne by har været noget i vikingetiden, og dens navn leder tanken hen paa Regnersønnen Ubbe Friser. (-by er en meget almindelig endelse i vikingetiden).

Forholdet mellem de private og de offentlige vikingetog er ikke let at udrede. Adam af Bremen fortæller, at de danske sørøvere paa hans tid betalte kongen en afgift af deres bytte. Aabenbart har sørøverne været betragtet som senere kaperne: private, der i kongens interesse overfaldt fjendtlige magters købmandsskibe, tog bytte og betalte skat deraf. Men ofte har de private vikinger haft en særdeles selvstændig opfattelse af, hvordan landet skulde styres. Kong Horik den Gamle, faldt i kamp mod hjemvendende vikinger.

Efter midten af det niende aarhundrede naar vikingetogene et foreløbigt højdepunkt. 867 sejlede Regnersønnerne til Nordengland, erobrede York og fortsatte med denne by som udgangspunkt at underlægge sig England. 878 afsluttedes en fred, der gjorde Wætlingavejen, en gammel romervej, der gik fra London til Chester, til grænse mellem danernes og angelsaksernes land. Her, i danelagen, det er den danske lovs omraade, nedsatte danske kolonister sig i titusindvis, eller snarere hundredtusindvis, og det før ret tyndt befolkede omraade fik dansk præg.

Ikke længe efter, 885 til 86, belejrede en umaadelig vikingehær Paris, som det dog dennegang ikke lykkedes at erobre. I det hele taget fik vikingerne nogen modgang i disse aar, 891 blev »den store hær« slaaet af den tyske konge Arnulf ved Dyle; dog ikke mere afgørende end at nye skarer snart igen viste sig ved Frankrigs kyster, saaledes en flaade under ledelse af en vis Rollo, (Rolf?), en slægtning af det danske kongehus. 911 maatte den franske konge Karl (den Enfoldige) indrømme ham det land, der fik navnet Normandiet, som len.

*

Hvori bestod vikingernes overlegenhed i forhold til det øvrige Europa? Bestemt ikke i kultur; men nok i driftighed, dristighed og livsudfoldelse. Men først og fremmest i sømandskab. Der har altid været sejlet i Norden, men det synes, som om kendskabet til sejlet først sent kom herop. Endnu Nydambaaden har ingen mast. Men i de følgende aarhundreder udvikles skibsbygningskunsten i Norden betydeligt; fund herhjemmefra saavel som i Norge viser os skibe, som i sødygtighed langt har overgaaet sydens

og vestens. Endnu eet maa vore fædre have kendt for at kunne befare de store have: Kompasset. Det er her i det niende aarhundrede, at de norske færder til Færøerne, Hetland, Orknøerne, Island tager fart, og til en saadan færd i et stormfuldt og taaget hav er sejlads efter sol og stjerner ikke nok. Ganske vist melder hverken fund eller skriftlige kilder noget om kompas før nogle aarhundreder efter, men slutningen er tilladelig. Samtidig med Gudfred og Karl den Store regerer i det arabiske verdensrige Harun al Raschid, Tusind og een nats helt. Men netop denne eventyrsamling taler ofte om »magnetbjerget«, et hemmelighedsfuldt bjerg, der trækker naglerne ud af skibe, der kommer i nærheden. Denne digtning maa være opstaaet, fordi man har været opmærksom paa magnetnaalens nord-syd-visning, og har sluttet, at der maa være en modmagnet, der trækker. Men har araberne paa Harun al Raschids tid kendt noget i retning af magnetnaalen (et yderligere argument er deres dristige søfareres sejladser: Sindbad Søfareren!), saa er der intet i vejen for, at ogsaa nordboerne har kendt den; vi ved jo, at arabiske købmænd naaede herop, først og fremmest over det svensk besatte Rusland. Dermed er vel ikke sagt, at de har kendt kompasset i den færdige form, hvori vi kender det i dag; men de kan f.eks. have haft en magnetspaan paa et stykke træ, der flød i vand.

Jellingstenenes beretning

For anden gang støder vi paa to kilder, som vil vise sig at røbe meget mere end deres blotte tekst. Som guldhornene fortalte om det første danske riges opstaaen, fortæller Jellingstenene om dets anden grundlæggelse.

I tiden omkring Ansgars død er det danske rige gaaet i opløsning. Jellingstenene, der melder om dets nye samling er henved to menneskealdre senere. Hvad fortæller de om sig selv? hvad fortæller de om tiden, der gik forud?

Den lille Jellingsten melder:

: ᚴᚢᚱᛘᛦ : ᚴᚢᚾᚢᚴᛦ :

: k u r mR : k u n u k R :

Gorm konge

: ᚴ(ᛅᚱ)ᚦᛁ : ᚴᚢᛒᛚ : ᚦᚢᛋᛁ :
: k(ar)þi : k u b l : þ u s i :
gjorde kumler disse

ᛅ(ᚴᛏ): ᚦᚢᚱᚢᛁ : ᚴᚢᚾᚢ
a(ft) : þ u r u i : k u n u
efter Thyra kone

: ᛋᛁᚾᛅ :ᛏᛅᚾᛘᛅᚱᚴᛅᚱ:ᛒᚢᛏ:
: s i n a : t a n m a r k a ʀ : b u t :
sin - Danmarks bod

Den lille runesten er altsaa, rejst af kong Gorm over hans dronning Thyre og slaar ihvertfald fast, at han har overlevet hende; det tilnavn, den danske tradition har givet ham, »den Gamle« kan nok være rigtigt. Man antager, at stenen er rejst o.935, da har altsaa Gorm endnu været regerende konge. »Tanmarkar But« er i folkemunde blevet til Danebod. Vi støder her for første gang paa navnet DANMARK, vel at bemærke paa dansk grund; allerede en menneskealder før lyder det fra England i Alfred den stores bearbejdelse af Orosius. Og det er, som allerede nævnt muligt, at navnet allerede har været brugt paa guldhornenes tid, da Nibelungenlied, der kender Lægæst, betegner ham som konge af Danmark.

Stenen stod oprindeligt paa sydhøjen, den, traditionen har udpeget som Gorms høj; man spørger sig selv, hvorfor den ikke stod paa Thyres høj; en forklaring skal senere fremsættes, nok er det, at paa det ældste billede, vi har af anlægget — de to høje og kirken — ses den anbragt paa Gorms høj. Omkring 1600 blev stenen flyttet ned og staar nu som den store Jellingsten foran kirken.

Teksten paa den store sten lyder:

: ᚼᛅᚱᛅᛚᛏᚱ : ᚴᚢᚾᚢᚴᚱ : ᛒᛅᚦ : ᚴᛅᚢᚱᚢᛅ
: h a r a l t r : k u n u k ʀ : b a þ : k a u r u a
Harald konge bøde gøre

ᚴᚢᛒᛚ : ᚦᛅᚢᛋᛁ : ᛅᚠᛏ : ᚴᚢᚱᛘ ᚠᛅᚦᚢᚱ ᛋᛁᚾ

kubl : þausi : aft : kurm faþur sin

kumler disse efter Gorm fader sin

ᛅᚢᚴ ᛅᚠᛏ : ᚦᚭᚢᚱᚢᛁ : ᛘᚢᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚾᛅ : ᛋᛅ

auk aft : þąurui : muþur : sina : sa

og efter Thyre moder sin, den

ᚼᛅᚱᛅᛚᛏᚱ(:)ᛁᛅᛋ : ᛋᚭᚱ . ᚢᛅᚾ . ᛏᛅᚾᛘᛅᚢᚱᚴ

haraltr(:)ias : sąʀ .uan . tanmaurk

Harald, som vandt sig Danmark

ᛅᛚᛅ . ᛅᚢᚴ . ᚾᚢᚱᚢᛁᛅᚴ

ala . auk . nuruiak

al og Norge

. ᛅᚢᚴ . ᛏᛅᚾᛁ (.ᚴᛅᚱᚦᛁ.) ᚴᚱᛁᛋᛏᚾᛅ

.auk . tani (.karþi.) kristną

og danerne gjorde kristne.

Foruden teksten bringer den store Jellingsten det ældste Kristusbillede i Norden, samt billedet af en drage, alt indflettet i slanger og cirkelslyng, saadan som vikingetiden yndede det.

Vi ser paa det ældste billede af Jellinghøjene, at der paa nordhøjen, »Thyres høj« er en saakaldt dam, en fordybning, hvori vand havde samlet sig. Det skal have været meget rent, og paa egnen troede man, at det havde helbredende kraft. Men i den meget tørre sommer 1820 tørrede dammen ud, og da bønder gravede i dens bund i haab om at finde vand, stødte de pludselig paa træ; de brød igennem og kom nu ned i et gravkammer, hvis vægge var beklædt med træ. En aabning i loftet viste, at andre tidligere var kommet ned i kammeret ad den vej. Der blev gjort anmeldelse om fundet, og kommissionen til oldsagers bevarelse tog sig herefter af undersøgelserne.

Gravkammeret var 2,60 m bredt, 6,75 m langt og 1,4 m højt. Ved en

fjæl i midten var gulvet delt i to. Man havde vel ved højens aabning fundet en kiste, beklædt med lærred og med fletninger af fæhaar, men den gik til grunde ved berøring. Skelet var der ikke fundet i den, men da der i kammeret var bevaret dyreskeletter, maa vi slutte, at hvis der nogensinde havde været et lig i kisten, saa var det ihvertfald blevet fjernet længe før 1820. Iøvrigt var rummet saa godt som tomt. Kun nogle faa genstande af træ og metal blev fundne, saaledes nogle udskaarne fuglefigurer, rester af nogle metalgenstande, herunder to metalbeslag med udstandsede figurer, bl.a. kors. Endelig et lille sølvbæger, rigt ornamenteret, altsammen tydeligt *rester*, en kongelig begravelse har ikke været *saa* fattig. Kommissionen sluttede, at der engang havde været gravrøvere, der ikke alene havde taget gravgods med sig, men liget selv. Ogsaa idag maa det jo staa fast, at der har været nogen; men om det har været gravrøvere er knap saa sikkert; her begynder vort detektivarbejde; men der er lang vej frem.

Den 23. juni 1861 overdrog Frederik den Syvende arkæologen J. A. Worsaae (vi kender ham fra vore undersøgelser over guldhornene) at udgrave sydhøjen, kong Gorms høj, krigsministeriet stillede mandskab til raadighed. Der blev lagt en minegang gennem højen, og da det intet resultat gav, gav kongen Worsaae ordre til at grave højere oppe, men heller ikke det gav noget resultat, hvorefter udgravningerne blev opgivet. Worsaae som til den opfattelse, at sydhøjen kun var en mindehøj.

Paa samme tid blev ogsaa Thyres høj undersøgt igen; men intet væsentlig nyt blev fundet. Der blev givet offentligheden adgang til at bese gravkammeret, og stor tilstrømning fulgte; men da kammeret tog skade heraf blev højen atter lukket.

Der gaar nu 80 aar, før udgravningerne tages op igen. Den danske arkitekt og arkæolog Ejnar Dyggve, der før krigen havde ledet udgravninger i Grækenland, men nu ikke kunde opnaa udrejsetilladelse, helligede sig i stedet hjemlige opgaver, og blandt dem blev den fornemste Jelling-anlægget.

Gorms høj blev bogstavelig talt jævnet med jorden, og skønt den senere blev flyttet paa plads igen, var det jo en vandalisme. Men en af dem, der gav resultat. Ganske vist fandtes intet gravkammer, men det konstateredes, at der i højen fandtes en række meget store sten, bautasten om man vil; hvad mere er, de stod opstillet i en slags system. De to rækker dannede sammen med nogle lige saa store sten, der stod paa kirkegaarden og uden for denne en ligebenet trekant! Fra Dyggves undersøgelser i Tibirke

har vi faaet klarhed over, at et hedensk vi kunde hegnes ved en opstilling af store sten i trekant. Aabenbart havde det samme været tilfældet her. Det konstateredes samtidig, at Thyres høj hviler paa og er en udvidelse af en gammel broncealderhøj (gravkammeret er bygget ind i dens top, derfor ligger det saa højt). Viet havde omgivet højen, saaledes at dets grundlinie havde tangeret den. Gorms høj derimod var lagt henover viets spids. Dette viser os ihvertfald, at den høj, traditionen har opgivet som Thyres, virkelig er hendes, da den maa være ældre end Gorms, og hun jo er død først. Men hvorfor var Gorms høj lagt hen over viets top? Der ligger en tanke heri. Men hvilken.

Midt mellem de to høje ligger kirken; af dens kalkmalerier (Nordens ældste) kan vi fastslaa, at den maa være bygget omkring 1100. Den er som andre danske kirker af sten; men ved sine udgravninger (1942-51) fandt Dyggve spor af to træbygninger under dens grund, begge havde været lige saa store som den senere kirke, og begge var de gaaet til grunde ved brand. Derimod fandt han ikke, hvad han havde haabet, nogen kongebegravelse. Muligheden bestod, at Harald skulde have overført sine forældres lig til Roskilde Kirke, hvor endnu en pille angiver hans egen grav.

1965 skulde Jelling kirke have et nyt varmeanlæg, og der blev i den anledning, under Nationalmuseets opsyn, gravet dybere end før under gulvet. Inspektør Knud Krogh bemærkede da, at muldlaget under kirken ikke svarede til jordbundsforholdene udenfor, det var aabenbart bragt ind i kirken, hvorfor altsaa det oprindelige grundplan maatte ligge lavere end før antaget. Men først i 1976, da kirken skulde restaureres, blev der lejlighed til at arbejde videre ud fra denne antagelse. Ganske rigtigt, det blev konstateret, at under de to tidligere fundne træbygninger fandtes en tredie, og under denne, atter, er der fundet menneskeknogler og et sølvsmykke, hvis ornamentik leder tanken hen paa det sølvbæger, der er fundet i Thyres høj; endvidere er der fundet stof med guldtraad, alt i en kammergrav, der er anbragt ikke under kirkens kor, men under hvad der maa antages at have været skibet, maaske korbuen i den ældste træbygning.

Saa vidt fundene. Nu teksterne. Hvad betyder *Danmarks bod*? Aabenbart noget om, at Danmark har været gaaet i stykker, og nu er bødet. Det har siden Saxo og Svend Aggesen været børnelærdom, at Danebod er Thyres tilnavn, og det kom af, at hun byggede Danevirke. Men i somme-

ren 1927 blev offentligheden opskræmt af den oplysning, at Thyre ikke hed Danebod og ikke havde haft noget med Danevirke at gøre.

Det var professor Hans Brix, der havde gjort denne opdagelse. Han havde bemærket, at der paa vore runesten fandt en saakaldt »omramning« sted. Saaledes paa den store Jellingsten, hvor det unægtelig ser ud, som om Harald har rejst stenen for sig selv; han begynder med sig selv, og slutter med sig selv. Aabenbart, mente Brix, skulde den lille Jellingsten læses paa samme maade, det sidste ord hører i virkeligheden med til præsentation af det første, runestenens rejser. Herefter blev altsaa den rette forstaaelse af teksten:

Gorm, Danmarks bod, rejste dette mindesmærke efter Thyre, sin hustru.

Historikere og sprogmænd rejste sig straks til kamp, nogle for Thyre, andre imod. Blandt hendes forsvarere fandtes la Cour, Gudmund Schütte, Johannes Steenstrup, Finnur Jonsson, blandt hendes angribere, foruden Brix, Lis Jacobsen, Niels Møller, Laurtiz Weibull og til dels Kr. Erslev. Ogsaa runeforskeren Erik Moltke hørte til angriberne, men faldt siden fra. Sammen med Niels Møller og Lis Jacobsen udgav Brix en bog, hvis titel ikke kunde lade nogen tvivl om sigtet: GORM KONGE OG THYRE, HANS KONE.

Saa helt videnskabelig, som parterne gav det udseende af, var drøftelsen ikke altid. Weibull beskyldte la Cour for at være partisk paa grund af national overspændthed, hvorefter la Cour i fortørnede vendinger nægtede at diskutere med ham. Mest objektiv var nok Kr. Erslev, der i en afhandling i HISTORISK TIDSSKRIFT søgte at naa frem til, hvad der virkelig kunde udledes af kilderne, naar disse kritisk blev ordnet efter tid og formodet paalidelighed. Det var ikke meget. Thyres skikkelse fortonede sig i den blaa luft.

Nu skal der ikke være tvivl om, at Erslevs metode var og er den eneste rigtige; blot skal det siges, at hans undersøgelse var dømt til at løbe ud i sandet, fordi han ikke fik alle kilderne med, nogle af de allervigtigste oversaa han, og det gjorde iøvrigt ogsaa de andre deltagere i drøftelsen i 1927. De vil blive fremdraget her. Men foreløbig vil vi blot betragte de kilder, hvis læsning og fortolkning i 1927 satte sindene i saa stor bevægelse. Lad os begynde med de to Jellingsten.

Det erkendes straks, at den af Brix paaberaabte »omramning« virkelig findes, saa her, saa der, men naar det er sagt, skal det ogsaa siges, at der

er mange flere eksempler paa, at den ikke har været anvendt. Lad os nævne nogle tilfælde.

Danevirkestenen:

Svend konge satte sten efter sin hirdmand Skarde, som havde været vesterpaa, men nu fandt døden ved Hedeby.

Vedelspangstenen:

Asfrid gjorde dette mindesmærke efter Sigtryg, sin og Gnupas søn.

Hellestedstenen:

Eskild satte denne sten efter Toke Gormssøn, sin hulde grot. Han flygtede ikke ved Upsal . . .

Jeg kunde blive ved. Omramning er undtagelsen, reglen er den samme, som vi stadig har, at de karakteriserende tilføjelser sættes saa nært som muligt op ad det eller den, som skal karakteriseres.

Men hertil kommer, at i de tilfælde, hvor omramning har fundet sted, er det gjort saadan, at misforstaaelse udelukkes, saaledes paa den store Jellingsten, hvor navnet Harald gentages.

Mod en saadan indvending vil Thyres angribere svare: »Jamen for samtiden, som vidste, at Gorm var Danebod (tanmarkar but), var der ingen grund til at præcisere, at det var ham, tilnavnet gjaldt.

Javist, dersom . . . men det maa erindres, at runestene rejstes netop for at sene efterslægter skulde mindes, og de kunde ikke formodes at vide besked.

Vi kan allerede af disse grunde ikke gaa ind paa Brix's konstruktion. Flere skal komme til siden: Tilnavnet »tanmarkar but« tilkommer Thyre og ikke Gorm. Men hvad betyder dette tilnavn?

BOD betyder omtrent det samme som i dag: Forbedring, heling; der ligger i tilnavnet, at Danmark har lidt af en eller anden brøst, som hun har afhjulpet, eller at Danmark ikke har været helt, og at hun har helet det.

Men hvad betyder DANMARK? Der har hidtil blandt sprogforskere hersket enighed om, at det betyder danernes grænseland. Det sluttes af en udtalelse af Robert af Ely, Knud Lavards biograf, der skriver: »Mark betyder paa dansk grænse.« Opfattelsen støttes ved en betragtning af tysk og fransk; endnu er jo tysk »Ostmark« grænselandet mod øst, og det franske »Marquis« er markgreve, grænsevogter. Men MARK er jo ogsaa andet paa dansk, det betyder baade ager og omraade. Finmarken og Telemarken skal vel ikke opfattes som grænselande, og i den historiske tid har

Danmark slet og ret betydet danernes land, paa samme maade som Tyskland er tyskernes land og Rusland russernes.

I virkeligheden foreligger der ikke andet bevis for, at Danmark nogensinde skal have betydet danernes grænseland, end at tre fire generationers sprogforskere har skrevet hinanden af. Thyres forsvarere har ud fra denne tvivlsomme oversættelse af ordet MARK sluttet, at Jellingstenen fortalte, at Thyre har bødet Danmarks grænseland, det vil sige bygget Danevirke eller bygget noget af Danevirke, og hendes angribere har paa det samme grundlag sluttet, at Gorm har staaet for dette anlæg. Argumentet duer altsaa ikke.

Hvad der vides om Danevirkes grundlæggelse har allerede været nævnt: 808 byggede Gudfred en vold »fra Østersalt til Vesterhav«. Og vi har nævnt som yderst sandsynligt, at der her i de samme egne allerede i anglernes tid har været skanseværker vendt mod sakserne (Wiglesdor). Det er altsaa ganske sikkert, at Thyre ikke har bygget det første virke.

Noget helt andet er, at Gudfreds vold synes at have været den, der nu kaldes Kovirke, en ganske lige vold, der ligger syd for Danevirke, og som dækker Hedeby. Nu har vi jo en stærk formodning om, at det netop er Gudfred, der faar denne handelsplads til at blomstre. 808 bortslæber han Reriks købmænd, standser paa tilbagevejen og bygger sin vold mod kejseren; vi kan vanskeligt tænke os andet, end at de bortslæbte købmænd netop ved samme lejlighed har faaet anvist byggegrund i Hedeby; men det er da utænkeligt, at Gudfred har ladet sin vold gaa nord om byen. Men netop paa Thyres og Gorms tid kunde der være al mulig grund til at bygge en kraftig vold nord for Hedeby, og — i parentes bemærket — udbygge en stad nord for denne vold i konkurrence med Hedeby.*

Svend Estridsen var Gorms og Thyras oldebarn; fra ham har Adam af Bremen den oplysning, at der i slutningen af det niende aarhundrede i Danmark herskede en konge ved navn Helge; saa fulgte Olaf, som kom fra Sverrig; han vandt det danske rige med vold og vaaben, og efter ham fik hans sønner Gurd og Gnupa riget. Her har Adam misforstaaet noget, for snart efter siger han: Efter Olaf, som herskede i Danmark med sine sønner, fulgte i hans sted Sigtryg.

*Der har ligget en bebyggelse her i forvejen; de frankiske kilder kalder den Sliestorp, og navnet Slesvig kan føres længere tilbage i tiden. I England grunder anglerne en by ved navn Slesvig, et forhold, der kan bevise to ting: At anglerne virkelig kom fra Angel, og at Slesvig har eksisteret og heddet Slesvig allerede paa udvandringens tid.

Vi er her saa heldige at faa den nøjagtige sammenhæng af Vedelspangstenen, hvoraf det fremgaar, at Sigtryg var søn af Gnupa.

Om sine egne forfædre siger Svend til Adam, at Gorms fader »Hardegon« kom fra Northmannia (dvs. kom hjem fra vikingetog), vandt Danmark og fordrev kong Sigtryg. Gorm selv skildres af Adam som en grusom og ond konge. Det varer over hundrede aar, før nye kilder kommer med oplysninger. Her er Svend Aggensens skildring fra slutningen af det tolvte aarhundrede.

Efter en skildring af dronning Thyres dyder og ynde fortælles det, at kejser Otto havde underlagt sig Danmark, hvilket ikke var vanskeligt, da Gorm var lad af natur og hengiven til fraadseri og udsvævelser. Men nu vilde kejseren ogsaa berøve ham hans hustru og sendte mænd, som skulde søge at lokke Thyre ned til ham. Hun svarede vel ja, men bad, at kejseren vilde overlade hende tre aars skat til gengæld. Det gik kejseren ind paa. Imidlertid benyttede dronningen den vundne tidsfrist og pengene til, ved hjælp af alle bofaste mænd i Danmark, at bygge Dannevirke. Da efter to aars forløb kejseren spurgte, hvad meningen var, svarede hun, at hun byggede volden for at forhindre den danske hær i at sætte efter hende, naar hun nu snart rømmede til kejseren. Den forklaring tog han for gode varer, og da de tre aar var gaaet, og volden færdig, kom han med en hær for at hente hende; men i stedet blev han modtaget med haan af dronningen. Hun vilde ikke forlade sin ægteherre. »Kongen har da forresten, det maa I vide, det adelsmærke at pryde sig med, at han i alle henseender stammer fra en kongelig slægt. Kan han derfor end ikke maale sig med kejseren i magtfylde, saa staar han dog ingenlunde tilbage for ham i kongelig byrd. Og for at slutte med et kort ord: Jeg skal nok med min kraftige højre snart frigøre danerne fra skatskyldighedens trældoms aag, og vil aldeles ikke vise Eder nogen hyldings ærbødighed.«

Ganske vist førte det til, at kejseren straks dræbte stillede gidsler, men den nye vold kunde han ikke trodse, hvorfor han maatte drage hjem med skam og uforrettet sag.

Saxo, der skriver omkring 1200, har kendt Svend Aggesens fremstilling, men følger den ikke. Han skildrer Gorm som en grum forfølger af de kristne; han havde en anseelig skikkelse, men ellers svarede hans sjæl kun lidet til hans legeme. Hans hustru, Thyre var datter af den engelske konge Ethelred; hun havde den gave at kunne tyde drømme. Med hende fik han sønnerne Knud og Harald. Gorm elskede den første saa højt, at

han havde svoret, at han vilde dræbe den, som meldte ham Knuds død. Men ved et vikingetog mod Dublin faldt Knud, og ingen turde bringe kongen budet herom, hvorfor Thyre gjorde det, at hun stillede alt i hallen til sorg. Da sagde Gorm: »Melder du mig Knuds død?« »Det melder du, og ikke jeg,« svarede Thyre. Disse ord bragte Gorm i graven.

Derefter blev Harald konge, men engang da han var i Halland, faldt kejser Otto ind i Danmark, og inden Harald var kommet til Jylland, havde kejseren naaet Limfjorden, men maatte nu trække sig tilbage.

»Derefter gav Thyre sig til at grave en grav og bygge en forskansning fra Slesvig til Vesterhavet for at betrygge landet mod overraskende indfald af udenlandske fjender, og for yderligere at forstærke denne forskansning byggede hun oven paa den en jordvold som det stærkeste bolværk. Senere opførte kong Valdemar og Danmarks ærkebiskop Absalon, drevne af den samme kærlighed til fædrelandet, oven paa den en mur af brændte sten for hellere at gøre den gamle vold i stand ved hjælp af en stærkere ny bygning, da den forfaldt, end med tiden at lade den helt falde sammen i svaghed. De brugte nemlig den oprindelige befæstning som grundvold, fuldførte med mandskløgt, hvad den brave kvinde ufuldkommen havde begyndt, og gjorde værket saa meget ypperligere, som de vidste, at de overgik hende i snille. Hun, som havde en mands mod i sit kvindehjerte, friede ogsaa Skaane, som kuedes af svenskernes herredømme, for den byrde at betale skat, og idet hun saaledes hist drev fjenden til bage med sin vold, og her med vaaben, værnede hun med lige styrke landets grænser til forskellige sider.«

Der er imidlertid endnu en dansk kilde, der maa tages i betragtning; den lokale tradition fra Danevirkeegnen. Den giver sig udtryk i et stednavn: Thyreborg. Saaledes hedder et højt voldsted nær den — nu udtørrede — Danevirkesø. Traditionen vil vide, at her opholdt dronning Thyre sig, mens hun ledede arbejdet med Danevirkes bygning.

Og nu de islandske kilder.

Jomsvikinga Saga fortæller: Kong Gorm, en grum hedning, vandt sejr over smaakongerne Gnupa og Silfraskalli. Hans hustru Thyre var datter af den holstenske jarl, Klak-Harald, han, der rejste til Ingelheim ved Mainz og lod sig døbe. Thyre, der var dygtig til at tyde drømme, forstod af sin mands drømme, at der vilde komme uaar i Danmark, hvorfor hun i tide lod store forraad samle. Derfor kaldtes hun Danmarks bod.

Olaf Trygvesens saga fortæller: Sigurd Hjort havde til ægte Thyrne, en datter af Klak-Harald, konge i Jylland. Hendes søster var Thyre, der blev gift med kong Gorm. Thyrne blev moder til Harald Haarfager. Om ham hedder det: Han sendte bud efter en kvinde ved navn Gyda, men hun vilde ikke vide af en smaakonge og afviste ham med disse ord: »Det tykkes mig underligt, at der ikke findes en konge, som saaledes vil underlægge sig Norge og være enehersker derover som kong Gorm i Danmark og Erik i Upsal.«

Senere fortælles det, at Harald Haarfager blev gift med Ragnhild den Mægtige, en datter af kong Erik i Jylland.

De samme oplysninger genfinder vi hos Snorre, blot at Haralds moder her hedder Ragnhild og er en datter af Thorny, Thyres søster, deres fader er »Kong Klakharald i Jylland«. Beretningen om Gyda er den samme som i Olaf Trygvesens saga.

Nævnes skal ogsaa et islandsk fragment, optrykt i Scriptores rerum Danicarum (II L VIII). Det hedder her: Gorm tog kongemagten efter sin fader, han ægtede Thyre, som kaldtes Danmarksbod, en datter af Klakharald, som var konge i Jylland. Men da Harald var død, da tog Gorm alt riget under sig. Gorm konge for med hær over alt Jylland og ødelagde Næssekongerne helt sydpaa til Slien, og dertil vandt han sig meget af Vendland. Han havde mange kampe med sakserne og han blev den rigeste konge.

At bringe disse kilder i overensstemmelse er vanskeligt; de modsiger jo hinanden. Hvad skal man saaledes mene om Gorm? Efter den danske tradition er han slap, efter den islandske yderst energisk, den vil vide, at det er ham, der samler riget. Eet kan vi ihvertfald se bort fra, uanset kildernes ord, at han var vild og grum; det *kan* være sandt, men det er en kliché, der anvendes hver gang en ikke-kristen konge fra brydningstiden nævnes. Det er missionærernes propaganda. Saaledes er Adam af Bremens skildring af Svend Tveskægs ondskab aldeles upaalidelig, inspireret som der er af, at han havde sat sig op mod sin kristelige fader, og vistnok ikke var helt stiv i troen. Derimod tør vi nok af kildernes enighed slutte, at Gorm ikke var kristen. Har Gorm samlet riget, som islænderne vil vide? Det er meget sandsynligt, at det er ham, som har gjort ende paa det svenske vælde i Hedeby. Danevirkes østvold er — maa være — bygget, men Hedeby var paa fremmede hænder. Men paa et eller andet tidspunkt, sandsynligvis i det tidsrum, vi her beskæftiger os med, er byen blevet erobret

og »indbygget« i Danevirkes forsvarslinie ved en forbindelsesvold, der gaar lige til Hedebys egen høje vold.

Islænderne nævner, at Gorm undertvang Gnupa, det kan ikke være nogen anden end Hedebys hersker; de nævner ogsaa en vis Silfraskalli, aabenbart en delkonge, der har hersket i en anden del af det danske rige. Vi kender ham ikke, men navnet er talende: Han har engang i kamp mistet en del af hjerneskallen og faaet en sølvplade i stedet.

Harald gør sig paa den store Jellingsten til af, at han vandt sig hele Danmark, der har aabenbart ogsaa paa hans tid været smaakonger at overvinde, men det udelukker ikke, at Gorm har gjort begyndelsen til Danmarks anden samling; det er dog særdeles sandsynligt. En lad konge, som den danske tradition vil gøre ham til, har han næppe været.

Men nu Thyre. Islænderne ved intet om, at hun skal have bygget Danevirke. Men hendes tilnavn, Danmarks Bod kender ogsaa de; men de forklarer det derhen, at hun ved at tyde sin mands drøm har afværget hungersnød. Iøvrigt er beretningen ganske utroværdig, den er jo en fri gendigtning af bibelens fortælling om Josef og Faraos drøm.

Hvem var hendes fader? Jomsvikinga saga lader ham være Klak-Harald, en jarl i Holsten. Dette er umuligt. For det første var Harald Klak ikke jarl i Holsten, men dansk del-konge, for det andet er han tre-fire generationer ældre end Thyre. Ogsaa fragmentet, Olaf Trygvesens saga og Snorre lader hende være datter af Harald Klak, men de lader ham — nok saa rigtigt — være konge i Jylland.

Heller ikke Saxos oplysning, at hun var datter af kong Ethelred af England, er troværdig; en konge af det navn fandtes ikke i hine tider. Imidlertid er det dog meget sandsynligt, at hendes fader hed Harald, hendes sønner hed jo Knud og Harald, den første aabenbart opkaldt efter Gorms fader, det er da rimeligt at antage, at den anden er opkaldt efter Thyres fader. Har islænderne ogsaa ret i, at han var konge i Jylland? Det vil vi vende tilbage til.

Et hovedpunkt i drøftelsen 1927 var: Har Thyre bygget Danevirke?

Hvordan det forholder sig med de første anlæg, har vi omtalt; men det udelukker jo ikke, at Thyre har bygget en væsentlig del af det vi kalder Danevirke. Men indrømmes skal det, at de ældste kilder intet ved at fortælle derom. Indrømmes skal det ogsaa, at Svend Aggesen og Saxo, hvad Thyres og Gorms tid angaar, er meget daarlige kilder. Det synes, som de end ikke har kendt Jellingstenene. Hvad Svend Aggesen disker op med er

det rene folkeeventyr, end ikke Saxo, der skriver senere, men har kendt Svend personligt, har fundet hans »oplysninger« værd at nævne. Men ogsaa Saxo er upaalidelig. Han fortæller, at Gorm døde før Thyre; men det maa da være en af de ting, der staar fast: Thyre døde før Gorm, den lille Jellingsten beviser det.

Hvad kan da have bragt baade Saxo og Svend Aggesen paa den tanke, at Thyre har bygget Danevirke? Vi kan ikke søge løsningen i fejllæsning af den lille Jellingsten, eller at de har lagt deres egen formodning ind i ordet »tanmarkar but«, der maa være kommet en overlevering til dem andetstedsfra; og vi behøver ikke søge længe. Svend Aggesen og Saxo var contubernales, teltkammerater, det er, de havde begge gjort tjeneste i Valdemars hær og har med den flere gange været kaldt til krigstjeneste ved Danevirke, har sagtens ogsaa været paa egnen, da Valdemarsmuren blev til, man synes at kunne læse det mellem linierne for Saxos vedkommende i hans beretning. Hvad de beretter er en levende tradition, de har lært at kende ved Danevirke.

Er der da blevet bygget paa Danevirke paa Thyres tid? Ja, det er sikkert, herom lader arkæologiske undersøgelser os ikke i tvivl. Blot en enkelthed: Der er ved en udgravning af kongehøjene i Jelling fundet en træspade af en type, vi ellers ikke kender — undtagen fra et sted: Danevirke.

Dog, hermed er kun godtgjort, at der *omkring* Thyres tid er blevet bygger paa Danevirke; det er ikke bevist, at byggeriet faldt nøjagtig paa hendes tid, end mindre, at det var hende, der ledede arbejdet, og ikke Gorm.

Her omtrent standsede diskussionen om Thyre Danebod i 1927; den kunde ikke komme videre paa de kilder, der dengang blev behandlet. Men der er flere; det er ejendommeligt, at de ikke blev genstand for drøftelse dengang, for de havde længe været kendt; to af drøftelsens deltagere, Erik Moltke og Lis Jacobsen havde beskæftiget sig med dem og kommenteret dem i »Danmarks Runeskrifter«; men nu oversaa de dem, eller fandt det hensigtsmæssigt at overse dem. Jeg tænker paa de to runesten fra henholdsvis Bække og Læborg. Paa Bækkestenen læses: Tue, Ravns Ætling, og Funden og Gnyble, de tre gjorde Thyres høj.

Læborgstenens indskrift lyder: Tue, Ravns Ætling huggede disse runer efter Thyre, sin dronning.

Det er to meget betydningsfulde runestene. Læg hertil, hvad diskussionens deltagere slet ikke synes at have overvejet: *de stedlige forhold.* Der er fire runesten, der alle taler om Thyre, og de ligger alle i Jylland, nærmere

betegnet det østlige Midtjylland. Føj hertil, hvad man ikke vidste i 1927, men som blev afsløret ved arkitekt Dyggves udgravninger i Jelling: Gorm byggede omkring Thyres høj et vi. Der er blevet vist hende megen ære. En runesten var noget særdeles, ikke bare et dokument, som man kradser ned; runerne var hellige, og runeristeren en betydelig mand. Ingen dansk konge er blevet hædret med saa mange runestene som Thyre, Harald fik to, hvoraf han selv rejste den ene, Svend Tveskæg fik to, han rejste dem begge selv, Sigtryg af Hedeby fik to, men Thyre fik altsaa fire. Videre skal vi mærke os, at Tue paa Læborgstenen kalder Thyre *sin dronning*. Saadan vilde han næppe udtrykke sig om en indført udenlandsk prinsesse, der blot udmærkede sig ved at være gift med kongen. Ordene tyder paa, at Tue har følt sig i undersaatligt forhold til Thyre.

Vi ser os om paa hendes egn. Er der flere spor? Ja,stednavnet *Thyregod*. Skal det have nogen mening, ser jeg ikke, det kan blive nogen anden end *Thyres Gud* eller *Thyres Gode,* altsaa, at Thyre her har haft en helligdom.

Af disse seks ting: fire runestene, en helligdom, grundlagt af hende i Thyregod, en anden, et vi til hendes ære i Jelling, faar vi indtrykket, at Thyre har spillet en ganske særlig rolle i Jylland.

Det er værd at mærke sig, at Jelling her fremtræder som kongesæde. Vi har ellers hørt, at i oldtiden var Lejre kongernes by. Javist, de østdanske kongers by, Skjoldungernes by. Men nu er det altsaa Jelling, der er i forgrunden; det varer kun kort, allerede Harald Blaatand flytter tilbage til Roskilde, Lejres aflæggerby.

Det gælder nu at lægge begivenheder og dokumenter sammen, saa de taler.

Hvem var Gorm den Gamle? Hvad land raadede han over? Kender vi hans forfædre og deres bedrifter, vil vi bedre vide noget herom. Hvem var hans fader? Den islandske tradition vil vide, at han hed Hardeknud (Knud), og Adam af Bremen, der har sin oplysning fra Gorms oldebarn, Svend Estridsen, opgiver navnet som Hardegon, aabenbart det samme. Dette kan nu gøres ret sandsynligt. Vi undrer os over, at Valdemar den Stores ældste søn bærer kongenavnet Knud den Sjette. Regner vi baglæns, bliver Knud Magnussøn den Femte. Det stemmer, i gavebrevet til Lund kirke betegner Knud den Hellige sig som Knud den Fjerde. Saa bliver den dansk-engelske Hardeknud nummer 3, og Knud den Store nummer 2: der har virkelig været en Knud, før Gorm. Hertil kan vi lægge, at

Gorms ene søn var Knud Daneast, aabenbart opkaldt efter faderen, som altsaa har været Knud den første.

Men videre, hvem var Gorm den Gamles farfader? Saxo kalder ham Gorm Engelskmand og siger, at han kom fra England. Gorm den Gamle har levet i første halvdel af det tiende aarhundrede, bedstefaderens tid maa da antages at ligge mellem 850 og 900. Har vi nogen Gorm i England paa den tid? Nok muligt.

Vi ved, at 854 stævnede vikingeflaaderne hjem for at styrte kong Horik den første; han blev da ogsaa fældet i kamp, og af kongeslægten blev kun barnet Horik den Anden ogsaa kaldet Erik barn tilbage. Noget lignende synes at være sket tyve aar senere, for 873 er Horik II forsvundet, og to danske konger, Halfdan og Sigfred sender bud til den frankiske konge, at de ønsker at leve i fred med ham, et ønske, der næppe kan have været helt oprigtigt, for 885 belejrer to danske konger med en mægtig vikingehær Paris, deres navne er Halfdan og Sigfred, aabenbart de samme. Men nu er Sigfred jo et tysk-frankisk navn, det tilsvarende danske er Sigurd, sagaens Sigurd Fofnersbane er tyskernes Siegfried.

Skulde denne Sigurd-Sigfred være den samme som Gorm Engelskmand?

878 fik en viking, Gudrum, aabenbart en Regnersøn, kongerige i England, et andet engelsk rige fik Halfdan, og om ham ved vi, at han var en Regnersøn. Formodentlig har de to været brødre. Men nu kender vi jo fra islandske kilder saavel som fra Saxo navnene paa Regners sønner, der er ingen som hedder Gorm- Gudrum eller Gudorm. Men der er en som nævnes Sigurd Orm-i-Øje. Nu har vi en identitet: Sigurd = Orm = Gudorm = Gorm, »der kom fra England«. Halfdan og Sigurd (Sigfred) er det samme broderpar, der har kongemagt i Danmark, i England og som »søkonger« leder vikingehæren foran Paris. I virkeligheden staar det jo ogsaa i vore kilder, nu ved vi blot, at vi kan tro dem. Snorre fortæller, hvorledes Knud Daneasts Søn, Guldharald vender hjem til Danmark og kræver det halve rige af Harald Blaatand. Han fortsætter:

»Over dette krav blev Harald meget vred og sagde, at ingen mand havde krævet af Gorm, hans fader, at han skulde blive halvkonge, ikke heller af hans fader Hardeknud, eller af Sigurd Orm-i-Øje eller af Regner Lodbrog.«

Ja, Svend Aggesen, der ellers om dette tidsrum er saa upaalidelig, viser sig her at have en holdbar oplysning. Han fortæller: »Efter dette gjorde

Sivard, en søn af Regner Lodbrog indfald i Danmarks rige. Han holdt slag med kongen, fældede ham og tog selv Riget.«

Der kan herefter ikke være tvivl om, at Saxos tradition er rigtig. Gorm Engelskmand er den samme som Sigurd Orm-i-Øje, der efter at have vundet rige i England sammen med sin broder Halfdan er vendt tilbage og har besejret den sidste ætling af den gamle kongeslægt og grundet et nyt dynasti.

Iøvrigt ser det ud til, at ihvertfald endnu en af Regnersønnerne har været med: Ubbe Friser. Ihvertfald mærker vi: Kalundborg Fjord hed i vikingetiden Hærvig, her samledes Regners og hans sønners flaader. Men før Kalundborgs grundlæggelse var den store by her Ubby (hvoraf udflytterbyen Ubberup). Endelsen -by er typisk for vikingetiden, og byens betydning kan endnu aflæses af dens uforholdsmæssigt store kirke. Det er aabenbart grundet i vikingetiden af en vis Ubbe; navnet var ikke almindeligt. Skulde ikke grundlæggeren være Ubbe Regnersøn?

Resultat: Gorm stammer i lige linie ned fra Sigurd Orm-i-Øje; men hvad hans rige end har været: det var ikke Jylland. En islandsk navneliste, optrykt i Scriptores rerum danicarum II som dok. LVIII slutter sig til Snorres stamtavle; den opgiver Gorms fader som Hardeknud, hvis fader var Sigurd Orm-i-Øje, der havde under sig Sjælland, Skaane, Halland, Vigen og Agder til Lindesnæs.

Gorms ene søn var altsaa opkaldt efter sin farfar. Det vil da være meget sandsynligt, at den anden, Harald er opkaldt efter sin morfar; det vil ihvertfald stemme med sagaens oplysning, at Thyres fader hed Harald.

Men denne Harald kan, hvad navnet viser, hverken have været holstener eller angelsakser; hermed begrænses mulighederne, han er af nordisk afstamning. Hermed forklares da Thyres tilnavn, hun er virkelig Danmarks bod, det var hende, der helede Danmark, idet hun ved sit ægteskab med Gorm bragte ham Jylland; Gudfreds og Hemmings rige, der var gaaet i opløsning var atter helet. Dette udelukker ikke andet storværk. En gang tidligere har Jelling været nævnt som dansk kongesæde. Ifølge Saxo boede Kong Vermund i Jelling. Er det sandt, har der allerede i anglerfolkets tid været forbindelse.*

*Den første angelske konge vi hører omtalt, nævnes i Bjovulfkvadet som Wiglaf; det stemmer med folkevandringstidens tradition, at sønnens navn skal stavrime paa faderens. Hans søn har været Viglet, (Vigleik), dennes søn altsaa Vermund, fader til den første udvandrer Vuffa (Uffe). ▷

Det er derfor meget sandsynligt, at Thyre som regerende dronning har været særlig knyttet til Angel, hvor hun maa have set det som sin opgave at sikre riget mod det svenske rige i Hedeby og kejseren, der havde gjort dets konge til sin lensmand.

Hermed bliver sagaernes oplysninger sandsynliggjorte. Efter at de to danske hovedlande ved ægteskabet er blevet forenede, har Gorm og hans hustru kunnet magte de mange næssekonger, som i forvirringens aar havde tilrevet sig magten i landet.

Forholdet kan bedst sammenlignes med det, der skete, da Isabella af Kastilien giftede sig med Ferdinand den Katolske af Aragonien. Med dette ægteskab blev Spanien et samlet rige, og de to fyrster gik i fællesskab løs paa den sidste smaakonge, der var blevet tilbage i Spanien, Boabdil af Granada. Siden har Spanien bestaaet som et samlet rige.

Diskussionen af 1927 maa hermed være endt. Det er med fuld ret, at Thyre bærer sit tilnavn Danebod, og det er fuldt forstaaeligt, at ægtemand, søn og undersaatter har kappedes om at ære hendes minde.

Gorm gjorde et Vi omkring Thyres gravhøj; Harald, deres søn ødelagde det ved hen over dets spids at anlægge en tom mindehøj, og imellem byggede han en kirke. Kan vi tyde hans motiver?

Noget før 970 skrev den saksiske munk Widukind: »Danerne var fra gammel tid kristne, men tjente ikke desto mindre afguderne efter hedningeskik. Nu hændte det engang, at der ved et gilde, hvor kongen var til stede, opstod trætte om dyrkelsen af guderne, idet danerne paastod, at Kristus nok var en gud, men at der ogsaa var andre guder, der var større end han, da de lod menneskene se langt større tegn og undere end Kristus. Herimod vidnede en klerk, der nu har viet gud sit liv, en biskop ved navn Poppo, at der var en eneste sand gud og fader og hans enbaarne søn, Vor

Om Viglet fortæller Saxo, at han førte krig mod kongen af Mors, Amled, og dræbte ham. Stednavne synes at bekræfte dette: Han faldt paa Ammel Hede. Aabenbart er altsaa Viglet den anglerkonge, der underlægger sig (det meste af) Nørrejylland; maaske har allerede han gjort Jelling til sit kongesæde, ihvertfald vil — som nævnt — Saxo vide, at hans søn Vermund residerede der; men vi tør gaa ud fra, at Jelling ogsaa tidligere har været kongesæde, nemlig for de egentlig jydske stamkonger. Byens betydning i meget gammel tid fremgaar ogsaa deraf at den er hovedbyen i et syssel, Jelling syssel.

Thyres tilknytning til Jelling er indlysende, alle runestenene med hendes navn befinder sig i eller i nærheden af Jelling, Thyregod ligger kun faa kilometer derfra.

Vi er da næppe for dristige, naar vi slutter, at Thyras fader Harald har været jydsk-angelsk konge med sæde i Jelling, og forpligtelser til at holde Vigleiks dør vel lukket.

Herre Jesus Kristus og den helligaand, medens afguderne var dæmoner og ikke guder. Kong Harald, om hvem det siges, at han var ivrig efter at høre, men sen til at tale, spurgte ham nu, om han var villig til at bevise denne tro paa sig selv, hvortil Poppo uden tøven svarede ja. Kongen lod saa klerken sætte under opsyn til dagen efter, og da det var blevet morgen, lod han et stort, tungt stykke jern ophede og bød klerken bære det glødende jern for den katolske tro. Den Kristi bekender greb uden vaklen jernet og bar det saa længe kongen bestemte, fremviste saa sin haand uskadt og overtydede saaledes alle om den katolske tros sandhed. Derover omvendte kongen sig, besluttede at ære Kristus alene som gud og bød de folk, han herskede over, at forkaste afguderne, og han viste senere præsterne og Guds tjenere skyldig ære.«

Med de følgende ord henvender Widukind sig til den prinsesse, hans bog er tilegnet, en datter af den tyske kejser Otto den Første (den Store); han skriver: »Men ogsaa dette maa regnes din fader til ære, da det skyldtes hans iver, at kirkerne og præstestanden er kommet saa meget i ære i disse egne.«

Det er et vigtigt kildested, for det er omtrent samtidigt med den skildrede begivenhed. Baade Poppo og Harald nævnes som endnu levende personer. At Poppo virkelig har baaret glødende jern, har vi andre vidnesbyrd om. En alterprydelse i Tamdrup kirke ved Horsens viser hans jernbyrd. Senere kilder saasom Adam af Bremen og Saxo bekræfter enstemmigt, og at »Harald gjorde danerne kristne« har vi jo den store Jellingstens ord for. For saa vidt skulde der ikke være tvivl om, at kristendommen blev indført i Danmark ved et kongebud omkring 965, og det fordi kong Harald var blevet overbevist ved Poppos jernbyrd.

Sandheden er imidlertid ikke altid saa enkel, som eftertiden vil gøre den til. Naturligvis kan det ikke være muligt fra dag til dag at afskaffe en religion og indføre en ny. Vi har i anden sammenhæng nævnt Thietmar, der o.1016 oplyser, at man endnu op mod hans tid ofrede heste, hunde, haner og mennesker i Lejre. Nej, hedenskabet lod sig ikke saadan udrydde paa et øjeblik.

Og nu et andet spørgsmaal. Var kong Haralds omvendelse saa frivillig, som Widukinds første afsnit giver det udseende af? Det andet afsnit taler om kejserens indflydelse, som sikkert har været ganske stor. Er kristendommen indført efter politisk pres fra kejserens side?

Adam af Bremen vil vide, at Otto den Store ved et krigstog halvt om halvt tvang kong Harald til at modtage daaben. Det samme hører vi hos Snorre: »Kejser Otto var dengang i Saksland. Han sendte bud til danekongen Harald, at han og det folk, han styrede skulde tage daab og den rette tro, i andet fald, sagde kejseren, vilde han fare med en hær mod ham.«

Det fortælles nu videre, hvordan Harald gør danevirkestillingen klar, og hvorledes den danske hær sammen med nordmænd under Hakon Jarl indtager sin stilling. Det lykkes da heller ikke kejseren at komme over volden, men han skaffer sig skibe og sætter over Slien. »Men da danekongen Harald spørger det, farer han imod med sin hær, og det kommer til et stort slag, og til sidst vinder kejseren sejr. Men danekongen flygtede til Limfjorden og ud paa Mors. Da for mænd mellem ham og kejseren, og der blev aftalt vaabenhvile og forhandlinger. Kejser Otto og danekongen mødtes paa Mors. Men da forkyndte en hellig biskop, Poppo, troen for kong Harald, og han bar gloende jern i sin haand og viste kong Harald sin haand ubrændt. Siden lod kong Harald sig døbe med hele sin hær.«

Beretningen slutter med disse ord: »Kejser Otto for tilbage til sit rige i Saksland; han og danekongen skiltes i venskab. Saa siger man, at kejser Otto holdt kong Haralds søn over daaben, og han blev døbt saaledes, at han hed Otto Svend. Harald danekonge holdt vel kristendommen til sin dødsdag.«

Nu er det jo saaledes, at alt andet lige stoler historikeren mere paa en samtidig kilde end paa en senere, og mens Widukind er samtidig med begivenhederne, er Adam af Bremen fjernet fra dem ved henved 100 aar, og Snorre ved næsten 250. De to sidste er ganske vist enige om, at Otto den Store skal have bekriget Danmark, men de syntes at forveksle faderen med sønnen, Otto den Anden, som virkelig slog Harald Blaatand ved Danevirke; dette var imidlertid en rent politisk krig, den havde intet med troens udbredelse at gøre; den fandt sted i 974, og da var Harald Blaatand forlængst døbt.

Men det rigtige er der hos Snorre, at kong Haralds søn bar navnet Svend Otto. Da Otto ikke er noget nordisk navn, er det mere end sandsynligt, at det er den tyske kejsers navn han har faaet. Beretningen om, at Otto den Store har staaet fadder til ham, kan derfor ikke afvises. Men har kejseren haft noget med Svends daab at gøre, har han sikkert ogsaa haft det med Haralds; men hvor meget? Vi mindes om daaben i Ingelheim, da

kejser Ludvig stod fadder til Harald Klak; dengang ihvertfald var det kun haarde omstændigheder og kejserens pres, der havde omvendt kongen.

Det paa eengang kristelige og politiske pres har fortsat igennem hele det niende aarhundrede og begyndelsen af det tiende. Vi hører, hvorledes Ottos fader, den tyske konge Henrik Fuglefænger underlægger sig Hedebyriget og tvinger kong Gnupa til at modtage daaben. Det sker i 934, og som vi har nævnt, staar sikkert forbedringen af Danevirkes hovedvold i forbindelse med den fare, som herved opstod. Paa denne tid beslutter ærkebispen af Bremen, Unni, at genoptage Ansgars missionsvirksomhed i Danmark; men kongen, Gorm stiller sig ganske afvisende. Imidlertid bukker det »kristnede« halvsvenske rige syd for Danevirke under for Gorms og Thyres magt, og der er intet mere for Unni at gøre i Danmark, han drager videre til Sverrig, men dør aaret efter.

Det fortælles, at da Unni besøgte Danmark, var kongens søn, Harald ikke saa afvisende som faderen; men han vilde dog ikke lade sig døbe.

Er beretningen om Poppos jernbyrd sand? Vi tør ikke tvivle. Men vi tør heller ikke tvivle om, at Haralds søn Svend i daaben fik navnet Otto. Tvivlsom er derimod beretningen om Otto den Stores hærtog i Danmark. Men vi mærker os samtidig, at Haralds daab, ifølge Widukind, skal regnes Otto den Store til ære.

At sammenfatte: Kong Haralds omvendelse har været et spørgsmaal dels om overbevisning, dels om politik. Vi kan roligt gaa ud fra, at Otto den Store rigeligt og ofte har truet med at gøre det, hans søn virkelig gjorde, at falde ind i Danmark, og at han vilde have gjort alvor af truslerne, dersom han havde kunnet for sine mange andre gøremaal. Det er ikke for tomme truslers skyld, at Danevirkes hovedvold og forbindelsesvolden til Hedeby bygges i denne tid. Politisk set var det, der fik Harald til at bestemme sig for kristendommen, det samme, som fik hans forgængere til at afvise den; frygten for kejserens indblanding, blot at han gjorde en anden beregning, denne: »Hvis nu jeg frivilligt gaar over til kristendommen, saa mister kejseren sit vigtigste paaskud til at erobre mit land.«

Der kunde være al mulig grund til at tage sig i vare. 965 udstedte Otto den Store et brev om, at al ejendom i danernes mark eller rige, der tilhører kirkerne i Slesvig, Ribe eller Aarhus eller i fremtiden erhverves af dem, skal være fritaget for enhver kejseren tilkommende skat eller tjeneste.

Det er ganske aabenbart, at kejseren mener, at saasom han repræsente-

rer kirken i den danske konges land, saa har han ogsaa ret til den danske kirkes indtægter, en ret han naadigst afstaar (fordi han ikke kan hævde den); men han har med dette brev opnaaet at proklamere sig selv som overherre og at sætte vanskeligheder for kong Harald i dennes forhold til de kristne undersaatter. Der maatte handles, og der blev handlet. 965 kan ogsaa meget vel være det aar, Harald lod sig døbe.

Det er derfor utvivlsomt rigtigt, hvad Snorre fortæller, at Otto stod fadder til Svend, ja maaske ogsaa til Harald selv, ganske som Ludvig den Fromme stod Fadder til Harald Klak. Hvor og under hvilke omstændigheder det er foregaaet, ser vi ikke. Det er sandsynligt, at kejseren selv, ikke i spidsen for en hær, men efter indbydelse, har været til stede ved daaben. Om denne saa, som Snorre vil vide, har fundet sted paa Mors, er en anden sag. Nok saa sandsynligt er det, at daabshandlingen og mødet har fundet sted lige nord for grænsen. I en samtidig skildring af Istedslaget (Fr. Hammerich: Det tredie slesvigske Felttog, 1851) siges det ved omtalen af Helligbæk, at det var her, Harald Blaatand blev døbt. Sandsynligvis en lokal tradition, der meget vel kan være rigtig. Navnet Helligbæk kan være et minde om daabshandlingen; men sandsynligvis er det endnu ældre. Forklaringen bliver da, at netop fordi denne bæk ansaas for hellig, er den blevet foretrukket til daabshandlingen. Hertil kommer saa grænsens nærhed. Daaben fandt utvivlsomt sted under tyske trusler.

At rekonstruere:

Det har ved Unnis tidligere besøg vist sig, at Harald er venligt stemt overfor kristendommen; men han kan ikke faa sine folk med sig. Kejseren drager mod Danevirke med sin hær, men volden, der nylig er blevet forstærket, trodser foreløbig fjenden. Harald er hos sin hær, der staar ved Danevirke.

Harald forstaar, at han maa give efter for kravet om daab, hvorved kejseren vil miste ethvert paaskud til krig — og til at blande sig i Danmarks indre forhold. Det kommer til hemmelige aftaler mellem Harald og kejserens udsending, Poppo, der ved, hvorledes man kan bære glødende jern uden at tage skade.

Resten ligger lige for. Præsten gennemfører sit bedrag, og nu, endelig, kan kongen faa sine stormænd med. Han lader sig med sin søn og rigets ædlinge døbe i Helligbæk, kejser Otto er sammen med en del af sine stormænd, men uden hær, kommet til stede efter indbydelse. De nydøbte bliver gudbørn og de tyske storfolk faddere, der uddeles rige faddergaver, vi

tør ikke tvivle om, at Poppo er blevet dansk biskop, muligvis i Slesvig.

Kampen mellem Nordens guder og hvide Krist var afgjort for Danmarks vedkommende, snart skulde de øvrige nordiske lande følge efter. Angrebet var blevet behændigt og dygtigt indledet af Ansgar, der som den svage holdt sig til prædiken og et smukt eksempel. Andre gik i hans fodspor i aarene, der fulgte, støttet af kejsermagten, hvis krigstrusler blev stedse alvorligere. Sidste fase er Poppos jernbyrd, en meget mislig sag. At en mand uden svig bærer glødende jern for sin overbevisning og kommer godt fra det, beviser ikke andet end, at det paagældende menneske i den paagældende situation har visse evner, som andre almindeligvis ikke har. Man tænke sig matematikkens sætninger, der dog er usvigeligt sande, bevist ved jernbyrd! Og dette blev altsaa godtaget som afgørende bevis for sandheden af Poppos tro. Men hertil kommer, at der er en til vished grænsende sandsynlighed for, at det hele var bedrag. Kirkens mænd kendte salver, der kunde beskytte huden mod brandsaar. Det vidste vore naivt troende forfædre ikke; tværtimod, de blev saa imponerede af forestillingen, at de ikke alene lod sig omvende til kristendommen, men de begyndte at anvende jernbyrd i retssager som bevismiddel; Skaanske lov indeholder et helt system af regler herom. Men kirken vidste bedre; det maa anses som et udslag af dens daarlige samvittighed, at den 1215 paa Laterankonciliet forkaster jernbyrd som retsafgørelsesmiddel, en beslutning, der allerede aaret efter gennemføres i Danmark. Mohren har gjort sin pligt, Mohren kan gaa.

Det er ikke usandsynligt, at kong Harald med vidende og vilje har begunstiget dette bedrageri. Vi ved, at han allerede ved Unnis besøg 936 ved Gorm den Gamles hof hældede mod kristendommen, politiske spekulationer i de følgende aar (og Harald har været et meget politisk menneske) har overbevist ham om nødvendigheden af et trosskifte; men hvorledes faa folket med? Uden dettes forstaaelse eller delvise forstaaelse vilde han, den øverste offergode aldrig kunne træde over til den nye tro. Poppos tilbud om at foranstalte et mirakel har da været ham kærkomment. Paa aftale mellem de to, kongen og præsten, tyder Widukinds oplysning, at Harald lod Poppo sætte i forvaring til dagen efter, da prøven skulde foregaa.

Har vi læst akterne ret, saa er da hemmeligheden ved Danmarks antagelse af kristendommen, at den blev indført ved vold, trusel om vold og

bedrageri. Det skulde i de kommende aarhundreder vise sig, hvor slet et grundlag, det nye hus var bygget paa.

*

Der findes ikke farligere menneske end missionæren, Horik vidste det, derfor sendte han 600 skibe mod Ansgar og hans mission; og hvad nyttede det saa? Aand overlister magt og Ansgar Horik. Overalt, hvor missionæren er kommet, har han nedtrampet nationaliteter, religioner og kulturer; intet har været ham af betydning uden hans eget, som for enhver pris skulde frem. Hvor mange nationer har missionæren ikke ødelagt! Det var Paulus og Peter og ikke Attila og Alarik, der styrtede Romerriget. Alle Amerikas indfødte folk har missionæren dels udryddet, dels kuet. I det syttende aarhundrede havde han paa et hængende haar bragt Japan ind under den spanske krone; da efter bokseropstanden de europæiske hære kom for at lære kineserne kultur, var det missionærer, der viste dem vej til de personer, der burde straffes.

Vi forstaar, at kristendommens indførelse i et land er en ildprøve, der viser om folket er levedygtigt. Det folk, der overlever dette i sandhed forfærdelige angreb, har aarhundreder, aartusinder foran sig. Alle Nordens folk bestod: hvor hundreder af nationer og stammer gik til grunde, lykkedes det dem at optage det nye i sig uden at sprænges eller miste deres egenart, og, hvad mere er, de forstod at udvikle det nye i deres egen aand. Men det tog tid.

*

Vi vil forsøge at rekonstruere, hvad der skete ved Haralds daab. Præmisserne er disse:

1) Den lille Jellingsten beviser, at Gorm overlevede Thyre.

2) Hans tilnavn »den Gamle« viser, at han har regeret længe, de sidste aar sandsynligvis med sønnen Harald som medregent.

3) Ved Unnis besøg 936 var Gorm afvisende overfor kristendommen, Harald velsindet.

4) I nordhøjen, den høj, som traditionen har udpeget som Thyres, fandtes ved undersøgelsen 1820 en kiste, som straks efter smuldrede. Men

da der kun var een kiste er det ogsaa sandsynligt, at der ogsaa kun har været eet lig.

5) Arkiteks Dyggves undersøgelser i vor tid har vist, at Thyres høj var indesluttet af et vi, formet som en ligebenet trekant, hvis sider dannedes af mandshøje kampesten.

6) De samme undersøgelser har vist, at sydhøjen, som efter traditionen skal være Gorms, var uden grav.

7) Men den var anlagt hen over de sten, der udgjorde viets topvinkel.

8) Mellem de to høje ligger Jelling Kirke, under hvis fundamenter man har fundet rester af tre ældre kirker.

9) Uden for kirken staar de to runesten; den store synes altid at have staaet der, den lille er o.1600 flyttet derhen; indtil da synes den, ejendommeligt nok, at have staaet paa toppen af Gorms høj.

10) Under den ældste træbygning er der fundet en kammergrav med menneskelige skeletdele og en smule gravgods.

For at faa sammenhæng i disse forhold, maa vi tillade os en gisning: at Gorm, der ikke tillod nogen religionsforandring, har levet til kort før Poppos jernbyrd fandt sted. Punkt 2 gør antagelsen mulig, punkt 3 sandsynlig. Harald har maattet vente til faderens død, før han slog til. Gaar vi ud fra denne antagelse, bliver begivenhedsforløbet dette:

Kongen og Poppo har straks kunnet være enige om, at hedenske vier burde sløjfes. Nærliggende var det ogsaa, at begyndelsen burde gøres med det fornemste, det som laa lige op til kongsgaarden i Jelling. Men her havde Harald visse hensyn at tage: Netop inden for dette vi laa hans moder begravet. Samtidig krævede folket, at han skulde drikke sin faders gravøl paa gammel vis. Det har han gjort, som siden hans søn Svend vides at have gjort det; men der krævedes endnu eet: at han skulde højlægge sin fader. Her stillede det sig vanskeligt, for kirken tillod ikke højlægning, som den ansaa for hedenskab. Endnu i Skaanske lov hedder det: »Højmand kan ingen arve.« Med højmand menes hedningen, der altsaa stilles uden for lovet.

Harald har da imødekommet kravene fra begge sider paa en meget sindrig maade. Han lod gøre en mindehøj for Gorm, der altsaa *ikke* blev begravet i højen, der blev opkastet over viets spids; hermed havde paa eengang folket faaet sin vilje og kirken sin, idet jo det gamle vi blev ødelagt; endda blev der samtidig taget hensyn til Haralds følelser overfor Thyre, hvis gravfred ikke kunde blive krænket paa denne maade. Tilmed

blev hele omraadet helliget paa ny, derved at der blev bygget en kirke mellem de to høje. Som et sejrsmonument stilledes den store Jellingsten med den stolte indskrift foran kirken.

Gorm blev altsaa IKKE begravet i den høj, der fik hans navn, og heller ikke i Thyres. Kisten i denne har ikke kunnet rumme mere end een, og end ikke hendes eget skelet fandt man rester af i den. Hvor da? Naturligvis har Harald (og Poppo) ønsket at give ham en kristelig begravelse. Fremtidens undersøgelser vil vise, om det er hans lig man har fundet i kammergraven under Jelling kirke. En anden mulighed er, at Harald har ladet ham begrave under Roskilde Domkirke, i hvilken han jo selv hviler.

Og hvad Thyre angaar, forstaar vi nu ogsaa bedre den tomme grav. Den Harald, der ikke kunde taale, at hun laa i et hedensk vi, har heller ikke kunnet taale at hun var højsat. Skal hendes rester findes maa det være ved Gorms side, hvad entet dette nu vil vise sig at være i Jelling eller i Roskilde.

Til slut: Hvorfor stod den lille Jellingsten paa Gorms høj og ikke paa Thyres? Det er uden videre klart, at Gorm, der lod stenen gøre ikke kan have anbragt den paa sin egen mindehøj. Den har selvfølgelig oprindeligt staaet paa Thyres høj. Det er som et led i Haralds ønsker om at omdigte det gamle hedenske vi at han har ladet den flytte over paa Gorms mindehøj. Runer var magiske, runer signede, men en virkelig gravhøj, som jo Thyres havde været, skulde ikke helliges med runer, saa hellere mindehøjen.

Saaledes lykkedes det Harald paa den smukkeste maade at ære sine hedenske forældres minde med hensyntagen til sin samtids døbte saavel som de udøbte.

Han har virkelig været en *politiker*.

Danske bygder i øst og vest

Danernes vandring var ikke afsluttet med deres bosættelse i Danmark; det vi kalder vikingetiden er den forlængede folkevandring. Baade i vest og øst sværmede danske vikingeflaader, men mens vi ved ganske god besked med, hvad der skete i vest, hvor de gejstlige kunde skrive, og følte sig opfordret til at gøre det, da det fortrinsvis var dem, vikingernes jagt gik

ud over, hører vi kun i ny og næ om danernes togter i Østersøen; men mange har der været og meget er der sket.

Overalt i Østersøens flodmundinger fandtes danske vikingereder, ofte i forbindelse med dansk bebyggelse. Det har hidtil været god latin at anse disse kolonisationer som udgaaet fra Danmark; men her skal peges paa en anden mulighed, at de er levn fra den første folkevandring; Kiews befolkning bestod, som vi alt har hørt, endnu i begyndelsen af det 11. aarhundrede af »rapfodede daner«. Om semberne, et folk i det nuværende Østprøjsen fortæller Saxo, at de blev angrebet af en dansk flaade under Harald Blaatands ældste søn, Hagen. Da krigen tog en farlig vending for denne, brændte han sine skibe for at bibringe sine mænd fortvivlelsens mod. Danerne dræbte da alle landets mænd, giftede sig med kvinderne og vendte ikke tilbage, og siden den tid, siger Saxo, »regner semberne sig ikke med urette for at nedstamme fra det danske folk.« Vi finder i disse ord en ægte tradition fra sembernes land om dansk bebyggelse her; men sikkert er det danske indslag meget ældre end Harald Blaatands tid.

En anden dansk koloni var Jomsborg paa øen Wollin i Oderens udløb. Her laa en vigtig handelsby Jumme eller Jom, hvor handlende fra øst og syd mødtes med nordboer, beskyttet og beskattet af fæstningen Jomsborg, der hævdes at være bygget paa Harald Blaatands tid, ja af kongen selv; dette sidste er dog ikke ret sandsynligt, thi selv om forholdet mellem kongen og Jomsborg ofte var venskabeligt, saa havde han dog ingen magt der. Der har været andre kolonier af samme slags. Ikke langt fra Lybæk ligger i dag landsbyen Dänischburg; overleveringen kender den ikke, men navnet er talende.

Endelig ødelagt blev Jomsborg af Magnus den Gode, og da en halv menneskealder senere Adam af Bremen skildrer os byen, altsaa Jom, Jumme, som aabenbart ikke har undergaaet samme skæbne — eller ogsaa er blevet genopbygget — er den i alt væsentligt vendisk. Den sandsynlige udvikling er denne:

En afdeling af de vandrende daner bliver staaende ved Oderens udløb og grunder her Jumme, der hurtigt bliver en storby, som modtager tilskud af mange folk, først og fremmest de omboende vender. I vikingetiden, maaske netop paa Harald Blaatands tid, byggedes borgen uden for byens volde, paa samme maade som Hedebys borg laa uden for halvkredsvolden. Denne borgs krigere bestaar for en stor del af danske fra kongeriget, først og fremmest det overfor liggende Skaane. Som dansk koloni

betragtet er den meget urolig, kæmper snart i forbund med, snart imod de danske konger, indtil Magnus den Gode gør det af med den. Fra da af er Jom-Jumme rent vendisk.

Om de love, der herskede i Jomsborg, hører vi i Jomsvikingesaga: Ingen under 18 aar, og ingen over 50 maatte optages i krigersamfundet; rettigheder kom af tapperhed, ikke af fødsel. Ingen kriger maatte være borte fra borgens omraade mere end tre dage. Kvinder maatte ikke komme ind i borgen. Alt bytte skulde bæret til mærkestangen og her deles ved lodtrækning. Ingen maatte tale frygtsomme ord. Mellem krigerne skulde der herske ubrødeligt sammenhold, og man var forpligtet til at hævne sin stalbroder som en virkelig broder.

Om Jomsborgsamfundets indgriben i Danmarks, Nordens og Englands historie skal tales paa de paagældende steder.

Der kan ikke være tvivl om, at hovedmassen af de vikinger, der slog sig ned i Normandiet var danske, de betegnes da ogsaa stedse af frankiske skribenter som »Dani«, »Danois«; flere kom til i løbet af det 10. aarhundrede. Sandsynligvis har der været en del nordmænd med, men at gøre kolonisationen til en overvejende norsk affære, saaledes som norsk og islandsk tradition vil, er udelukket, og den sene Snorres oplysning, at Rollo skulde være søn af en norsk jarl, maa vige for den meget ældre Dudo, der skrev for Rollos sønnesøn og gør ham til en slægtning af den danske konge. Overalt i Normandiet vidner stednavne om dansk, men ikke om norsk bebyggelse: Lad os først mærke os de mange stednavne paa -ville, en direkte oversættelse af den danske -by, en meget anvendt stednavneendelse i vikingetiden: Tocqueville (Togeby), Abbeville, Yonville, Bondeville, Omonville.

Af det danske -tofte kommer det franske -tot, saaledes Yvetot, der har faaet en skaansk historiker til i vore dage at antage, at denne by er grundet af en skaaning fra Ivetofte. Vor endelse -torp gaar uforandret igen i Normandiet: Sauxetorp, Torgistorp, Clitorp. Holm: Catholm, Corthulmin, nu Couronne, Nigellihulmus, nu Néhou. Lund: La Londe, Etalonde (Stenelund), Bouquelon (Bøgelund). Flere stednavne ender paa -bec, det interessanteste er vel Quebec i Kanada, hvis franske del væsentligst blev befolket med normanner. Vi genfinder navnet i vort hjemlige: Kibæk.

Det er værd at mærke sig, at franske søfartudtryk ofte er af dansk oprindelse: yole-jolle; mât-mast, bâbord-bagbord, étribord-styrbord.

Ikke desmindre blev det danske sprog i løbet af faa generationer afløst af fransk. Vilhelm Langsværd, Rollos søn maatte sende sin søn til Bayeux, da der der fortrinsvis taltes dansk, mens der i Rouen taltes fransk. Grundene til dette sprogskifte var flere. Vel var landet 911 folketomt, men da freden herefter syntes at blive varig og sikker, flyttede de overlevende af de tidligere beboere tilbage; tilmed havde vikingerne, og det er noget vigtigt ved sprogovergang, ikke noget skriftsprog, men det havde de franske, fransk var kultursproget, dansk bare et folkemaal. Det er da ogsaa værd at mærke sig, at normannerne i de første slægtled, litterært set, er aldeles stumme.

Ogsaa skal vi mærke os det tyske element; de normanniske personnavne, som de er os overleveret, er fortrinsvis af tysk oprindelse. Robert (Rupprecht), Bernhard (der endda opgives os som navnet paa en kriger, der betegnes som: den danske) er lige saa tysk. Henrik, Vilhelm, Guy (Witte, findes i det saksiske Widukind, og i det italiensk-longobardiske: Guido), Richard, Emma. Kun ganske faa danske personnavne finder vi, saasom Raoul (Rolf), Roger (Hrodgeir). Denne tyske indflydelse er gammel, i tiden omkring angelsaksernes indvandring i England holdt saksiske sørøvere til i landet omkring Seinens munding. I samme tid blev Nordfrankrig delvis bebygget af franker. Men hertil kommer, at de normanniske hertuger ofte tog tyskere i deres tjeneste, især som krigere.

*

»Vi er alle lige,« raabte normannerne paa Seinen til de franske udsendinge paa bredden, heller ikke Rollo var meget for underdanighed. Det fortælles, at da han modtog sit len af den franske konge og fik at vide, at han til gengæld skulde kysse kongens fod, nægtede han det og bød en af sine mænd gøre det paa hans vegne. Denne løftede da foden saa højt op, at kongen faldt bagover. Da Rollo som hertug havde modtaget lenet, delte han det vel ud til sine mænd; men fra nu af bliver det stedse mindre med den normanniske lighedstanke, en slags hertugelig enevælde begyndte at vokse frem. Til de franskes forundring viste det sig, at danerne, der i krig aldrig havde respekteret ejendomsretten, nu i fredstid værnede om den med alle midler. Rollo gik i spidsen og indførte love, der leder tanken hen paa Frode Fredegod. Tyveri blev saa strengt straffet, at det saa at sige ikke forekom mere, og Rolle kunde paabyde, at bønderne ikke mere

maatte tage deres plov ind om natten. Blev herefter en plov stjaalet, skulde han, hertugen, erstatte den. Da en bonde og hans hustru svigagtigt opgav, at deres plov var stjaalet, lod han dem hænge.

Ganske vist havde Rollo ladet sig døbe — og i daaben taget navnet Robert — men hans interesse for den kristne tro, har næppe været synderligt dyb. Anderledes hans søn og efterfølger, Vilhelm Langsværd, som Dudo vil forsøge at gøre til noget i retning af en helgen, og hvis ønske det skal have været, hvis han havde kunnet for regeringspligterne, at blive munk. En slags martyrium opnaaede han, idet han paa forræderisk vis blev myrdet af grev Arnulf af Flandern (943). Under hans søns, Rikards, mindreaarighed, søgte saavel den franske konge, Ludvig, som hans mægtige lensmand, Hugo af Paris at fiske i rørt vande; blandt de franske gik ordet, at nu skulde »normannerne atter kastes i havet.« De fik imidlertid hjælp fra hjemlandet, en betydelig flaade under Harald Blaatands ledelse, og efter en aarrækkes farlige kampe, sad endelig Rikard uantastet i sit hertugdømme. Mange af de danske, som var kommet til hjælp — og med stort udbytte havde plyndret de franske for egen regning — blev tilbage, fortrinsvis de, der havde antaget kristendommen. Andre fortsatte, efter at Rikard bogstaveligt talt havde maattet købe dem bort, med at plyndre i Spanien. 996 døde Rikard og efterfulgtes af sin søn, Rikard den anden.

Paa denne tid er hedenskabet ganske forsvundet af Normandiet, og et trosbegejstret og stærkt folk er opstaaet af raceblandingen. Endnu regner de sig for danskere, skønt sproget nu er rent fransk. Fra de danske har de skibsbygningskunsten, udvandringslysten, energien; men mange egenskaber er kommet til. Vi vil lade en omtrent samtidig skildre normannerne for os; den danske læser vil da nikke genkendende til mange træk. Det er skrevet af Malaterra omkring 1100.

»(Det normaniske folk) er listigt, taaler ingen fornærmelse, forlader sit fædreland for at erhverve mere, higer efter fordel og herredømme, kan godt forstille sig, holder middelvejen mellem ødselhed og karrighed; men dets fyrster er meget gavmilde af begær efter et stort navn. Folket er veltalende, saa at endog børn har gaver dertil; men det bliver selvraadigt, hvis det ikke holdes i Ave. Om behøves taaler det arbejde, hunger, kulde. Det er meget hengivent til jagt, især med falke, og finder behag i smukke klæder, heste og vaaben«.

Naar tilføjes, at folket var meget krigerisk, forstaar vi, at det ikke alene havde let ved at hævde sig, men snart blev frygteligt for sine naboer. Den

første forudsætning herfor var indre fred, og den sikredes ved folkets respekt for lov og orden. Den anden var en fast og god økonomi: Handel og skibsfart fremmedes, den frie mand arbejdede godt, og hans arbejde paaskønnedes; derfor skulde da ogsaa Normandiet blive det franske len, hvor trældommen først ophørte. Det var en farlig afgørelse, Karl den Enfoldige havde truffet, da han overlod Rollo landet omkring Seinemundingen, men i det lange løb skulde det vise sig, at det blev til vinding for Frankrig, der i dette landskab vandt sig en befolkning, der har givet det mange af dets berømteste sønner, ikke alene krigere og herskere, men ogsaa aandens stormænd, saasom Frankrigs berømteste dramatiker, Corneille, i vore dage Guy de Maupassant og filosoffen Alain.

Normannerne, der, som Malaterra sagde, gerne forlod deres land for at erhverve mere, bredte sig siden over mange lande; om erobringen af England, korstogene, Kanadas kolonisation skal ikke tales her, men nævnes skal normannerriget paa begge sider Messinastrædet.

I slutningen af Rikard den Førstes og begyndelsen af Rikard den Andens tid levede den normanniske ridder Tancred af Hauteville (Højby). Hans ti sønner blev førere for noget, man efter behag kan kalde pilgrimstog eller erobringstog, der førte til, at normanner bemægtigede sig Syditalien. Omkring midten af det 11. aarhundrede var normannerne i disse egne saa stærke, at de under Tancreds sjette søn Robert med tilnavnet Guiscard (den snu) kunde grunde et uafhængigt rige i Calabrien og Apulien, et omraade, der blev fravristet kejseren i Byzants; kort efter grundede Tancreds yngste søn Roger, hjulpet af sin broder, et rige paa Sicilien i kamp med saracenerne. I disse egne tabtes, som man kunde vente, det danske præg snart; men eet minde har vi den dag i dag: Gondolen i Venedig, hvis forbillede er vikingeskibet, baade dragehovedet og halen genkendes. Endnu kan man i Dogepaladset se et gammelt billede forestillende en Regatta, hvor en fornem gondol er udsmykket med skjolde langs siden. Aabenbart har venetianerne i deres — i reglen ufredelige — samkvem med Syditaliens normanner, lært den nordiske skibstypes overlegenhed at kende. Man kan tænke sig, at et normannisk skib, der er taget som prise, er kommet til Venedig, hvor en indfødt baadbygger har efterlignet det i det lille format til brug for den indre trafik mellem de øer, der udgjorde byen Venedig.

*

Efter megen modgang, ja nød, var det lykkedes englændernes konge, Alfred af Wessex af besejre og fordrive vikingerne fra det sydlige England. Grænsen mellem det danske og det angelsaksiske omraade blev som nævnt sat 878 ved Wætlingavejen, der gik fra London til Chester. Landet nord herfor omfattede de tre angelske riger, der nu fik overvejende dansk-nordisk præg. Danelagen blev omraadet kaldt, det er: den danske lovs lande; i Nordhumberland var der ogsaa et kraftigt norsk indslag. I Danelagen grundedes to danske kongeriger, et i Nordhumberland under regnersønnen Halfdan og et i Østangel under Gudrum. Denne sidste gik samtidig med freden over til kristendommen; kong Alfred stod selv fadder til ham. Han regerede til sin død 890.

Halfdan derimod blev forjaget fra sit land og faldt siden paa vikingetog mod Irland. Ogsaa hans nærmeste efterfølgere Gudred og Knud var danske. Vi støder her hos de danske i England første gang paa de to navne Knud og Gorm (Gudrum), som vi i det følgende aarhundrede skal støde paa i den danske kongefamilie i hjemlandet. Det styrker vor tiltro til Saxos og Adam af Bremens oplysninger om Gormslægtens oprindelse. Saxo lader Gorm den Gamles stamfader komme fra England, Adam fra »Northmannia«, dvs. fra vikingetog. Det bestyrker ogsaa den antagelse, at Gorm den Gamle var af Regner Lodbrogs æt og særlig knyttet til Sjælland. Ganske vist tog de danske nybyggere i England med iver fat paa at opdyrke det i krigens og plyndringens tid forsømte land, men vikingetidens vaner sad dem endnu i blodet, saa at de ikke sjældent sluttede sig til nye hold af plyndrere, der kom fra hjemlandet. En fast rigsorganisation, som vi har lært den at kende hos frænderne i Normandiet, finder vi ikke i Danelagen; man tør vel udtale den formodning, at de danske kongeslægter i England ikke har kunnet maale sig i evner og energi med Rollo og hans efterkommere. Men hertil kom, at mens Normandiets hertuger almindeligvis stod overfor udygtige konger og et splittet rige, saa bar Alfred den Store sit tilnavn med rette, og ogsaa hans efterkommere og arvinger til den engelske kongetrone var i flere slægtled betydelige personligheder.

»Ofte er det halve mere end det hele«, lyder et gammelt ord; intetsteds lader det sig bedre anvende end paa riget syd for Wætlingavejen. I dette samledes hele Englands kraft. Alfred byggede en stærk flaade til værn mod kommende overfald, og hans efterfølgere holdt den vel ved lige, ja under Edgar, den sidste af de store engelske konger, naaede flaaden op paa 3600 skibe, hvoraf de fleste tilmed var større end vikingernes, med

den følge, at ikke et eneste sørøverskib nærmede sig England i hans tid.

Alfreds dygtige efterfølgere udvidede stedse deres magt og indflydelse i Danelagen, de byggede borge, gerne to overfor hinanden paa hver side af en flod, hvorved floden spærredes for al sejlads, der kunde være angelsakserkongen ubehagelig; det saas da ogsaa, at næppe var et borganlæg færdigt, før det omliggende landskab gav sig ind under det angelsaksiske rige, der saaledes, borg for borg, udvidede sig nordpaa. Ja det kom saa vidt, at Alfreds sønnesøn Ædelstan (Adelsten kaldte nordboerne ham) (924-40) vandt Nordhumberland, nedrev danernes borg i York og fik indbyggerne til at love at modtage daaben. Ganske vist maatte Ædelstans efterfølger, Edmund opgive herredømmet i Nordhumberland, der atter fik sin egen konge (Olaf). Til gengæld satte han sig des bedre fast i Midtengland, hvor han bemægtigede sig danernes saakaldte femborge, Derby, Nottingham, Stamford, Leicester og Lincoln. (942).

I Nordhumberland skiftede kongerne stadig, den sidste var norsk, Erik Blodøkse, søn af Harald Haarfager; der er en ildevarslende klang over hans tilnavn, evne til at vinde sine undersaatter har han ikke haft. Først blev han fordrevet fra Norge, hvor han havde fulgt sin fader paa tronen, siden blev han fordrevet af de nordhumberske høvdinge, som herefter gav riget ind under Englands konge, Edred, 954. Hermed var det endegyldigt ude med danelagens selvstændighed, men derfor ikke med danerne, der stadig talte deres eget sprog og fulgte deres egen lov. De engelske konger, der nu havde dem som undersaatter, var dem heller ikke fjendske, tværtimod, mange var de danske, der blev kongens betroede mænd, ja jarler (ealdormen,) ogsaa i kirken gjorde de sig gældende, baade i Canterbury (Kænterborg, sagde vore fædre) og York (Jorvig) har der siddet danske ærkebisper.

Hvor omfattende den danske bebyggelse har været, vidner henved 2000 stednavne i Nord- og Midtengland om, i Doomesday-Book og aktstykker fra det 11. aarhundrede finder vi mange navne som Bretheby, Methelby, Mikleby, Bundeby, Netherby. I disse *by*navne genfinder vi danske vikingenavne, Grimsby, Haconesby, Ormesby, Thorchileby. Denne endelse er iøvrigt et sikkert tegn paa dansk og ikke norsk bebyggelse.

Vort hjemlige -torp genfinder vi overalt; den store Newton er født i Woolsthorpe (Ulstrup) ved Lincoln, af andre, lad os nævne: Boestorp, Estorp (Jfr. Estrup), Gameltorp, Rauenestorp (Raunstrup), Saxtorp osv.

Naturligvis er der navne paa -bæk, som i Normandiet: Haselbec, Litelbec. Ogsaa -holt, -lund, -dal, -toft genfinder vi.

Norske forhold

Vi har hørt om, hvorledes Vigens stormænd i begyndelsen af det niende aarhundrede gjorde oprør mod det danske herredømme. Omkring midten af aarhundredet har der her siddet selvstændige norske konger. Det fortælles, at en af dem, Harald, Halfdan Svartes søn, sendte bud efter en højættet kvinde, men hun, der var stolt, lod sige tilbage at hun ikke vilde vide af en smaakonge, hun vilde alene gaa ind paa at blive hans hustru, naar han forud vilde gøre det for hendes skyld, at underlægge sig hele Norge og raade lige saa ubundet for det rige som kong Erik af Sverrig og kong Gorm af Danmark. (Snorre).

Det førte til, at kongen aflagde det løfte, at han ikke vilde lade sit haar klippe, før Norge var samlet. Dette sidste er ihvertfald næppe sagn, som kongens tilnavn, Haarfager, synes at bevise. Saa meget er sikkert, at han begyndte at underlægge sig de norske smaariger. Smaakongerne, der saa faren, sluttede sig sammen, og det kom til slaget i Hafrsfjord 872, ved hvilket Harald virkelig blev Norges enekonge; de tidligere herskere blev dræbt, fordrevne eller maatte finde sig i at blive Haralds jarler.

Ogsaa deres stormænd og andre, som havde staaet ham imod, gik det ilde. Mange af de fordrevne slog sig da ned i Herjedalen og Jæmtland, som endnu var meget tyndt bebygget, de fleste søgte vestover, til Færøerne, Hjaltland, Orknøerne, Syderøerne (Hebriderne), Irland, Man. Størst betydning fik det dog, at Island kort forinden var blevet opdaget. Her opstod en ny stat, styret, ikke af nogen konge eller jarl, men af indbyrdes stridende stormandsslægter og af folkemødet, Altinget, en slags republik, om man vil. En fredløs islænding, Erik den Røde, fandt siden Grønland, hvor han og en del andre kolonister fra Island slog sig ned. Erik den Rødes søn, Leif den lykkelige opdagede siden »Vinland det Gode«, det er Amerika. Det lykkedes dog ikke nordboerne at slaa rod i det nye land, Skrællingerne, som de kaldte de indfødte, var dem for mange og taalte ikke deres køers brølen. Fem hundrede aar skulde gaa, da tilfaldt landet, ikke nordboerne, men longobarders og vestgoters efterkommere (Colum-

bus og hans spaniere), fra dem gik herredømmet over til angelsaksere og normanner.

*

Harald Haarfager havde mange børn, der delte hans rige efter ham; hermed var den ældste, Erik Blodøkse, meget utilfreds, hvorfor han overfaldt sine brødre, to af dem dræbte han, to flygtede (934); han skildres som »en stor og smuk mand, stærk og kraftig, stor hærmand og sejrsæl, hidsig af sind, grusom, uvenlig og faatalende«. Hans hustru, Gunhild, har snarere været værre end bedre. Om hende hedder det, hos Snorre, at hun var fager, vis og tryllekyndig, gladmælt, underfundig og meget grusom. En anden saga lader forstaa, at hun ogsaa var mandfolkegal; en virkelig heks.

Den yngste af Eriks brødre, Hakon, var blevet opfostret hos kong Adelsten i England; denne konge forstod vel, hvilken betydning det kunde have for ham som en modvægt mod danerne, at staa sig godt med de norske, og han sendte da sin fostersøn hjem med en stærk flaade. Hakon naaede til Trøndelagen, hvor han sluttede forbund med den mægtige jarl, Sigurd paa Hlade; sammen gik de mod Erik og fordrev let denne lidet afholdte konge. Vi har alt berettet, hvorledes Erik Blodøkse kom til Nordhumberland, hvor han, efter at have modtaget daaben sammen med sin hustru og sine børn, blev underkonge. Da han atter blev fordrevet herfra drog han med en stærk flaade paa vikingetog og hærgede paa Irland og Wales hvor han faldt.

Hakon, der som Adelstens fostersøn var døbt og kristen, søgte at indføre kristendommen i Norge, men uden held, tværtimod tvang hans landsmænd ham til at blote med dem og spise hestekød.

Med Vigens løsrivelse var de danske kongers krav paa dette omraade ikke ophørt, og Harald Blaatand, der søgte en anledning til at blande sig i norske forhold, gav Erik Blodøkses sønner land i Vendsyssel, hvorfra de bekrigede Norge, ja en af dem, Harald, der senere fik tilnavnet Graafeld, gjorde han til sin fostersøn. Hakon besvarede udfordringen med flere plyndringstog mod Danmark, fortrinsvis Halland, der laa hans egne grænser saa nært. 961 lykkedes det endelig Gunhildsønnerne at fælde Hakon Adelstensfostre, hvorefter de, og især deres moder tog magten i Norge. Hermed havde Harald Blaatand dog ikke vundet andet end at faa

en fjende udryddet; herredømmet i Norge, ja selv i Vigen var ham saa fjernt som før.

Saalænge den mægtige jarl, Sigurd raadede i Trøndelagen, kunde Gunhildssønnerne dog ikke vide sig sikre; men ved svig og magt lykkedes det dem, at faa ham taget af dage. Trønderne lod sig ikke dette byde og tog hans søn, Hakon, til herre; det varede nogle aar, saa maatte ogsaa han vige for Gunhildsønnerne; han søgte sin tilflugt hos Harald, der, som det skulde vise sig, var hans jævnbyrdige i rænker; han blev her vel modtaget.

Nu skete det, at Knud Daneasts søn vendte hjem, han havde paa vikingetog vundet sig saa store rigdomme, at folk kaldte ham Guldharald. Ganske vist blev han vel modtaget af sin farbroder, men da han krævede det halve rige, som han ansaa for sin faders arvepart, blev Harald Blaatand højst forbitret.

Naturligvis kunde Harald Blaatand lade sin brodersøn dræbe; men det vilde skaffe ham mange fjender og megen ilde omtale; han valgte da at følge en plan, som Hakon jarl havde udkastet.

Kongen sendte bud til Norge, hvor nu Gunhildssønnen Harald Graafeld styrede sammen med sin moder, for at tilbyde ham, at han skulde komme til Jylland og faa det len af kongen, som han tidligere havde haft; for at Gunhild ikke skulde holde sønnen tilbage, lod han hende sende ægteskabstilbud. Kongens raadgivere stolede ikke meget paa Harald, men da der var hungersnød i Norge paa det tidspunkt, og da den giftelystne Gunhild pressede paa, blev rejsen besluttet. Med kun faa skibe sejlede Harald Graafeld til Jylland; men ved Hals saa han Guldharalds og Hakon Jarls samlede flaader. Det kom til et heftigt slag, og den norske konge bukkede under. Men næppe var det sket, før Hakon Jarl gik mod Guldharald, dræbte ham og tilegnede sig alle hans rigdomme. Med Harald Blaatand blev han snart forsonet for drabet paa hans brodersøn, og det blev aftalt mellem dem, at Hakon skulde have det meste af Norge som kong Haralds lensmand, men pligt til at stille mandskab til kongens krige, betale skat og hvert aar sende ham et antal jagtfalke.

Af skat kom der ingen foreløbig, da Hakon havde nok at gøre med at værge sig mod de overlevende af Gunhildsønnerne; men lejligheden til at stille mandskab kom. 973 døde Otto den Store og efterfulgtes af sin søn, Otto den Anden, som gjorde alvor af faderens trusler og angreb Danmark (974); paa dette tidspunkt var Harald forlængst døbt, saa der kan ikke være tale om, at sagaernes fremstilling at hærtoget skete for at kristne

Danmark, kan være rigtig. Otto har ønsket at udvide sit rige, sagtens ogsaa at gøre gengæld for danske overfald paa hans lande, eller lande, han mente at have krav paa, nemlig de vendiske omraader.

Ved denne lejlighed finder vi Hakon jarls nordmænd side om side med Haralds daner paa Danevirke. Volden har været en frygtindgydende hindring at se, men sine svagheder havde den. Foran den løb i hele dens længde en voldgrav, paa voldkronen stod taarnene tæt, forbundne af palisadeværk, muligt var ogsaa selve skraaningen beklædt med træ., Imidlertid, stillingen kunde omgaas — over Slien. Det var den samme svaghed, der gjorde, at Danevirke maatte opgives i 1864. Samtidig med at en tysk hærafdeling i baade gik over Slien, fyldte de andre hærafdelinger voldgraven med kvas og ris og stak ild herpaa. Det var kraftig sønden-vind, og voldens træværk fængede snart; endnu viser spor i udgravninger i Danevirke de forkullede rester.

Den danske hær, der saaledes saa sig angrebet forfra, fra siden og bagfra, ikke at tale om flammernes trussel, havde ingen anden udvej end at vige nordpaa. Sagaerne er enige om, at Otto først standsede sin fremmarch ved Limfjorden, hvor han skød et spyd ud i vandet. Til minde herom skal Oddesund have faaet sit navn. Det er naturligvis muligt, Odde kan komme af Otto, men uheldigvis rager der netop en odde ud i sundet, som ogsaa kan have givet det navn. Men at Otto virkelig naaede til Limfjorden og ikke længere en nu meget sandsynligt; den danske flaade spærrede ham her vejen. Det gik ham da som det var gaaet Ludvig den Frommes hær: den kunde ikke komme til en afgørelse overfor den danske hær, fordi flaaden lagde sig imellem, hvorefter den med uforrettet sag maatte drage hjem igen. Kort tid efter var Harald igen i besiddelse af hele sit rige, maaske med undtagelse af omraadet mellem Danevirke og Ejderen; men selv her kan der ikke have været tale om nogen langvarig tysk besiddelse; Otto havde mange grænser at værge, og danskerne har sandsynligvis med det allerførste taget landet tilbage. Et par menneskealdre senere, 1027, afstaar kejser Konrad 2. til Knud den Store »Marken« nord for Ejderen, men det, han afstaar, er sikkert kun et forlængst forældet krav.

Harald Blaatands sidste aar

De følgende begivenheder maa sættes efter Otto den Andens hærtog 974, men før Svend Tveskægs regering. Islandsk tradition vil ganske vist vide, at slaget i Hjørungevaag fandt sted under Svend, men Saxo lader det være under Harald Blaatand, og dette sidste maa være det rigtige. Jomsvikingerne stod sig slet med Svend, og der ses ingen grund til, at de skulde kæmpe for ham i Norge; tilmed vides der intet om, at han havde noget mellemværende med Hakon Jarl. Det havde derimod Harald. Jellingstenen udtrykker det indirekte med sine ord, at Harald vandt sig hele Danmark og Norge og lod danerne kristen. Her staar jo egentlig: »men hans forsøg paa at kristne Norge mislykkedes«. For selvfølgelig har han forsøgt. Det ved sagaen ogsaa at berette om. Den fortæller, at efter at Hakon havde hjulpet Harald mod kejseren, tvang kongen ham til at lade sig døbe, og han gav ham lærde mænd med, som skulde omvende nordmændene. Men ved første lejlighed satte han dem i land og begyndte i stedet at hærge paa Haralds rige. Saadan kan det meget vel være gaaet til. Det maatte komme til et brud mellem de to mænd i betragtning af den enes omvendelsesiver og den andens hedenskab, der, det ved vi, stod fast til hans dødsdag. Føjer vi saa hertil, at jomsvikingerne stedse stod paa Haralds side, kan der ikke være tvivl om, at Saxos tidsangivelse er rigtig, islændernes forkert. Bortset herfra virker Snorres og jomsvikingesagas skildring tilforladelig og vi vil vælge at følge disse fremstillinger.

Jomsvikingerne, der havde paataget sig at hævne Harald og atter lægge Norge ind under hans herredømme, sejlede mod Norge med en mægtig flaade, anført af Sigvald Jarl og Thorkil den Høje, begge sønner af Skaanes jarl eller underkonge, Strutharald. Nævnes skal ogsaa Bue den Digre, søn af Bornholms høvding Vesete, og Vagn Aagesen, en sønnesøn af Palnatoke.

Imod den samlede Hakon en flaade, der vel var større, men mandskabet ringere. I Hjørungevaag i Sydvestnorge mødtes flaaderne, og Hakons mænd blev ilde tilredte, da, fortælles det, gik jarlen i land for at ofre til sin skytsgudinde, Thorgerd Hølgabrud, men ligegyldigt hvad han tilbød hende, vilde hun ikke tage imod. Jarlen havde en meget haabefuld søn, Erling, ham tilbød han hende da, og det siges, at da nikkede gudebilledet, og jarlen ofrede sin søn. Straks efter kom der et uvejr, jomsvikingerne saa i skyen en kvinde, fra hvis fingre der for pile imod dem, andre siger, at det

var et heftigt haglvejr, nok er det, at jomsvikingernes kraft nu blev brudt. Sigvalde Jarl roede bort med en stor del af flaaden. Bue stak sine arme ind i to kister med guld, han havde, og idet han raabte »over bord, alle Bues mænd«, sprang han i vandet efterfulgt af sine overlevende krigere.

Resten, hvad enten nu tingen er sket, ikke sket eller ikke sket saadan, er saa betegnende for vore fædres tankegang, at vi vil gengive den med Snorres egne ord.

»Siden lagde Erik Jarl til Vagns skib og fik der meget haard modstand; til sidst blev dog hans skib ryddet, men Vagn tagen til fange selv tredivte; de førtes op paa land bundne. Da gik Thorkel Leira til og sagde saa: »Det løfte gjorde du, Vagn, at dræbe mig; men mig tykkes det nu ligere, at jeg dræber dig.« Vagn og hans mænd sad allesammen paa en tømmerstok. Thorkel havde en stor økse; han huggede til den, som sad yderst paa tømmerstokken. Vagn og hans mænd var bundne saaledes, at et tov var snoet om deres fødder, men deres hænder var frie. Da mælte en af dem: »Jeg har i haanden en naal, og den vil jeg stikke i jorden, hvis jeg kender noget, naar hovedet er af mig.« Hovedet blev hugget af ham, og naalen faldt da af hans haand. Der sad en smuk mand med et stort haar; han svøbte haaret frem over sit hoved, rakte halsen frem og sagde: »Lad ikke blod komme i haaret.« En mand tog haaret om sin haand og holdt det fast. Thorkel svang øksen for at hugge; vikingen rykkede hovedet fast til, og han, som holdt i haaret, gav efter. Øksen faldt ned paa begge hans hænder og hug dem af, saa øksen standsede i jorden. Da kom Erik Jarl til og spurgte: »Hvem er den vakre mand?« »Sigurd, kalder man mig,« sagde han, »og jeg holdes for Bues søn; endnu er ikke alle jomsvikinger døde.« Erik siger: »Du er til visse en sand søn af Bue; vil du have fred?« »Det kommer an paa, hvem som byder,« siger Sigurd. »Den byder, som har magt dertil, Erik Jarl.« »Da vil jeg,« siger han; han blev da taget fra tovet. Da sagde Thorkel Leira: »Om du vil lade alle disse mænd faa fred, Jarl, saa skal aldrig Vagn Aagesen komme fra det med livet,« og løber saa frem med løftet økse; men vikingen Skarde snoede sig til fald i tovet og faldt foran Thorkels fødder. Thorkel faldt da flad over ham; da greb Vagn øksen, svang den og huggede Thorkel banehug med den. Da sagde jarlen: »Vagn, vil du have fred?« »Jeg vil,« sagde han, »hvis vi alle faar«. »Løs dem af tovet,« sagde jarlen. 18 var da dræbte, men 12 fik fred.«

Sagaen saavel som Saxo har meget at berette om Palles søn, Toke; Palnatoke; det er altsammen sagn, det eneste vi kan være nogenlunde sikre

paa, er, at han har været samtidig med Harald Blaatand. Da det ser ud til, at Hvideslægten stammer ned fra ham, er det ogsaa sandsynligt, at han er en efterkommer af de gamle sjællandske konger. En stormand har han været, og alt for stor for Harald. Sagaen vil vide, at det var ham, der grundede Jomsborg og blev jomsvikingernes første høvding; den strenge lov, de levede under, skal han have indført og hævdet med haard haand. Om hans slette forhold til Harald fortæller Saxo:

Palnatoke havde pralet af, at han var mand for at skyde et æble, der var anbragt paa en stok, ned paa lang afstand. Kong Harald tvang ham da til at skyde til maals efter et æble, der var anbragt paa sønnens hoved. Palnatoke lod da sin søn staa med ryggen til, tog tre pile frem, og sigtede og ramte straks. »Men hvorfor tog du tre pile frem?« spurgte kongen. Da svarede Toke: »Var det gaaet galt, havde jeg hævnet mig paa dig med de andre.«

Kongen glemte ikke disse ord, og da Toke ved en anden lejlighed pralede af, at han bedre end kongen forstod den kunst at løbe paa ski, tvang Harald ham til at staa paa ski ned ad Kullen. Den, der kender Kullen, ved, hvor farligt det maatte være. Til alt held for Toke brækkede skiene mod et klippestykke, og han kom helskindet ned til stranden, hvor han blev optaget af et skib, der bragte ham i sikkerhed for kongens efterstræbelser.

Ifølge jomsvikingesaga var Haralds søn, Svend et frillebarn, født af en fattig syerske, »Sømme-Aase«, det er jo muligt, ihvertfald viste udgangen, at forholdet mellem fader og søn var slet. Sagaen vil ogsaa vide, at Palnatoke var drengens fosterfader, og at han gjorde sit til at sætte sønnen op mod faderen. Saa meget genkender vi i Haralds karakter i det, der er os overleveret, at vi ved, at han ikke ønskede at dele magten med nogen slægtning; sikkert har han set med skæve øjne til sine krigeres forkærlighed for den unge, raske søn, der ikke tog det saa alt for strengt med den nye tro, som Harald havde antaget, og som krigerne mere med munden end med hjertet havde bekendt sig til. For at slippe af med den vanskelige søn, gav Harald ham nogle faa hærskibe, som Svend drog paa vikingetog med; desværre faldt han ikke, men kom hvergang hjem med større mandskab og flere skibe. Til sidst kom det til aaben kamp mellem fader og søn. Sagaen ved meget drastisk at berette om, hvorledes Harald efter et slag var gaaet bort for at forrette sin nødtørft, da der kom en pil susende nedefra, ramte ham i bagen og gik ud gennem munden. Der gøres et stort væ-

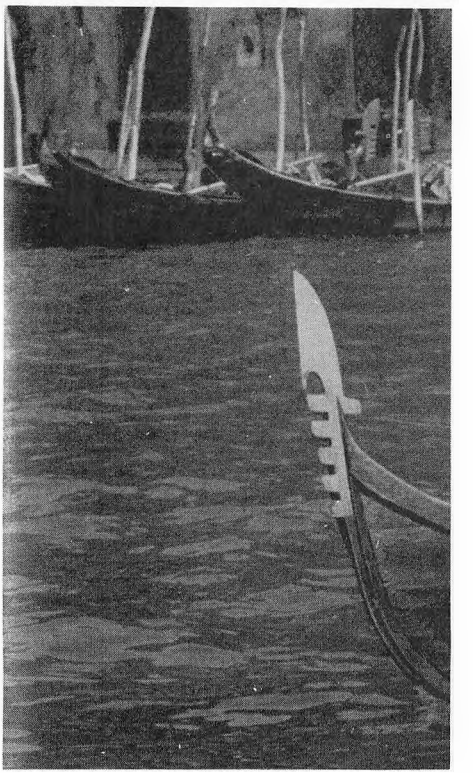

Gondol fra Venedig: Bemærk stævnen, et stiliseret dragehoved.

Hunnestedmonumentet i Skaane: I dag saa godt som ødelagt efter 300 aar i svensk varetægt; her afbildet efter Ole Worms runebog.

Bevaret sten fra Hunnested-monumentet. En illustration til Baldersagnet: Jættekvinden Hyrokkin paa vej til Balders baalfærd; hun rider sin ulv og har en slange som tøjle.

Læborgstenen: »Tue, Ravns ætling, huggede disse runer efter Thyre, sin dronning.« Bemærk hammertegn foroven og forneden. Tue har ikke været kristen og hans dronning Thyre næppe heller.

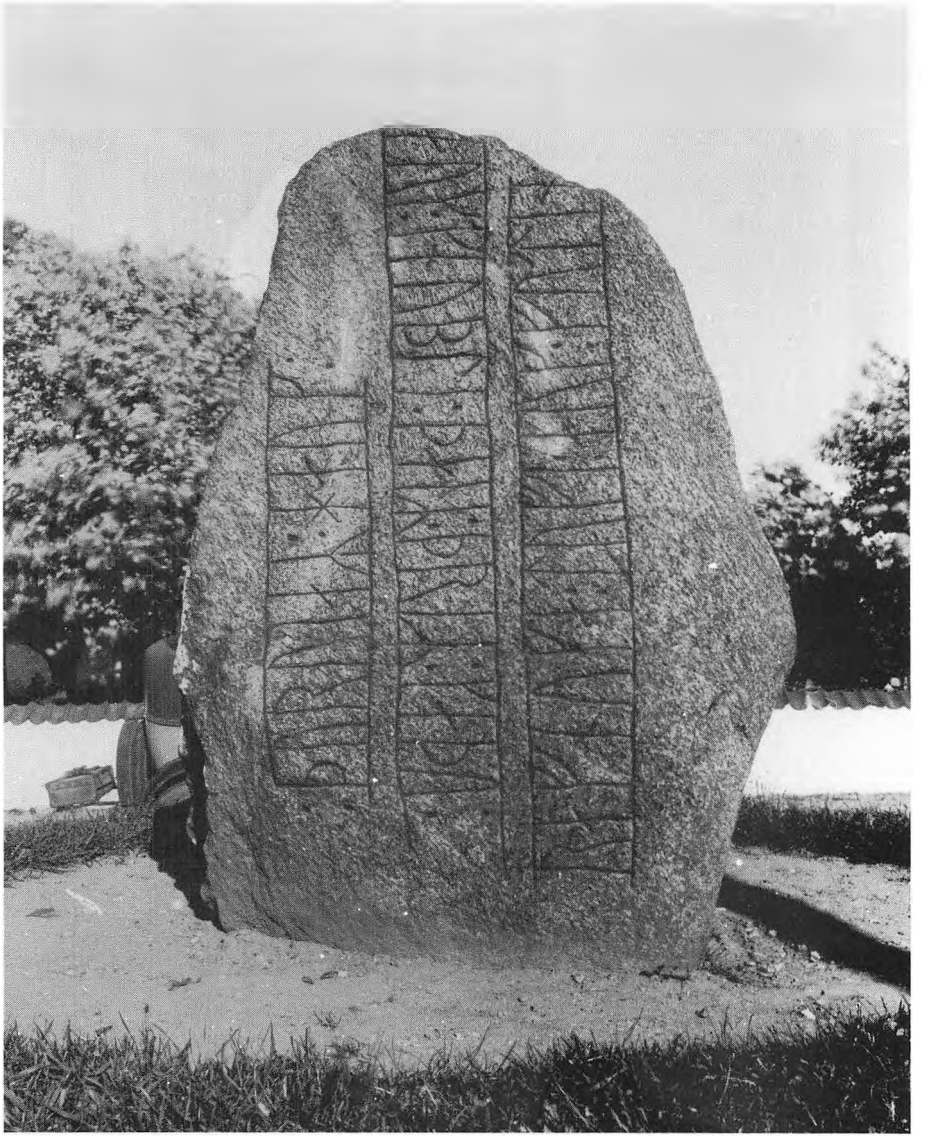

Bækkesten nr. 1: »Tue, Ravns ætling, og Funden og Gnyble, de tre gjorde Thyres høj.«

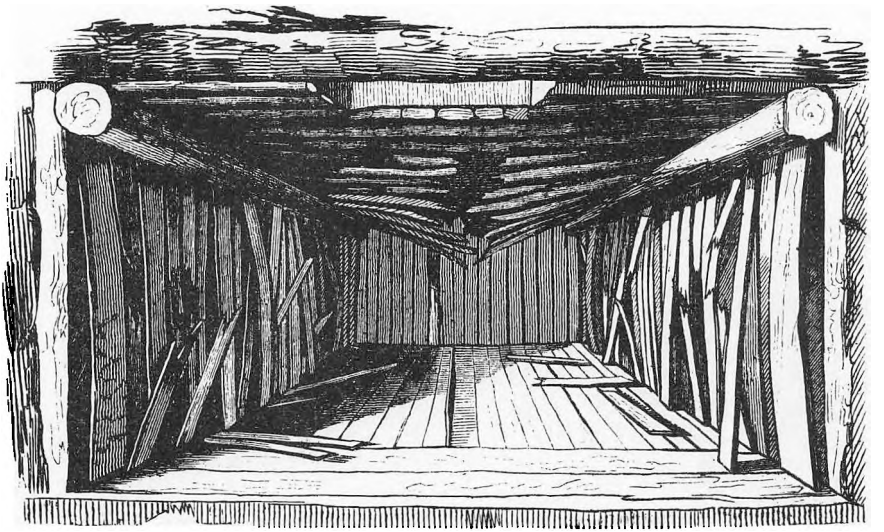

Gravkammeret i Thyres høj: Vi mærker os fjælen, der deler rummet i to, hvilket turde betyde, at Gorm ved gravlægningen har reserveret den anden halvdel af rummet for sig selv, hvilket altsaa, som vi ved, ikke blev aktuelt.

Sølvbæger: Fundet i Thyres høj.

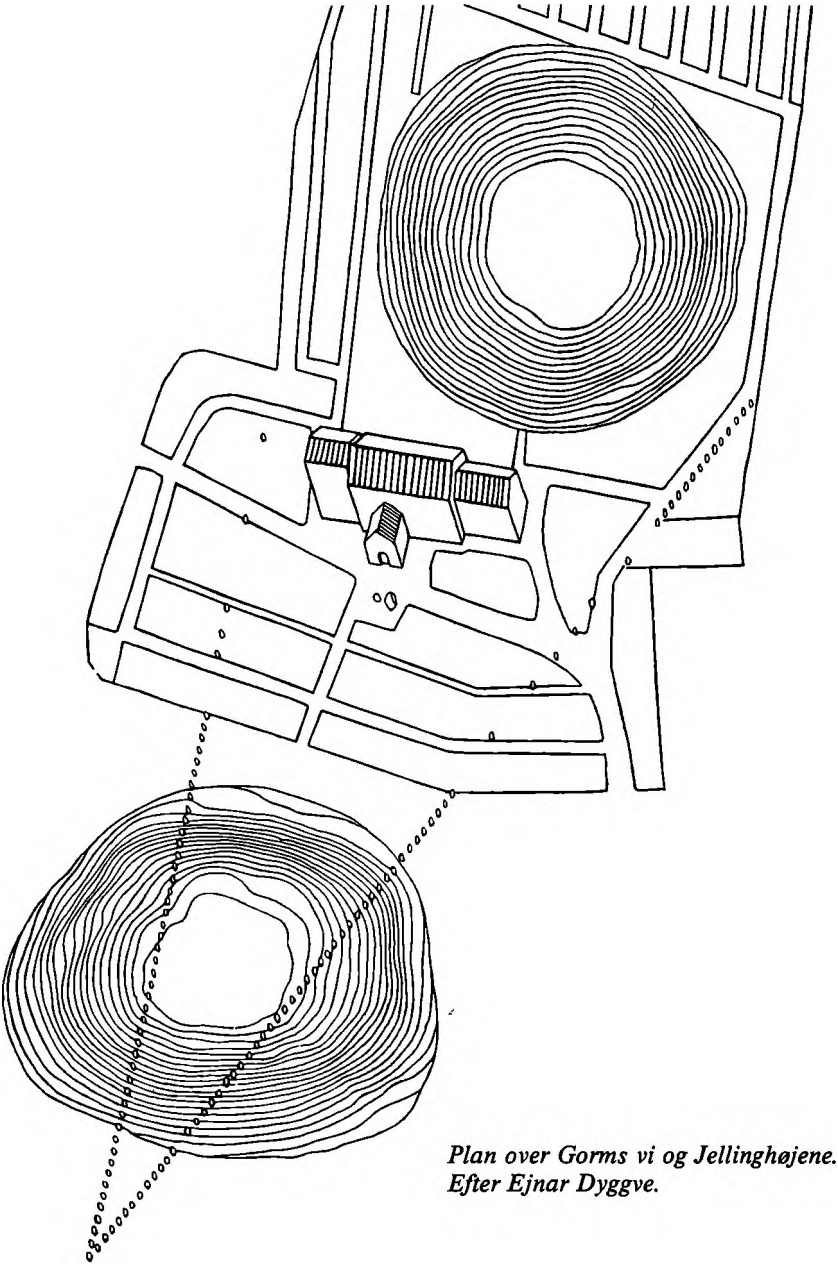

Plan over Gorms vi og Jellinghøjene.
Efter Ejnar Dyggve.

Jellinghøjene: Henrik Rantzaus prospekt fra 1591. Hvad angaar stenen paa Gorms høj gør Lauritz Weibull opmærksom paa, at den ikke ligner den mindre Jellingsten, hvoraf han slutter, at der maa være tale om en anden sten, og at Gorms sten paa Rantzaus tid har staaet bag den store Jellingsten, hvilket skal være grunden til, at vi ikke ser den. Det erkendes, at

stenen paa Gorms høj ikke ligner den lille Jellingsten, men hvorfor har Rantzau da ikke anbragt sig selv saadan, at begge runesten kunde ses paa hans billede? – Her tør man nok følge den almindelige opfattelse, at stenen paa Gorms høj virkelig skal forestille den lille Jellingsten, som kunstneren har sjusket med.

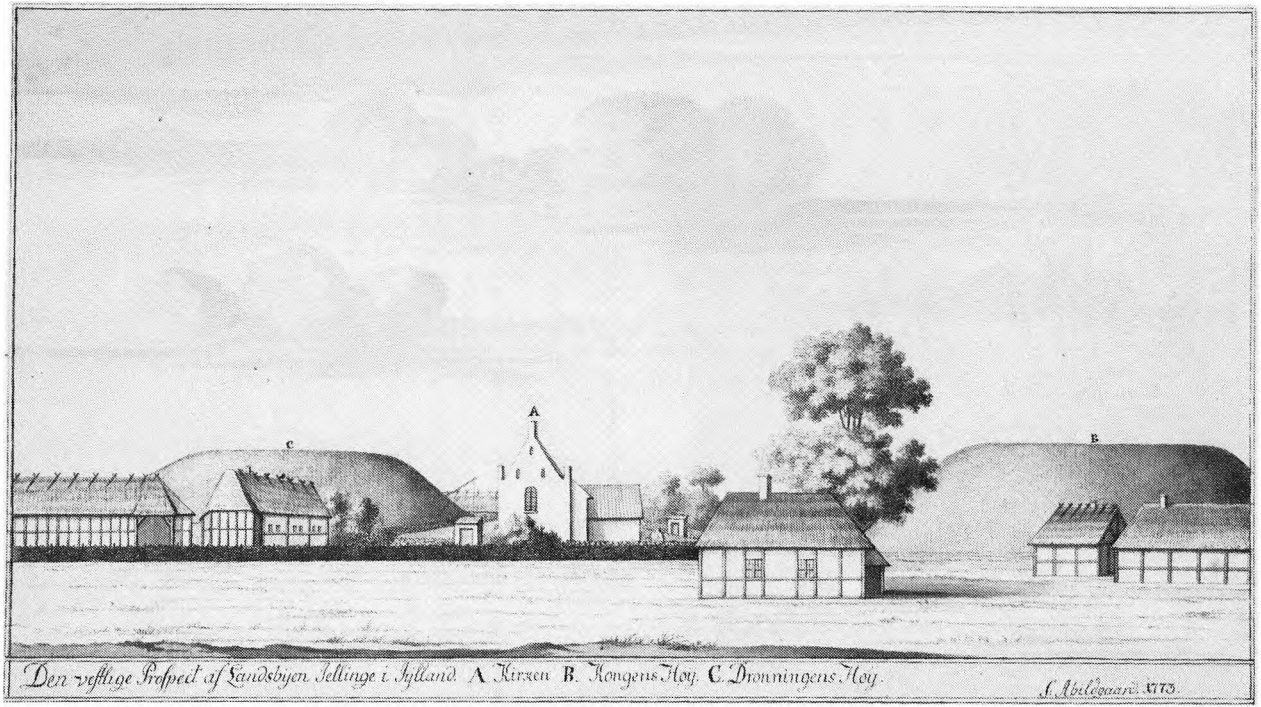

Søren Abildgaards prospekt af Jelling fra 1773.

Jelling, Store Sten: Forsiden og de to andre sider ses her. Stenen viser ikke alene det ældste Kristusbillede i Norden, men ogsaa paa hvilket primitivt stade billedkunsten befandt sig. Der har været tegnet, malet og hugget billeder i Norden fra stenalderen, og det vil fortsætte gennem middelalderen og nyere tid, men først i slutningen af det attende aarhundrede bliver der tale om kunst, der er mere end blot og bart haandværk.

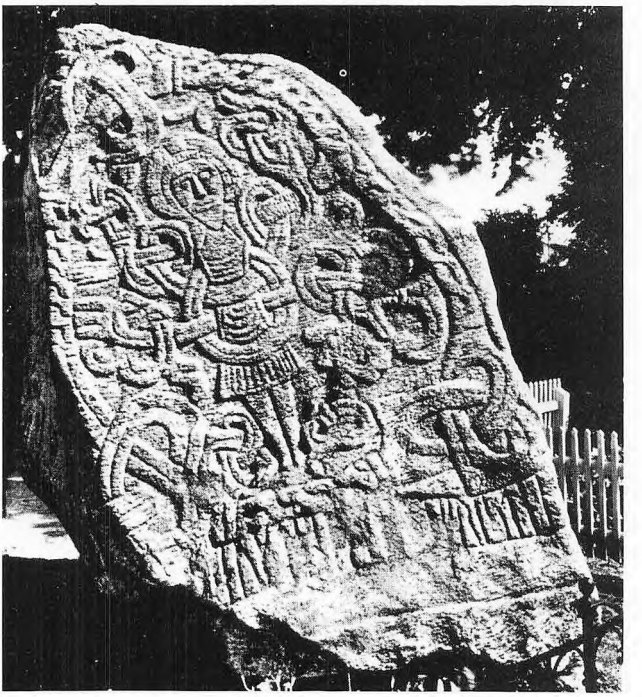

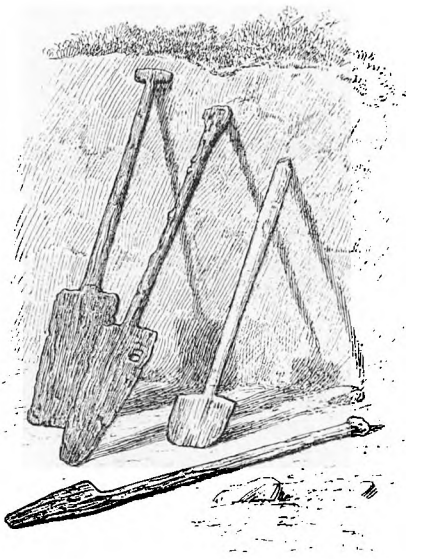

Spader af egetræ: Fundet i Jellinghøjene.
Lignende er fundet ved Danevirke.

York (Ebraice civitas), Sylloge 448. Thomsen 1428.

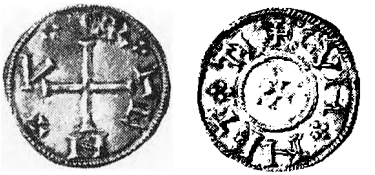

Kennet (Cunetti). Sylloge 480. Bruun 136.

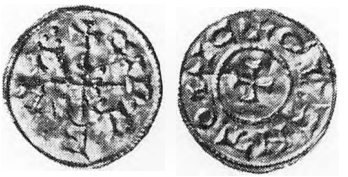

Quentovic. Sylloge 478. Thomsen 1430.

Mønter udstedt af Gorm den Gamles fader, Knud den Første: Knud er det samme ord, som vi har i knude; Hardeknud, som bruges i flæng med Knud, betyder haardknude. Uafhængig af denne bogs forfatter og ad andre veje er vor berømte møntforsker, dr.phil. Georg Galster kommet til det samme resultat, at Gorms fader var Hardeknud og bedstefaderen, Gorm Engelskmand, idet han dog anser det som en mulighed, at Hardeknud var et af Gorm adopteret barn. Med Georg Galsters egne ord (»Nordisk Numismatisk Unions tidsskrift«, nov. 1975):

»Om denne konges herkomst og navn fortælles med afvigelser i enkeltheder i Jomsvikingesaga og den større Olaf Trygvasons saga, at da en dansk konge, Gorm, var paa jagt i en skov, blev et spædbarn fundet under et egetræ. Det var svøbt i kostbare klæder, og et tørklæde, hvori var fæstnet nogle guldringe, var i en knude bundet om halsen. Han gjorde drengen til sin fostersøn, og lod ham før sin død udraabe til konge over sit rige. Fundne-Knud eller Knud hin Fundne fik en søn, som han lod kalde Gorm efter sin fosterfader. Denne søn er den historisk sikre Gorm den Gamle. Hvor meget eller lidt af sagaernes fortællinger, der grunder sig paa historie, er uvist. Men der er stor sandsynlighed for, at Fundne Knud er identisk med den konge Cnut, som i 890'erne lod slaa mønt i York (Eoforvic), Kennet (Cunetti) paa grænsen af Østangel og dansk Mercia og Quentovic. Herefter har hans rige strakt sig over hele Danelagen, som det fastsloges i kong Alfreds og Gudrums fred (vistnok 886), samt over en del af Nordfrankrig ved Kanalen ved nærmeste overfart til England. I Østangel har han efterfulgt kong Gudrum (Sakses Gorm den Engelske), der døde 890, i Northumberland kong Gudred, som døde den 24. august 895 og blev begravet i domkirken i York. Flere af kong Knuds møntindskrifter kunde tyde paa, at han var kristen eller dog stod i godt forhold til kirkens mænd. Hans herredømme i Danelagen varede ikke mange aar; men han har, som det fremgaar af Cuerdale-fundet, ladet slaa en stor mængde mønter, formentlig af det sølv, han vandt sig i Frankerriget.«

Billedtæppe fra Skog kirke fra brydningstiden mellem hedenskab og kristendom. Figuren t.v. er enøjet som Odin, men har økse i haand som Olaf den Hellige (Thor). Figuren i midten har et kors i haanden og skal aabenbart være Hvide Krist. Den kvindelige figur (t.h.), der i haanden har et kornneg eller en frugt, kan efter behag være Jomfru Maria eller Freja. Bemærk at Frejas navn gaar igen i Marias tilnavn: Vor FRUE. (Fruens Bøge paa Fyn er sikkert ikke Marias Bøge, men Frejas.)

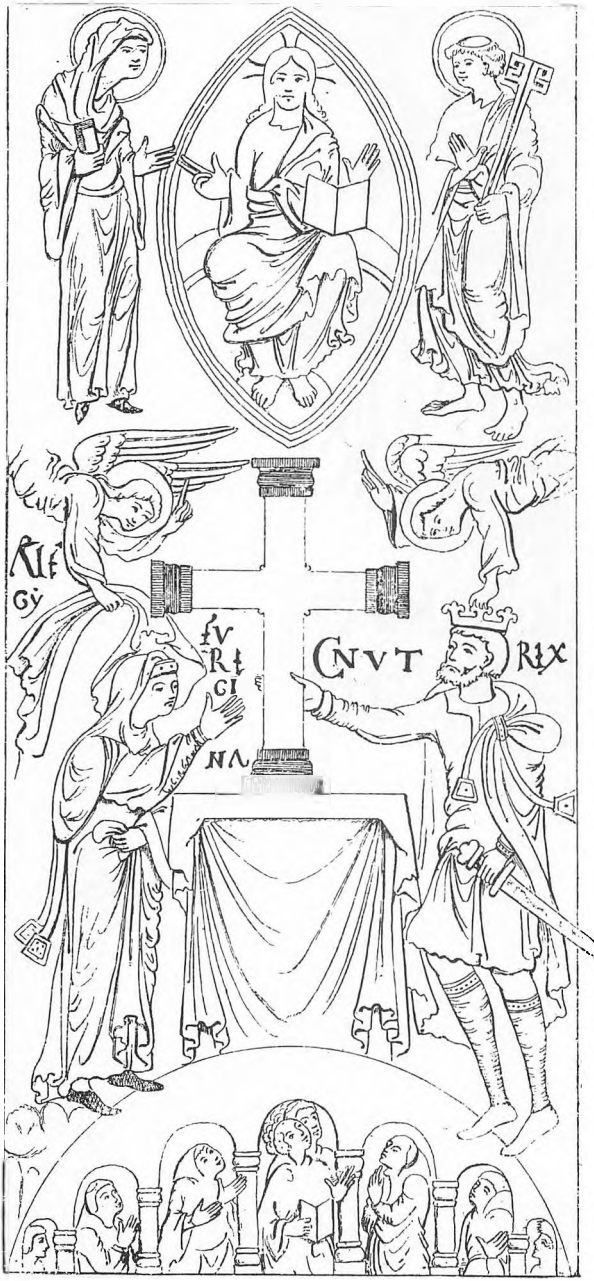

Kong Knud og hans dronning anbringer et gyldent kors paa alteret i New Minister (senere Hyde) i Winchester. Engle flagrer ned og sætter kronen paa Knuds hoved og hovedklædet paa dronningens. (Af Guds Naade!) Øverst ses Gud som dommer paa den yderste dag, ved siden af staar Jomfru Maria og Skt. Peder, der bærer Himmerigets nøgler. Forneden ses syngende gejstlige, kvinder og børn. Haandskriftet befinder sig nu i British Museum i London.

Dronningen betegnes paa billedet som Ælfgyfu, og historikerne har hidtil været eninge om, at det er et andet navn for Emma, eller maaske en titel for hende. Det er dog ret besynderligt, at hun har valgt at lade sig kalde ved saagodt som det samme navn som hendes rivalinde, Ælfifa. Skulde ikke den mulighed foreligge, at dronningen her er Knuds første hustru ?

Knud den Store og Emma (eller Ælfifa) : Rekonstruktion efter en miniature i samtidigt engelsk haandskrift.

Poppos jernbyrd: Relief fra Tamdrup kirke ved Horsens.

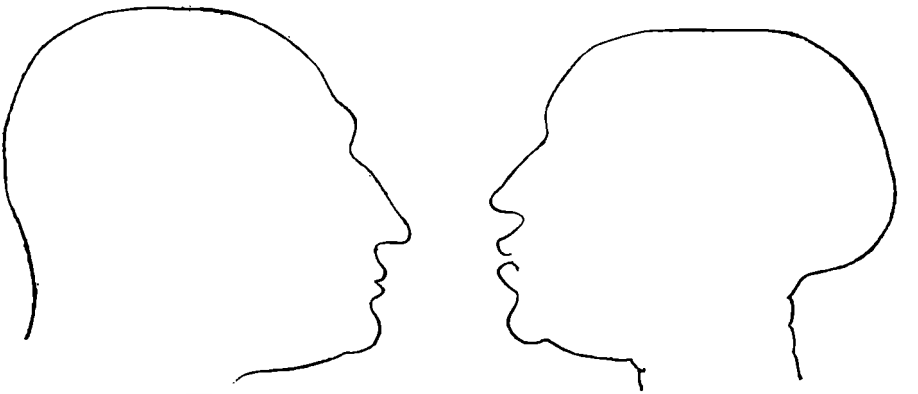

Svend Estridsen og hans moder, Estrid. Efter prof. F.C.-C. Hansen.

sen ud af denne pil, der var let genkendelig, omviklet med guldtraad; det var Palnatokes.

Kongens mænd tog ham med til Jomsborg, hvor han udaandede; hans lig førtes til Gorms by, Roskilde, hvor det blev begravet i St. Lucii Kirke, som Harald selv havde ladet bygge. Endnu vil en pille i kirkens afløser, Roskilde Domkirke angive gravens sted; den bringer tilmed et portræt af kongen, men rigtignok fra en meget senere tid og utvivlsomt blot udtryk for kunstnerens fantasi.

Svend Tveskæg

Der er et eller andet, som ikke stemmer i vore kilders oplysninger; enten har Palnatoke ikke været Jomsborgs høvding, eller ogsaa har han ikke været Haralds fjende; naar den døende Harald kommer til Jomsborg, saa er det fordi jomsvikingerne har fulgt ham til det sidste. Ikke nok med det, men de hævnede deres konges død paa hans søn. Ikke længe efter lykkedes det deres høvding, Sigvalde Jarl, her er det altsaa ikke Palnatoke, ved list at sætte sig i besiddelse af kongens person. Det synes, som om den polske hertug-konge, Bugislav har været med i dette anslag. Nok er det, at Svend med tilnavnet Tveskæg (barba furcata) blev tvunget til at ægte Bugislavs søster eller datter, Gunhild. Imens faldt den svenske konge, Erik Sejrsæl ind i Danmark, og, saadan maa vi rekonstruere det, vandt Hedeby og sikkert meget mere; det blev da ganske nødvendigt for danskerne at faa kongen tilbage, men jomsvikingerne krævede en umaadelig løsesum; hertil gav de danske kvinder deres smykker. Som tak for denne gerning indførte Svend ved sin hjemkomst den lov, at kvinderne, der hidtil ikke havde haft arveret, hvor der var brødre, fremtidig tog halv arvepart. Hermed var det forbi med Erik Sejrsæls danske rige. At Svend har belejret — og genvundet — Hedeby har vi Hedebystenenes ord for:

Thorolf, Svends hirdmand, rejste denne sten efter sin fælle, Erik, som faldt, da krigerne belejrede Hedeby. Men han var styrmand og en saare god kriger. (Fundet ganske nær Hedebys vold).

Svend konge satte sten efter sin hirdmand, Skarde, som var faret vestpaa, men nu faldt ved Hedeby. (Fundet ved foden af gravhøjen Tvebjerg ved vejen mellem Bustrup og Rendsborg).

Hedebys betydning var stor, som vi ved, ikke mindst med hensyn til slavehandelen, som næst plyndring har været en af de vigtigste erhvervsgrene i sine tider, om ikke den vigtigste. Stednavne lader os ikke i tvivl, vi har Trellerup og Trællerup, Trelde Næs, Trælborg, Trelleborg paa Sjælland, Trælleborg i Skaane, Trælbanke, Trællund. Trelleborg paa Sjælland er undersøgt og udgravet af Nationalmuseet.

Anlægget, der ligger 4 km. sydvest for Slagelse i den trekant, der dannes, hvor Tudeaa og Vaarbyaa støder sammen, dækker et omraade paa ca. 1,5 ha., omgivet af en henved 25 m. tyk vold, saa cirkelrund som den var draget med passer. Indenfor volden findes 16 huse, 29,5 m lange og 8 m brede over midten (de smalner af mod begge ender). Taget, der har raget stærkt uden for væggen, har været baaret af kraftige træsøjler. Husene er anbragt i fire kvadrater, mellem hvilke de to hovedgader gaar i retningerne nord-syd og øst-vest. For enden af gaderne findes de fire porte. Uden for ringvolden ligger 13 huse, foruden to paa hver sin side af vejen til den østre port. Mod nordøst findes en gravplads med mands- og kvindeskeletter, ialt 132 grave. Det sidste omraade er beskyttet af en vold fra aaløb til aaløb. Dr. phil Paul Nørlund, der ledede udgravningerne, fandt ud af, at der her var tale om en vikingeborg fra Svend Tveskægs tid. Hvert hus har rummet et baadsmandskab, plads til 40 personer, en kaserne altsaa. Herimod hævdede civilingeniør Marstrand, at der var tale om et slavelager. Eksperter blev meget fornærmede over denne formastelighed, tilmed af en ikke-fagmand, og ingeniør Marstrands opfattelse har siden været tiet ihjel. Den skal imidlertid tages op her. Navnet Trelleborg, betyder og kan ikke betyde andet end Trællenes borg. Marstrand har paavist, at vægtergangen gaar udenfor volden og ikke indenfor. Men hvis der er tale om en borg, et forsvarsanlæg, saa maa da vægtergangen være indenfor; er den udenfor, saa er det fordi der er noget indenfor, som skal bevogtes. Det hele er et stort anlagt fængsel. Der spørges: Hvorfor har Saxo ikke omtalt Trelleborg, der dog laa ganske nær Sorø, hvor Saxo ofte maa have været sammen med Absalon? Grunden er den, at han har vidst hvad det var; det er heller ikke sandsynligt at fremtidens nationaltsindede tyske historieskrivere vil dvæle ved Buchenwalde eller Dachau. Med Marstrands teori bliver ogsaa de mange pæle, der støtter bygningernes tag forstaaelige. De har jo ingen arkitektonisk betydning; taget kunde sagtens bæres af væggene alene. Løsningen er den, at i tider, hvor der var et stort udbud af slaver, har de kunnet staa her i tørvejr, og flere lænket til hver

pæl. Man har undret sig over, hvorfor der var kvindegrave i en vikingeborg, og hvorfor de døde var saa fattigt udstyret, de havde ikke andet med sig end en madkniv. Forklaringen er den ganske enkle, at det ikke er tapre vikinger, der ligger, men usælgelige trælle, det ikke har kunnet betale sig at holde liv i. Det nordiske ord var »trælle«, det latinske »servi«, men netop paa denne tid kommer et nyt ord i brug over hele Europa: Slaver (Sklaven, schiavi, slaves, esclaves), der tilstrækkeligt viser, hvor det store udbud kom fra: Venden, Polen, Rusland, de slaviske lande. Vi har en persisk bog fra denne tid, »Kabus«, der vejleder læseren med hensyn til købet af slaver. Som den ubetinget bedste vare anbefales russere, de arbejder godt og trofast under pisk. Dette har aabenbart været den almindelige mening ogsaa her i Norden som overalt i Europa, hvor navnet slave trængte igennem. Sandsynligvis har de handlende nu og da narret køberne ved at give dem en ringere kvalitet under det indarbejdede navn; men det er sikkert, at der har staaet realiteter bag den høje vurdering af trælle fra de østeuropæiske lande. I virkeligheden har det slaviske menneskemateriale ikke siden forandret sig i det stykke. Var ikke russerne gode og lydige trælle for zarerne, og blev de det ikke igen, da kommunisterne paa skrømt bød dem friheden? Den havde de ikke brug for og intet organ for.

*

Atter maa vi paa rejse til Norge og dennegang gaa lidt tilbage i tiden.

Da Gunhildsønnerne fik magten, sad der endnu i det sydlige smaakonger efterkommere af Harald Haarfager. En af dem, Trygve Olafsøn blev ganske vist dræbt, men det lykkedes hans enke, Astrid at flygte; undervejs fødte hun en søn, der blev vandøst og fik navnet Olaf. I Rusland, Garderige, som vore fædre kaldte det, havde svenske vikinger grundet et rige omkring Holmgaard ved Ilmensøen, senere kendt som Gammel Novgorod. Ved hoffet her nød Astrids broder høj anseelse, og til ham besluttede hun sig at flygte med sin søn; men undervejs blev hendes skib overfaldet af sørøvere, der solgte baade hende og barnet som trælle. Da nogle aar efter morbroderen besøgte et slavemarked i Estland, fik han øje paa en meget opvakt dreng, og da han efter at have spurgt om hans navn og slægt, forstod at det var hans søsters søn, løskøbte han ham og tog ham med til Holmgaard, hvor han snart kom i høj yndest hos kongen og dron-

ningen, der holdt ham, som det sømmer sig en kongesøn. Da han var 19 aar gammel, gav de ham et vikingeskib; han havde held og dygtighed, vandt sig store rigdomme og meget mandskab; der aabnede sig for ham en straalende løbebane som vikingekonge; men den blev afbrudt, da han i England lod sig døbe, ved hvilken lejlighed de præster, der døbte ham, ikke undlod af foreholde ham det syndige i at plyndre kirker og klostre. Men samtidig kunde de vise ham en anden vej, ad hvilken han kunde faa udløsning for sin virketrang og sit ønske om ry. Havde ikke hans fader været norsk konge, sad ikke i øjeblikket Hakon Jarl, en grum hedning uretmæssigt som Norges herre? var det ikke netop guds vilje, at han, Olaf Trygvesøn skulde vinde sin oldefader Harald Haarfagers samlede rige for sig og kristne det? Olaf besluttede rejsen.

Efter slaget i Hjøringevaag erkendte Hakon Jarl ikke i noget stykke den danske konges overhøjhed, men herskede ganske egenraadigt. Det kunde nordmændene vel have fundet sig i, hvis ikke han havde taget fremragende mænds døtre eller hustruer med magt. Dette havde alt tidligere været ved at rejse oprør mod ham, og netop nu da Olaf med sin flaade stod mod Norge, havde han ophidset Trønderne ved at sende mænd efter en gift kone, Gudrun, der efter sin skønhed bar tilnavnet Lundesol. Bønderne samlede sig og jog jarlens trælle bort; de truede med at komme igen med væbnet magt, men Gudruns mand skar hærpil, og i løbet af kort tid var der samlet saa stor en hær af bønder, at jarlen maatte flygte. Hos Thora paa Rimol, »en mægtig husfrue og en af jarlens gamle kærester«, søgte han ly, men da det var sikkert, at man vilde søge ham netop der, gav hun ham et skjulested, hvor ingen skulde tænke paa at søge saa stor en mand: i et hul under svinestien; her gemte han sig sammen med sin træl Kark.

Vi staar her overfor et af de historiske tilfælde, der ser ud som skæbne, eller rettere, er skæbne: Netop paa dette tidspunkt landede Olaf Trygvesøn i nærheden, og bønderne, der savnede en fører i kampen mod jarlen, valgte straks ham, kongesønnen, til konge, hvorefter de med ham drog mod Rimol for at søge efter jarlen. Da han imidlertid ikke var til at finde her, holdt Olaf ting med bønderne paa klippen oven over svinestien. Her udlovede han en høj belønning til den, som bragte ham jarlens hoved, og de to, som sad skjult i hulen nedenunder, hørte det; nu turde jarlen ikke mere sove af frygt for sin træl, men da han endelig udmattet faldt i søvn, dræbte Kark ham, skar hans hoved af og begav sig med det til den

nye konge, der i stedet for at give ham den lovede belønning, lod ham halshugge som den, der havde sveget sin herre. Efter dette underlagde Olaf sig hele Norge. Vi sætter tidspunktet skønsmæssigt til 995.

Inden vi gaar videre, maa vi tage endnu en traad op. Kong Trygves fætter, Harald, med tilnavnet Grenske, havde ogsaa raadet over et lille rige i Vestfold. Hans hustru, Asta, var vel datter af en storbonde, men det fortrød ham, at hun ikke var af hans stand, og skønt han i Hakon Jarls tid maatte forlade sit rige, ønskede han sig et mere standsmæssigt ægteskab. Den svenske konge Erik Sejrsæl var paa dette tidspunkt død og efterfulgt af sin mindreaarige søn Olaf, der senere blev kaldt den Svenske, men paa dette tidspunkt bar tilnavnet Skødkonge; hans moder, Sigrid styrede for ham. Til hende friede nu Harald Grenske, og det samtidig med, at en svensk-russisk smaakonge ogsaa opholdt sig hos hende i samme øjemed. Men om natten lod dronning Sigrid dem overfalde med mænd og vaaben, og de omkom begge sammen med alle deres mænd. Sigrid udtalte, at hun haabede paa den maade at vænne smaakonger af med at fri til hende. Det er betegnende for vore forfædres tænkemaade, at hun saa langt fra at blive dadlet for denne gerning, blev berømmet for den. Man gav hende navnet Sigrid Storraade.

Nogle maaneder efter nedkom Asta med en søn, der fik navnet Olaf, det er ham, eftertiden kender under navnet Olaf den Hellige. Som venteligt var hun meget fortørnet over, at hendes mand havde villet svige hende, og hun giftede sig snart igen med en anden af Harald Haarfagers efterkommere, Sigurd Syr, der kaldtes Konge af Ringerige, men snarere var storbonde. Med ham fik hun flere sønner, deriblandt den Harald, der skulde faa tilnavnet Haarderaade.

Men lad os vende tilbage til Olaf Trygvesøn. Med ham kom kristendommen for alvor til Norge. Overalt tvang han bønder og stormænd til at modtage daaben. Modsigelse taalte han ikke. Da en mand havde nægtet at lade sig døbe, lod Olaf en trompet sætte for hans mund og slap en hugorm ind i den; men manden blæste saa kraftig imod, at ormen ikke bed. Da lod han glødende jern brænde ormen i halen; men den krøb ind gennem mandens mund og bed sig ud gennem hans side. Det døde manden af. Med saadanne midler blev Norge vundet for mildhedens lære.

Olaf havde i sit følge en saksisk præst, Thangbrand, en stor røver og ildgerningsmand; ham sendte kongen til Island som missionær, og det lykkedes ham virkelig at omvende et par betydelige familier og at dræbe

tre mænd, før han vendte tilbage. Det var tilsyneladende et ringe resultat; Olaf var ogsaa højlig fortørnet og truede med at dræbe de unge fornemme islændere, der befandt sig i Norge, hvis ikke de lod sig døbe. Men saa stærkt var det indtryk, kongens magtfulde personlighed havde gjort, at de ikke alene gav efter for denne tvang, men vendte tilbage til Island og formaaede, at ogsaa deres slægtninge gik over til kristendommen. Det var nær ved at komme til borgerkrig mellem den gamle og den nye læres tilhængere paa øen; men det hele røre stilnedes aar 1000, da lovsigemanden fik begge parter til at gaa ind paa, at de vilde rette sig efter hans afgørelse. Han kendte da, at kristendommen herefter skulde være eneste tilladte tro paa Island, dog maatte man endnu udsætte børn og spise hestekød, hvis man gjorde det skjult og uden at forarge nogen. Faa aar efter faldt ogsaa disse to hedendommens sidste skanser.

Olaf friede til Sigrid Storraade, saa langt er Saxo og sagaen enige; de er ogsaa enige om, at det endte med at han afviste hende paa krænkende maade. Sagaen — Olaf Trygesøns saga, Snorre — giver en fremstilling, der svarer godt til, hvad vi ellers har hørt om de to personligheders karakter: Olaf krævede, at Sigrid skulde gaa over til kristendommen, men mens hun vilde lade ham tro, som han vilde, forlangte hun, at han skulde unde hende den samme frihed; men Olaf slog hende da i Ansigtet med sin handske og sagde, at han ikke vilde vide af en saadan hedensk hund. »Dette kan vel raade dig til bane,« sagde Sigrid.

Nu er at berette, at Svend Tveskæg havde en søster, Thyre, der var blevet gift med Bugislav af Polen, samtidig med at Svend havde faaet Gunhild, aabenbart i henhold til samme handel; ingen havde spurgt hende, og hun var meget utilfreds med den gamle mand, hun havde faaet; det varede da heller ikke længe, saa flygtede hun fra ham, og da hun ikke turde komme til sin broder, søgte hun hjælp hos Olaf Trygvesøn, der blev saa indtaget i hende, at han giftede sig med hende. Paa den tid havde Sigrid Storraade giftet sig med Svend Tveskæg, og hun, der benyttede enhver lejlighed til at ophidse sin mand og sin søn mod Olaf, foreholdt Svend, at dette, at søsteren havde giftet sig mod hans vilje, var en stor krænkelse.

Thyre paa sin side, var meget nedslaaet over, at hun, der havde saa store ejendomme i Polen, var kommet til Norge uden medgift og daglig tryglede hun sin mand om at drage til Polen, hvor Bugislav, der var hans gamle ven, sikkert vilde udlevere ham hendes ejendom.

Til sidst lod Olaf sig overtale og lod, aar 1000, udruste en stor og

prægtig flaade; hans eget skib var Ormen den Lange, det største og bedste skib, der var set i den danske tunges lande. Ved budskabet herom satte hans fjender, Svend Tveskæg og Olaf Skødkonge hinanden i stævne, og til dem sluttede sig Erik Jarl, Hakon Jarls søn. Jomsvikingernes høvding, Sigvalde Jarl paatog sig at sinke Olaf, indtil de fjendtlige flaader var rede. Imidlertid sejlede Olaf gennem Svends farvande til Polen, hvor han blev vel modtaget af Bugislav. Her mødte han ogsaa Sigvalde, med hvem han sluttede venskab. Denne lovede at følge ham paa tilbagevejen, men trak under alle slags paaskud tiden ud, indtil han fik bud om, at nu var Olafs fjender rede og ventede ham under øen Svold. Ingen ved mere, hvad de gamle betegnede med dette navn, men formodningen er for, at det er en af smaaøerne i nærheden af Rygen. Sigvalde, der var stedkendt forsikrede Olaf, at der ingen fare var, tilmed vilde han jo følge ham med jomsvikingernes skibe. Olafs flaade sejlede da, som det bedst kunde falde, de smaa og lette skibe langt foran de store. Om det, der fulgte, vil jeg lade min hovedkilde, Snorre, tale.

»Jarlen sejlede da forud med sine skibe, han havde 11 skibe, men kongen sejlede efter ham med sine storskibe, det var ogsaa 11, men hele den øvrige flaade sejlede ud i havet. Men da Sigvalde Jarl sejlede ind til Svold, da roede en skude ud imod dem. De siger til jarlen, at danekongen laa her i havnen lige for dem. Da lod jarlen sejlene falde, og de ror ind under øen . . . . Svend Danekonge, Olaf Svenskekonge og Erik Jarl var da der med hele deres hær, det var fagert vejr og klart solskin. Alle høvdingene gik nu op paa holmen med stort følge og saa, at mange skibe sejlede ud paa havet sammen. Og nu ser de, hvor et meget stort og prægtigt skib sejler. Da sagde begge kongerne: »Dette er et stort og sjælden fagert skib, dette kan være Ormen hin Lange.« Erik Jarl svarer og siger: »Ikke er det Ormen hin Lange.« Det var, som han sagde. Dette skib ejedes af Eindride af Gimsar. Lidt senere saa de, hvor et andet skib sejlede, meget større end det forrige. Da talte kong Svend: »Ræd er Olaf Trygvesen nu, ikke tør han sejle med hoved paa sit skib.« Da siger Erik Jarl: »Ikke er dette kongens skib, dette skib og sejlet kender jeg, thi sejlet er stribet, det fører Erik Skjalgsen. Lad dem sejle, det er bedre, at dette skib savnes i Olafs flaade, end at det er der, saa godt rustet.« En stund senere saa de og kendte Sigvalde Jarls skibe, som drejede ind under holmen. Derpaa saa de, hvor tre skibe sejlede, og et af dem var stort. Da talte kong Svend og bad dem gaa til deres skibe, han siger, at der sejler Ormen Lange. Erik Jarl si-

ger: »Mange andre store og prægtige skibe har de end Ormen Lange, lad os endnu vente.« Da sagde mange mænd: »Ikke vil Erik Jarl nu kæmpe og hævne sin fader. Dette er stor skam og vil spørges over lande, om vi ligger her med saa stor en hær, og Olaf sejler ud i havet for næsen af os.« Men da de havde talt om dette en stund, saa de, hvor fire skibe sejlede, og et af dem var en drage, meget stor og guldprydet. Da stod kong Svend op og sagde: »Højt skal Ormen bære mig i kvæld, den skal jeg styre.« Da raabte mange, at Ormen var et vældig stort og smukt skib, og det var et herligt værk at lade gøre saadan et skib. Da sagde Erik Jarl saa højt, at nogle hørte det: »Om end kong Olaf ikke havde større skib end dette, saa vilde kong Svend aldrig faa det fra ham med danehæren alene.« Da drev folkene til skibene og tog tjeldene af. Men mens høvdingene talte med hinanden om dette, saa de, hvor tre meget store skibe sejlede, og et fjerde aller sidst, og det var Ormen Lange. Men af de store skibe, som var sejlet forud og de tænkte var Ormen Lange, var det første Tranen og det sidste Ormen Korte. Men da de saa Ormen Lange, da forstod alle, og ingen talte imod, at der sejlede Olaf Trygvesen. Da gik de til skibene og gjorde sig rede til at ro imod. Det var en aftale mellem høvdingene, kong Svend, kong Olaf og Erik Jarl, at hver af dem skulde tilegne sig en trediedel af Norge, om de fældede kong Olaf Trygvesøn, men den af høvdingene, som først gik op paa Ormen Lange skulde tilegne sig alt det hærfang, som man tog der, og enhver af dem skulde have de skibe, han selv ryddede. Erik Jarl havde en meget stor barde, som han var vant til at have i viking, der var »skæg« øverst paa begge stavne, men nedenfor en tyk jernplade, der var saa bred som »skægget« og naaede helt ned i vandgangen.« Man lægger nu til kamp.

»Kong Olaf stod i løftingen paa Ormen, han ragede meget højt op, han havde et gyldent skjold og guldlagt hjelm og var let at kende fra andre mænd, uden om brynjen havde han en kort, rød kjortel. Men da kong Olaf saa, at flokkene delte sig, og mærker blev sat op for høvdingene, spurgte han: »Hvem er høvding for den hær, som er lige imod os?« Det blev sagt ham, at det var kong Svend Tveskæg med danehæren. Kongen svarer: »Ikke ræddes vi for de uslinger. Der er ikke mod i danerne. Men hvilken høvding følger de mærker, som er ude paa den højre side?« Det blev sagt ham, at det var kong Olaf med svenskehæren. Kong Olaf siger: »Det vilde være bedre for sveerne at sidde hjemme og slikke om deres blotboller end at gaa op paa Ormen under eders vaaben. Men hvem ejer

de store skibe, som ligger derude til bagbord for danerne?« »Det er,« siger de, »Erik Jarl Hakonsøn.« Da svarer kong Olaf: »Han kan nok tykkes at have grund til at mødes med os, og af den flok kan vi vente os en skarp strid, de er nordmænd som vi.«

Jeg vil standse her. Ordvekslingerne kan naturligvis have fundet sted, mest sandsynligt er det, at de er opdigtede, men de er i saa fald opdigtede af nordmænd og saa gode, som om de virkelig var faldet, saadan kunde det være gaaet til, saadan tænker og taler nordmænd den dag i dag, et stolt og noget brovtende folk. Hos H.C. Andersen udtaler Dovregubbens sønner om Elverhøj: »Er det en høj? Det kalder vi oppe i Norge et hul.« For at tage endnu et eksempel (men enhver, der kender nordmænd, har eksempler). En dansker viste en nordmand Øhlenschlægers fødested og fik svaret: »Er Danmarks største digter født i det hul? De kan lide paa, højstærede, at hvis Øhlenschlæger havde været nordmand, skulde han nok have haft et vakrere fødested.«

Iøvrigt skal nok Snorres beretning være troværdig, den stemmer, hvad der vel ikke er saa underligt, overens med den øvrige norsk-islandske overlevering; men ogsaa den danske, som vi finder hos Saxo, har stort set det samme handlingsforløb.

Enden paa striden bliver, at Olaf bukker under for overmagten, dog først, naturligvis, da Erik Jarl er rykket sine uværdige forbundsfæller til hjælp. Nordmænd kan kun lide nederlag overfor nordmænd, Olaf Trygvesøn, der er haardt saaret, springer i havet.

Siden skiftede sejrherrerne Norge imellem sig, Svend Tveskæg fik Vigen. Ikke alene Erik Jarl, men ogsaa hans broder Svend blev jarler for store omraader af den danske og den svenske konges norske lande, som de styrede med ret stor selvstændighed.

Slaget ved Svold sættes til aar 1000 og kommer dels efter, dels før de begivenheder, der nu skal tales om, Englands erobring.

Som allerede fortalt sank de danske riger i Danelagen ned til at blive lydlande under kongerne af Vestsaxen, Wessex. 941 havde Eadmund vundet femborgene, 954 havde Eadred nedkæmpet det sidste oprør i det nordhumbriske rige, og erstattet dets konge med en vestsaxisk Ealdorman, d.e., Jarl. Den sidste af de store konger af Alfreds slægt var Eadgar (958-75). Ikke alene var han herre over de saxiske riger i syden og Danelagen, men ogsaa over øens keltiske riger, herunder Skotland. Med en overmægtig flaade holdt han vikingerne i respekt, og der herskede fred

overalt i hans rige i hans tid. Det fortælles, at ved et møde paa floden Dee blev kongens baad roet af otte underkonger.

Hans unge søn Edvard blev efter tre aars regering myrdet af sin stedmoder, der ønskede magten for sin søn. Det er betegnende for de tiders tankegang, at han fik tilnavnet Martyr, skønt det ikke ses, at han har gjort sig fortjent dertil ved andet end dette at lade sig myrde. Hans halvbroder, Ædelred (978-1016), der nu kom til magten fik ikke uden grund tilnavnet den Raadvilde, man tør vist kalde ham Englands sletteste konge, og i hine farlige tider stod og faldt alt med kongens person, ikke at der var enevælde, langtfra, kongen havde et raad, »de vises møde«, Witenagemot, alligevel, skulde der handles, og det blev der ofte brug for, var det kongens sag at handle, og det var Ædelred ikke mand for, eller rettere, han handlede, naar han skulde have undladt det, og undlod det, naar han skulde have handlet. Alt hvad hans forfædre havde vundet, satte han over styr. Dommen over ham har hans resultater og eftertiden for længst afsagt: slet karakter, let at lede til det onde, umulig at holde fast ved det gode, uden kløgt, uden vidsyn, et sikkert bytte for fjender og forrædere. Af Danmarks konger minder han mest om Kristoffer den Anden, der som han var uklog og upaalidelig og satte sit fædrene rige over styr. I endnu eet ligner de hinanden; at de havde en søn, der var i stand til at opbygge, hvad de havde nedbrudt.

I begyndelsen af det 10. aarhundrede standser vikingetogene mod vest. Alfred den Store og hans efterkommere havde sat en stopper for plyndringerne paa deres ø (vistnok tog de danske nogen revanche paa Irland. Harald Blaatands broder, Knud Daneast, falder ved Dublin). Ogsaa i Frankrig var deres muligheder blevet alvorligt formindsket, efter at Rollo 911 havde sat sig fast ved Seinens munding og forsvarede landet for den franske konge. Dette betyder ikke at lysten hjemme har manglet, og sikkert har der stadig, som før, været et betydeligt befolkningsoverskud, som med eller mod sin vilje maatte sendes ud. Vi ser da ogsaa, at da normannerne i Frankrig beder om hjælp, kan Harald Blaatand, vist endda i to omgange, sende store flaader, hvis mandskab er meget utilbøjeligt til at forlade det rige land. Sandsynligvis er da vikingetogene slet ikke gaaet i staa i det tiende aarhundrede, det er blot efterretningerne, der mangler: de har vendt sig mod øst, »østvejen«, siden vikingefærd i de vestlige farvande er blevet for risikabel. Men i Østersølandene var der paa den tid ingen, der kunde paatage sig at skrive deres blodige historie. Der er dog

spor nok paa en kraftig dansk politik i det omraade i det tiende aarhundrede. Jomsborgs grundlæggelse og betydning viser det. Nævnes kan ogsaa, at Harald Blaatands hustru, Tove, var datter af Venderfyrsten Mistivi, at Svend Tveskægs første hustru, Gunhild, var datter af Polens hertug, Boleslav, som var gift med Svends søster Thyre, før denne ægtede Olaf Trygvesen.

England kunde være forvisset om, at i det øjeblik det fik en svag hersker, vilde de store flaader, der nu plyndrede i Østersøen, vende tilbage og fortsætte, hvor fædrene slap. Det var da ogsaa, hvad der skete, da Ædelred kom til magten. De danskes fører blev kong Haralds urolige søn, Svend Otto, der kastede den sidste del at sit navn bort, den del, han havde faaet i den kristne daab, og det var nok intet tilfælde. Vi kan være ganske sikre paa, at indførelsen af kristendommen ikke er gaaet saa stille af, som man maaske kunde tro efter den store Jellingstens ord. Vi har allerede omtalt nogle af de voldsomheder, Olaf Trygvesen tillod sig i Norge, kong Harald med den underfundige og listige karakter har muligvis brugt flere krogveje, vi har allerede nævnet de mislige omstændigheder ved Poppos jernbyrd, men der har naturligvis været meget mere, og utilfredshed har der været. De gamle guder har haft et »parti«, og dette har sluttet op om Svend, der, som det viste sig ikke var bange for at brænde en kirke af og plyndre et kloster. Sagaen lader os forstaa, at faderen gav ham skibe for at faa ham af vejen, det var kun stakket frist, for han vandt sejr, hvor han kom, og stedse større flaader sluttede sig til ham. Hvorledes han med dem vendte sig mod sin fader og vandt Danmark, har vi allerede omtalt, for England blev han en svøbe. Sammen med Olaf Trygvesen plyndrede han o.991 Essex, og Ædelred vidste ikke bedre udvej end at købe flaaden bort for 10.000 pund, der blev udskrevet som en jordskat af hele England, denne skat blev siden kaldt danegæld og skulde blive en tilbagevendende byrde for landet, for nok afstod vikingerne for en tid deres plyndringer, men blot for senere at komme igen og kræve endnu mere i danegæld.

Olaf Trygvesen og Svend Tveskæg fortsatte plyndringerne i England bistaaet af Jomsborgs høvding, Sigvalde Jarl og hans broder Thorkild den Høje. Hæren var nu begyndt at overvintre paa øen Shepey, og krigstogene foregik i højere grad til lands end før, idet man med indfangne heste naaede til steder, der ikke tidligere var blevet hjemsøgt. 994 angreb de to førere i fællesskab London, men angrebet blev slaaet tilbage af byens indbyggere, hvad de danske og norske vikinger hævnede grumt ved hær-

tog i Sydengland, hvor byer afbrændtes og indbyggerne, store som smaa, uden barmhjertighed huggedes ned. Heller ikke dennegang vidste Ædelred andet raad end at købe vikingerne bort, men nu blev prisen 16.000 pund, og ret for hæren til at overvintre i Southampton. Alligevel vandt Englænderne en stor sejr, det lykkedes at vinde Olaf for kirken; ganske vist var han allerede døbt, men han lod sig nu »konfirmere« af bisp Ælfheah, og kong Ædelred adopterede ham som sin søn, hvorefter han skilte sin sag fra Svends og sejlede til Norge for at vinde sit fædrende rige. Ikke alene betød det en svækkelse for Svend, men ogsaa at han nu fik en farlig medbejler til magten i de hjemlige farvande, dette, foruden andre vanskeligheder gjorde, at han i de kommende aar ikke lod sig se i England. Om Hedebys erobring og slaget ved Svold har vi allerede hørt, Adam af Bremen lader os forstaa, at han har haft alvorlige kampe med svenskerne, sikkert netop i disse aar; sandsynligt er det ogsaa, at der har været kampe med vender og saxer; usandsynligt er det derimod, at en vikingekonge som Svend Tveskæg i et tidsrum af 8-9 aar (den tid han ikke lader sig se i England) skulde have holdt sig i ro.

I Sverrig døde i denne tid Svends uforsonlige fjende, Erik Sejrsæl, og efterfulgtes af sin søn Erik med tilnavnet Skotkonge, hvilket er udlagt enten skattekonge (fordi han indkrævede haarde skatter), eller skødkonge (fordi han kom til magten som barn), med ham stod Svend sig godt, da han havde ægtet hans moder, Sigrid Storraade, efter at have forskudt Gunhild, der blev sendt hjem til Polen. Med Gunhild havde han sønnerne Knud og Harald, med Sigrid fik han datteren Estrid.

Jeg har her fulgt den almindelige opfattelse blandt historikere. I virkeligheden er forholdet Gunhild-Sigrid ikke klarlagt. Den engelske historiker Freeman vil gøre Knud til søn af Sigrid. Fabricius vil vide, at der er tale om to navne for den samme person. Imidlertid maa jeg med Steenstrup gøre opmærksom paa, at Harald og Knud efter deres faders død hentede deres moder tilbage fra Polen, hvor hun levede som forvist. Men denne moder kan ikke være Sigrid Storraade.

Det er ikke usandsynligt, at Svend fra første færd har stilet mod det, der blev hans livs resultat, Englands erobring, i saa fald betyder pausen blot, at han har villet og maattet sikre sig rygdækning. Det var ihvertfald, hvad han fik: efter slaget ved Svold truede ingen fare fra Norge, ægteskabet med Sigrid gav ham Sverrigs venskab, og ved sydgrænsen var der ro efter kampene ved Hedeby. Ædelred kunde ikke være blind for den tru-

ende fare og greb igen til et ulykkeligt raad: alle danske i de sydlige omraader skulde dræbes paa eengang. Ved stikbreve kom kongens bud ud til alle egne, Danelagen undtagen, hvor man ikke kunde finde tavse hjælpere — og den 13. november (Sct. Bricii dag) 1002 fandt det store overfald sted. Det viste sig, at de indfødte ikke stod tilbage for vikingerne i grumhed og raahed, spæde børn klaskedes mod sten, saa hjernen knustes, i Oxford blev en kirke, hvori de danske havde søgt tilflugt, brændt, der er eksempler paa, at man har gravet kvinder ned til brystet og har ladet dem opæde af hunde. Blandt de dræbte var den danske høvding, Pallig og hans hustru, der var en søster til Svend Tveskæg. I Danmark fremkaldte budskabet om mordene vild harme, og det var Svend let at faa landstingenes tilsagn om hjælp til at udruste en flaade, der kunde hævne de dræbte slægtninge.

Det kom nu til nogle sørgelige aar for England, hvor plyndring, mord og brand afløstes af danegæld, og danegæld afløstes af plyndring, mord og brand. Tilmed havde Ædelred omgivet sig med de slettest mulige raadgivere, saaledes sin svigersøn, Mercias Jarl, Eadric Streona, der gang paa gang spillede under dække med fjenden uden dog derfor at miste kongens tillid. Ikke mindre grumt end Svend rasede Thorkild den Høje, der førte den flaade, der 1009 angreb England. Da han 1011 indtog Canterbury, lod de danske som en særlig naade en tiendedel af byens befolkning beholde livet. Blandt fangerne var ærkebispen Ælfheah, han der havde konfirmeret Olaf Trygvesen, for ham ventede vikingerne en betydelig løsesum, men den udeblev. De førte ham da til deres husting og forlangte, at han skulde skaffe pengene, men da han nægtede det, besluttede de hans død. Thorkild den høje, der paa dette tidspunkt var blevet kristen, tilbød dem alt, hvad han ejede, naar blot de vilde undtage hans skib, men mændene, der var berusede i vin, de havde ladet bringe fra Frankrig, vilde ikke lade sig nøje hermed, de begyndte at dænge bispen med sten, ben og hvad de havde for haanden, til sidst sprang en mand, Thrym, som bispen nylig havde døbt, til og huggede ham ned med sin økse, efter sigende af medlidenhed. Liget blev ført til London og begravet i St. Pauls kirken, hvor mirakler beviste den dødes hellighed. Men for Thorkild den Høje betød dette, at han med en flaade paa 40 skibe gik i kong Ædelreds tjeneste og lovede at forsvare England mod vikingernes overfald.

At Thorkild den Høje gik over til Ædelred var ikke Svend kært og var medbestemmende for det skridt, han nu tog. Han udrustede 1013 den

største flaade, der hidtil var set, nu skulde England erobres. Et omtrent samtidigt værk, Encomion Emmæ, skrevet som en hyldest til Ædelreds dronning, Emma, efter hendes anden mands, Knud den Stores død, skildrer flaaden med disse ord:

Efter at de endelig var blevet forsamlede, gaar de om bord paa de taarnbesatte skibe, paa hvis malmbeslagne forstavne tilskuerne kunde skelne de enkelte hærførere fra hverandre. Thi her kunde man paa stævnene se løver støbte i guld, og hist oppe paa masternes top fugle, der ved deres drejninger angav de kommende vindes retning eller brogede drager, som truende spyede ild ud af næseborene; der saa man mennesker af massivt guld og sølv, funklende i rødlig glans, i visse maader ikke ulig levende mennesker, og paa et andet sted tyre med oprakte halse og fremstrakte ben, saa at det tog sig ud, som var de levende og brølede og løb. Man kunde ogsaa dér se delfiner, støbte i bronce, og kentaurer af samme metal, som fik en til at mindes de gamles fabelagtige fortællinger. Ja, jeg kunde desuden nævne dig mange andre skibsmærker af samme slags arbejde, hvis ikke navnene paa de støbte uhyrer, der var paa dem, var mig ubekendte. Og nu snækkernes sider — hvorfor skulde jeg omtale dem for dig? Ikke blot var de malede med pyntelige farver, men de var ogsaa helt ru af de billedværker i guld og sølv, som var slaaet paa dem. Endelig overgik kongeskibet de andre skibe i skønhed i samme forhold, som kongen selv i værdighed og rang stod over sine krigere; men det er bedre, at jeg slet ikke taler om det, end at jeg skulde sige for lidt derom, saa storartet, som det var.

Nordboernes glæde ved prægtige skibe mærkes her; vi mindes, hvordan Thorkild den Høje vilde give alt for at udløse Ælfheah, men ikke sit skib, ikke at tale om det gny, der gik af Ormen den Lange, og hvis genlyd vi hører hos Snorre. En menneskealder senere forærede Godvin Jarl Hardeknud et skib, hvorom det hedder: Dets stavnhoved var af guld, og det var bevæbnet med 80 udvalgte krigere i straalende rustning. Hver af dem havde et guldarmbaand paa 16 uncers vægt og var iført en tredobbelt brynje; hver havde paa hovedet en forgyldt hjelm og var bevæbnet med alle de vaaben, der kunde blive brug for i enhver slags kamp. Endvidere havde hver kriger et skjold med gylden bule, i sin højre havde han et kastespyd, ved lænd havde han et sværd med guldhjalte, og fra hans skulder hang den frygtelige danske krigsøkse. Næppe havde Svends flaade kastet anker i Humbers munding, før Danelagens befolkning hyldede ham som

konge. Vi ser, at Svend har skelnet mellem dette overvejende danske land og de saxiske omraader syd for Wætlingastreet: saa længe han befandt sig nord for denne grænse, for han frem med lempe, men næppe havde han overskredet den, før de vildeste hærgninger begyndte.

Der er bevaret en bodsprædiken fra samme tid (1013 eller 1014). Præsten Wulfstan gaar her i rette med sine landsmænd, hvis synder har nedkaldt straffen over deres hoved. Synderne er foragt for kirken, hor og daarligt levned. Straffen er vikingerne, der farer frem med »cwalu, stric ond steorfa«, det er ødelæggelse, hængning og pest.

Jeg bringer dette sted paa angelsaksisk, da et ord her har voldt sprogforskerne vanskelighed »stric«. Jeg kan ikke se rettere end, at det maa sættes i forbindelse med vort ord »strikke«, altsaa rebet til at hænge mennesker med. Det findes saavel paa gammelt dansk som paa oldhøjtysk i denne betydning, saa hvorfor ikke ogsaa paa oldsaksisk?

Overalt plyndring og rov, trælle løber bort fra deres herrer, gaar i slag mod dem, ja gør dem til trælle. Ofte har man set, at to eller tre sømænd har bundet en hel drift kristne og drevet den fra hav til hav. I hver landsende sygdom, plyndring kvægpest, had og rov, hunger, brand og blodsudgydelse, og de kristne gaar hedningerne til haande med angiveri og bagvaskelse.

Dette er virkelig billedet af den tids England, ynkeligt og fejgt som kongen selv. Oxford og Winchester (Wessex's kongestad) blev kun frelst fra ødelæggelse derved, at de øjeblikkeligt gav gidsler. Snart efter angreb den danske hær London fra land- og søsiden, kong Ædelred opholdt sig i byen og blev forsvaret med større troskab, end han fortjente, af Thorkild den Høje; dette i forbindelse med borgernes tapperhed reddede byen, og Svend maatte med uforrettet sag vende tilbage til Wessex. Imidlertid var jo resten af landet hans, og til Svends oprindelige hær havde mandskabet fra Danelagen sluttes sig; i virkeligheden var der intet mere at stille op, og snart efter mødte i Bath Wessex's stormænd og hyldede Svend som »fuld konge« over England. Efter dette opgav ogsaa Londons borgere kampen, de stillede gidsler, anerkendte Svend som konge. Ædelred flygtede ud paa Thorkilds skibe, hans hele engelske kongerige var nu indskrænket til 40-50 danske skibe, der var blevet ham tro; efter nogle plyndringer i sit tidligere kongerige lod han sig sejle til Normandiet, hvor hans to sønner, Alfred og Edvard sammen med deres moder, Emma, søster til hertugen, allerede var bragt i sikkerhed. Richard den Anden, med tilnavnet den

Gode, kunde for skams skyld ikke nægte sin svoger hæderligt ophold i sit land, men har næppe haft høje tanker om den landflygtige monark. Forholdet mellem dem havde i aarevis været det daarligst mulige. Skønt Normandiets indbyggere paa dette tidspunkt for langt den overvejende dels vedkommende var franske af sprog og sæder, var slægtskabsbaandene med Danmark ikke glemt, og hertug Richard den Anden havde saa villigt støttet Svend Tveskæg som Harald Blaatand havde støttet hans fader, Richard 1. Det var en aftalt sag mellem ham og Svend, at danske saarede krigere kunde finde pleje i Normandiet, hvor ogsaa krigsbytte kunde blive solgt. Salget foregik ved store auktioner, og den, der bød højst, fik hammerslag, men dengang betød hammeren noget mere end nu, den var lykketegnet, Thors hammer. Hvem tænker paa det ved vor tids auktioner?

Denne hertugens holdning havde naturligvis krænket Ædelred dybt, og mellem sine mange daarlige anslag havde han ogsaa 1003 ladet sin flaade angribe Normandiet; den vendte hjem med skam; normannisk tradition, der meget vel kan være sand, fortæller, at landgangsstyrken blev slaaet paa flugt af et enkelt landskabs i hast sammenskrabede mandskab.

Svend var nu konge over hele England, men længe fik han ikke tid til at nyde sin magt. Allerede 1014 døde han. I sit sidste aar havde han nok været forsonet med kirken, han har som engelsk konge simpelthen været nødt til at stille nogen kristendom til skue, men for befolkningen i det undertvungne land skulde han stedse komme til at staa som den vilde hedning. Gysende fortalte man, han var død for en helgens haand. Sandt er det, at han havde plyndret og ødelagt mange kirker, og sandsynligt er det, som man fortalte, at han særlig havde lagt Englands martyrkonge Sct. Edmund for had; han havde benægtet hans hellighed (kongen var i sin tid blevet dræbt af danske vikinger), og havde lagt en tung skat paa hans valfartskirke i Bury, ikke nok med det, han havde truet med at brænde byen af og ødelægge kirken og pine dens præsteskab ihjel. Knap saa sandsynligt er det, der videre fortaltes. Kongen kom fra et møde med Englands stormænd, han red i spidsen for sin hær mod Bury med onde hensigter, da han saa den hellige Edmund komme imod sig i fuld rustning. »Hjælp, mine mænd,« raabte han, »Sct. Edmund kommer for at dræbe mig.« I det samme gennemborede den hellige mand kongen med sit spyd, han faldt til jorden og døde under frygtelige lidelser.

En saadan død kunde de undertvungne nok have ønsket ham; vi skim-

ter bag legenden, at kongen er død af et slagtilfælde i forbindelse med blodstyrtning.

Liget blev af en rig engelsk kvinde nedsaltet og paa hendes bekostning sendt til Roskilde, den sjællandsk-danske kongeslægts by, hvor det blev begravet. Beretningen findes hos Emmas lovtaler, vi tør vel gætte, at der for engelsk skal staa angelsk-dansk, og at hun har sendt liget hjem, for at ikke Svends fjender, som kort efter atter fik magten i landet, skulde forgribe sig paa det.

1014-1042

Ved Svends død blev hans søn, Harald, der allerede havde været indsat til rigsstyrer i faderens fravær, konge i Danmark; men hæren i England valgte Svends ældste søn, Knud til konge, han havde den fordel at være paa stedet, men synes paa dette tidspunkt ikke at have været over 18 aar. Dette saavel som den frygtelige Svends død gav Englænderne nyt mod; de sendte bud til Ædelred i Normandiet og lovede atter at blive ham lydige og tro undersaatter, hvis han ville aflægge fortidens fejl, og Ædelred var, som syndere plejer at være, villig til at love hvad som helst for at opnaa noget. Han kom da tilbage og blev modtaget med jubel, og inden længe havde en stor engelsk hær samlet sig under hans ledelse. For Knud var situationen kritisk. Der var intet andet valg end foreløbig at vige, han sejlede hjem til Danmark, men lod Englænderne paa en frygtelig maade forstaa, at de kunde vente ham tilbage: De gidsler paa folkets troskab, Svend havde modtaget, efterlod han lemlæstede paa stranden.

Harald var ikke villig til at dele sin magt i Danmark med Knud, men nok til iøvrigt at støtte ham. Foreløbig foretog brødrene i fællesskab et tog til Polen, hvorfra de bragte deres moder, Gunhild, der havde levet der i forvisning, tilbage. Til det kommende Englandstog blev en stor flaade udrustet. Til den sluttede Thorkild Jarl sig med ni skibe. vi kan gætte, at Ædelred, hovmodig efter sin sidste medgang, har lønnet hans tro tjenester ilde, maaske afskediget ham. Til toget sluttede sig ogsaa Erik Jarl, Hakon Jarls søn, der siden slaget ved Svold havde styret en del af Norge paa den danske konges vegne. Han var kongebrødrenes svoger, gift med deres halvsøster.

Af andre deltagere i toget maa nævnes Ulf Jarl, gift med Knuds og Haralds halvsøster, Estrid.

Det fortælles, at Ulf efter et slag i England var kommet bort fra hæren, men af en engelsk dreng, Godvin blev hjulpet tilbage. Ulf fandt saa meget behag i drengens optræden og kloge svar, at han beholdt ham og siden forestillede ham for Knud. Han blev siden gift med Ulfs søster, Gyda og skulde under navnet Godvin Jarl blive Englands største mand næst kongen.

Ædelred havde i sin søn Edmund, senere kaldet Jernside, fundet en hjælper, der i dygtighed og handlekraft var hans forfædres lige. I flere slag slog Edmund Knud; mærkeligt er det, at han, vestsaxeren havde sit fornemste tilhold i de danske landskaber, mens Knud holdt til i Wessex. 1016 døde Ædelred, og englænderne valgte Edmund til konge, men samme aar led han nederlag mod Knud ved Assandun, idet hans svoger, Mercias Jarl, Eadric Streon flygtede med sin hær, som det synes efter aftale med Knud. Ved Severn mødtes hærene igen, men nu gik stormændene imellem og mæglede forlig, hvad begge kongerne gik ind paa. England blev herefter delt saadan, at Edmund skulde have landet syd for Themsen herunder London, mens Knud skulde have resten. De to konger indgik fostbroderskab, og det blev aftalt, at den, der overlevede den anden, skulde have hans del af riget. Ikke længe efter døde Edmund, hvorved Knud blev herre over hele England. Det ser mistænkeligt ud, men ingen i samtiden rettede mistanke mod Knud for at have myrdet Edmund, men der er dem, der hævder, at Eadric Streon, der som gift med Edmunds søster havde uhindret adgang til ham, myrdede ham egenhændigt for derved at indynde sig hos Knud. Har dette været hans hensigt, har han grundigt taget fejl af sin nye herre. Knud maatte frygte, at denne rænkesmed og forræder ogsaa før eller senere vilde falde ham i ryggen, hvorfor Erik Jarl efter Knuds befaling og i hans nærværelse huggede Eadric ned. »Med saare god grund,« siger krøniken.

Knud havde været gift »paa dansk vis«, hvilket vel vil sige uden kirkens velsignelse, med Alfifa, datter af en jarl i Nordengland. Hendes to sønner Svend og Harald, som hun havde skænket Knud, ansaas af mange for at være underskudte børn, Harald skulde saaledes i virkeligheden være søn af en skomager og Svend af en præst. Dette ægteskab kom nu i vejen for Knuds politik, han skilte sig fra Alfifa og ægtede i stedet Ædelreds enke, Emma, der maa have været mindst ti aar ældre end han: han sikrede der-

ved et godt forhold til hendes broder Richard den Gode af Normandiet, og samtidig fik han, erobreren, derved en slags lovlig adkomst til den engelske kongetrone. Emma, der altid havde foragtet sin afdøde mand, ønskede kun at staa som Knuds hustru, og det blev aftalt, at kun deres fælles børn skulde have arveret til Englands trone, sagt med andre ord, hun slog haanden af sine to sønner med Ædelred, Alfred og Edvard; der blev sendt til Normandiet, Alfifa blev sendt til Danmark.

Det blev Knuds politik at vinde det nye lands indbyggere, de skulde komme til at føle ham som deres egen konge, ikke som en fremmed erobrer. Han aftakkede derfor det meste af den danske hær, til hvilket formaal han udskrev den hidtil største danegæld, 72.000 pund, foruden 10.000 pund af Londons borgere, saaledes, at de, der ikke vilde bosætte sig i England kunde vende hjem som holdne mænd. Ogsaa i kredsen af Knuds nærmeste hjælpere blev der ryddet op. Ulf Jarl blev sendt til Danmark som kongens stedfortræder, efter at Knuds broder Harald var død, 1018, og Knud saaledes havde føjet det danske rige til sit engelske. Hvorledes det gik Eadric Streona har vi hørt. Ogsaa Thorkild den Høje skilte Knud sig af med. Et barnemord, hans hustru havde begaaet, blev brugt som paaskud til at dømme ham landflygtig; han kom tilbage til Danmark, hvor han atter kom til ære og anseelse, det var blot i England, hans tilstedeværelse var uønsket. Faa aar efter døde Erik Jarl, og vejen var aaben for en rent engelsk politik. Som kongens nærmeste raadgiver og den mægtigste mand stod nu Godvin Jarl. At det var alvor med Knuds forsoningspolitik, fik Englænderne at se, da Knud lod rydde nogle vikingeskibe, der ikke havde taget hans bud om landefred alvorligt, og lod besætningerne springe over klingen.

Om Knuds danske politik ved vi mindre end om hans engelske, kilderne, Saxo, Snorre, Svend Aggesen er 150-200 aar yngre og ikke paalidelige, men det synes som om Knud til en vis grad har forsømt sine pligter som dansk konge til fordel for det rige, han maatte betragte som hovedlandet, England; der kan næppe være tvivl om, at vendiske og andre sørøvere har benyttet kongens fravær til at hærge paa danske kyster, muligt er ogsaa vendiske røvere ad landevejen trængt op i Jylland. Det er derfor ikke usandsynligt, hvad Snorre fortæller, at et ønske om en selvstændig dansk kongemagt førte til, at Emma i forbindelse med Ulf Jarl, men uden Knuds samtykke, fik Hardeknud, sin søn med Knud udraabt som dansk konge, hvilket dog kun blev en episode, idet Hardeknud, der kun var et

barn, atter maatte overgive magten til sin fader. Ifølge Snorre, er det denne begivenhed, der lagde grunden til Knuds uvilje overfor Ulf Jarl. Men ogsaa Danmark skyldte Knud fred. 1022 kom han med en prægtig dansk-engelsk flaade til Danmark hvorfra han fortsatte til de vendiske lande, som han undertvang til og med Sembernes land i det nuværende Østprøjsen. I denne flaade var Godvin Jarl med som fører for de engelske skibe og blev meget berømmet for sin tapperhed. Englænderne, der blot for otte aar siden havde kunnet drives flokkevis fra kyst til kyst af en enkelt viking, kunde begynde at føle sig som danernes lige.

Om bord var ogsaa Knuds staaende hær, hans tinglid. Da han havde aftakket erobrerhæren, havde han dog ikke ganske villet blotte sig for krigere, han oprettede en hird, staaende hær vilde man i dag sige, paa 3000 mand; den udrustning, der krævedes, var saa kostbar — guld- og sølvindvirkede vaaben —, at kun de mest velhavende kunde være med, til gengæld blev de godt aflønnet og holdt i ære. En streng lov, vederloven holdt ro og orden mellem hirdmændene indbyrdes. Desværre var kongen selv den første til at bryde loven, da han i hidsighed slog en af hirdmændene ihjel. Det fortælles, at kongen blev grebet af oprigtig anger, han steg ned af sin trone og bad knælende sine huskarle, som hirdmændene kaldtes, om at dømme ham efter loven. Det vilde de dog ikke, de førte ham tilbage til højsædet og bad ham være sin egen dommer. Han idømte da sig selv nidobbelt mandebod at dele mellem Tinglid, den dræbtes arvinger og kirken.

Vi maa igen til Norge. Knud havde under sine kampe i England ikke kunnet opretholde Svend Tveskægs herredømme i dette land. Heraf havde en norsk vikingehøvding benyttet sig. Olaf den Digre, søn af Harald Grenske, den smaakonge, Sigrid Storraade havde ladet indebrænde, lagde med en flaade ind i en norsk fjord, hvor han overrumplede og fangede Erik Jarls søn og stedfortræder Hakon, som han tvang til at give afkald paa Norge. Landet havde paa dette tidspunkt mange smaakonger, alle efterkommere efter Harald Haarfager; det lykkedes en af dem, Sigurd Syr, Haralds stedfader, at overtale dem alle til at hjælpe Olaf til overkongedømmet. Nok var Olaf kristen, meget kristen endda, som det skulde vise sig, men mildhed var ikke hans sag. Næppe havde han nogenlunde faaet magten, før han fangede fem af smaakongerne og lod dem lemlæste eller blinde. Som sin slægtning Olaf Trygvesen for han over Norge for at gennemtvinge kristendom med ethvert middel. For at nævne

et enkelt eksempel vil jeg fremdrage dette, der er betegnende for denne overgangstid mellem hedenskab og kristendom.

Efter at Olaf i Nordnorge havde omvendt folket, der er: dræbt mange, lemlæstet flere, brændt huse og bygder af og truet resten af folket til at tage daab og indrette kirker, kommer kongen til Gudbrandsdalen, hvor Gudbrand Bonde har budt en hær ud imod ham. Kongen sender en mand ud, som skal bore hul i bøndernes skibe og bortføre deres heste. Imens drager han til møde med bønderne. Det er Snorre, der fortæller:

Men da han kom paa tinget, var kun nogle bønder kommet; da saa de en stor mængde bønder fare til tinget, og de bar mellem sig et stort mandebillede, straalende helt af guld og sølv. Men da de bønder, som var paa tinget, saa det, løb de alle op og bøjede sig for det skræmsel. Siden blev det sat midt paa tingvolden; paa den ene side sad bønderne, paa den anden side sad kongen og hans mænd. Saa stod Dale-Gudbrand op og talte: »Hvor er nu din Gud, konge? Det tænker jeg, at nu bærer han hageskægget noget lavt; og saa synes mig, som om du ikke er saa overmodig idag som forleden, og heller ikke han, hornmanden, som I kalder biskop, og som sidder der hos eder, — thi nu er vor Gud kommen, som raader for alt, og han ser paa jer med hvasse øjne, og jeg ser, at I nu er fulde af rædsel og tør næppe se op med øjnene. Kast nu jeres overtro bort, og tro paa vor Gud, som har jer i sin haand,« og endte saa sin tale. Kongen sagde til Kolbein, saa at bønderne ikke vidste om det: »Hvis det gaar saadan i min tale, at de ser bort fra deres Gud, saa giv du ham saa stort et hug, som du kan med køllen.« Siden stod kongen op og talte: »Meget har du talt nu til morgen til os; du undrer dig over det, at du ikke kan se vor Gud, men vi venter, at han snart vil komme til os. Du skræmmer os med din gud, som er baade blind og døv og kan hverken bjerge sig eller andre og ikke komme noget steds uden at blive baaret, og jeg venter nu, at om kort tid skal han faa en ulykke, og se I nu op, og se imod øst: der farer nu vor Gud med meget lys.« Da stod solen op, og alle bønder saa nu hen mod solen. Men i det samme øjeblik slog Kolbein saadan til deres Gud, at han brast helt sønder, og der løb ud mus saa store som katte og øgler og orme. Men bønderne blev saa rædde, at de flyede, nogle til skibene; men da de skød deres skibe ud, løb der vand i dem og fyldte dem, og de kunde ikke komme i dem; men de, som løb til deres heste, fandt dem ikke. (Herefter gav kongen bønderne valget mellem at blive dræbt eller lade sig døbe. De valgte — forstaaeligt nok — det sidste.)

En mand som Olaf maatte nødvendigvis faa mange fjender, en af dem var Knud, hvis krav paa Norge, Olaf havde tilsidesat, og Danmarks, Englands og Vendens herre var ikke at spøge med, hos ham fandt utilfredse nordmænd gæstfri modtagelse, og han sendte dem tilbage med guldringe og penge til dem, der kunde tænkes at gaa Knud til haande, og de blev stedse flere. Olaf styrkede sig til den uundgaaelige strid ved et forbund med den svenske konge, Anund Jakob, der ogsaa kunde have god grund til at frygte Knuds magt. De to konger traf aftale om et krigstog mod Danmark. Anund faldt hærgende ind i Skaane, og Olaf landede med en flaade paa Sjælland (1027). Der var imidlertid afgaaet ilbud til Knud; Saxo beretter dramatisk om, hvorledes Olaf paa stranden — det har sagtens været ved Isøre, hvor danske konger valgtes — søgte at overtale de sjællandske bønder til at give ham kongenavn, da der saas skibe i det fjerne. Olaf blev ængstelig, men en bonde forsikrede, at det kun var købmandsskibe; da det endelig saas, at det var Knuds flaade, forklarede bonden, at han havde ment de skibe, hvormed der skulde købslaas om Danmarks rige. Olaf brød hastigt op, og da vejen mod nord var spærret, forenede han sig med svenskerne i Østersøen. Knud satte efter, og det kom til et heftigt slag i Helgeaaens munding, hvor det ihvertfald ikke gik til, som Snorre har skildret det; det forbyder naturforholdene paa stedet. Olaf maatte fortrække til svensk omraade, hvor han maatte forlade sine skibe og med hæren tage landvejen hjem til Norge.

Knud var atter sejrherre. Kort tid efter gjorde han sit regnskab op med Ulf Jarl; under sit ophold i Roskilde lod han ham hugge ned, endda i kirken. Der ser ud til at have været en vel overlagt handling, men kirken maatte forsones. Han tilskødede den derfor store ejendomme; dette blev grundlaget for Roskilde Stifts store rigdom, der i kirkens glanstid skulde overgaa endog ærkesædets i Lund.

Nederlaget i Helgeaa og tabet af flaaden havde styrket modstanden mod Olaf i Norge, tilmed havde Knuds guld, endda mens hærtoget stod paa, fundet vej til flere af hans betroede mænd. Uhindret berejste Knuds sendemænd Norge, uddelende gaver og løfter i deres konges navn. Under et besøg hos en storættet bonde, Høvdingeemne, opdagede Olaf paa hans arm en guldring, han maatte have faaet fra Knud, og uden hensyn til, at mandens mægtige slægtninge gik i forbøn for ham, lod Olaf ham dræbe. Ved handlinger som denne stødte Olaf de store fra sig, som han allerede ofte havde krænket almuen ved haardhændet fremfærd. Derfor var der

heller ikke mange, der mødte, da Olaf 1028 maatte udbyde leding mod Knud, hvis flaade paa 1440 skibe nærmede sig. Der var da intet andet valg for ham end at flygte, og Knud kunde uden sværdslag lade sig udraabe til Norges konge paa sysseltingene. Til at styre landet paa sine vegne satte han Erik Jarls søn, sin egen søstersøn Hakon, men Ejner Tambeskælver, helten fra slaget ved Svold, nu en af Norges mægtigste høvdinge, lovede han, at han, om det skulde falde for — skulde han blive Hakons efterfølger. Det faldt for, før man skulde have ventet det. Paa en rejse fra England druknede Hakon Jarl. Ejnar rejste straks til Knud, men nu havde kongen faaet andre planer og var ikke til sinds at holde sit løfte; da sejlede Ejnar Tambeskælver hjem, ganske langsomt, for det vidstes, at Olaf nu vilde vende tilbage, og Ejnar var ikke mere interesseret i at støtte nogen af parterne.

Olaf, der havde søgt tilflugt i Holmgaard i Gardarige, Rusland, var brudt op med sine tilhængere, undervejs sluttede flere sig til, i Sverrig fik han 400 mand af Anund og tilladelse til at hverve krigere i hans rige, og han fik virkelig en del, fortrinsvis røvere, stimænd og fredløse fra grænseegnene mellem Norge og Sverrig, Snorre, der fortæller os det, gør meget væsen ud af, at kongen lod dem døbe, vi kan dog tænke os til, at det vigtigste for dem har været, at kongen har givet dem ret til ubegrænset plyndring i Norge.

Olafs uvenner havde imidlertid sendt hærpilen ud og stillede ved Stiklestad med en hær paa mellem 14 og 15.000 mand, to eller tre gange saa stor som kongens. Morgenen før slaget kvad Thormod Kolbrunarskjald for kong Olaf og hans mænd det gamle Bjarkemaal, og under kampraabet: Frem kristmænd, korsmænd, kongsmænd! gik hans hær frem. Bøndernes løsen var: Frem bondemand! Slagets udfald var paa forhaand givet. Tore Hund og Kalv Arnesen, to høvdinge, hvis slægtninge kongen havde dræbt, og som skyldte ham blodhævn, trængte sammen med en skibsbygger, hvis bedste skib kongen havde røvet, i spidsen for en lille flok lige mod kongen og gav ham banesaar.

Hermed endte slaget, men ikke Olafs saga. Kalv Arnesen, som havde haft et saar paa haanden, vidnede senere, at det lægtes i samme øjeblik, kongens blod kom paa det. Samme aften faldt tilfældigvis en blind mand, der hvor kongens lig laa og fik blod paa hænderne, han gned sine øjne dermed, og straks efter fik han sit syn igen. Det varede ikke længe, saa fløj rygtet over hele Norge, at der skete mirakler ved kongens lig; det blev

bragt til Nidaros, Trondhjem, og allevegne fra valfartede stakler til graven og blev helbredte. Det vil her være fin historisk kritik at betvivle, at disse mirakler overhovedet har fundet sted; det næstfineste bliver en videnskabelig kritik, der affærdiger miraklerne som hysteri og selvsuggetion. Jeg vælger den mindre begavede vej og giver folketroen, hvad dens er. Kongen havde allerede i levende live haft »lægehænder«, i Holmgaard havde han helbredt en dreng for en halsbyld ved haandspaalæggelse. Helbredelse ved haandspaalæggelse er imidlertid noget, der sker den dag idag — et kendt historisk tilfælde er Rasputins behandlinger af den russiske kejserprins — der er derfor intet i vejen for, at en saadan helbreders blod kan helbrede — ogsaa nogen tid efter hans død. Det kan muligt ogsaa liget selv; hvor længe er ikke godt at sige. Hvorfor da ikke indrømme folketroen det, at helbredelser virkelig har fundet sted ved kongens — eller om man vil: ligets — kraft. Lad saa være, at paa et tidspunkt, hvor det har tabt denne kraft, da har ryet og menneskenes tro gjort det hele. Liget holdt sig frisk i mange aar (ogsaa dette ansaas for mirakel); men til sidst gik det dog i opløsning, kisten blev laast og nøglen kastet i Nidelven — for at det ikke skulde bemærket.

Saaledes blev Olaf en hellig mand, og inden længe hele Nordens værnehelgen, en mærkelig skæbne for en mand, der i levende live havde været en vitterlig skurk, men folketro, »mirakler« og kirkens interesse vilde det saa.

*

Det er paa tide at betragte Knuds forhold til kirken. Vilde han vinde englænderne, og det ved vi jo, han vilde, maatte han ogsaa vinde kirken, det vil sige give den begunstigelser og vise sig som en from kristen. Knud gjorde begge dele, men der kan ikke være tvivl om, at det ikke alene skyldtes politiske hensyn. Hans kristendom var oprigtig. Kendt er beretningen om, hvorledes han beskæmmede smigrerne, der vilde ophøje ham til jordens mægtigste herre; han satte sig paa sin stol i vandkanten og befalede bølgerne, at de ikke maatte skylle op over hans fødder; de adlød ham ikke. »Der kan I se,« sagde han, »hvor lidt jeg formaar. Guds alene er magten og æren.« Sagnet fortæller videre, at han derefter satte sin guldkrone paa den korsfæstedes hoved — et krucifix — og vilde ikke bære den mere.

Foraaret 1027 drog Knud paa en pilgrimsfærd til Rom. Emmas lovtaler har set ham, da han kom gennem St. Omer:

»Da han var gaaet ind i klostrene og var blevet modtaget med stor ære, gik han ydmygt frem og bad med fuldstændig sjælssamling i dybeste ærefrygt til guds hellige, mens han fæstede øjnene paa jorden og udgød, saa at sige, floder af taarer. Men siden, da han ønskede at overlæsse de hellige altre med kongelige ofre, hvor ofte pressede han da ikke læberne mod flisen, hvor ofte straffede han ikke sig selv med slag paa sit ærværdige bryst, hvor sukkede han ikke, hvor ofte bad han ikke den himmelske naade ikke at forstøde ham. Til sidst, paa et givet tegn, kom hans ledsagere med offeret, ikke et hvermands offer, ej heller et, der kunde rummes i en hvilkensomhelst pung, men en mand bragte det i sin fulde kappefold, og kongen selv lagde det paa alteret med sin egen haand, en glad giver, som apostelen vil det. Men hvorfor siger jeg paa alteret, naar jeg mindes, at jeg saa ham gaa rundt til hvert hjørne i klostrene og ikke kom forbi noget alter, stort eller lille, uden at give gaver og presse søde kys paa det. Saa kom fattige mennesker, og alle fik de gaver, hver og en.«

I Rom blev Knud modtaget med al hæder af paven og kejseren, Konrad, som var i byen for at blive kronet. Der blev aftalt ægteskab mellem Knuds datter med Emma, Gunhild, og kejserens søn, et ægteskab, der forøvrigt først blev fuldbyrdet 1036, aaret efter Knuds død. Kejseren »forærede« ogsaa Knud landet mellem Ejderen og Slien, det vil sige, opgav et nu meget forældet krav paa dette omraade, som de tyske konger havde opretholdt siden Otto den II's tid.

Det bedste og paalideligste vidnesbyrd om Knuds sindelag og tænkemaade, efter at han havde sikret sin magt i rigerne, har vi i det brev, han skrev til sine (engelske) undersaatter fra pilgrimsrejsen til Rom:

»Jeg giver eder til kende, at jeg nylig er rejst til Rom for at bede om mine synders forladelse og for de folks velfærd, som staar under mit herredømme. Jeg havde før givet gud mit løfte om denne rejse, men jeg kunde ikke for mine rigers skyld fuldbyrde den før nu. I skal vide, at der ved paaskehøjtiden var en stor forsamling i Rom, og at pave Johannes og kejser Konrad og mange fyrster alle tog vel imod mig og ærede mig med gaver baade af guld- og sølvkar og dyrebare kapper og klæder. Jeg talte med kejseren, kong Rudolf og andre fyrster om mit engelske og danske folks behov, og de tilsagde mig for alle dem, der drager til Rom, en sikrere vej, ingen vejspærring og ingen uretfærdig told. For paven klagede

jeg, at mine ærkebisper trykkes af overvættes store pengeafgifter for pallium (et klæde, vævet af romerske faars uld og tegn paa den ærkebiskoppelige værdighed), og det blev bestemt, at sligt i fremtiden skulde ophøre. Jeg takker den almægtige gud for, at jeg lykkeligt har kunnet bringe mit forsæt til udførelse; jeg har lovet gud at regere mine riger gudfrygtigt og retfærdigt; jeg bereder mig til med guds hjælp at aflægge alt, hvad jeg i ungdoms heftighed og forsømmelse hidtil har kunnet handle mod det, som ret er.«

Den, der har lært at skelne mellem oprigtighed og falskhed, mærker, at her taler et oprigtigt menneske, en dygtig og alvorlig regent, med evne og vilje til at tjene sine undersaatter, saadan som en fyrste bør.

Knud styrede da ogsaa virkelig sine riger efter dette brevs aand, ihvertfald England; i Danmark var kristendommen ikke saa grundfæstet, og det er nok muligt, at heller ikke Knud har været det, naar han var i Danmark, drabet paa Ulf Jarl kunde tyde paa det.

Norge fik ikke lejlighed til at mindes Knud som en god hersker. Efter Olafs fald indsatte han som landsstyrer sin søn Svend og dennes moder Alfifa, der tirrede nordmændene med haarde skattepaalæg. Stormænd som Ejnar Tambeskælver og Kalf Arnesen, der saa sig skuffede i deres haab om større magt, støttede ikke det nye styre, og hertil kom, som nævnt, Olafs hellighed; i løbet af et aar eller to slog stemningen i Norge om, og det saa fuldstændigt, at Olafs egen banemand, Kalf Arnesen sammen med andre norske stormænd begav sig til Rusland, hvor de hentede Olafs uægte og eneste søn Magnus. 1035 kom han tilbage til Norge og blev hyldet overalt som konge, Svend og Alfifa maatte flygte til Danmark, hvor de søgte hjælp hos Hardeknud; men Svend døde kort efter, og hans moder vendte tilbage til England.

Det lykkedes ikke Knud at gribe ind, han havde paa dette tidspunkt længe været syg og 12. november 1035 døde han i Shaftesbury. Han blev begravet i Winchester.

Medens de tidligere danske konger for os staar mere eller mindre som navne, hvortil der knytter sig visse bedrifter, er Knud den første, der staar for os som person. Knytlingesaga har givet hans portræt:

»Knud konge var meget stor af vækst og stærk af kræfter, en meget smuk mand, naar undtages, at hans næse var smal, høj og noget krum. Han var lysladen med et fagert og tykt haar, og hans øjne overgik de fle-

stes baade i skønhed og skarpsyn.« Dette kan vi lade gælde, men naar Knytlingesaga videre vil vide, at han ikke var en viis mand, maa vi sige fra. Hans handlinger i forbindelse med hans resultater viser, at han har været en klog mand. Ved sin død herskede han over England, Danmark, Norge, Venden, han var overherre over Skotland og Wales og kalder sig i dokumenter konge til »en del af Sverrig«, 7 riger, han havde vundet magten over i løbet af en snes aar, han var antagelig knap 40 aar, da han døde. En saadan magt, naaes ikke paa saa kort tid af en uviis mand. Uden uretfærdigheder og grusomheder har han heller ikke erhvervet den; men det er værd at mærke, at hvor han følte sig sikker, herskede fred og orden. Knud er dansk i ordets bedste forstand, et menneske blandt mennesker, paa ingen maade født uden for arvesynden, men der er et velgørende princip i ham, omkring det vokser han op. Intet er saa afslørende for en mands karakter som magt; hvad Knud angaar viste han sine bedste egenskaber, netop da han fik magt; det æresminde, engelske historieskrivere har rejst ham, kan vi danske tage til os. Sit tilnavn »den Store« bærer han med rette.

*

Ved Knuds død var hans og Emmas søn, Hardeknud i Danmark, hvor han allerede havde faaet kongenavn i faderens tid. Englands stormænd sendte bud efter ham, at han kunde komme og overtage riget ogsaa der, men forgæves, han kunde ikke forlade Danmark, da Norges unge konge, Magnus truede med krig. Foreløbig styrede da Emma, bistaaet af Godvin Jarl paa hans vegne. Men efterhaanden som det trak ud med Hardeknuds ankomst, lykkedes det Alfifas søn, Harald med tilnavnet Harefod at vinde saa mange for sig, at han kunde tage kongenavn, landet blev delt saadan, at Harald skulde have den nordlige del, mens den sydlige del styredes af Emma paa Hardeknuds vegne. For de følgende begivenheder er Emmas lovtaler vor hovedkilde. Han beretter nu, at Harald i Emmas navn lod udfærdige et brev til hendes to sønner, der opholdt sig i Normandiet, Edvard og Alfred. Lovtaleren, der ikke har saa meget som antydet, at Emma har været gift med Ædelred den Raadvilde, synes at gaa ud fra, som en selvfølge, at de er sønner af Knud, hvorom vi ved bedre, og han antagelig ogsaa. I brevet opfordredes brødrene til at komme til England, da man der vilde gøre en af dem til konge. Alfred fulgte opfordringen, og

blev venligt, men forræderisk modtaget af Godvin Jarl, der, saa snart han havde kongesønnen i sin magt, lod ham blinde, hvad han døde af. At dette sidste skete er sikkert nok, men ellers er her baade lovtaleren og Emma under mistanke. Naar Emmas første ægteskab ikke omtales, naar læseren af lovtalen maa faa det falske indtryk, at Alfred og Edvard var Hardeknuds helbrødre, saa maa dette skyldes, at den gode munk, der har forfattet skriftet, har gjort det som Emmas advokat og utvivlsom paa en eller anden maade betalt af hende. Hensigten med hele værket er aabenbart at rense Emma for en beskyldning for selv at have skrevet det brev, der lokkede Alfred til England, ja for at have ombragt ham. Lige fra sit ægteskab med Knud havde hun vist sig som en ravnemoder overfor sine to sønner af første ægteskab; hvor lavt Edvard satte hende, viste han siden, da han selv blev konge over England. At Godvin har haft en finger med i spillet maa staa fast, det staar endog at læse mellem linierne i den frifindelsesdom, der under Hardeknud blev afsagt over ham, herom taler ogsaa det skib, som Godvin Jarl under sagen gav kongen for at vinde hans bevaagenhed. Men Godvin var i 1037 Emmas mand, ikke Harald Harefods. Vi kan ikke komme det nærmere.

Noget andet er, at Harald efter Alfreds død fordrev Emma og bemægtigede sig hendes rigdomme; herefter var han konge over hele England. Emma tog ophold i Flandern, hvorfra hun sendte bud paa bud til Hardeknud om at komme.

Striden med Norge trak ud, men stormændene paa begge sider mæglede til sidst et forlig som det, der i sin tid blev mæglet ved Severn mellem Knud og Edmund. De unge konger indgik den aftale, at hver skulde beholde sit land, og dersom en af dem døde barnløs — og først — skulde den anden arve hans rige.

Næppe var dette forlig opnaaet, før store udrustninger til et Englandstogt paabegyndtes, selv sejlede Hardeknud med 10 skibe til sin moder i Flandern; men her kom der bud til ham, at Harald Harefod var død. Det blev saaledes ikke til noget med krigstoget, Hardeknud kunde under folkets jubel holde sit indtog som konge i England (1040). Jubelen blev dog ganske kortvarig. Hans første handling som konge var at udskrive en umaadelig danegæld til aflønning af sin flaades mandskab, hver mand skulde have 8 mark. Da byen Worcester gjorde vanskeligheder med skattens erlæggelse, sendte Hardeknud sine huskarle mod byen med ordre til at plyndre byen, brænde husene og dræbe indbyggerne, disse forsvarede

sig imidlertid saa godt, at man nøjedes med plyndringen og branden. Efter dette var Hardeknud ikke afholdt af de indfødte. De danske, der under Knud havde været utilfredse med hans forsoningspolitik, og dem maa der have været mange af, kunde nu atter rejse hovedet. Den engelske overlevering skildrer Hardeknuds regering som en tid, hvor de danske i enhver henseende førte det store ord: Vilde en dansk og en englænder samtidig over en bro, maatte englænderen vente, til danskeren var kommet over, det kan være sandt, det kan være overdrevet, men det er ihvertfald udtryk for eftertidens syn paa tiden. Af broderkærlighed eller sagtens snarere for at bøde paa den misstemning, hans haarde fremfærd havde vakt, lod Hardeknud sin halvbroder Edvard hente i Normandiet; om han gav ham et jarldømme at styre vides, ikke, men det vides at han modtog ham og underholdt ham, som det sømmede sig en kongesøn.

Det berømmeligste, der siges om Hardeknud er, at han gav sine hoffolk fire maaltider i stedet for som hidtil tre.

To aar opnaaede Hardeknud at regere eller misregere England. Men ved et bryllup — det var kongens hirdmand og bannerbærer Tove — eller Thyge — den Prude, der giftede sig for anden gang — fik Hardeknud et slagtilfælde just som han rejste sig for at udbringe brudens skaal, og ikke længe efter var han død (1042).

Det synes, som om en ny krig med Magnus paa dette tidspunkt havde været forestaaende; Hardeknuds statholder i Danmark, Svend, søn af Ulf Jarl og Estrid, kom kort efter hans død til England for at hente forstærkninger. Det var ikke alene for sent; mulige forhaabninger, han kunde have haft om den engelske trone var allerede tilintetgjorte: Hardeknuds halvbroder, Edvard var straks efter hans død blevet valgt af Witanet til engelsk konge. Det danske herredømme i England var, som det skulde vise sig, forbi for stedse. Derimod var det ikke slut med den danske indflydelse i England, og den engelske i Danmark, som vi skal faa at høre om senere.

MAGNUS-SVEND ESTRIDSEN
1042-47-74(76)

Kunsten altid at have ret er kunsten ikke at sige mere end, hvad man kan staa ved. Den er ikke for historikeren, bestandig tvinger kravet om fortløbende fortælling ham til at skrive noget, han ikke kan være aldeles sikker paa, der vil altid blive tale om et skøn. Med Svend Estridsen og hans tid er vi inde i store vanskeligheder; de skriftlige kilder, der før har været saa sparsomme, bliver nu rigelige, men de stemmer ikke sammen, tilmed ser det ud til, som senere skal paavises, at den kilde, historikeren paa forhaand vil være tilbøjelig til at anse for den bedste, den samtidige Adam af Bremen, i mange stykker er ganske vildledende.

Een kilde har vi dog, hvis paalidelighed ingen kan betvivle, kongens eget skelet, tilmed har vi her en kyndig læser, anatomiprofessor, dr. Fr. C. C. Hansen, der i begyndelsen af dette aarhundrede foretog en grundig undersøgelse af følgende skeletter i Roskilde Domkirke: Svend Estridsen, hans moder Estrid, hans samtidige, bisp Vilhelm og den noget senere bisp Asser.

Det første vi mærker os, er kongens hjernekasse. Nu er det vel sandt, at man ikke uden videre kan slutte fra dennes omfang til begavelsens; men vejledende for vor bedømmelse vil hjernens rumfang altid være. For moderne europæere anslaas gennemsnitsrumfanget til 1500 cm^3 for mænd og 1300 cm^3 for kvinder. Svend Estridsens var imidlertid 1665 cm^3, altsaa betydeligt over gennemsnittet for mænd, og han har ikke haft det fra fremmede, for hans moders var 1460 cm^3, forholdsvis lige saa meget over gennemsnittet for kvinder. Til sammenligning tjener, at bisp Vilhelms, hans gode vens hjernerumfang var 1580, mens biskop Assers blot var 1320 cm^3.

Estrid har forøvrigt haft en skæv ryg, hvortil kommer fremstaaende fortænder, hun har ikke været smuk, hvilket meget godt rimer med den nordiske tradition, at hun skal have været gift med hertugen af Normandiet (der er ikke enighed om hvilken) men han forskød hende straks efter ægteskabet.

Hvad Svend, hendes søn med Ulf Jarl, angaar, mærker vi, at han har været en høj mand, o. 187 cm høj, sikkert har han ogsaa været smuk, men hans ene ben har været kendeligt svagere end det andet, han maa

have haft en uskøn, rokkende gang. Sagaen taler endog om, at han haltede. Tre af hans ribben bærer mærker af hug eller stik i ryggen, hvilket falder godt i traad med beretningen om Svends mange nederlag i krig.

Prof. Hansen sætter hans alder ved døden til at være mellem 50 og 60 aar, mens Estrid har været 70 eller derover, hvoraf vi slutter, at der ikke kan have været lang tid imellem moderens og sønnens død. Endvidere kan vi slutte, at Svend, hvis dødsaar ikke er ganske sikkert, enten 1074 eller 1076, maa være født omkring 1020. Han har altsaa været i begyndelsen af tyverne ved Hardeknuds død, da begivenhederne omkring ham begynder at tage fart.

Af de skriftlige kilder er Adam af Bremen samtidig, hvilket har fortryllet historikerne i den grad, at en af dem, Arup, ganske har kasseret alle andre til fordel for Adam. Vi vil snart se, hvor forhastet dette er. Adam, der var forstander for domskolen i Bremen, havde sat sig for at skrive ærkesædets historie, og da jo Norden i kirkelig henseende var en del — den største del — af Hamborg-Bremens stift, havde han maatte søge oplysninger heroppe. »I ærkebispens (Adalberts) sidste levetid kom jeg til Bremen; der hørte jeg tale om denne konges (Svend Estridsens) visdom, og snart fattede jeg den beslutning at rejse til ham. Jeg blev ligesom alle hans gæster meget naadigt modtaget, og jeg har af hans mund samlet en stor del af denne bogs indhold. Thi han besad en grundig videnskabelig dannelse og var tillige yderst forekommende mod fremmede.« Adam berømmer især kongen for hans sanddruhed, men det er aabenbart, at den gode rektor ofte er blevet ført bag lyset. Harald Blaatand skildres som en helgen, hvad vi ved, han langt fra var, snarere en ræv, og det maa Svend have vidst. Men sagen er den, at hans farligste modstander, Magnus' magt havde beroet paa, at hans fader var blevet anset for helgen. Det vilde være ønskeligt for Danmark og, især, for Svend Estridsens slægt, at kunne fremvise en kongehelgen. Derfor falder da ogsaa Harald som en martyr for sin søns haand. Men der skal mere til for at faa en saa tvivlsom helgen som Harald anerkendt. Det maa paavises, at hans morder har været en grum hedning, og at han har faaet sin fortjente straf. Det vil gøre et saa meget des bedre indtryk i Bremen, som Svend Tveskæg i forvejen var meget ilde anskrevet der, fordi han i Danmark havde begunstiget engelske præster og i det hele taget vist sig som en fjende af Hamborg-Bremens ærkestol. Svend fortæller da ogsaa Adam, at hans morfar Svend Tveskæg, der myrdede den fromme Harald, var en ond hedning; men til

straf for sin ugudelighed blev han to gange taget til fange af sine fjender. Overvundet og forladt af sine egne, fordi gud havde forladt ham, kom han som en hjælpeløs flygtning til Norge, hvis konge, der ikke havde mindste medlidenhed med flygtningen, jog ham bort. »Forskudt af verden for da staklen over havet til England, hvor han dog ogsaa forgæves søgte trøst i forfølgelsen. Ædelred, Edgars søn, stod dengang for styret af britterne, og han havde ingenlunde glemt de danskes forurettelse af anglerne fra gammel tid; derfor jog han den landflygtige bort. Endelig ynkedes skottekongen over den ulykkelige.«

Saaledes flakker den stakkels mand om i 14 aar, mens svenskekongen Erik Sejrsæl tilegner sig hans rige. Adam, der gerne vil tro denne opbyggelige historie, tilføjer naivt: »Dette fortalte kong Svend os om de farer, hans bedstefader, der var sin faders banemand, maatte friste; og vi gøs ved at høre derpaa.« Fortællingen har gjort sin virkning; men sand er den ikke, og Svend maa have vidst det, hans moder levede jo endnu, hun kunde vel give ham bedre underretning.

Det, som gør Adam til en brugbar kilde, er at han, paalideligt gengiver, hvad han har lært af Svend Estrisen, men det forringer den betydeligt, at kongen til gengæld er aldeles upaalidelig, hvor han finder det politisk hensigtsmæssigt at lyve. Han har i Adam set sin propagandasekretær overfor Europa og gaar ikke af vejen for groft praleri. Han hævder saaledes ikke alene at have underlagt sig Danmark, men ogsaa at have gjort Norge og England skatskyldige, hvilket ikke kan have været tilfældet.

Især hans oplysninger om forholdet til England skal vi være paa vagt overfor. Vi ved ikke andet om tidspunktet for Adams samtaler med Svend Estridsen end, at de maa have fundet sted efter den normanniske erobring, 1066, men det er ogsaa nok til at oplyse om Svends interesse, som vi kender tilstrækkeligt fra anden side. Fra dette aar og til sin død var han optaget af krigstog eller planer om krigstog mod Englands nye hersker; det har været ham meget om at gøre at fremstille sine krav paa England som bedre end erobrerens. Nu var Vilhelms begrundelse for hans krav den, at Edvard Bekenderen havde tilsagt ham, at han skulde være hans efterfølger. Svend stiller med den samme fortælling, blot at Edvard har tilsagt ham, Svend, riget. Ja Edvard skal endog have anerkendt Svend som sin lensherre; utvivlsomt rent opspind. Dette er nu til at tage og føle paa. En anden oplysning har voldt historikerne større vanske-

ligheder. Stedet lyder: »Knud overtog Ædelreds herredømme og ægtede hans hustru Emma, som var søster til hertug Rikard i Normandiet. Ham traadte danekongen i forbund med og gav ham sin søster Margrete (det er Estrids »kristne« navn) til ægte. Da hun dernæst blev forskudt af hertugen, bortgiftede Knud hende til en engelsk jarl, ved navn Volf, og søsteren til denne Volf gav han til en anden jarl, Godvin. Han gjorde den snilde regning, at jo flere indbyrdes giftemaal, desmere vilde angler og normanner være danerne hengivne.«

Dette sted stemmer ikke overens med den nordiske overlevering, der kender Svends fader under navnet Ulf og anser ham for dansk eller dansk-svensk. Mig bekendt er det eneste kildested, hvor Svends faders navn begynder med V, dette, og det behøver jo ikke være angelsaksisk, men kan være en fortyskning. Ikke desmindre har dette sted inspireret vore historikere siden Aksel Olrik til at gengive hans navn som Wulfsige, hvilken navn ganske vist er angelsaksisk, men ikke hjemlet af nogen kilde. Lad os foreløbig slaa fast, at i en situation, hvor det gælder for Svend Estridsen om at ophobe saa mange krav som muligt paa England, vil det være i hans interesse at paavise engelsk afstamning; i virkeligheden er der intet, der tyder paa, at Ulf har været indfødt englænder, og meget, der tyder paa, at han ikke har været det.

1. Saavel for engelske som for danske og islandske kilder hedder Svends fader Ulf, et nordisk navn.

2. Ulfs sønners navne var Bjørn, Asbjørn og Svend, nordiske navne. Dog, dette kan skyldes Estrid.

3. Men hans søster hed Gyda, og

4. hendes børn med Godvin, der vitterligt var indfødt angelsakser, var Svend, Harald, Toste og Gyda, nordiske navne, som ikke kan være kommet gennem Godvin.

5. Det er utænkeligt, at Knud har villet byde det danske erobrerfolk en angelsakser som sin stedfortræder.

6. Der er enighed om, at Ulfs fader var Thorgils med tilnavnet Sprakelæg. Da det første navn er uhjælpelig nordisk, har historikerne kastet sig over det andet, som de har faaet drejet til »Spracling«, hvilket skal være angelsaksisk.

Forklaringen ligger nærmere end som saa. Vi ved, at Svend var halt eller omtrent halt; hans sønnesøn Henrik bar tilnavnet »Skadelaar«,

aabenbart har benskade været arvelig i slægten. Spragelæg kan da passende gengives som »han med det sprøde ben.«

Var Torgils da dansk eller i det mindste nordisk? Det er allerede paa dette grundlag meget sandsynligt. Men der er mere. Saxo fortæller, at hans fader hed Bjørn, og dennes fader atter var en rigtig bjørn, der oppe i Sverrig havde røvet en kvinde og faaet denne søn med hende. Eventyret som saadant skal vi vel ikke tage for tungt paa, men hvad betyder det? Bjørnen var for vore fædre i oldtiden det kongelige dyr, som senere løven blev det, og mere til, bjørnen var en skytsaand eller halvgud for konger og hirdmænd. Paa det korte guldhorn har vi set, hvorledes Balder i bjørneham fældes af Høders pil. Danmarks grundlægger, Odins søn Skjold binder som dreng med de bare næver en bjørn. Rolfs hirdmand, Bjarke er en bjørn, Hjalte drikker sig til styrke og mod i en bjørns blod, endnu Karl den 12. fandt det stemmende med sin værdighed at kæmpe vaabenløs mod bjørne, saavel den engelske som den danske konges livvagt (hird) bærer bjørneskindshuer den dag idag.

At der har været bjørnedyrkelse i Svend Estridsens slægt tyder andre navne paa: Svends brødre var Asbjørn og Bjørn, en af hans sønner hed Bjørn. Der er altsaa stor sandsynlighed for, at Saxos oplysning er rigtig, at hans farfar og oldefar begge hed Bjørn, heraf var aabenbart oldefaderen den mægtigste, for han fremstilles som en rigtig bjørn. Vi mærker os ogsaa Saxos oplysning, at det foregik i Sverrig. Sporene peget tilbage mod det svenske kongehus; her finder vi virkelig paa Harald Blaatands tid en konge, der hedder Bjørn og hvis søn bærer det samme navn: *Styrbjørn,* der blev gift med Haralds datter Thyre og grundede Jomsborg, men faldt ved Fyrisvold. Hermed bliver Svend Estridsens forhold ikke alene til Sverrig, men ogsaa til Venden forstaaeligt. Hvergang han led nederlag mod Magnus, fandt han støtte hos svenskekongen, hvis hirdmand han skal have været i 12 aar: ikke alene gennem sin mormoder, men ogsaa gennem Ulf-Styrbjørn har han været knyttet til den svenske konge ved slægtskab. Men nu Venden? Vi har set, at Svend Estridsen fra første færd støttes af venderen Godskalk, der senere faar overherredømmet over hele Venden, og bliver gift med Svends datter, Sigrid. Vi ser videre, at vendiske overfald paa Danmark i Magnus den godes tid finder sted samtidig med Svends forsøg paa at vinde riget. Har der ikke været en fælles plan? Vi ser videre, hvor alvorligt Magnus betragter den vendiske trussel, han ødelægger Jomsborg og slaar en stor vendisk hær i Sønderjylland, væ-

sentligst med norske tropper. Et billede tegner sig, lige fra Styrbjørns tid har slægten haft store besiddelser og gode personlige forbindelser i Venden.

Der kastes herved et nyt lys over Knud den Stores forhold til Ulf Jarl. Naar han har gjort denne til sin svoger og Danmarks Jarl, er den første grund naturligvis den, at han i forvejen var en mand, man maatte regne med (af samme grund knyttede han jo svogerskab med Normandiets hertug); en anden grund var hans kongelige afstamning; man maa ikke regne med, at den mægtige Knud vilde indgaa svogerskab med en opkomling; men endelig har hans stilling i Venden været af største betydning for Knuds politik. Vilde Knud selv opholde sig i England, saa maatte Danmark være i fred for vendernes overfald; denne fred kunde en mand med Ulfs besiddelser og forbindelser sikre. Vi forstaar nu ogsaa bedre Ulfs fald.

Efter Knuds krig og sejr i Venden bliver Ulf mindre nødvendig paa den høje post, og samtidig har Ulf paa sin side følt sig krænket over, at Knud har underlagt sig lande, som han halvt om halvt har betragtet som sine. Med Ulfs — og for den sags skyld ogsaa Estrids — forbindelser med det svenske kongehus, ligger det dog nær at antage, at han har haft nogen forstaaelse med Anund Jakob under hans felttog mod Danmark, og har det ikke været tilfældet, ligger der nær, at Knud har maattet mistænke ham derfor. Knud ryddede aldrig en fjende af vejen uden grund, og Ulf blev ikke dræbt i hidsighed, men efter en dags tøven, »med koldt blod«.

Vi er efter dette ogsaa bedre i stand til at vurdere spørgsmaalet om, hvorvidt Knud den Store var søn af den polske Gunhild eller Sigrid Storraade. At det er Gunhild ved Emmas lovtaler, der sagtens har det fra Emma selv, at det er Sigrid hævder Adam af Bremen, der maa have det fra Svend Estridsen. Men naar denne, for at styrke sine krav paa den engelske krone, gør sin dansk-svenske fader til angelsakser, saa er han ogsaa under mistanke om at have gjort Knud til søn af Sigrid, for han kan være Estrids ikke halv — men helbroder. Der kan næppe være tvivl, Knuds moder var Gunhild.

At sammenfatte: Adam er personligt paalidelig, men hans kilde er det ikke, derfor maa han kun anvendes med største varsomhed. Vi har i denne kortfattede gennemgang af kilderne til Svend Estridsens historie set det for historikeren overraskende, at sene kilder kan være bedre end en samtidig, idet denne ofte skriver under politiske hensyn, som ikke gælder for eftertiden.

Som Adam af Bremen saa Norden

Paa begge sider Ejderen og helt op til »den sø, der hedder Slien« strækker den mægtige skov Isarnho sig. Det er denne skov, der paa dansk kaldes Jernved, Jernskoven, et navn, der endnu anvendes om halvøen mellem Egernførde og Kiel. Den strakte sig fra Lybæk og til Slesvig, og det synes som om omraadet tidligere har været bebygget. Beda skriver, at efter anglernes udvandring stod deres land folketomt. Et saadant tomt land er aabenbart det, der paa Adams tid var blevet til Jernskoven.

Fra Jyllands grænseflod Ejderen er der tre dagsrejser nordpaa, hvis man vil til Fyn, men fra Slesvig til Aalborg er der fem til syv dages rejse. Fra Vendsyssel til Norge er overfarten ganske kort. Iøvrigt er Jylland et fælt land, ufrugtbart, opfyldt af heder og uhyggelige skove; dog ligger der i bunden af fjordene store byer. Berømt er især Hedeby, der handler paa Venden, Sverrig, Samland, ja Grækenland. Berømt er ogsaa Aarhus, hvorfra der er overfart til Fyn, Sjælland, Skaane og Norge. Fra Ribe, der ligger ved en aa, er der forbindelse til Frisland og England. Man kan tvivle om, at Adam har set det nordlige Jylland, ihvertfald lyder det mærkeligt, naar han siger, at Fyn »hæver sig bagved den ø, der kaldes Vendsyssel, i indgangen til det barbariske hav.« Men Fyn har han nok set. Hovedbyen her er Odense. Trindt omkring ligger smaaøer, som alle er rige paa korn.

Mellem Sjælland og Fyn ligger øen »Spraga«, som er en røverrede og en skræk for de forbisejlende.

Sjælland er berømt for sine mænds tapperhed og sin kornvækst. Hovedstaden Roskilde er de danskes kongesæde. (Sandsynligvis er det her, Adam har opsøgt Svend Estridsen, hans kendskab til Sjælland er ihvertfald bedre end til Jylland). Øen er adskilt fra Fyn og Skaane ved et lige langt mellemrum paa een nats overfart. Mod vest ligger Jylland med Aarhus, Aalborg og Vendsyssel. Det nordlige Sjælland er øde.

Fra Sjælland er der overfart mangfoldige steder til Skaane, den korteste er ved Helsingborg, som kan ses fra Sjælland. (Dette er sagtens selvsyn. Er Adam blevet sat over her?)

Af de danske lande er Skaane det yndigste, det har tapre mænd og er rigt paa afgrøde og handelsvarer. Skaane er to gange saa stort som Sjælland og har 300 kirker, men Sjælland har 150 og Fyn 100. Skaane er næsten en ø, naar undtages en arm, der forbinder det med Sverrig, men her

er farlige skove, »saa man ikke ret ved, om man skal undgaa faren ved at friste lykken til søs, eller man skal foretrække landvejen for sejladsen.« I Blegind og paa Bornholm er kristendommen først indført for nylig af Lundebispen Egin. Folk skal her have omvendt sig med graad og have kappedes om at lade sig døbe efter at have sønderbrudt deres afgudsbilleder. Ja, fortæller Adam, de kom snart til bispen med al deres ejendom, som de bad ham modtage; det undslog han sig for, men lærte dem i stedet at opføre kirker, hjælpe de fattige og løskøbe fanger, »som der i de egne er mange af.«

Danskerne i almindelig har Adam ikke meget til overs for; han omtaler dem stedse som barbarer.

»Her er guld i mængde, som opdynges ved sørøveri. Med sørøverne, som danskerne kalder vikinger, men vore landsmænd askomanner, forholder det sig nemlig saaledes, at de, mod at betale danekongen skat, har lov til at klemme bytte af den mængde udlændinge, som vrimler i disse farvande. Derfor hænder det ogsaa, at de misbruger den tilladelse, som de har faaet med hensyn til fjenderne, ved at gøre den gældende overfor deres egne landsmænd. Saa ringe er den indbyrdes troskab, saa ubarmhjertig er hver mand mod sin næste, at faar han ham fat, sælger han ham som træl, være sig til en stalbroder eller en vildfremmed køber. Der er i de danskes lovgivning endnu meget andet, som strider mod ret og billighed, uden jeg dog anser det for nyttigt i saa henseende at nævne noget, undtagen dette, at naar en kvinde er blevet vanæret, bliver hun straks solgt. Naar derimod en mand er blevet strafskyldig, enten som majestætsforbryder eller ved anden brøde, saa lader han sig hellere halshugge end piske.«

Paa dette sted findes en note, enten af Adam selv eller en afskriver, den lyder:

»Øksen hænger paa torvet for alles øjne og truer forbrydere med dødsdom; og hvem en saadan dom er overgaaet, ham ser man hovere over dødens komme og gaa til retterstedet som til et gæstebud.« Teksten fortsætter:

»Andre straffe end bøddeløkse og trældom bruges ikke, og den, der har faaet sin dom, sætter en ære i at være lystig. Graad og klagemaal og andre i vore øjne gode tegn paa sønderknuselse er for danskerne en saadan vederstyggelighed, at selv over sine synder eller for sine kære afdøde har ingen lov til at fælde taarer.«

Som man ser, er den kristne indstilling ikke trængt igennem endnu. Man dør som en viking og hedning. Endnu kun en halv menneskealder, og Svend Estridsens egen søn, vikingen Knud, skulde dø foran alteret i Odense paa kristelig vis, under anger, sønderknuselse og bønner, mens ganske vist hirden samtidig stred som i Rolf Krakes tid.

Om Sverrig ved Adam ogsaa god besked, der er vel ikke noget, der tyder paa, at han har besøgt landet, men meget der tyder paa, at han har de fleste oplysninger fra Svend Estridsen, der kender Sverrig ud og ind, fordi han »for nylig« har gjort tjeneste i den svenske konges hird i 12 aar. Her er for øvrigt atter et af de steder, som har voldt historikerne vanskeligheder. Det er sikkert, at samtalerne har fundet sted efter 1066, lad os med Arup sætte 1068, det bliver næppe meget galt. Men der er ingen som helst mulighed for at Svend Estridsen »nylig« kan have opholdt sig i Sverrig 12 aar; men oversættelsen er ikke forkert, der staar paa latin »nuper«, og oplysningen gentages med de samme ord andet steds i teksten. Enten maa Adam have lagt en betydning ind i ordet, som det ellers ikke har, eller han maa have misforstaaet kongen; der er ingen grund til at beskylde Svend Estridsen for at lyve her, han har jo ingen interesse deri. Derimod er det meget sandsynligt, at Svend har været et længere tidsrum hos den svenske konge efter drabet paa Ulf Jarl, først som page, »liden smaadreng«, som det senere hed i folkevisen, og senere som egentlig hirdmand. Efter Hardeknuds død ser vi ham saa ofte og saa længe i andre lande end Sverrig, at de 12 aar ikke lader sig anbringe. Om Sverrig fortæller Adam: det er et langstrakt land, som det tager knap to maaneder at gennemrejse, er iøvrigt frugtbart, rigt paa korn og honning og let tilgængeligt for handel paa udlandet. Hoffærdigt levned kendes ikke, men hver mand har i forhold til sine formueomstændigheder flere koner, rige folk og fyrster har »koner uden tal«. Svenskerne er yderst gæstfri, og hvis blot man vil sende præster til dem, hvis handlinger svarer til deres ord, er de ogsaa aabne for evangeliet. Der er mange svenske folkestammer, saaledes øst- og vestgøter og vermlændinge, og de er alle krigeriske. Mod nord lever skridfinnerne, og længere mod nord er der amazoner, mennesker med hundehoveder og kykloper med kun eet øje midt i panden, der er mennesker, som kun har eet ben, og saa er der menneskeædere.

»Dette folk har et meget anseeligt gudehus, som kaldes Upsal og ligger ikke langt fra Sigtun. I dette gudehus, som er helt bedækket med guld, dyrker folket billedstøtterne af tre guder, og det saaledes, at Thor, som er

den mægtigste af disse, sidder til højbords i midten, medens Odin og Frej indtager deres plads paa hver side af ham.« Om Frej hedder det, at hans billedstøtte har et meget uhøvisk udseende. Guderne har deres bestemte præster, som frembærer folkets offergaver, der aabenbart er meget store, da hele det svenske folk betaler skat til helligdommen. Naar pest eller hungersnød truer, ofres til Thor, ved krig til Odin, og ved bryllup til Frej. Hvert niende aar er der en særlig højtidelighed i Upsal, som alle, selv de kristne, maa udrede omkostningerne ved. I lunden omkring helligdommen ofres af hvert levende hankønsvæsen ni hoveder ved hængning, hvorfor hvert træ i denne lund anses for helligt. Der ser man hunde og heste hænge sammen med mennesker. (I parentes bemærket har der som i Lejre været tale om dyr, hvis betegnelse begynder med H, men Adam kender ikke noget til bogstavrimet og dets betydning). De sange, der synges ved en saadan offerhandling er saa uhøviske, at Adam ikke ønsker at gaa i enkeltheder.

Om Norge ved Adam at fortælle, at det er det yderste af alle lande, det tager en maaned at gennemrejse det. Takket være den frygtelige kulde trives intet korn, kun til kvægavl er landet skikket, indbyggerne er fattige, men til gengæld tapre og uden blødagtighed, med svenskerne lever de i fred, men ofte overfalder de de lige saa fattige danskere, men ikke ustraffet. Ganske vist er landet nu kristent, men endnu gaar trolddom og besværgelser i svang som intet andet sted. »Ved mægtige besværgelser forstaar man ogsaa at mane havets uhyrer op paa stranden; og hvad der ellers læses i skriften om trolddom, det gælder deroppe for en smal sag.« Iøvrigt, siger Adam, findes der kvinder, som er skæggede; mændene derimod bor i skovene og lader sig sjældent se. De dækker sig med dyrehuder og deres tale bestaar af at skære tænder, saa selv deres nærmeste naboer har ondt ved at forstaa dem.

Island skildres, uvist af hvilken grund, som et land, hvor alle er gode og milde, (sagaen giver unægteligt et andet billede), paa Grønland er indbyggerne grønne, deraf øens navn.

Dette turde nok være temmelig sagnagtigt. Fastere grund under fødderne faar Adam, naar han taler om slaverne, hvis lande ogsaa hørte til Bremens missionsmark. De slaviske folk er mange, og deres land er (mindst) ti gange saa stort som Saksen, det strækker sig fra Elben, forbi Oderen, indbefatter ogsaa polakkernes og russernes lande. I Holmgaard (Novgorod) og Kiew taber Adams blik sig. En af slavernes byer, Jomne,

altsaa den som Jomsborg beskyttede eller beskattede, skildrer Adam nærmere:

Hinsides Leutikerne eller Vilzerne, som de ogsaa kaldes, møder vi floden Oder, som er slaverlandets rigeste strøm. I dens munding, der hvor den møder de skythiske vande, ligger den berømte stad Jomne. Den frembyder en højst navnkundig stapelplads baade for barbarer og grækere, som handler paa de omliggende kyster. Hvad ry der gaar af denne by, (thi det er store og næsten utrolige ting, der fortælles om den) er det mig en fornøjelse i korthed at meddele det mærkeligste af. Det er virkelig den største stad, hele Europa indeslutter, og den beboes af slaver i fællesskab med andre folkefærd, baade grækere og barbarer. Endog saksere, som er kommet derhen, har faaet lige borgerlige rettigheder med de øvrige, at sige, naar de under hele deres ophold sammesteds har fortiet deres kristennavn. Alle er de nemlig endnu hildede i hedenskabet; men for resten er ingen befolkning mere skikkelig og mere gæstfri. Byen er det rigeste oplagssted for varer fra alle Nordens folkefærd, og der er ingen behagelighed eller sjælden kostbarhed til, uden den jo findes der.

*

Mens Svend sad hjemme i Danmark eller Sverrig, havde hans families to grene bredt sig stærkt i England. Brødrene Bjørn og Asbjørn sad inde med hver sit jarledømme, over resten af England paa nær Mercia herskede som jarler hans fætre Svend, Toste og Harald og deres fader Godvin; Ogsaa Svend havde ærinde i England; engang han med en flaadeafdeling var paa vej og af stormen blev forslaaet til Hadeln, benyttede han lejligheden til paa vikingevis at gøre strandhugst; dog med uheldigt udfald, han blev taget til fange og bragt til stedets herre, ærkebispen af Bremen, Alebrand, som imidlertid sluttede venskab med ham og gav ham kongelige foræringer, hvorpaa han efter nogle dages forløb lod ham rejse videre. Vi ser allerede her mønsteret i Svends skæbne, han skulde tabe alle slag og vinde alle mennesker.

Da Hardeknud var draget til England, for den norske Magnus med Hærskjold mod Danmark, og Svend, der, efter hvad han selv fortæller, af Hardeknud var sat til fører for den danske flaade, led nederlag mod ham; han sejlede da til England for at hente forstærkninger, men fandt Hardeknud død. Det kunde have været nærliggende for ham at bejle til

kongemagten her, men dels havde han intet parti for sig, dels havde Godvin, antagelig i god tid inden kongens død, truffet sine forberedelser; han havde sikret sig Emmas søn med Ædelred, Edvard, en ubetydelig og from person, der senere fik tilnavnet »Bekenderen«, og havde faaet sin datter Gyda gift med ham, til gengæld var Edvard blevet engelsk konge. Her var intet for Svend at gøre, end ikke hjælp mod Magnus fik han. Snart efter blev hans broder Asbjørn fordrevet af Godvinpartiet, mens Bjørn blev myrdet af Godvinsønnen Svend, der ganske vist for et syns skyld blev forvist, men snart efter kaldt hjem igen.

Imedens havde Magnus i Danmark krævet sin ret i henhold til den aftale, han havde indgaaet med Hardeknud. Den blev ham ogsaa indrømmet af jyderne, men Svend Estridsen, der nu rejste krav paa Danmark, fik støtte hos sjællændere og skaaninger. Magnus fik imidlertid snart overhaand, og Svend saa ingen anden udvej end at sværge Magnus troskab som jarl over Danmark. Magnus' raadgiveres frygt, at man ikke kunde stole paa Svend, viste sig snart velgrundet. Alligevel kan man ikke lægge Svend hans troskabsbrud til last; der var nemlig sket følgende.

Thorkild den Højes søn i et ægteskab med Knud den Stores søsterdatter Gunhild, Harald, kom paa hjemvejen fra en pilgrimsrejse gennem Saksen, men blev af hertugens søn, Ordulf, der var gift med Magnus' søster Ulfhild, myrdet; om det var paa Magnus' opfordring vides ikke, det var ihvertfald i hans interesse, at et dansk kongsemne blev ryddet af vejen. Svend, der herefter maatte føle sig truet, brød da med Magnus og rejste oprør mod ham; han blev dog slaaet og maatte flygte til sin slægtning, den svenske konge Anund Jakob.

Jeg har allerede som grund til Magnus' fjendtlige forhold til venderne og de danske vikinger i Jomsborg peget paa Svends forbindelser i disse egne; men mordet paa Thorkild Jarls søn (Thorkild havde selv været en af Jomsborgs førere, og han var broder til Sigvalde Jarl) kunde for den sags skyld være nok til at forklare den krig, der fulgte; en af jomsborgernes bestemmelser var jo netop, at de var forpligtede til at hævne drab paa en af deres fæller. Imidlertid blev krigen fra Magnus' side ført med største energi, han helmede ikke, før han havde indtaget og ødelagt borgen. Byen Jomne bestod dog fortsat, vi har allerede hørt Adams beskrivelse af den, i 1184 blev ogsaa den ødelagt — af Absalon.

Imidlertid var en vendisk fyrste, Ratibor, der synes at have været en slags overhoved for alle de forskellige vendiske folk, myrdet paa dansk

foranledning, og aabenbart er mistanken igen faldet paa Magnus; ihvertfald brød Ratibors 8 sønner i spidsen for en vældig venderhær op og trængte ind i Jylland, hvor den naaede lige til Ribe. Samtidig faldt Svend ind i Skaane. Hurtigt samlede Magnus en norsk hær og landede med den ved Hedeby, mens venderne belæssede med bytte var paa vej sydpaa. Ordulf stødte til ham med en saksisk hjælpehær; af danskerne kunde Magnus kun regne med jyderne, som endda, siger Snorre, ikke var altfor paalidelige. Paa Lyrskov Hede ud for Slesvig lejrede hæren sig.

»Kongen lod hele hæren blæse sammen og lod alle mænd hærklæde sig; de laa ude om natten under deres skjolde, thi det var sagt dem, at vendernes hær var kommet dem nær, og kongen var meget syg i hu; det tyktes ham ilde, om han maatte fly, thi det havde han aldrig prøvet; han sov kun lidt om natten og sang sine bønner.

Dagen efter var det Mikkelsaften. Men da det var kommet nær dag, faldt kongen i søvn og drømte, at han saa den hellige Olaf, sin fader, som talte til ham: »Du er nu meget syg i hu og fuld af frygt, fordi venderne er faret imod dig med en stor hær; men ikke skal du ræddes for den hedenske hær, om end de er mange tilsammen. Jeg skal følge dig i dette slag; begynd blot kampen, naar I hører min lur,.« Men da kongen vaagnede, fortalte han sin drøm. Det tog da til at lysne, og da hørte alt folket oppe i luften klokkelyd, og kong Magnus' mænd, de, som havde været i Nidaros, kendte, at det var, som om der ringedes med Glad; den klokke havde kong Olaf givet til Klemenskirken i købstaden.«

Dette er Snorres ord, og det er ikke saa ganske eventyr, men fortæller os, hvad det danske og norske folk troede om Magnus og hans underfulde forbindelse med en fader, som var helgen. Nok er det, Magnus sejrede; der skal være faldet 15.000 vendere.

Samtidig med det vendiske indfald mod vest, var Svend Estridsen som nævnt kommet over det østlige Danmark med en stor hær; men Magnus fik nu frie hænder til at gaa imod ham; hvad mere er, han havde vist sig som en dansk konge med sejr og helgenglans; overfor dette maatte Svend igen give op; han flygtede til Sverrig. Magnus var ubestridt hele Danmarks herre; man gav ham tilnavnet »den Gode«.

Det var nu paa tide, at Magnus henvendte sin opmærksomhed paa Knud den Stores tredie rige, aftalen med Hardeknud maatte jo ogsaa gælde det; han krævede England af Edvard Bekenderen. Men det viste sig vanskeligt at sætte magt bag kravet, da netop nu et nyt kongsemne meldte sig.

Olaf den helliges halvbroder, Harald, der som femtenaarig havde deltaget i slaget ved Stiklestad, var flygtet og kommet til Konstantinopel, Miklagaard, og var blevet fører for kejserens livvagt, der for en stor del bestod af nordboer, »væringerne«. I kejserens tjeneste havde han udmærket sig ved dygtighed og grusomhed, og han havde fra byer, han havde plyndret i Asien og paa Sicilien samlet sig uhyre rigdomme. Med dem drog han hjem gennem Rusland, hvor han blev gift med kongens datter, Elisabeth (Ellesiv). Herfra kom han til Sverrig, hvor han sluttede forbund med Svend rettet mod Magnus. Saa meget ved vi, men vi kan slutte, at han ikke har indgaaet dette forbund uden først at have krævet rige af Magnus og være blevet afvist. Sammen foretog nu Harald og Svend hærgningstog paa Danmark; for Magnus blev der da intet andet at gøre end forsøge at skille de to forbundsfæller. Det kom til en hemmelig forhandling mellem Harald og Magnus, og aftalen blev, at de skulde dele saavel kongemagten som Haralds rigdomme.

Men havde Harald været en besværlig og grum forbundsfælle for Svend, blev han det ikke mindre for Magnus, og jo mere han lærte sin farbroders slette karakter at kende, jo mere kom han til at agte Svend.

1047 skete det, at han under et ridt blev kastet af hesten, et fald, der kom til at koste ham livet. Han skal da have sendt sin broder Tore til Svend med de ord, at han gav Svend Danmark, medens Harald kunde beholde Norge. Kort efter døde han. (1047).

Budet traf Svend i Skaane, hvorfra han var paa vej til Sverrig, paa flugt; han vendte nu atter om og lod sig igen give kongenavn paa Viborg ting, ingen satte sig nu imod det, end ikke Harald, der gerne havde grebet lejligheden til at bemægtige sig Danmark, men ikke havde kunnet faa sine norske mænd med, de vilde hjem og begrave deres døde konge i Trondhjem hos hans fader.

Fra nu af og til sin død sad Svend Estridsen sikkert som konge over Danmark; ganske vist ofte foruroliget af Harald Haarderaade, men det lykkedes aldrig denne at vinde fodfæste i Danmark, ja det synes endog, som om han ikke har forsøgt alvorligt derpaa, hans søtog mod Danmark blev aldrig andet og mere end vikingeoverfald med plyndring og brand; men mens snart den ene kyst, snart den anden led herunder, havde stedse resten af landet ordnede forhold og en fred, der fik det til at blomstre. Med alle sine sejre vandt Harald ingen laurbær, med alle sine nederlag vendt Svend agtelse hjemme og ude, og var ubetinget herre i Danmark,

hvorved nu forstaas det egentlige Danmark, fra Ejderen til Danholmen, fra Sild til Brøms.

At gaa i enkeltheder med alle Haralds plyndringstog paa Danmark, tjener intet formaal; blot to træfninger skal nævnes, da de hver paa sin maade belyser de to kongers karakter.

Danmarks rigeste by maatte naturligvis lokke en mand som Harald Haarderaade, og en dag, mens Svend med sin flaade var andetsteds, overfaldt han og brændte Hedeby.*

Tungt lastede med bytte sejlede Haralds skibe nordover, men udfor Læsø fik man øje paa Svend Estridsens flaade, der var overlegen i størrelse og hurtighed. Harald lod da byttet kaste overbord, og nogle af Svends skibe standsede virkelig for at fiske det op. Svend skammede dem ud, og forfølgelsen blev genoptaget. Da kastede Harald fangerne i vandet. Da bød Svend, at man skulde tage dem op; men Harald undslap.

Det andet sammenstød, jeg vil fortælle om, er slaget ved Nisaa. Vi maa her forudskikke, at en af Haralds mænd, Hakon Iversøn, efter en strid med sin konge havde søgt til Svend Estridsen, som havde gjort ham til sin landeværnsmand, det er, at han skulde værne riget mod vikingeoverfald. Siden var Hakon atter blevet forsonet med Harald og var høvedsmand for en afdeling af den flaade, hvormed Harald (1062) vilde hjemsøge Danmark. Med 180 skibe styrede kongen ned langs Halland, hvor han plyndrede. Da han laa i Lovefjord, det er den fjord, som Lagaa udmunder i, kom Svend mod ham med 360 skibe; han havde 7 jarler i sin hær,

*Det Hedeby, der her brændte har utvivlsomt været byen inden for ringvolden; det er det sidste vi hører til den. Efter denne tid vokser byen ved den nordlige vig, det nuværende Slesvig frem til en storby. Forholdet mellem de to byer forklarer jeg mig saaledes. Byen ved Haddeby nor er grundet eller ihvertfald udbygget af Gudfred. I svenskevældets tid har denne by været »udland«, hvorfor den norddanske konge har udbygget det nordlige Slesvig, som han har beskyttet med Danevirke, der som et bolværk har værnet handelsvejen fra Hollingsted til Sliens bund. Efter at Hedeby er blevet generobret har man forbundet Danevirke med ringvolden ved en forbindelsesvold, og Østvolden ved Slesvig har faaet lov til at forfalde. I nogen tid har der nu været to byer, idet dog handelen fortrinsvis har søgt tilbage til den sydlige. Efter at denne er blevet ødelagt af Harald (1050), er tomten blevet forladt, de overlevende har søgt til nordbyen, som for fremtiden har behersket handelsvejen Hollingsted-Sli. Navnene Slesvig og Hedeby synes i oldtiden brugt i flæng om de to byer, men betegnelserne Haddeby Kro, Haddeby Kirke (Ansgarkirken?), Haddeby Nor, der alle bruges om lokaliteter ved ringvolden, viser, at det er i dette omraade vi med størst ret anbringer navnet Hedeby.

deriblandt Find Arnesen, Kalv Arnesens broder, der som landflygtig var kommet til ham og havde faaet len og landeværn i Halland. Det gik nu, som det altid gik, Harald vandt trods Svends overmagt, og dog kunde ingen bebrejde Svend fejghed. Kong Harald roede efter de flygtende, men det var ikke let, thi mange skibe drev om mellem hinanden. Svend Estridsens skib var ryddet, men ingen vidste, hvor han selv var. Da kom der op til Hakon Iversøns skib en baad, hvori der sad en mand, som kaldte til Vanraad. Han bad om at maatte tale med jarlen og sagde til ham: »Jeg vil tage mod livet af dig, hvis du vil give mig det.« Jarlen, der straks havde genkendt ham, bad to af sine betroede mænd følge Vanraad op til »min ven, Karl Bonde, og sig ham at han skal lade Vanraad faa den hest, jeg gav ham i forgaars, og give ham sin egen sadel og sin søn til følge.« De to mænd førte ham i land og op til Karls gaard. Karl Bonde bød dem velkommen og sagde, de først skulde have morgenmad og haandtvæt.

I det samme kom Karls kone ind og beklagede sig over den larm og uro, der havde været hele natten. »Ved du da ikke,« sagde Karl, »at kongerne har kæmpet i nat?« »Hvem har da sejret?« spurgte hun. »Det har nordmændene,« sagde Karl. »Da er vel vor konge flygtet,« sagde hun. Men Karl svarede: »Man ved ikke, om han er flygtet eller faldet.« Konen sagde da: »Vi er uheldige med konge. Han er baade halt og ræd.« Da sagde Vanraad: »Ikke er kongen ræd, han er blot ikke sejrsæl.« Herefter vaskede han sig, men da han vilde tørre sig midt paa haandklædet, rev konen det til sig og sagde: »Du duer ikke til meget. Det er smaafolks vis at tørre sig i haandklædet midtpaa.« Dertil svarede Vanraad blot: »Engang kommer jeg vel atter et sted, hvor jeg kan tørre mig midt paa haandklædet.« Efter at de havde spist, stod hesten rede, og Karls søn fulgte Vanraad bort.

Da Svend Estridsen, for ham var det jo, var kommet over til Sjælland, sendte han bud efter Karl Bonde og gav ham en gaard. Karl takkede og bad om ham maatte have den sammen med sin kone. »Det vil jeg ikke love dig,« sagde kongen, »thi jeg skal skaffe dig en kone, der er meget bedre og klogere end den gamle. Lad hende blive ved smaagaarden i Halland. Den er god nok til hende.«

Paa mærkelig vis blev netop nederlaget i Nisaa anledningen til, at Svend fik fred for Harald. Rygtet om, hvorledes Svend havde lønnet Karl Bonde, kom til Norge og gav anledning til mange gisninger. Omsider fandt Harald ud af, at Hakon Iversen havde hjulpet Svend, og for ikke at

blive dræbt maatte Hakon flygte til Sverrig; den svenske konge Stenkil gav ham len i Vermland. Da der herefter kunde ventes ufred fra Sverrig, fandt Harald det raadeligst at slutte fred med Svend. Det kom til et forligsmøde ved grænsen mellem de to lande, Gøteelven. Her blev sluttet fred med de vilkaar, at hver af parterne skulde bære sin eget skade og ellers intet ændres i de to rigers indbyrdes forhold. (1064). Freden syntes at være til fordel for Harald, men viste sig snart at være til nok saa stor fordel for Svend, der i modsætning til Harald ingen indre splid havde at bekæmpe.

Om Svends velvilje og højsind ved sagaen meget at fortælle. Igen skal det siges, som ved anden lejlighed: er den ikke sand, eller er den overdreven, den beretter dog sandt om, hvorledes folkene i Norden saa paa Svends personlighed, og vi vil stedse beholde en følelse af, at dette grundsyn har været rigtigt.

En ung fattig islænder havde i Grønland erhvervet en tam isbjørn, og han besluttede at rejse til Svend Estridsen for at forære ham den. Men da han kom til Norge, fik Harald underretning om Audun, som manden hed, og hans mærkelige dyr, som han tilbød at købe af ham. Men Audun holdt fast ved sit forsæt, bjørnen skulde til Svend Estridsen. Harald tog ham det vel ilde op, men tillod ham trods krigen at rejse, blot maatte han love paa tilbagevejen at fortælle Harald, hvordan det var gaaet. Da Audun kom til Halland var hans penge slupne op, og kongens bryde, Aage var da ufin nok til at kræve halvpart i isbjørnen som betaling for hjælp til rejsen. Sammen drog de saa videre til kongen, som de i fællesskab forærede isbjørnen. Men da Svend hørte, hvorledes Aage var kommet til sin part, blev han meget vred, fratog ham hans bestilling og forviste ham fra landet.

Da Audun en tidlang havde opholdt sig hos kongen i megen anseelse, ytrede han ønske om at drage paa pilgrimsfærd til Rom, Svend roste hans forsæt og sørgede for hans rejseudgifter. Men paa tilbagevejen blev Audun syg, og pengene slap op; i pjalter og som tigger naaede han endelig tilbage til Danmark. Da han kom til den by, hvor kongen opholdt sig, turde han ikke vise sig for kongen, men denne, der netop kom fra aftensang, fik selv øje paa ham og genkendte ham og ledte ham ind i hallen. Hofmændene lo over stavkarlen, men kongen irettesatte dem og sagde, at Audun havde sørget bedre for sin sjæl end de. Saa lod han ham komme i bad, gav ham gode klæder, og atter var Audun en længere tid hos kongen

i stor agtelse. Kongen bad ham blive, men det vilde Audun ikke, blev han længere borte nu, mente han, vilde hans gamle moder oppe paa Island falde i nød; den grund bøjede kongen sig for. En dag tog han ham ned til stranden og viste ham et smukt skib og sagde, at det skulde han have som gengave for bjørnen. Men det var ikke det eneste, han gav ham.

Paa tilbagevejen opsøgte Audun da kong Harald i Norge for at holde sit løfte og fortælle ham, hvordan det var gaaet. »Min første løn var, at han tog imod gaven,« sagde Audun. »Det vilde jeg ogsaa have gjort. Men gav han dig ikke mere?« »Han gav mig penge til min Romfærd.« »Det faar saa mange, som end ikke kommer med gaver.« »Da jeg som stavkarl kom hjem fra Rom, gav han mig ophold, og de klæder, han selv havde baaret i fasten.« »Det var ikke meget værd, det vilde jeg ogsaa have gjort mod en stakkel; var der ikke mere?« »Han tilbød mig at tjene i hans hird.« »Det var et smukt tilbud. Men var det alt?« »Han gav mig et handelsskib med fuld udrustning.« »Det var givet som en stormand; men ogsaa det vilde jeg have gjort.« »Men saa gav han mig en pose sølvpenge, for at jeg, hvis jeg led skibbrud, ikke skulde være pengeløs.« »Det var virkelig rundhaandet, og jeg vilde have nøjedes med at give dig skibet. Fik du endnu mere?« »Kongen gav mig saa denne ring; thi hvis jeg mistede skibet og alt det andet, men kom levende i land, saa vilde jeg dog ikke være uden midler. Aldrig vilde jeg skille mig fra den, med mindre jeg fandt en stormand, som jeg skyldte ganske særlig taknemlighed. Men ham har jeg fundet; for du kunde have taget baade dyret og mit liv; men lod mig fare i fred til din fjende.« Kong Harald tog med tak mod ringen og sagde: »Svend er ikke som andre konger.« Med smukke gaver, ogsaa fra kong Harald sejlede da Audun hjem til Island.

Har Svend været saadan, eller omtrent saadan, og det tør vi tro, han var, er det ikke svært at forstaa, hvordan det kunde gaa til, at han trods evige nederlag, kunde bevare kongemagten i Danmark og vinde et ry, som kun faa af hans forgængere og efterkommere.

Kirkelige forhold

Det var først og fremmest i landets indre styrelse, Svend viste sine evner. Ikke mindst paa kirkens omraade var der meget at gøre. Endnu var

kristendommen jo ganske ny i landet, først paa denne tid vinder den for alvor frem i Blegind og paa Bornholm, og vi kan roligt gaa ud fra, at der har været blotet til de gamle guder, saa her, saa der, ja saa sent som i Skaanske lov, der dog er nedskrevet over 100 aar efter Svend Estridsens tid, tales der om, at højmand ikke kan arve. Kirker rejses overalt nu, hvad Adam paaskønner, 300 i Skaane, 150 paa Sjælland og 100 paa Fyn. Endnu flere end i Skaane maa der have været i Jylland, som dels er større, dels ældre i troen; men stadig er der meget at klage over, først og fremmest det, at danerne ikke vil betale tiende, hvorfor præsterne maa tage penge for de enkelte kirkehandlinger. Heller ikke var den kirkelige organisation saa fast som det kunde ønskes. Den ældre Odinkar, der virkede paa Harald Blaatands tid var snarere missionær end biskop, den yngre Odinkar var biskop for hele Jylland med sæde i Ribe.*

Efter hans død (1043) blev en vis Val Jyllands biskop, med sæde i Viborg; men ved hans død omkring 1059 delte Svend Estridsen Jylland i fire stifter: Vendsyssel (Vestervig), Viborg, Aarhus og Ribe; Fyns stift, der mærkeligt nok ogsaa omfattede Helgoland, havde sæde i Odense. Sjælland og Skaane var længe forenede under Roskilde, men ved bispen Avocos (Aages) død blev det altfor store stift delt. Til Roskilde, hvor Svends ven, Vilhelm var bisp, hørte Sjælland med de omliggende øer, af landene øst for sundet blev gjort to stifter med sæde i henholdsvis Lund og Dalby, en besynderlig inddeling, maa det forekomme os, da afstanden mellem de to byer blot er 10 km. Adskillelsen blev da heller ikke opretholdt længe; da Lunds biskop, Henrik, døde, han drak sig ihjel, blev de to stifter slaaet sammen, og Dalbys bisp flyttede til Lund. Et minde om Dalbys kortvarige storhedstid var den mægtige domkirke, som blev staaende uantastet, indtil Karl den 11. lod halvdelen af den rive ned som et dansk minde, der ikke pyntede i et svensk landskab.

Under sine bestræbelser for at organisere den danske kirke maatte Svend tage hensyn til ærkesædet i Bremen. Her sad nu den adelsstolte og

*Baade den ældre og den yngre Odinkar var af kongeslægten. Den yngre testamenterede sit gods til Ribe kirke; jeg har, som det vil huskes, udtalt den formodning, at Møgeltønderhus, som vides at have tilhørt Ribe bispestol, har hørt til denne arv og har hørt til kongeslægten lige fra Lægæsts tid. Vi kender endnu en Odinkar, han var fader til den dronning Asfrid, som var gift med den »sydsvenske« konge i Hedeby, og moder til Sigtryg. (Vedelspangstenen).

pragtlystne Adalbert som ærkebisp. Hans stifts umaadelige udstrækning var hans stolthed, men herved er nok at sige, at baade i Norge og Sverrig var det saa som saa med hans indflydelse. I Norge indsatte Harald Haarderaade egenmægtigt bisper og undgik enhver, som var indviet i Bremen. Paa Adalberts protester svarede han, at han selv var Norges ærkebisp; i Sverrig var de kristnes magt saa svag, at de endog maatte betale skat til templet i Upsal. Desmere kunde Adalbert glæde sig over magt i Danmark; han benyttede den til at blande sig i Svend Estridsens ægteskabsforhold. Kongens hustru var Gunhild, Anund Jakobs enke, men han var nærmere beslægtet med hende (hun var hans halvkusine) end kirken tillod, hvorfor Adalbert krævede ægteskabet opløst. Svend svarede med trusler om at ødelægge Hamborg Stift; men da paven greb ind, bøjede Svend sig og lod sig skille. Gunhild vendte tilbage til Sverrig, hvor hun helligede sig velgørende arbejde. Ærkebispen havde sejret, men det var en dyrekøbt sejr; Svend arbejdede nu paa at faa sit land gjort uafhængigt af Bremens indflydelse. Han søgte nærmere forbindelse med paven, sendte ham blandt andet en talende dompap, som kunde sige: »Jeg gaar til paven« (Ad Papam vado). Det, han ønskede, var, at Danmark kunde faa sin egen ærkebiskop. Sagen blev vel ikke afgjort foreløbig, men paven stillede sig velvillig. Dette huede næppe Adalbert, men han fandt en udvej, der kunde tiltale hans forfængelighed. Han vilde i lighed med kirkeoverhovederne i det østromerske rige være patriark og som saadan overhoved for ikke alene bisper, men ogsaa ærkebisper. Heller ikke denne plan var paven utilbøjelig til at gaa ind paa, den blev vel aldrig til noget, men paven udnævnte ham til sin statholder i Norden med særlig ret til at indvie biskopper og smykke sig med den pavelige Mithra. Under disse omstændigheder vilde det være politisk uklogt at have Svend Estridsen som fjende, og vi ser da ogsaa flere tilnærmelser til ham. En af dem er sikkert mester Adams sendelse. En anden var møder mellem kongen og ærkebispen i Slesvig, ved hvilke lejligheder Adalbert gjorde, hvad han formaaede for at imponere, hvilket vel ogsaa til dels er lykkedes ham. Svend paa sin side havde, som vi har set, ogsaa brug for ærkebispen i sin politik, saa det ser i mange aar ud, som om de to herskere har været gode venner; dog har det sikkert kun været paa overfladen; de indre modsætninger var store. Ganske vist tav Adalbert efter sine gjorte erfaringer overfor kongens umaadeholdenhed i henseende til mad og kvinder; men den kritik, Adam lader komme til orde, har sikkert været, hvad ærkebis-

pen har bidt i sig. Skilsmissen fra Gunhild havde blot betydet, at kongen gav sig andre kvinder i vold, og det ganske mange. For Adam staar alle disse forhold som ulovlige; men vi kan ikke være ganske sikre paa, at de var det efter nordisk retsopfattelse. Hvad der var friller, og hvad der var hustruer kan vi idag ikke se. Adam selv omtaler en hustru, Gyda, som en af Svends friller, Thora, med hvem han havde en søn, Magnus, tog af dage ved gift. Spørgsmaalet er, om ikke Svend efter, hvad der var skik hos svenskerne (Adam omtaler det selv) har haft mange hustruer paa een gang; og Svend var jo ved sin afstamning og opvækst halvt svensk. Sandsynligt er det, at flerkoneri ogsaa har været kendt i Danmark. Ihvertfald kendte de danske i Normandiet en lettere adgang til ægteskab end kirken billigede.

I Roskilde var bispen Vilhelm, som vi kender fra Prof. Fr.C.C. Hansens undersøgelser af de ældste grave i Roskilde: en høj mand, intelligent, men paa sine gamle dage nedbrudt af gigt, saa han har maattet gaa med krykker. Af hovedets form læser anatomen, at han har været et menneske af en ædel og streng karakter, hvilket stemmer meget godt med det billede, kilderne giver. Han har været Knud den Stores sekretær i England, og hans navn tyder da ogsaa paa engelsk eller normannisk herkomst. Det er Saxo, der med sin nære tilknytning til Roskilde giver os billedet af bisp Vilhelm. Han fortæller:

Ved et nytaarsgilde kom det Svend for øre, at nogle mænd havde talt uærbødigt om ham, og i sin forbitrelse sendte han nogle mænd hen for at dræbe dem i trefoldighedskirken, da de om morgenen kom for at holde bøn. Da noget senere kongen selv kom til kirken for at overvære gudstjenesten, gik Vilhelm ham ikke i møde, som han plejede, men spærrede døren for ham, kaldte ham bøddel og blodhund og stødte ham med piggen af sin stav for brystet og lod ham vide, at han maatte gøre bod for det drab, der var sket efter hans befaling, ja han lyste ham i kirkens band. Kongens mænd vilde da gribe til vaaben, men det forhindrede kongen, hvorefter han gik tilbage til sin borg.

Noget senere under messen blev det sagt bispen, at kongen laa i bodsdragt og bad uden for kirken. Vilhelm lod da klerkene holde inde med sangen og gik til døren, hvor han fandt kongen liggende. Da han spurgte ham, hvorfor han teede sig saaledes, bekendte Svend sin synd, lovede at gøre bod og bad bispen om tilgivelse. Vilhelm hævede straks bandet, omfavnede kongen, bad ham aflægge sin bodsdragt og komme tilbage. Det

gjorde Svend, og Vilhelm førte ham atter ind i kirken med stor højtidelighed og megen ære.

Fortællingen er under mistanke, da den har paafaldende lighedspunkter med Knud den Stores drab af Svends egen fader, Ulf, ogsaa det fandt sted i Roskilde og i kirken; men hvorom alting er, den fortæller os noget om forholdet mellem Svend og Vilhelm, som vi tør tro.

Sagen er jo den, at Svend opfattede sig og opfattedes som den danske kirkes overhoved, forholdet til Bremen var blot noget man maatte affinde sig med. Kongen stod bag sine bisper i forholdet til Adalbert, og de stod bag ham. Da Adalbert vilde holde et møde med Danmarks bisper i Slesvig, undlod bisp Eilbert af Fyn at komme, og trods gentagne henvendelser fra ærkebispens side, lykkedes det aldrig at faa den genstridige bisp til at møde. Vi tør ikke tvivle om, at Eilbert kun har kunnet driste sig til en saadan ulydighed i bevidstheden om, at hans konge støttede ham.

Danevældets fald i England

Den danske nations rammer var endnu ikke ganske faste. Længe havde det set ud, som om Danmark foruden de tre af sund og bælt adskilte lande skulde omfatte en landsdel paa den anden side Vesterhavet. Det skulde ikke saa være, paa langt sigt skulde Svend Estridsens betydning blive, at han indskrænkede Danmark til dets tre gamle lande.

Vi befinder os i begyndelsen af 1060'erne. I England hersker Edvard Bekenderen, omringet og vejledet af Godvin Jarl og hans magtsyge børn. De danskes storhedstid er forbi, deres stormænd har kongen ikke brug for, nogle af dem har maattet rejse og er nu tilbage i Danmark hos Svend Estridsen. Paa eet punkt har Edvard vist sevlstændighed. Han har, indtil Godvin hentede ham til den engelske trone, opholdt sig hos sin moders slægt, hertugerne af Normandiet; han er fransk af sind og tale, en hærskare af normanniske lykkesøgere har søgt hans hof og er blevet forsørget med embeder og store godser. Saa stor blev efterhaanden den fransk-normanniske indflydelse, at Godvinfamilien maatte gaa i landflygtighed og dronningen faldt i unaade. Det varede dog kun kort, saa maatte Edvard kalde dem tilbage og afskedige mange af sine franske yndlinge. De sidder nu i Normandiet og haaber paa ved lejlighed at vende tilbage og sætte sig

for alvor fast i England. Kort efter sin hjemkomst i triumf er Godvin død, men hans sønner er saa mægtige som før. Harald sidder som jarl over det meste af Sydengland, Toste er Nordhumberlands jarl, og dronning Gyda leder den stedse mere affældige konge.

I Normandiet var hertug Robert (le diable) død 1035 og efterfulgt af sin umyndige søn Vilhelm, der for sin uægte fødsel fik tilnavnet Bastarden. Efter mange og alvorlige trængsler var det lykkedes ham at tæmme sit lands stormænd, og Normandiet var under hans ledelse det mest blomstrende af alle Frankrigs lande, højlig frygtet af alle naboer, ikke at tale om den franske konge. Nylig havde Vilhelm til sine lande føjet nabolandskabet Maine. I spidsen for en udsøgt skare havde han som slægtning og gæst besøgt kong Edvard i England, og denne havde lovet ham, at dersom han skulde dø barnløs, skulde Vilhelm være hans efterfølger. Og der var al grund til at vente, at Edvard vilde dø barnløs, for han levede i cølibat med sin hustru, en af grundene til hans tilnavn, idet »bekender« i tidens sprogbrug betyder, en, der er værdig til martyriet, men ikke opnaar at blive martyr.

Det skete en dag, at Harald Godvinsen, der var paa sejlads i Kanalen, blev forslaaet til den franske kyst og taget til fange af stedets hersker; denne maatte imidlertid paa Vilhelms bud løslade ham, og Harald blev nu modtaget som gæst ved hertugens hof, og skal endog have deltaget i en krig sammen med Vilhelm mod Bretagne. Ganske fri følte Harald sig dog ikke, og han fik ikke lov at rejse, før han havde lovet Vilhelm, at han ved Edvards død vilde virke for, at Vilhelm blev konge over England, dette løfte maatte han bekræfte med ed paa de stærkeste relikvier, der var at opdrive.

I Nordhumberland havde Toste Jarl ført et haardt regimente. I dette nordiske land, hvor blodhævn var pligt og lov, havde han villet indføre sydengelske retssædvaner og havde hermed ikke undset sig for at anvende snigmord. Det havde ophidset befolkningen imod ham i den grad, at hans broder Harald havde maattet slaa haanden af ham. Fuld af bitterhed mod broderen forlod han da England.

I begyndelsen af 1066 døde Edvard Bekenderen. En gruelig komet viste sig paa himlen og truede med nød og forfærdelige ulykker; det kom til at slaa til, ikke alene i England, men ogsaa, som vi skal høre i Tyskland og Venden.

Harald Godvinsen blev valgt til konge af det engelske folk, det vil sige

de i London forsamlede stormænd, som han havde forstaaet at vinde; men det var et skæbnesvangert valg; der var andre, som maatte mene sig nærmere til kongemagten end han; saaledes Svend Estridsen og hans broder Asbjørn. Harald Haarderaade kunde som Magnus' efterfølger paaberaabe sig hans noget tvivlsomme ret; mere ret kunde vel Edmund Jernsides søn paaberaabe sig, men han var karaktersvag og udygtig, ingen regnede ham. Saa var der Vilhelm Bastard, der ihvertfald ingen arveret havde til England, men mente sig berettiget efter Edvard Bekenderens noget forhastede løfte og Harald Godvinsens ed. Men havde Harald endelig nogen ret til England, saa maatte Toste, fandt denne, have lige saa megen. Han opsøgte straks Vilhelm, der nok var ivrig efter at tugte »menederen«, men ikke ønskede nogen Toste istedet. Saa drog da den hævngerrige broder til Svend Estridsen, der dog ikke ønskede at blande sig i denne familiestrid. Men hos Harald Haarderade havde han held med sig; Toste vilde med sit parti i England støtte Harald af al magt, til gengæld skulde denne gøre ham til sin første mand i riget. Med fuldt hæropbud og den største flaade, der nogensinde var udgaaet fra Norge sejlede Harald, »den sidste viking« til Nordengland, hvor han blev hyldet som konge i York. Plyndrende og i tillid til et godt resultat spredte de norske krigere sig omkring hans lejr ved Stanfordbro, da Harald Godvinsen i spidsen for Tinglid og saa stort en folkeopbud, som han i hast havde kunnet samle, kom over ham. Det blev et fuldstændigt nederlag, Harald Harderaade og det meste af hans hær faldt.

Vilhelm Bastard havde straks ved Harald Godvinsens tronbestigelse givet sin religiøse følelse luft, ja, han havde faaet paven til at stemple Harald som meneder og erklære et normannisk paatænkt straffetog for en hellig handling, en slags korstog før korstogstiden. Efter af have vundet Normandiets stormænd for planen, gik han og de i gang med at bygge skibe, og faa dage efter Harald Haarderaades landing i Nordengland, landede han paa sydkysten, hvor han straks tog til at skænde og brænde paa det frygteligste; planen var at trække Harald ned til ham, selv ønskede han ikke at fjerne sig for langt fra Normandiet. Planen lykkedes, snart efter stod Harald overfor ham med sin sejrrige hær ved Senlac (Hastings). Men Harald gik ikke løs paa fjenden; han forskansede sig bag palisader paa en tilsyneladende uindtagelig højde ikke langt fra Vilhelms lejr. Det holdt da ogsaa Vilhelm haardt at bryde stillingen, men til sidst befalede han sine bueskytter at skyde alle deres pile op i luften, saaledes at de faldt

ned bag palisaderne og ikke kunde undgaa at ramme de tæt sammenstuvede engelske krigere. Harald fik en pil i øjet og døde; med ham faldt hele Tinglid, og de faa overlevende af folkeopbudet flygtede.

Snart efter kunde Vilhelm holde sit indtog i London og lade sig krone til konge i Vestminster Abbediet, mens rædselfulde scener udspilledes. Da mængden udenfor hørte, at kronen blev sat paa den nye konges hoved, udbrød den godtroende i leveraab, men de normanniske ryttere, der ikke forstod meningen, antog det for tilløb til oprør, der maatte kues, hvorfor de tog deres tilflugt til normannernes prøvede middel, de satte ild til alle ejendomme i de omkringliggende bydele; nu kom der for alvor skrig og tumult, hvorunder mange dræbtes; under saadanne varsler fik England sin nye konge, han skulde blive landet en frygtelig hersker.

Det danske omraade hyldede ikke erobreren, og kun langsomt vandt han frem i det nordlige. Imens gik der bud paa bud til Svend Estridsen, at han maatte komme og befri landet, flygtninge flokkedes ved hans hof, mange af dem stormænd, som nu havde mistet alt, for overalt, hvor Vilhelm for frem med ild og sværd, inddrog han jord og ejendom, som blev givet til hans mænd. Nu var ihvertfald tiden kommen, da et stort antal englændere, om ikke de fleste var villige til at hylde Svend Estridsen som konge, blot han vilde komme og hjælpe dem med at fordrive normannerne.

Tre aar varede det, før Svend var rede; en flaade paa 200 skibe stævnede mod England; dens leder var Asbjørn Jarl, ogsaa Svends sønner Harald og Knud deltog, men kongen selv var ikke med; i betragtning af, at baade frisere og vendere deltog i toget, og i betragtning af, hvad Danmark ved andre lejligheder kunde stille, er 200 skibe ikke meget, og det var heller ikke nok overfor en fjende som Vilhelm. Ganske vist blev de danske hilst med jubel i Nordhumberland, og ganske vist kunde Vilhelm ikke ramme dem, fordi han ikke havde skibe, der stod maal med de danske, ganske vist maatte han se, at York blev indtaget og den normanniske besætning blev hugget ned, og han havde den tort, at de danske og de indfødte holdt julefest sammen i Yorks ruiner, men han tog en skrækkelig hævn over landskabet. Alle huse blev brændt, besætninger og kornforraad slæbt bort eller ødelagt, hvorefter en stor del af befolkningen (man taler om 100.000) sultede eller frøs ihjel. Imens laa den danske flaade uantastet paa Humberfjorden; Vilhelm sendte hemmeligt bud til Asbjørn Jarl og tilbød ham store summer for at sejle bort, og den begærlige Jarl

slog til. Aftalen blev, at flaaden maatte blive i engelske farvande til foraaret og ernære sig ved strandhugst, dog maatte den ikke kæmpe mod Vilhelms tropper; derefter skulde den rejse bort. I virkeligheden blev flaaden til hen paa sommeren, saa det kan formodes, at Asbjørn har betinget sig betaling een gang til; men saa sejlede den ogsaa bort med meget bytte — og uforrettet sag. Fra den tid stammede fjendskabet mellem Asbjørn og Knud Svendsen, det, som siden skulde føre til dennes død. Heftige bebrejdelser blev, som venteligt, rettet mod Asbjørn ved hjemkomsten, og skønt kongens broder maatte han gaa i landflygtighed.

Fem aar senere blev endnu en dansk flaade udrustet, atter 200 skibe, denne gang under ledelse af Svends søn Knud, hvis senere tilnavn den Hellige ikke hindrede, at han lystigt plyndrede kirker; men med Vilhelm Erobreren (som Bastarden kom til at hedde) og hans mænd kunde han ikke tage kampen op; hertil kom, at de danske, der var tilbage i Nordengland, efter hvad de havde lært, ikke turde slutte sig til ham, saa flaaden maatte ogsaa denne gang vende hjem med uforrettet sag.

Hvordan gik det danskheden, det danske præg i Nordengland? En stor del af de danske var under Vilhelms ødelæggelser flygtet over grænsen til Skotland; her boede i forvejen mange landsmænd, idet den nordlige del af Nordhumberland paa et tidligere tidspunkt var overgaaet til Skotland. Dette er en væsentlig grund til, at den skotske dialekt staar dansk, nærmere betegnet den jydske saa nær. At det netop maatte blive den jydske dialekt, der laa dansk-engelsk nærmest, kan ikke undre, Jylland er jo den nærmeste danske landsdel, og herfra er sikkert den største del af udvandrerne kommet. To jydske digtere Blicher og Aakjær har begge følt sig draget mod det skotske; Aakjær har oversat digte af Robert Burns, der skrev paa sit hjemlands dialekt, hvorfor Aakjær da ogsaa har oversat dem til jydsk.

Selv finder jeg hos Burns denne linie:

. . . on blithe yule night when we were fu — den blide Julenat, da vi var fulde, i denne korte linie tre ord, der er danske og ikke engelske.

Hvorledes gik det i det engelske Danelagen? Allerede før Normannernes komme var her det danske sprog i tilbagegang og det saksiske ved at vinde frem igen. Et lille tidsbillede vil vise udviklingen. Omkring 1022 kom Sivard den Digre til England og blev Knud den Stores jarl i Nordhumberland, senere fulgte han Hardeknud og Edvard Bekenderen. Ved hans død blev angelsakseren Toste Jarl i Nordhumberland, som vi har

hørt, men Sivard har dog efterladt store ejendomme, hvoraf senere et jarldømme opbyggedes for hans søn Waltheof. Mens Sivard er et rent nordisk navn, er allerede hans søns navn angelsaksisk, det maa betyde saadan noget som valpladsens tjener, altsaa: Kriger. Men Vilhelm Erobreren finder, at han har haft noget med oprørsbevægelsen i Nord at gøre og lader ham henrette med økse; hans hustru, der selv havde gjort, hvad hun kunne for at faa ham henrettet, gifter sig med en normannisk ridder, og dermed er det store gods sikret for den ny herreklasse. Overklassen i Danelagen-Nordhumberland blev som i det øvrige England fransk. Men den var jo faatallig; sydfra trængte ogsaa sakserne op i det efter ødelæggelserne halvtomme land. Som aarene gik, smeltede det saksiske og det franske sammen i nord som i syd, det af saksisk og fransk opstaaede blandingssprog, som vi nu kalder engelsk, blev ogsaa det herskende sprog i Nordengland, hvis præg fra nu af bliver saksisk-fransk. Men under den adelige overklasse og under det saksiske borgerskab levede almuen sit eget liv og holdt sejgt fast ved et sprog og en tradition, vi i Danmark ikke stiller os fremmede overfor.

Man siger, at de jydske og de østengelske fiskere, som mødes ved Doggerbankerne uden videre forstaar hinanden; jeg vil tro det, for jeg har selv set i Vestjylland en kroejer og en englænder, der underholdt hinanden paa hver sit sprog, uden at der tilsyneladende var vanskeligheder med forstaaelsen.

Emily Brontë, der levede i begyndelsen af det nittende aarhundrede i egnen omkring York, har i sin roman, »Stormfulde Højder« optegnet et vers, som hun lader en nordengelsk almuekone synge:

It was far in the night and the bairnies grat,
The mither beneath the mools heard that.

Det er jo vor egen folkevise, »moderen under mulde«. Litteraturforskere vil vide, at den middelalderlige folkevise herhjemme begynder tidligst omkring 1150. Hvis dette er sandt, betyder denne lille strofe, at forbindelsen mellem Danmark og udvandrerne holdt sig ihvertfald 100 aar efter Vilhelm Erobrerens magtovertagelse. Eller ogsaa maa vi revidere vor opfattelse derhen, at folkevisen som visetype er ældre, end vi hidtil har ment.

Det være nu, hvad det vil. Men jeg gør opmærksom paa det sproglige: bairnies for children og grat for wept.

Dette er dansk. Og saaledes har altsaa gennem 1000 aar, trods undertrykkelse, forfølgelse, kraftig indvandring sydfra mindelser om daner og angler kunnet holde sig uforstyrrede i Nordengland.

*

Kometen, der havde indvarslet Englands prøvelsesaar, viste sig ikke mindre skæbnesvanger for Tyskland og de kristne i Venden. I det aar blev den stormægtige ærkebisp Adalbert, kejserens ven, styrtet fra sin høje stilling af sine fjender, hans stift plyndret og forarmet, og han selv maatte flygte. Ganske vist kom han senere tilbage, men sin gamle magtstilling opnaaede han aldrig. Kun ved udsugelser og rov fra stiftets forarmede indbyggere, kun ved at beslaglægge de midler, der skulde udbetales til de fattige, kunde Hamborg-Bremens fordum saa mægtige kirke bevare en svag afglans af den tidligere herlighed. Tilmed omgav ærkebispen sig med gøglere og bedragere, der ved at snakke ham efter munden og smigre hans angrebne forfængelighed, fik lejlighed til at mæske sig ved hans bord til græmmelse for trofaste medarbejdere og klerke som mester Adam. Sandsynligvis var den stort anlagte mand i sine sidste aar gal. Ved sin død 1072 sagde han: »Jeg har levet forgæves.« Og heri maa mester Adam og vi andre give ham ret.

Hans stolteste værk, missionen i Venden, var da forlængst brudt sammen. Ogsaa her var trængselens aar 1066. Lad os fortælle begivenhederne med Adams egne ord:

(Venderne vil ikke længere finde sig i det saksiske skattetryk og rejser sig til oprør): »Paa den tid dræbtes fyrst Godskalk af hedningerne, dem han selv havde arbejdet paa at omvende til kristendommen. Han var en mand, som skal mindes alle dage. En stor del af slaverlandet er ved ham blevet omvendt til den kristne tro. Men fordi »Amoriternes ondskab endnu ikke er fuldbyrdet,« ej heller tiden til barmhjertighed var kommet for dem, saa »maatte der jo komme forargelser for at de oprigtige kunde blive aabenbare«. Vor Makkabæer led martyrdøden ved byen Lenzen, den 7. juni, tilligemed præsten Yppo, der slagtedes paa altret, samt mange andre, saavel lægfolk som klerke, der allevegne paa forskellig vis pintes ihjel for Kristi skyld. Munken Ansver blev i forening med andre stenet ved Ratseborg. Deres lidelsedage falder den 15. juli. I staden Meklenborg blev den gamle biskop Johannes tilligemed de øvrige kristne holdt i fængsel til

en forestaaende sejrsfest. Ved den lejlighed blev han tugtet med stokkeprygl, dernæst slæbt fra by til by i Venden og forhaanet, og da end ikke dette bragte ham til at frafalde Kristi navn, blev han lemlæstet paa hænder og fødder, hans legeme henslængt paa aaben gade, og hans afhuggede hoved sat paa en spydstage som et sejrstegn for hedningerne, der ofrede ham til deres gud Radegast. Dette optrin fandt sted i vendernes hovedstad Rethere den 10. november. Den danske konges datter blev ved Obotriterstaden Mekleborg anholdt sammen med sit kvindelige følge; hun fik mange slag og slap omsider nøgen derfra. Det var hende, der som sagt var gift med fyrst Godskalk, og hans søn med hende var Henrik. Med en anden hustru havde han endnu en søn, Butue. Begge var født til stor ulykke for slaverne. Disse gik imidlertid ved denne lejlighed af med sejren og ødelagde med ild og sværd hele Hamborgs provins. Næsten alle stormarer nedsabledes eller toges til fange, Hamborgs fæstning sløjfedes, og til vor frelsers vanære blev endog korsene sønderslaaet af hedningerne.«

Der er flere rædsler, men lad dette være nok. I en note oplyses, at ogsaa »Slesvig, denne de transalbingiske sakseres stad, som ligger paa det danske riges grænse og er lige saa velhavende som folkerig, blev aldeles ødelagt ved et uventet overfald af hedningerne.«

Dette er det nærmeste, ulykkerne 1066 kommer os. Ellers havde riget, bortset fra de mislykkede tog til England, god fred i Svend Estridsens sidste aar. Han ansaas for en af Europas mægtigste potentater, og paven lagde stor vægt paa hans venskab; forstaaeligt nok, for det trak op til alvorlige uoverensstemmelser mellem paven og kongen af Tyskland.

Vi ved, at Svend døde den 28. April, men om det er 1074 eller 1076 er usikkert; stedet kender vi, det er landsbyen Søderup i Sønderjylland, ikke langt fra Urnehoved, hvor tinget holdtes. Kongen havde længe følt sig gammel, hvad han efter vore begreber ikke har været, men dels blev man tidligere gammel i hine tider, dels havde han levet stærkt. Han havde, som det fremgaar af hans skelet, længe lidt af gigt, og opholdet i den sumpede østjydske by har ikke gjort ham godt.

Omtrent paa samme tid døde bisp Vilhelm af Roskilde, Saxo vil vide af sorg over vennens død. Begge blev de stedt til hvile i den kirke, de var fælles om, Roskilde Domkirke.

Knytlinge saga skildrer kongen saaledes:

»Han var en saare smuk mand, højere og stærkere end de fleste, nedladende og venlig i adfærd og meget veltalende og gavmild, en myndig her-

sker og retfærdig, taalmodig, meget tapper og vaabendjærv.«
Vi har faaet det samme indtryk.

SLUTNING

Beretningen er til ende. Danmark staar nu som et grundfæstet hele. De danske riger i England, Frankrig, Venden er i færd med at slutte sig til andre lande og regeringer, men det egentlige danske rige staar som en samlet enhed med de tre lovomraader: Det jydske, det sjællandske og det skaanske. Grænsen mod syd er Ejderen, som det er fastslaaet i forliget 811, og nylig er ogsaa grænsen mellem Sverrig og de tre østdanske lande sikret ved forliget mellem kong Svend Tveskæg og den svenske Emund.

Og hermed lad da denne bogs slutning vende tilbage til begyndelsen.

Fotos: Det kongelige Bibliotek, Kort- og billedsamlinger, Nationalmuseet, 1. afdl., 2. afdl., Etnografisk afdl., Mønt- og Medaljesamlingen, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, Fotograf Lennart Larsen, Kbhn., Daniel Hansen, Helsingør, Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter, Lejre, Nordisk Numismatisk Tidsskrift, Historiska Museet, Lunds Universitet, Varbergs Museum, Varberg Slot, Museet på Gottorp Slot, British Museum, London.

INDHOLD

INDLEDNING: Om historieskrivning, 5
RIGET, 8
  Urguddomme, 9
  Samsø som helligø, 9
  De ældste grænsedragninger, 10
URTID, 11
  Trolden Find og Skt. Laurentius, 12
  Finlapper og rensdyrjægere, 21
STENALDEREN, 22
  Sproglige minder, 22
  Stenalderens guder, 27
BRONCEALDEREN, 30
  Lurblæserne som europæisk musiks grundlæggere (harmonien), 32
  Broncealderens religion, 34
  Broncealderens sprog, 36
  Kivig-riget, 38
JERNALDEREN, 39
  Kimbrernes tog, 40
  Vor ældste børnesang, 43
  Dagligt liv i romersk jernalder, 47
  Vanernes religion, 52
FOLKEVANDRINGSTIDEN, 54
  Guldhornene — fund og skæbne, 55
  Hvem var Lægæst? 57
MYTER, 58
  Verdens skabelse, 58
  Odin, 58
  Tyr og fenrisulven, 60
  Thor, 61
  Heimdal, 67
  Balder, 68
  Lokes straf, 71
  Ragnarok, 72
GULDHORNENE FOR ANDEN GANG, 75
  Sammenligning mellem Saxos og Snorres Baldermyte, 75
  Korte guldhorns billeder tydes, 80
  Lange guldhorns billeder tydes, 84
KONGE- OG HELTESAGN, 88
  Dan, 88
  Skjold, 88
  Vermund og Uffe, 89
  Amled, 90
  Sværdet Tyrfing, 92
  Hagbard og Signe, 98

Frode Fredegod, 100
Helge Hundingsbane, 102
Stærkodder, 103
Hroar og Helge, 109
Rolf Krake, 114
Harald Hildetand, 118
Bjovulfkvadet, 121
Vurdering af sagnene, 123
ATTILA, 135
Germanske folk i Østeuropa, 135
Hunnerne, 136
Attilas nordiske rige, 141
Priskos' rejse, 142
Slaget på de katalauniske marker, 145
Aquilejas fald og Attilas død, 149
Attila som Odin, 150
Aser og Vaner, 152
DANERNE, 153
Danerne i Skytien, 154
Nord- og syddaner, 156
Østvejfolkenes tvillingguder, 158
Indvandringen i Jylland, 160
Betydningen af Gefionsagnet, 161
Anglernes udvandring, 163
Anglernes sprogskifte, 167
Norddansk og syddansk kongerække, 171
KRISTENDOMMEN UNDERVEJS, 172
Norden og syden, 176
Friserne, 176
Karl den Store og sakserne, 177
Gudfred, 178
Ejderfreden, 180
Ansgar, 184
Harald Klaks daab, 185
VIKINGERNE, 193
Regnar Lodbrog, sagnet, 194
Regner Lodbrog og hans sønner, historisk, 199
Private og statslige vikingetog, 200
JELLINGSTENENES BERETNING, 202
Udgravninger, 205
Diskussionen i 1927, 207
Har Thyre bygget Danevirke?, 213
Gorm den Gamle's forfædre, 215
Gorm Engelskmand, 216
Rigets anden samling, 218
Harald Blaatands daab, 218
Politisk pres fra kejseren, 221
Begivenhederne rekonstrueres, 224

DANSKE BYGDER I ØST OG VEST, 226
Jomsborg, 227
Normandiet, 228
Danelagen, 232
NORSKE FORHOLD, 234
Harald Haarfager, kolonisation af Island og Grønland, 234
Harald Blaatand vinder Norge, 235
Hakon Jarl ved Danevirke, 237
HARALD BLAATANDS SIDSTE AAR, 238
Slaget i Hjørungevaag, 238
Palnatoke, 239
Svends oprør, 240
SVEND TVESKÆG, 241
Trelleborg, 242
Olaf Trygvesen, 243
Norge tvangskristnes, 245
Slaget ved Svold, 247
Svend plyndrer i England, 251
Svends død, 256
1014-1042, HARALD, KNUD DEN STORE,
OG HARDEKNUD, 257
Tinglid, 260
Olaf den Hellige i Norge, 261
Slaget ved Helgeaa, 262
Stiklestad og Olafs hellighed, 263
Knud den Store og kirken, 264
Hardeknud, 267
MAGNUS, SVEND ESTRIDSEN, 270
Adam af Bremen som kilde, 271
Ulf Jarls afstamning, 273
Ulf Jarls og Svends forhold til Venden, 274
Som Adam af Bremen saa Norden, 276
Magnus den Gode, 281
Slaget paa Lyrskov hede, 282
Harald Haarderaades tilbagekomst, 283
Magnus' død, 283
Nissaaslaget, 284
Kirkelige forhold, 287
Danevældets fald i England, 291
SLUTNING, 299
ILLUSTRATIONER (48 s.), 80, 160, 240.

■ ■ *Guldhornene tolkes.* Forfatteren er den første, som har kunnet aflæse guldhornenes billedskrift. En videnskabelig sensation af de allerstørste. Billederne gengiver den nordiske mytologis beretninger, men i en form, der er ca. 700 år ældre end den, vi ellers kender. Eksempelvis skal her nævnes blot én af tydningerne: Vi finder i det korte guldhorns sidste ring en bueskytte, der sigter mod en udspændt bjørnehud, men over huden ser vi et ansigt. At skytten er Hød fremgår af en sammenligning med andre billeder. Men så er hovedet også Balder's. Og nu kan vi rekonstruere urmyten: Balder befandt sig i en bjørneham, da vådeskuddet fra Høds bue ramte ham.

■ ■ *Hunnernes besættelse. Men guldhornene fortæller meget mere: om en hidtil ukendt hunnisk besættelse af Danmark, om Danernes indvandring i forbindelse hermed, om drabet på Aftlas søn, Sjællandsrunernes »Hundekonge«, og om den første samling af [illegible]*

■ ■ *Thyre — Danmarks bod.* Forfatteren gør opmærksom på, at der på Jellingeegnen er rejst hele fire runestene, der omtaler Thyre Danebod. Ingen dansk konge har opnået mere end to. Åbenbart har hun været anset for noget mere end en almindelig konge-hustru . . . alt omkring Jellinge. Ikke langt herfra ligger Thyregod, som forfatteren tolker som Thyres gud eller Thyres gode. Det vil sige, at hun her har grundlagt et hedensk tempel. Heraf sluttes, at Thyre har været *regerende dronning*, i hvert fald i Jellinge-området, men sandsynligvis i hele Jylland og det dermed forenede gamle angelske rige.

■ ■ *Gorms afstamning.* Samtidigt gøres der rede for Gorm den Gamles afstamning. Hans oldefar er Regner Lodbrog, hans farfar dennes søn Sigurd Orm-i-Øje, der omkring år 880 har bemægtiget sig det østdanske rige, omfattende øerne og Skaanelandene. Jellingestenens DANMARKS BOD går da virkeligt på den regerende dronning Thyre: *Hun har bødet Danmark, dvs. gjort det helt, ved som medgift at bringe den østdanske kong Gorm Jylland. Derved samles det danske rige for anden gang.*

■ ■ *Viglet byggede Danevirke.* Hverken Thyre, Gorm eller Gudfred har bygget det første Danevirke, men Thyre kan have udbedret volden. Danevirke er blevet udbedret på Thyres tid, og som arving til det angelske rige har det været hendes naturlige opgave at værne sydgrænsen. Men selve Danevirke er langt ældre. Det nedertyske navn for Karlegal — porten i Danevirke — er Wiglesdor, der må læses: Vigleiks dør. Men Vigleik (Viglet) kender vi. Han var Vermunds fader og Uffes bedstefar, en Anglerkonge. Han er historisk, idet vi kender ham fra Angelsaksisk tradition, og Saxo vil vide, at det var ham, der vandt sig Amleds kongerige (Mors-Salling). Hermed stemmer dette, som også Saxo beretter, at Vermund, der vitterligt var Anglerkonge, havde sit sæde i Jellinge. Ringen er sluttet: Thyre Danebod bærer sit navn med rette.